

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABD-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ (1970-1980)

MEHMET VOLKAN ÖZGEN

1178212157

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRE AYKOÇ

EDİRNE 2021

Tezin Adı: ABD-Suudi Arabistan İlişkileri (1970-1980)

Hazırlayan: Mehmet Volkan ÖZGEN

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası yapının daha önce karşılaşmadığı bir durum olan Soğuk Savaş küresel çapta her ülkenin iç ve dış politikasında etkili olmuştur. Dünya iki kutba ayrılmış, zafer kazanmak ve güvenliğini en üst düzeye çıkarmak adına ülkeler olağanüstü gayret sarf etmiştir. Zira Sanayi Devrimiyle beraber enerjiye olan ihtiyaç ortaya çıkarken bahsi geçen dönemde mücadele alanında en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Buradan hareketle petrol konusunda dünya rezervlerinde en önemli ülke olan ancak kendine yetebilme konusunda başarısız Suudi Arabistan ve Batı'nın lideri konumunda bulunan hatta en ileri sanayi gücüne sahip olan ABD arasındaki ilişkilerin temelinde Soğuk Savaşın yaratmış olduğu güdüler yer almaktadır.

Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte Ortadoğu da Soğuk Savaşın garabetinden payını almış ve çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Suudi Arabistan'ın devlet yapısı ve sahip olduğu bu yapıdan dolayı uyguladığı dış politikaya karşılık ABD'nin SSCB'ye karşı petrol hâkimiyeti konusunda verdiği küresel mücadele tezin asıl çıkış noktasını oluşturmaktadır. Radikal hükümetlerin varlığı, SSCB'nin Ortadoğu'da nüfuz alanını 1947 yılından sonra genişletmesi gibi gelişmeler Suudi Arabistan'ı ABD'ye daha fazla yakınlaştırmış ve Suudi Arabistan petrolden elde ettiği gelirle savunma harcamalarını arttırmıştır. 1970'li yıllardan sonra Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar dünyayı etkileyen bir dizi sonuç ortaya çıkarmış ve iki ülke ilişkilerini derinden etkileyerek ilişkilerin dönüşüm geçirmesine yol açmıştır. Bundan dolayı çalışmada; petrol krizi, askeri anlaşmalar, Arap-İsrail sorunu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuda sistemik uluslararası politika teorisi çerçevesinde; iki ülkenin küresel ve bölgesel çapta konumları, güçleri, dış politik kabiliyetleri, ikili-çoklu ilişkilerdeki etkileri, iki ülke arasında yaşanan farklılıklarının teorik açıdan açıklaması ve temellendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Suudi Arabistan, SSCB, Petrol, Savunma.

Name of the Thesis: USA-Saudi Arabia Relations (1970-1980)

Prepared By: Mehmet Volkan ÖZGEN

ABSTRACT

II. The Cold War, which is a situation that the international structure has not encountered before after World War II, has been effective in the domestic and foreign policies of every country on a global scale. The world is divided into two poles; Extraordinary efforts have been made to achieve victory and to maximize its security. Because, while the need for energy emerged with the Industrial Revolution, it became one of the most important factors in the field of struggle in the aforementioned period. From this point of view, the motives created by the Cold War lie at the basis of the relations between Saudi Arabia, which is the most important country in the world in oil reserves but fails to be self-sufficient, and the USA, which is the leader of the West and even has advanced industrial power.

With the onset of the Cold War, the Middle East has taken its share from the fury of the Cold War and conflicts have begun to occur. The foreign policy applied by Saudi Arabia, which is included in the topic of the thesis, due to its state structure and its state structure, however, the global struggle of the USA against the USSR on the dominance of oil constitutes the main starting point of the thesis. The existence of radical governments, the expansion of the influence of the USSR in the Middle East after 1947 brought Saudi Arabia closer to the United States, and Saudi Arabia increased its defense spending with its oil income. After the 1970s, after the conflicts in the Middle East, a series of results have emerged that affect the world and have deeply affected the relations of the two countries, causing the relations to transform. The oil crisis, military agreements, the Arab-Israeli problem have been discussed in detail. While examining the systemic theory of international politics on this issue, the theoretical explanation and justification of the two countries' global and regional positions, powers, foreign policy abilities, their effects on bilateral-multiple relations, and the differences between the two countries has been made.

Key Words: USA, Saudi Arabia, USSR, Oil, Defense

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim ve yüksek lisans eğitimim boyunca ve hatta tezimin hazırlanması sırasında bilgi, birikimini ve özellikle samimi yardımını esirgemeyen tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Emre Aykoç'a, lisans eğitimim süresince eğitim alanında bana her konuda yardım eden değerli hocam Dr. Tolga Erdem'e ve tez konumu seçmemde bana yol gösteren saygıdeğer Dr. Özdemir Akbal'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca her konudaki yardımlarından ve vermiş oldukları şevklerinden dolayı amcam Mehmet Adil, babam Zeki, annem Fikriye, ablam Ferda ve ağabeyim Erkan Özgen'e minnettarım. İlaveten, tezimi usanmadan editörlüğünü yapan kuzenim Yavuz Selim İzgördü'ye ve tanıştığım günden beri ortak ideallere sahip olduğum ve tez süresince yazılarımı okuyup eleştiren, bilgisini sunan, motivasyon sağlayan değerli dostum İslam Armağan Çakır'a şükranlarımı sunarım.

Mehmet Volkan Özgen

Edirne, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar VE EKLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. İndirgemeci ve Sistemik Teoriler	6
1.2. Sistemik Uluslararası Politika Teorisinin Özellikleri.....	9
1.3. Uluslararası Yapının Özelliği	12
1.4. Sistemik Uluslararası Yap	19
2. SUUDİ ARABİSTAN’IN ÖZİNİTELİKLERİ	23
2.1. Suudi Arabistan’a İlişkin Genel Bir Değerlendirme	23
2.2. Suudi Arabistan’ın Devlet Yapısı.....	26
2.2.1. Suudi Arabistan’ın Yönetim Şekli.....	27
2.2.2. Doğal Kaynakların İç ve Dış Politikaya Etkisi	29
2.2.2.1. Petrol ve İç Politika(Rantiyer Devlet).....	30
2.2.2.2. Petrol ve Dış Politika	32
2.3. Suudi Arabistan’ın Askeri Yapısı.....	36
2.4. Suudi Arabistan’ın Dini Yapısı (Vehhabilik).....	39
2.5. Bağımsızlık Öncesi Suudi Arabistan Tarihi	42
2.5.1. Suud-Vehhabi İlişkisi	43
2.5.2. I.Dünya Savaşı Sonrası Bağımsızlık	46
3. ULUSLARARASI YAPI VE 1960 ÖNCESİ ORTADOĞU SİYASİ GELİŞMELERİ	48
3.1. II. Dünya Savaşı Öncesinde Uluslararası Sistemin Yapısı.....	49

3.2. II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş	52
3.2.1. Truman Doktrini-Marshall Planı	53
3.2.2. Nato'nun Kuruluşu	58
3.2.3. Varşova Pakt.....	60
3.3. 1970 Öncesinde Ortadoğu'daki Siyasi Gelişmeler	61
3.3.1. Arap-İsrail Uyuşmazlığının Temeli: İsrail Devletinin Kuruluşu.....	61
3.3.2. Bağdat Paktı.....	63
3.3.3. Süveyş Krizi.....	65
3.3.4. Eisenhower Doktrini	70
3.3.9. 6 Gün Savaşları.....	72
3.4.1. 1960-1970 Tarihleri Arasında Dünyada Yaşanan Gelişmeler.....	75
3.4.1.1. U-2 Krizi	76
3.4.1.2. Küba Füze Krizi.....	76
3.4.1.3. Nato'da Yaşanan Kriz: Fransa	78
3.4.1.4. Bağlantısızlar Hareketi.....	80
4. 1970-1980 YILLARI ARASI ABD-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNE DÖNEMSEL BİR YAKLAŞIM.....	83
4.1. Suudi Arabistan'ın Genel Dış Politika Analizi	83
4.2. Başlangıcından 1970'li Yıllara dek ABD-Suudi Arabistan İlişkileri.....	85
4.3. Yumuşama Dönemi ve Richard Nixon Başkanlığı Döneminde Suudi Arabistan-ABD İlişkileri	91
4.3.1. Richard Nixon Döneminde Ortadoğu'da Yaşanan Sorun Alanları	100
4.3.2. Richard Nixon Dönemi Suudi Arabistan-ABD İlişkileri	103
4.3.3. Suudi Arabistan Kaynaklarının ve Etkin Dış Politikasının, ABD ile ilişkilerine Etkisi.....	111
4.3.4. Richard Nixon Dönemi ABD-Suudi Arabistan Arasında Yapılan Askeri Anlaşmalar	119
4.3.5. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Petrol Ambargosu	123
4.4. Gerald Ford Dönemi Suudi Arabistan-ABD İlişkileri	132
4.4.1. Petrol Ambargosundan Sonra ABD Açısından Suudi Arabistan Politikası Belirleyen Unsurlar	132

4.5. Jimmy Carter Dönemi Suudi Arabistan-ABD İlişkileri	
Ve Uluslararası Yapı	136
4.5.1. Carter Döneminde Ortadoğu'da Barış Arayışları	141
4.5.1.1. Camp David Antlaşmaları.....	144
4.5.2. Jimmy Carter Dönemi Ortadoğu Siyasetini Etkileyen	
Gelişmeler	149
4.3.2.1. İran İslam Devrimi	149
4.3.2.2. İran-İrak Savaşı	151
4.5.2.3. SSCB'nin Afganistan İşgali	154
4.5.3. Carter Dönemi Suudi Arabistan-ABD Silah Anlaşmaları	158
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA	172

TABLolar ve LİSTESİ

Tablo 1. Suudi Arabistan Dış Yardımları	90
Tablo 2. Suudi Arabistan 1968-1973 Yılları Arası Petrol Gelirleri.....	103
Tablo 3. 1973-1977 Yılları Arası Dünya Petrol Fiyatları	107
Tablo 4. ABD-Suudi Arabistan Silah Programı	111

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*)

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın ardından 1932 yılında bağımsızlığını ilan eden Suudi Arabistan; bulunduğu konumu ve sahip olduğu yer altı zenginlikleri ile beraber dünya siyasetinde, her geçen yıl daha etkin bir şekilde kendini göstermiştir. Krallığın bağımsızlığını ilan ettiği ilk dönemlerde ülkenin ekonomik hacmini ufak çaplı ticari faaliyetler oluşturmuştur. Kısa süre sonra; petrolün kendi topraklarında bulunması, üretilmesi ve ihracının yapılmasıyla, ülkenin dünya üzerinde ekonomik ve jeopolitik önemi artmıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında bölgede en etkin güç olan İngiltere, ilk başlarda sömürge yollarına ulaşım için Arap Yarımadası'nda faal olsa da petrolün bulunması coğrafyaya bakışını değiştirmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın özellikle Avrupalı devletlerde yarattığı büyük hasar sonucu İngiltere, dünya genelinde geniş çaplı emperyalist faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Zira dünya savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş ortamında, Avrupalı devletler açısından durum o kadar kötüleşmiştir ki, Batılı kapitalist devletleri siyasi ve ekonomik yönden koruma görevi ABD'ye düşmüştür. ABD ve SSCB; II. Dünya Savaşı sonrasında farklı kutuplarda yer alarak dünya siyasetinde ikiye bölünmüş bir görünüm oluşturmuşlar ve bu yapı küresel hayatın her alanına sirayet etmiştir. Soğuk Savaşın yarattığı kıyasıya yarış ortamında her ne kadar silahlanma yarışı siyasi tarih kitaplarında geniş bir yer bulsa da, ülkelerin hedeflerini gerçekleştirebilmek adına en fazla gereksinim duydukları alan ekonomik güç olmuştur. Üretim alanından lojistiğe, lojistikten insani ihtiyaçlara değin ekonominin can damarı ve doğal olarak birincil enerji kaynağı petrol olagelmiştir. Dolayısıyla kıyasıya yarışın vücut bulduğu dönemde petrole sahip olmak, kendi müttefiklerine ulaştırmak ve petrol alanlarının diğer kutup ülkelerinin inisiyatifine geçmesini engellemek birincil öncelik olmuştur. Özetle, böylesi bir dönemde kapitalist ülkeler açısından üretim süreçlerinin devamını sağlayacak en önemli madde olan petrolün büyük çoğunluğunun Suudi Arabistan'dan karşılanacak olması bu devleti dünya siyasetinde öncelikli bir konuma yerleştirmiştir. Bahsi geçen dönemde Suudi Arabistan'ın hangi tarafta yer aldığı, kendi ülke ve hanedan çıkarlarına uygun olması doğrultusundaki seçimlerine dayanmaktadır. Suudi Arabistan kuruluş mantığı itibariyle yönetimde tek bir hanedanın olması ve devlet

güvenlik anlayışında birinci önceliğin Suud ailesinin varlığının devamını sağlama güdüsü, dış politik seçenekler arasındaki tercihinde önemli yer tutmuştur. Suudi Arabistan, sert ideolojik tavır takınan taraf ve tarafları hanedan güvenliği adına hep tehdit olarak görmüştür. Zira Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Ortadoğu'da etkinliğini arttırması, çatışma dönemlerinde taraf tutarak silah yardımıda bulunması, ayrıca Nasır'ın Arap milliyetçiliğini kendi amaçları doğrultusunda kullanması Suudi Arabistan gibi monarşik bir devleti yalnızlaştırmış ve endişelendirmiştir. Bu durumda örtüşen çıkar ilişkilerinden dolayı Suudi Arabistan kendisine en uygun müttefik olarak ABD'yi görmüştür. ABD, Ortadoğu'ya olan ilgisini ilk olarak Truman Doktrini ile beraber göstermiştir. Truman Doktrini aslında Ortadoğu'yu içine alan bir görünümde olmasa da Türkiye üzerinden Sovyetlerin Ortadoğu'da faal olmasının engellenmesi ve Sovyetler Birliğini çevreleme amacı taşımasından dolayı önemlidir. ABD değişen şartlar ve ilerleyen süre zarfında Soğuk Savaşın etkisi ile beraber bölgede daha fazla faal olmuştur. II. Dünya Savaşı'yla beraber iki büyük başat gücün Ortadoğu'da etkinliğini, ilişkilerini ve coğrafi politikalarını belirleyen ana unsur, bölgedeki sorunlar karşısında takındıkları tavır olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da çatışmaların temelini, diplomatik anlamda ülkelerin ilişkilerini belirleyen ana etken ise Arap-İsrail sorunu olmuştur.

Karmaşık tarihsel sürecin ve ilişkilerin ışığında, tezin amacı, 1970-1980 yılları arasında ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini araştırmaktır. Özellikle 1970'li yıllarda ABD'nin Ortadoğu politikasında önemli bir dizi değişiklik yaşanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren İngiltere'nin bölgeden çekileceğinin anlaşılması üzerine, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde daha öncesinde görülmeyen bir yakınlaşma başlamıştır. 1970'lerde hız kazanan bu yakınlaşma Soğuk Savaşın son bulduğu 1990'lı yıllara dek devam etmiştir. Bu dönemki ilişkileri değerlendirmek amacıyla kullanılacak teorik araç olan sistemik uluslararası politika teorisi kapsamında konunun daha iyi irdelenmesi ve anlaşılması amacıyla; Suudi Arabistan'ın öz nitelikleri incelenmiş, bunun yanı sıra, 1970'li yıllar öncesinde ABD-Suudi Arabistan ilişkileri ile birlikte uluslararası yapının genel görünümü değerlendirmeye alınmıştır.

Bu çalışmanın araştırma soruları, “Uluslararası yapıda devletlerin dış politikalarını belirlerken dikkat ettikleri ve etkilendikleri temel öge/ögelere nedir/nelerdir?”, “ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerinde karşılıklı çıkar bağlamındaki unsur/unsurlar, nedir/nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı 1970-1980 yılları arasında sistemik uluslararası politika teorisinin bizzat sistemin eşitleyici ve kısıtlayıcı özelliğinin tezahürü olarak Suudi Arabistan ile ABD arasındaki ittifak ilişkilerine etkisinin araştırılmasıdır. Çünkü bu tarihler arasında iki ülke ilişkileri bazen gelişme kaydederken, kimi durumlarda olumsuz bir seyir izlemiştir. Bu ilişkiler iki ülke arasında gerilimlere yol açmışsa da hiçbir şekilde savaşa sebep olmamıştır. Teori olarak seçilen sistemik uluslararası politikanın kısıtlayıcı özelliği bu gibi basit sorunların savaşa değil diplomatik yolla giderilebileceğini öngörmektedir. Örneğin, petrol krizi olarak adlandırılan sorun diyalog yoluyla aşılabilmektedir.

Bu çerçevede çalışmada sınanacak hipotezler şu şekilde ifade edilebilir:

Hipotez 1: Suudi Arabistan’ın öznitelikleri, ABD ile ilişkilerinde olumsuz etki yaratmamıştır.

Hipotez 2: Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan ve otoriter bir yönetim şekline sahip olan Suudi Arabistan’ın, devlet yeteneklerinin gelişiminde (siyasi, ekonomik, bilim vs.) en önemli aktör ABD olmuştur.

Hipotez 3: İki ülke ilişkilerinin başında Suudi Arabistan’ın, ABD’nin “Ardına Takılan”(Bandwagon) bir devlet olduğu gözlemlenirken, değişen şartlar Suudi Arabistan’ın ABD ile eşit düzeyde karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurmasına yol açmıştır.

Hipotez 4: ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde birçok sorun yaşansa da sistemik uluslararası politikanın eşitleyici ve kısıtlayıcı özelliği sayesinde bunlar çatışmaya dönüşmemiş ve bir dengeye sahip kalmıştır

Hipotez 5: 1973 Arap-İsrail savaşı sonrasında Suudi Arabistan’ın uyguladığı petrol politikası “Kendine yardım”(Self-help) ilkesi uyarınca uyguladığı bir siyasettir.

Hipotez 6: ABD Başkanlarının bağlı buldukları siyasi görüş ve parti programları ne olursa olsun, uluslararası yapının eşitleyici ve dengeleyici yapısı itibariyle inceleme döneminde görev yapan üç başkan döneminde Suudi Arabistan ile askeri temele dayalı ilişkilere olumsuz etkisi olmamıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü, tezde yararlanılacak teorinin ayrıntılı bir şekilde irdelenmesine ayrılmıştır. Birinci bölüm, Sistemik Uluslararası Politika Teorisi'ni oluşturan Kenneth N. Waltz'un bahsi geçen teori hakkındaki kitaplarına ve bu konu hakkında ele alınan makalelere dayandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü "Suudi Arabistan'ın Öznitelikleri" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında başta Suudi Arabistan'ın sahip olduğu jeopolitik, jeostratejik önemine değinildikten sonra devletin yönetim şekli hakkında bilgi verilmiştir. Yönetim şeklinin yanında anayasası, yürütme organı ve yürütme organına yardımcı kurumlar hakkında bilgi verilmiştir. Bir diğer alt başlıkta ise, Suudi Arabistan'ın sahip olduğu yer altı zenginlikleri ve bu zenginliklerin iç ve dış politikada ne yönde kullanıldığı aktarılmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan Krallığı'nın yapısını, iç politikasını ve dini yapısını etkileyen ve temelini oluşturan bağımsızlık öncesi tarihsel süreç ele alınarak Vehhabiliğin esasları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü "Uluslararası Yapı" başlığını taşımaktadır. Ele alınan teori ve ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine etki eden faktörlerin anlaşılması adına bu başlık altında inceleme yapılmıştır. Başta sistemik uluslararası politika teorisinin sistem üzerine yapmış olduğu açıklamaların özellikle güç dengesinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişikliğe uğrayarak iki kutuplu yapıya bürünmesi küresel çapta olduğu gibi, Ortadoğu politikasında da bir dizi değişimler ve etkenler yaratmıştır. Uluslararası yapı hakkında genel bir görünüm sunulduktan sonra II. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu bölgesinde yaşanan çatışmalar, bu çatışmalara bölge devletlerinin gösterdikleri tavır ve pek tabii kutup lideri ülkelerin bölgesel sorunlarda izledikleri siyaset ele alınarak 1970 öncesi Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin temellendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü “1970-1980 Yılları Arası ABD-Suudi Arabistan İlişkilerine Dönemsel Bir Yaklaşım” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde bahsi geçen süre zarfında iki ülke ilişkileri her ABD başkanı dönemi için ayrı ayrı ele alınarak bölgesel sorunlar ve ikili ilişkiler ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Bu bölüm: “Nixon Dönemi” “Ford Dönemi” ve “Carter Dönemi” olarak üç ayrı başlık altında ele alınmıştır. Her bölüm başında uluslararası yapının görüntüsü verilmiş, ardından ABD başkanlarının mevcut duruma karşısında uyguladıkları politikalar, doktrinler ele alınmıştır. Aynı zamanda ikili ilişkiler kapsamında, ABD’li karar alıcılar ve Suudi Arabistanlı yöneticilerin birebir diyaloglarına dayanan birincil kaynaklar ele alınarak ayrıntılı bakış açısı sunulmuştur. İlişkiler genel anlamda: petrol, savunma, Arap-İsrail savaşı/barışı, körfez güvenliği, SSCB yayılcılığı gibi konulardan oluşmuştur.

Tez çalışmasında Türkçe ve İngilizce kaynaklar kullanılmıştır. İlk bölümde tezin teorik altyapısı tesis edilmiştir ve teorinin fikir sahibi Kenneth N. Waltz’ın ortaya koyduğu birincil kaynak olan kitaplar ve makalelerden ayrıca bu konuda yazılmış muhtelif ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde ilişkilerin altyapısını oluşturmak adına kullanılan başlıklarda Türkçe ve İngilizce kaynaklar karışık olarak kullanılırken, son bölümde yani sadece ikili ilişkilerin yer aldığı bölümde yalnızca İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu manada kuramsal çerçeve ve ikili ilişkilerin yer aldığı kısım birincil kaynaklardan oluşturulmuştur. Kaynak ihtiyaçları; kitap, makale, haber siteleri ve tezlerden karşılanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ele alınan ülkelerin politikaları, Ortadoğu’yu şekillendiren faktörlerin ne olduğu ve uluslararası yapı hakkında elde edilecek bilgiler, literatür taramasına bağlı kalınarak şekillendirilmiştir.

Tarihi kaynaklar düzleminde veri toplama yöntemine uygun belge tarama ve yazılı kaynaklardan elde edilecek bilgiler esas alınmıştır. Kalitatif verilerden yararlanılmıştır. Kişisel ideolojik fikir ve düşüncelere yer verilmeden bağımsız şekilde araştırma gerçekleştirilmiştir. İlgili tezin araştırmasında salgın hastalık sürecinin el verdiği ölçüde, yetkin üniversitelerin ve dahi öğrencisi olduğum Trakya Üniversitesinin kütüphane katalogu taranarak konu ile alakalı makale ve kitaplara ulaşılmıştır.

I. BÖLÜM

1.KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında tezin ele alacağı kuramsal çerçeve olan “Sistemik Uluslararası Politika Teorisi” ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Teorinin yaratıcısı Kenneth N.Waltz, uluslararası politika teorilerini “*Theory of International Politics*” kitabında iki kısımda incelemiştir. Bunlar, indirgemeci ve sistemik teorilerdir. İndirgemeci teori, inceleme düzeyi olarak bireyi ve ulusları almış olan uluslararası politika teorisidir. Aksine Sistemik teoriler ise ulus-altı ve ulus-üstü yapıda etki düzeyine sahip sebepleri ele alan teorilerdir. Yani kapsam alanı daha geniştir.

Sistemik Uluslararası politika teorisini daha iyi anlamak adına başta indirgemeci teoriler ele alınacak, ardından sistemik uluslararası politika teorisine geçilecektir.

1.1.İNDİRGEMECİ VE SİSTEMİK TEORİLER

İndirgemeci teoriler ulusal düzeyde karar alıcılar ve bürokratları ele alıp inceleyen, ayrıca belli bir grubun veya kesimin psikolojik tahliline dayanan ve böylelikle bir sonuca ulaşma gayesi taşıyan teorilerdir. Dolayısıyla indirgemeci teoriler, tümün parçalarının önemsendiği bir yaklaşımdır. Waltz burada indirgemeci teorilere şöyle bir eleştiri getirir: İndirgemeci teoriler, uluslararası politik sorunları, bireysel ve ulusal öznitelik kıstaslarından yola çıkarak parçadan bütüne ulaşip bir sonuca varma veya yorumlama amacı taşırlar. Waltz; Hobson ve Lenin’in “*Ekonomik emperyalizm*” teorisinde emperyalist güdüyü, sadece ekonomik sebeplerden yola çıkarak yorumladıklarını ve bu tek kıstasla bir sonuca ulaşmalarının onları yanlış yola sevk ettiğini belirterek eleştirmiştir. Tek çıktı üzerinden, mesela; ekonomik sebeplerin ya da genel anlamda indirgemeci teorilerin ele aldığı gibi bireysel veya ulusal öznitelikler ile uluslararası yapı hakkında yaptıkları yorumun, gerçeği yansıtmadığını savunmuştur. Örneğin ulusal kıstasların her zaman aynı sebeplerle aynı sonuca varmadığı ya da aynı sonuçların benzer sebeplerden kaynaklanmadığını göstermiştir. Waltz böylelikle uluslararası politikayı anlamlandırma süreçlerinde

indirgemeci teörinin güvenilebilir olmadığını savunmuştur. Ulusal düzeyde bir çıktının uluslararası boyuta genellenmesinin hatta uluslararası bir argümanın sistemin geneli hakkında bilgi vermesinin çok inandırıcılığı yoktur. Ekonomik, askeri kısaca tekdüze kaynağa bağlı bir teori, devletlerin uluslararası politikaları hakkında bir sonuca götüremez. Bu noktada Waltz'ın tercihi sistemler düzeyinde bir teori olmuştur.¹

Sistem, birbiriyle etkileşen birimler bütünü olarak tanımlanabilir. Sistemin kendine özgü bir yapısı vardır. Sistemik uluslararası politika teörisinin amacı, yapı ve birimlerin ilişkisini anlamlandırmaktır. Waltz, indirgemeci teörilerin düştükleri hatayı saptayarak yapı ve birimleri birbirinden ayırarak inceleme yolunu tutmuştur. Waltz, “*Yapı tanımları, birimlerin özniteliklerini ve ilişkilerini dışarıda bırakmalıdır. Yapı değişimleri, ancak bu yapıldığında yapıların içindeki değişimlerden ayırt edilebilir,*”² demiştir. Sistemsel teoriye eleştiri getiren teörisyenler, bizzat kendi teörilerini oluştururken düştüğü hatalardan yola çıkarak eleştirilerini oluşturmuşlardır. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere, indirgemeci teörisyenler birimlerin özniteliklerinden yola çıkarak bir bakış açısı inşa etmişlerdir. Ayrıca indirgemeci teörisyenler, sistemler teörisini kendilerinin yaptığı gibi tekdüze kaynak ile sonuca vardığından dolayı eleştirmişlerdir. Yani onlar tarafından eleştirilen nokta, sistemik teoride, sebeplerin sadece yukarıdan aşağıya inmesi, birimlerin eylemlerinin salt sistem tarafından belirlenmesi olmuştur. Yani sistemin öncelenmesi indirgemeciler tarafından tenkit edilmiştir. Ancak Waltz, indirgemeci teörilerin tersine, teörisini iki yönlü olarak kurmuştur. Bunlardan ilki, uluslararası sistemin niteliklerini bulmaktır. İkincisi ise, birimlerin sistem içine eylemlerini uygularken sistem tarafından nasıl etkilendiğini ve bu birimlerin eylemleriyle yapıyı nasıl etkilediklerini ortaya koymaktır.³ Uluslararası politika teörileri; birey, ulus, ulus-üstü düzeydeki her olayla ilgilenirler. Ancak bu olayları nasıl düzenledikleri, hangisini öncelendikleri, hangilerinin etken hangilerinin edilgen olduğu meselesi, onları indirgemeci veya sistemik yapan en temel özelliktir. İndirgemeciler, ulusal ve ulus-

¹Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teörisi*, 1.baskı, Phoenix, Çeviren: Osman S. Binatlı, Ankara 2015, ss.77-92.

²a.g.e, s.53.

³a,g,e, ss. 51-57.

altı sebepleri ele alarak bunların ulus-üstünü şekillendirdiğini düşünür. İnsan doğasının özünden yola çıkılarak oluşturulan bu teoride, sistemi oluşturan birimlerin kendi toplumlarından ayrı düşünülmemeyeceği ileri sürülmekte ve karşılıklı olarak etkileme unsurunun varlığı ile tanımlama yapılmaktadır.⁴ Ulusal liderler ve ulusların davranışları bir sistem dâhilinde değildir ve belirsizdir. Bu belirsizlikten dolayı bir yorum çabasından sonuç almak ve temellendirmek beyhude bir çabanın ötesine geçmeyecektir. Kısacası, İndirgemeci teoriler, genelin içindeki parçaların fiilleri hakkında bir teoridir.

Lenin'in emperyalizm teorisi uluslararası politikayı ve devletlerin davranışlarını basit bir şekilde kendi iç dinamikleriyle açıklamıştır. Ancak uluslararası politikada, ulus-üstü yapıda süreklilikler ve tekerrürler, indirgemeci yaklaşımın ulus-altı özelliklerden yola çıkarak ulus-üstü yapıyı anlamlandırma sürecini boşa çıkarır. Devletlerin; ekonomi, ideoloji, siyasi rant ve daha birçok farklıklar dolayısıyla savaştıklarını bilmekteyiz. Bu farklar, yani ideolojiler, ekonomik yorum farklılığı ve diğer tikel unsurlar savaşların neden tekrar ettiğini açıklayamaz, çünkü bunlar da zamanın etkisiyle değişmektedir. Uluslararası politika teorisi, devletlerin birbirlerine karşı nasıl hiza aldıklarını anlamak üzerine oturtulmuştur. İşte tam da burada yani karşılıklı hizalanma sonrasında sistemik uluslararası yapı oluşur. İndirgemeci yaklaşımların savaşların sebepleri konusunda, süreklilik durumuna karşı bir çözüm üretmemelerine karşın, sistemik uluslararası politika teorisince eğer ilişkiler süreklilik içindeyse ve tekrar arz ediyorsa devletlerin fiillerinin karşılıklı olarak kısıtlanmaya maruz kaldığı sonucuna varılabilir olduğunu yansıtır⁵. Waltz, şu açıklamayı yapmaktadır:

“Bir sistemin yapısı kısıtlayıcı ve özendirici bir kuvvet olarak eyley ve böyle eylediği içindir ki, sistemler teorileri bir sistem içindeki sürekliliği açıklayabilir ve öngörebilir.”⁶

⁴ Övgü Kalkan Küçüksolak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan-Sam*, 2012, Cilt:4, Sayı:14, s.203.

⁵ Kenneth N.Waltz, a.g.e, ss. 93-94.

⁶ Kenneth N.Waltz, a.g.e, s.88.

Kısaca Waltz, sistem içindeki sürekliliği ve tekerrürleri açıklama eğiliminde olmuştur ancak değişim bu sürecin dışında bırakılmıştır. Çünkü anarşik bir düzen içine öngörülen tek şey süreklilik halidir. Yazarın bahsettiği süreklilik hali yapının değişmemesinden kaynaklıdır. Ancak bahsi geçen yapının değişimi çok mu güçtür? Bu konuda Waltz, şu açıklamayı yapar:

“Yapılar ansızın değişebilir, yapıdaki değişimlerle birlikte sistem içinde konumlanmaları değişen birimlerin eylemlerinin ve etkileşimlerinin yarattığı sonuçlar hakkında yeni beklentiler yarattığı için bu bir devrimdir,”⁷ der.

1.2. SİSTEMİK ULUSLARARASI POLİTİKA TEORİSİNİN ÖZELLİKLERİ

a-)Birimsel Kistas

Uluslararası politika teorileri küresel düzeyde hareket edebilen ulusları veya küresel düzeydeki konuları ele alır. Ancak teori aynı zamanda birimlerin yetenekleri hakkında bilgiler de verir. Birimlerden beklenen hareketler hakkında, birimlerin gelecekte sistem içinde rekabet hacmini geliştirebilmek adına nasıl hareket etmesi gerektiğini söyleyebilir. Bu öngörü ancak sistemin dinamiklerinin, sistem içindeki birimleri kısıtladığı ölçüde elde edilebilir. Büyük güçler ise sistem içinde kendileri ve diğer birimlerin hareket alanlarını düzenler. Bu teori, sistem içindeki büyük güçleri ele aldığından ve diğerlerini önemsemediğinden sistem yorumlarının doğruluğu konusunda başkaca teorisyenlerden eleştiri alabilir. Ancak sistemik uluslararası politika teorisine göre, daha az önemli birimleri daha iyi yorumlamak adına dahi büyük güçleri takip etmek gerektiği telakki edilmiştir.

Sistem oluşumu, birimlerin karşılıklı hizalanmalarıyla beraber tamamlanır ve son tahlilde; sürekli, dengeleyici ve kısıtlayıcı bir hal alır. Ancak daha açık anlaşılması adına şu soru sorulabilir: uluslararası sistemde, birimlerin dâhil olduğu

---

⁷ Kenneth N.Waltz, a.g.e,s.89.

yapılar, birimlerin eylemlerine ne tür bir etkide bulunurlar? Yapı, birbiriyle etkileşim halinde olan birimlerin farklı eylemlerine karşı seçici şekilde hareket ederek kısıtlayıcı role bürünür. Birimlerin karar alma süreçlerini ve organlarını sınırlar ve kısıtlar. Böylelikle farklı birimler arasında farklı düşünceler var olsa da kısıtlayıcı ve dengeleyici yapının varlığı farklılıkların giderilmesine, birimlerin ortak kararlar çevresine toplanmasına neden olur. Yapıların, karar birimlerinden ve karar organlarından farkı şudur: karar birimlerinin ve organlarının bir eylem alanı varken, yapılar eylemez. Yapı, sistem içindeki eylemleri etkiler. Dolayısıyla birimler, yapının yönlendirmesi sonucu hareketini idame ettirirken, yapı kadar birimlerin de değerli olduğu sonucu ortaya çıkar.⁸

Yapı tanımı yapılırken; birimlerin iç dinamikleri, özellikleri göz ardı edilmelidir. Aksi halde indirgemeci teorinin yapmış olduğu hataya düşülmüş olacaktır. Çünkü birimlerin karakteristik yapıları değişim içindedir ve değişkenler üzerinden okuma yanıltıcı duruma düşürebilir. Bu değişkenler, birimler düzeyinde; liderleri, ideolojileri, toplumları, bürokrasiyi göz ardı etmek demektir. Sistemik teoride birimlerin sistem içinde karşılıklı olarak nasıl hizalandıklarını anlamak adına ikili ilişkilerde; askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişki alanlarını soyutlamaya önem atfedilmiştir. İlişkilerden bahsederken, Waltz şunları söyler:

“Bir yapıyı tanımlamak birimlerin birbirleriyle nasıl ilişkide olduklarını, göz ardı edip, bunların birbirlerine göre nasıl konum aldıklarına, yoğunlaşmayı gerektirir. Etkileşimler, üzerinde ısrarla durmuş olduğum gibi, birimler düzeyinde meydana gelir. Birimlerin birbirlerine göre nasıl konumlandığını, bunların düzenlenme ya da konumlandırma tarzı birimlerin bir özelliği değildir. Birimlerin düzenlenmesi sistemin bir özelliğidir.”⁹

Birimler arası ilişkilerde devletlerin nitelikleri göz ardı ediliyorsa, sistem bu düzenlemeyi nasıl yapar? Birimlerin iç karakteri, uluslararası politika gibi anarşik değildir, hiyerarşiktir. Hiyerarşik oluşu, ast-üst ilişkisini beraberinde getirir. Ancak

⁸ Ferhat Gökyay, “Neorealizm Kuramı ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2020, Cilt:9, Sayı:3, s.2509.

⁹Kenneth N. Waltz, *a.g.e.*, s. 102.

bu ast-üst ilişkisi keskin bir şekilde yasalarla ayrılmamıştır. Hatta farklı birimlerde farklı görev dağılımları olabilmektedir. Örneğin, ABD'nin yönetim şekli, yürütme organı, çift yapıli meclisi, yargı biçimi, İngiltere'ninkinden tamamen farklıdır. Sonuç olarak iki devletin eylemleri ve bu eylemlerin sonuçları farklı olacaktır. Sistem içinde birimlerin birbirlerine karşı konumları, sistemin parçalarının karakteristik başkalığıyla çözümlenemez.

Teoriye göre, öznitelikler:

a-)Düzenlendiği ilke,

b-)Faaliyetlerinin açıklanması

c-)Etkileşim içindeki birimlerin yeteneklerinin tespitiyle tanımlanır

Öznitelikler birimlerin iç yapısının bir yansımasıdır, bir gelenek sonucu ortak bir sözleşme ile öznitelikleri oluşturmuşlardır. Bu öznitelikler coğrafyadan coğrafyaya, milletlerden milletlere değişiklik gösterir.¹⁰

b-)Yetenekler

İç siyasal yapılar, yapı içinde birbiriyle etkileşen birimlerin alt kategorisidir. Uluslararası politika farkından ziyade iç siyasal yapılar, yani öznitelikler ast-üst ilişkisi içindedir. Ulusların öznitelikleri; yönetsel olarak işlevsel farklılıkları ve yetenekleri oranınca ayrışmaktadır. Sistemin yapısı, sistem içindeki birimler arasındaki yeteneklerinin değişimiyle beraber değişir. Yetenek değişimi sonrası yapıda oluşan revizyon, sistem içindeki birimlerin davranışlarını değiştirir. Ancak Waltz daha öncesinde yapıyı, ulus ve ulus-altı değerlerle tanımlamanın yanlış olacağını savunmuştu. O halde bu tezdin sebebi nedir? Yapı soyut bir kavram olmasına karşın bütünüyle soyutlanabilecek bir şey değildir, minimum düzeyde yapı içinde birimlerin birbirlerine karşı nasıl yer aldığını açıklamak adına bir yoldur. Bu konumlandırma öznitelikleri dışarıda bırakmasına rağmen, yetenekleri önemser boyuttur.

¹⁰Kenneth N.Waltz, a.g.e, ss.105-106.

Waltz, bu durumu: “Güç, belli sayıda birimin yetenekleri ile karşılaştırılarak kestirilir. Yetenekler her ne kadar birimlerin öz nitelikleri olsa da birimler arasında yeteneklerin dağılımı değildir. Yeteneklerin dağılımı bir birim öz niteliği değil, daha ziyade, sistem-kapsamlı bir kavramdır.”¹¹ şeklinde açıklamaktadır.

1.3. ULUSLARARASI YAPI VE ÖZELLİKLERİ

Yukarıda uluslararası yapının nasıl oluştuğu, bunda etkisi olan yetenek ve birimlerin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Şimdi ise ulus-üstü yapının nasıl bir niteliğe sahip olduğu konusunun ayrıntılı şekilde ele alınması, teorinin anlaşılması adına elzemdir. Yapının, birimler düzeyinde bir kez oluşturulduktan sonra, değişiminin çok güç olduğundan bahsedilmişti. Bir de birimler düzeyinde bir dış politika kavramı vardır ki, bu çok değişken bir yapıya sahiptir. Çünkü her birimin öz nitelikleri değişkenlik gösterdiği için, birimler arasında istekler, amaçlar da bu oranda değişkenlik göstermektedir. Bu değişken güdülere, fiillere karşılık, birimlerin eylemlerini denetleyecek, birim içindeki gibi ast-üst ilişkisine benzer bir özellik ulus-üstü yapıda bulunmamaktadır. Bir üst otoritenin bulunmayışı, anarşik bir düzenin varlığıyla ilişkilendirilir. Ancak uluslararası politika düzleminde Anarşi kavramı bilinen anlamda her şeyi yok sayan, tüm üst otoritenin yıkılmasını arzulayan ve sonsuz özgürlük amacı taşıyan özelliğe sahip değildir.¹² Asıl olarak uluslararası yapıda devletlerin eylemlerini düzenleyen bir üst otoritenin olmayışı anlamına gelmektedir.

Waltz, “*Man, the State, and War*” adlı eserinde üç farklı imgeden bahsederek anarşik düzen ve savaş ikilemini ayrıntılı şekilde ele almıştır. Waltz kaleme aldığı eserin birinci imgesinde; klasik realistlerin, insan doğasının kötü olmasından dolayı savaşların yaşandığı savını ele almıştır. İnsanoğlunun yeryüzünde varlık gösterdiği andan itibaren yer aldığı organizasyonlar içinde yani; kabile, klan, aşiret,

¹¹Kenneth N. Waltz, a.g.e, s.124.

¹² Peter Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, 2. Baskı, İmge Yayınevi, İstanbul 2019, ss.4.

imparatorluk, devlet gibi yapılarda oluşan ve oluşmaya devam edecek olan savaşın ana nedeni realistlerce; insanın bencillik, saldırganlık, kendini önceleme güdülerinin yansıması olarak görülmüştür. Thomas Hobbes bu konuda şunları söylemektedir:

“İnsanlar arasında bir savaş zamanı ve bu durumun hiç var olmadığı belki düşünülebilir ve ben de, dünyanın her yerinde durumun böyle olduğuna inanıyorum. Ancak, günümüzde bile, dünyada insanların böyle bir durumda yaşadığı pek çok yerler vardır. Amerika'nın birçok yerinde vahşiler, doğal istekler sayesinde bir arada yaşayan küçük ailelerin yönetimi altında yaşayan, hiçbir yönetim şekline sahip değildirler. Ve bugün bile, önce belirttiğim vahşi durumu yaşarlar. Korkulacak genel bir güç olmasaydı hayatın nasıl olacağını, önceden barışçı yönetim altında yaşamış olan insanların bir iç savaş durumunda içine düştükleri hayata bakarak anlaşılabilir.”¹³

Buna karşın realist yazarlardan iyimser olanları, insanın aydınlanması, entelektüel birikim edinmesi ile beraber insanın kötü olan doğasının engellenebileceğini, böylelikle savaşın ortadan kaldırılabilceğini iddia etmişlerdir. Karamsar yazarlar ise bunun mümkün olamayacağını ve insanoğlunun kötü varoluşuna ket vurulamayacağını savunmuşlardır. Waltz da bu konuda kısmen realist yazarlara katılmıştır. Yani dünya siyasi ve sosyal tarihinin insanlardan ayrı düşünülemezliği konusunda onlara hak vermiştir. Ancak yaşanan sosyal olayların sadece bir etmeni olan insanın yegâne şekilde ele alınıp bütünsel sonuçlara varılması noktasında realistlerden ayrılmaktadır. Klasik realist düşünürler, devletin varlığını ve etkisini yok saymamış ancak devlet odaklı yapılan çıkarımlar, insan odaklı olarak yapılan çıkarımlara nazaran arka planda bırakılmıştır. Dolayısıyla birey odaklı bir düşünce hâkimdir.¹⁴

Waltz, ikinci imgesinde ise, sosyalist ve liberal ideolojilerin savunduğu, savaşın asıl nedeninin devletlerin nitelikleri olduğu savını işlemiştir. Bu savlara göre,

¹³ T. Hobbes, *Leviathan*, 17. Baskı, YKY, İstanbul 2018, Çevirmen: Semih Lim, s.102.

¹⁴Kenneth N. Waltz, *İnsan, Devlet ve Savaş*, 1.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Çeviren: Enver Bozkurt, Ankara 2009, ss 17-38.

devletlerin iç politikadaki kusurları sonucunda savaşlar yaşanmaktadır. Bu kusur, devlet yönetiminden kaynaklı sorunlardan kaynaklanabilir. Liberallere göre, otoriter ve totaliter yönetimlerin; sosyalistlere göre, kapitalist yönetimlerin iç politikadaki eylemleri buna sebep olmaktadır. İki görüşe göre de olumsuz özelliklerin iyileştirilmesi, arzulanan kalıcı barış sağlayabilir. Ancak bu kısımda akla gelen soru: şu olmaktadır. İyi kavramı üstünde uzlaşmaya varılmış, en azından genel hatlarıyla konsensüse ulaşılmış bir tanım var mıdır? İki görüş, kendi içlerinde tanımsal manada uzlaşmaya varsa da bahsi geçen tanımlar iki grup arasında birbirlerinin zıttı mahiyetindedir.¹⁵

Waltz'ın üçüncü imgesinde, uluslararası sistemde egemen olan devletler arasında ilişkileri düzenleyecek bir üst otorite ve normun olmaması sebebiyle her devlet, insanın doğa halinde bulunması gibi kendi hırs ve çıkarı uğruna savaşa sebep olmaktadır. Bu savaşta istenilen sonuca ulaşmak için her birim kendi yeteneklerine güvenmelidir. Yazarın üzerine eğildiği üçüncü imge aslında ilk iki imgeyi de içinde barındırmaktadır. Düşünürler, uluslararası ilişkilerin ana eksenlerini anlamak için araştırmalarında yararlandıkları; birey, devlet ve devletlerarası yapı ilişkileri bütünsel anlamda önemli bir yere sahiptir. Ancak onlar sadece birisi üzerine eğilerek diğer ikisini önemsemezler. Örneğin, silahlanma yarışında olası tehlikeler göz önüne alındıktan sonra ortaya çıkan silahların azaltılması istekleriyle beraber silahların azaltılması oranının eşit şartlarda yapılması halinde tehlike arz etmeyeceğini savunmuşlardır. Bu durum, savı ortaya atanların sadece ilk iki imgeyi önemsedğini ortaya koymuştur. Buna karşın Waltz, silahların azaltılması konusunda bazı devletlerin bu konuda olumlu hareket etmemesiyle beraber diğer devletlerin de silahların azaltılması kararından vazgeçeceğini iddia etmiştir. Dolayısıyla, Waltz bu vazgeçişin sebebi olarak, devletlerin eylemlerinin birbirleriyle iltisaklı olduğunu göstermiş ve böylelikle üçüncü imgenin önemine vurgu yapmıştır. Üçüncü imge uluslararası politikanın genel yapısını ortaya koyarken birinci ve ikinci imge ise politik süreçler içinde yer alan aktörler hakkında bilgi vermektedir. Waltz, savaşları sadece insanların devletleri, devletlerin insanları etkilemesi; devletlerin öz nitelikleri gibi tikel güdülerle açıklamayı kadük bir anlatım şeklinin vücut bulmuş hali olarak

¹⁵Kenneth N. Waltz, *İnsan Devlet ve Savaş*, ss. 91-109.

görür. Örneğin Soğuk Savaş döneminde iki kutup lideri, olası bir savaş halini, diğer devletin özniteliklerine bağlı olarak yorumlamış ve bir sonuca varmışlardır. Ancak bahsi geçen yorumun yanlışlığı, SSCB'nin yıkılmasına rağmen savaşların devam etmesi ve dünyada yeni bir savaş çıkma tehlikesinin hala var olması ile ortaya çıkmaktadır. Veyahut kapitalizmin savaşa yol açtığını savunan Lenin, değişebilecek devlet yapılarından sonra savaşın bir daha yaşanmayacak olduğunu mu düşünmüştür? Ancak dünya siyasi tarihinde, kapitalizmden önce de devletler, imparatorluklar, klanlar savaşmışlardır. Dolayısıyla üçüncü imge, ilk iki imgeyi reddetmemektedir. İlk iki imgenin savaşı, sadece insan davranışları veya devlet nitelikleriyle açıklama eğilimde olması dolayısıyla bilimsel temelini olmadığı eleştirisi yapılmıştır. İnsanlar devletleri oluşturur, devletler de oluşturulduktan sonra insanlar üzerinde etkileyici bir role sahip olmuştur ve bu da uluslararası politika alanına yansımaktadır. Ancak uluslararası politika düzleminin anarşik yapıda olması, devletlerin hatta onları oluşturan bireylerin bencilce istekleri sonucu devletler de benzer şekilde uluslararası düzlemde bencilce hareket etmektedirler. Bu eylemleri düzenleyecek bir üst otoritenin olmayışı, devletlerin kısıtlanmamasına neden olur. Dolayısıyla, uluslararası düzlemde savaş tehlikesinin, şiddetin devam etmesinin sebebi anarşik yapıdır.¹⁶

Ancak bilinmektedir ki şiddet sadece iki devlet arasında ortaya çıkan bir kavram değildir. Ulusal ve uluslararası düzlemde şiddet olgusu her zaman anarşiye sebep olmamaktadır. Ulusal düzeyde yani devletlerin iç politikalarında cebir kullanımı meşru hükümetlerce, mülkün güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılmıştır ve kullanılmaya devam eden bir araçtır. Bir tehdit karşısında, ulusal hükümet kendi tekeline aldığı güç kullanımını, vatandaşına ihtiyaç duymadan, kendi meşru teşkilatlarıyla karşı sağlayabilir. Dolayısıyla “*Self-help*”, yani kendine yardım ilkesi ulusal sistemle alakalı değil, uluslararası sisteme içkindir.¹⁷

¹⁶Kenneth N. Waltz, “The Original of War in Neorealist Theory”, *The Journal of Interdisciplinary History*, 1988, Cilt:14, Sayı:4, s. 620.

¹⁷ Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt:1, Sayı:1, s.49.

a-) *Karşılıklı Bağımlılık İçinde Kendine Yardım*

Karşılıklı bağımlılık, sistemin her farklı durumunda değişkenlik gösterir. Sistem kendi içinde şekillendirilmiş bir yönde teşkilatlanmış ya da teşkilatlanmamış şekilde cereyan eder. Teşkilatlanmış şekilde bir sistemin varlığı halinde, sistem içinde birimler uzmanlaşır; birimler kendini korumaya yönelik bir tehdidin olmaması halinde kendi öz çıkarına odaklı iç ve dış politikalarını gerçekleştirirler. Bu sistemin yol açtığı ve giderek artan ivmede olan uzmanlaşma kavramı ve paralel şekilde gelişen karşılıklı bağımlılık sonucunda güvenlik endişelerinin ortaya çıkmasını engeller. Böylece uzmanlaşma amacıyla birimler yarışır durumda olacaktır. Bu durumu tanımlamak için de iç politikada “Bütünleşme” uluslararası politikada ise “Karşılıklı bağımlılık” kavramları kullanılmıştır. Bütünleşme, ulus-içi yapıda sıkı bir bağa yol açsa da, uluslararası yapıda karşılıklı bağlı olan birimler arasında gevşek bir bağ vardır.¹⁸ Uluslararası politikanın yapısı, birimlerin karşılıklı bağımlılıklarını aşağıdaki şekilde kısıtlar:

1-) Kendine-yardım sistemi içinde her birim, gelirlerinden bir kısmını kendini ötekine karşı korumak için ayırır,

2-) İş bölümü yetenek oranına bakılmaksızın herkesin yararınadır.¹⁹

Karşılıklı bağımlılık sisteminde, yeteneklerle doğru orantılı şekilde elde edilen kazanç, bu bağın gevşek olmasına yol açacaktır. Çünkü kazancın bölüşümünde, yetenek ön plana çıkmaktadır. Yani yetenekleri nispetinde daha az yetenekli olan az, yetenekleri gelişmiş olan taraf ise daha fazla kazanacaktır. Böylelikle yetenekli tarafın ele geçirdiği yüksek avantaj az yetenekliye karşı kullanılabilme tehlikesini ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla az kazanan, çok kazananın elde ettiği geliri nasıl kullanacağı konusunda şüpheli olmasından ötürü ilişkiler zayıf şekilde kalacaktır.

¹⁸Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, ss. 131.

¹⁹Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, 132.

Uluslararası politika yapısı birimlerin iş birliklerinde:

1-) Bir birim, iş birliğinden doğacak gelirlerin kendisinden ziyade diğer birimlere yarayabilecek olması konusunda kaygılanır.

2-) Bir birim, yaptığı iş birliği ile diğer birim ya da birimlere karşı bağımlı hale gelmekten çekinir.

Bu iki madde ile sınırlama gerçekleşir. İkinci maddede yazanlara karşı, devletler kendileri açısından bağımlılık yaratan şeyi güvence altına almak isterler. Bu durum devletlerin, nüfuzlarını genişletmek adına emperyalist eylemlere girişmelerine neden olur. Amaçları diğerine karşı bağımlılığı ortadan kaldırmaktır. Bu düzlemde birimlerin yapacakları en akılcı hareket, karşıdakine bağımlılığı en aza indirecek yolları bulmaktır.²⁰

Birimlerin buldukları yapı içinde anarşik bir düzen var olduğundan ve birimler arası ilişkilerin denetlenmesi ihtimali olmadığından önceki başlık altında bahsedilmişti. Ancak böylesi bir yapı içinde devletler nasıl bir yol izlemelilerdir? Bu anarşik yapı içinde birimler, kendi çıkarını korumak hatta daha önemlisi kendi varlıklarını güvence altına almak için kendilerine güvenmelilerdir. Bunu yapabilmek fiili ise, “*Self help*” yani kendine yardım ilkesidir. Kendine yardım ilkesi gereğince her ülke kendi yeteneğini geliştirerek, anarşik yapı içinde başka bir birime karşı bağımlılığını azaltma eğiliminde olmalıdır.²¹ Böylece anarşik bir düzende gücünü mümkün olduğunca yukarı çekerek güvenliğini sağlayacaktır. Aksini yapan veya bunu gerçekleştirmeye gücü yetmeyenler ise sistem tarafından ötekileştirilecektir.²²

Anarşik yapı içinde devletlerin başvurabilecekleri başka bir çözüm yolu ise, olası bir savaş durumuna karşı kurulabilecek teşkilatlı bir yapının tesis edilmesi, yani ittifak kurulmasıdır. Bu şekilde ortaya çıkacak ortak savunma anlayışı tüm tarafların güvenliğini arttıracaktır. Böylelikle, anarşik yapı içinde devletlerin arzuladıkları iki önemli gaye güven altına alınmış olacaktır. Bunlar ortak hedeflere beraber ulaşma

²⁰ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, 134.

²¹ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, ag.e, ss. 140-143.

²² Araz Aslanlı-Agil Memmedov, “Neorealizm Kuramı Çerçevesinde Azerbaycan-İran İlişkilerinin Analizi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:5, Sayı:6, s.1523.

amacı ve ortak güvenliği sağlama durumudur. Aynı zamanda teşkilatlı yapı içine girecek güçlü niteliklere sahip olan birimlerin gücünden yararlanarak istenilen ve arzu edilen amaca yönelik önemli bir güç kazanılmış olunacaktır. Ayrıca güçlü birimi teşkilatlı yapının içine aldıktan sonra anarşik ortamda birimin kısıtlanmasına neden olacaktır.²³

b-)Güç Dengesi

Güç dengesi kavramı uluslararası politik düzenin varlığının bir sonucudur. Yukarıda bahsedildiği üzere, uluslararası yapının anarşik olması yani düzensiz bir halin mevcudiyeti, yapının içindeki birimlerin bu düzene karşı eylemlerini etkilemektedir.

Anarşik bir yapı içinde devletlerin birinci önceliği kendi varlığının devamını sağlamaktır. Bu konuda devletlerin özvarlıklarını sürdürme güdüsü birimlerin davranışını etkilemektedir. Bu konuda sistemik teoriler, en kötü hale göre kendini konumlandırarak çıkarımda bulunurlar.²⁴ Birimler, varlıklarını korumak için, öz niteliklerini ve dış politikadaki araçlarını değişken şekilde kullanırlar. Anarşik ortama karşı kullanılan öz nitelikler; ekonomi, iç siyasi çabalar ve askeri harcamalardır. Dış politikada başvurulmuş yol ise; bağlı bulunulan ittifakı güçlendirme ve karşı ittifakı zayıflatmadır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu durumda önemli olan yapı, öz niteliklerdir. Çünkü oluşan bir dengesizliğe karşı, dış politika araçlarını kullanarak ittifakı güçlendirmekten ziyade, öz niteliklerin geliştirilmesi önem arz eder. Öz niteliklerin geliştirilmesi, kendine yardım sistemi içinde herhangi bir birimin, yeteneklerini arttırıp daha da uzmanlaşması ve pastadan daha fazla pay alması anlamına gelmektedir. O halde, kendine yardım sistemi içinde yeterli uzmanlaşmayı sağlayamayan devletlerin akıbeti, anarşik yapı içinde ne olacaktır? Kendine yardım sistemi içinde yeterli uzmanlaşmayı sağlayamamış birim, varlığının devamı için yeteneği gelişen devlete ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla dengesizliğin var olduğu sistemik yapıda, yeteneği görece düşük birim, daha yetenekli birimin

²³ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, ss. 144- 151.

²⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, MKM Yayıncılık, 8. Baskı, Bursa 2013, s.163.

desteğine ihtiyaç duyacak, böylelikle güç dengesi ve bağımlılık ortaya çıkacaktır. Özetle, yapı anarşik düzen içinde sürdüğü ve birimler arasındaki yetenek farklılıkları devam ettiği sürece, bir güç dengesi bozulsa da yerine yeni bir tane kurulacaktır.²⁵

Güç dengesi kavramını, çok kutuplu ya da iki kutuplu yapıda görece yetenekler arasındaki farklılık dolayısıyla bir birimin, diğerine ihtiyaç duyması olarak özetlemiştik. Ancak kutup sayıları arasındaki fark, denge oluşumunda bazı farklılıkları gün yüzüne çıkarmaktadır. Çok kutuplu yapıda, güç farklılıklarının önüne geçebilmek için devletler koalisyonlar kurarlar. Amaç hem varlığını hem de kârını korumaktır. Ancak, çok kutuplu yapılar içinden diğerlerine nazaran daha yetenekli bir birim ortaya çıktığında ve bu birim kendi varlığını tehditten ziyade yararına ise, denge bir yana bırakılır ve “Ardına Takılma (*Bandwagoning*)” tercih edilebilir.²⁶

1.4.SİSTEMİK ULUSLARARASI YAPI

Dünya tarihinde kutup sayıları hakkında değişen zamana ve koşullara dayalı birçok yorum yapılmıştır. Bu veriyi elde etmek adına: Kutup nedir? Nasıl sayılır? Ölçütü nedir? gibi birçok soruya cevap verilmesi gerekir. Yapı, uluslararası düzeyde devletlerin özellikle güçlü devletlerin yetenek oranları dağılımına göre irdelenir.²⁷ Kutup oluşumu aslında, ortak hedefte güdülenen devletlerin bir grup oluşturması ve diğer blokla mücadele etmesi değildir. Blok oluşumu, blokların içindeki yetenek anlamında en güçlü devletlerin diğerlerinden sıyrılarak, üstün konuma sahip olmaları dolayısıyla olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kutup sayılarının iki olmadığı, birçok devletin yeteneklerinin, kutup liderleriyle boy ölçülebilecek durumda olduğu bir grup yazar tarafından savunulmuştur. Bu yazarların temellendirmelerinden örnek vermek gerekirse; Fransa ve Almanya'nın ekonomik gücü, Çin'in nüfus gücü, kutup liderleriyle boy ölçülebilecek durumdadır. Ancak

²⁵Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e. s.154-157.

²⁶Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a .g.e. s. 159.

²⁷Soyalp Tamçelik- Baybars Öğün, “Yapısal Realizmde Uluslararası Politika ile Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin ‘Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin’ Analizi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2019, Cilt:3, Sayı:2, s.48.

Waltz bu savları: “*Yapı ile süreci karıştırıyorlar,*”²⁸ diyerek eleştirmiştir. Çünkü yeteneklerin, birimleri oluşturan yapılar içinde eş güdümlü şekilde geliştirilmesi gereklidir. Birimlerin yeteneklerini ayrı şekilde ele almak ve bunlar arasında analiz yapmak yanlış sonuca vardıracaaktır. Zira Soğuk Savaş döneminde bir güçlü olarak tanımlanan Çin’in Doğu Bloğundan uzaklaşması denge unsuru açısından değişiklik yaratmamıştır. Ancak kutup lideri olan ülkelerden birinin diğerleri üzerine bir ya da birden fazla alanda güçlenmesi, yeteneklerini arttırması dengeyi bozabilecek bir unsurdur.²⁹ Zira kutup liderlerine de bakacak olursak, yalnızca bir yeteneğinin çok gelişmiş olması sayesinde lider olmamışlar, diğer yetenekleri ile koordineli şekilde gelişmişlerdir. Waltz:

*“Büyük güçleri saymakta yakın zamanda ortaya çıkan aşırı zorluk ölçme sorunlarından değil, kutupların nasıl tanımlanması gerekeceği konusundaki kafa karışıklığından doğmuştur,”*³⁰ diyerek sorunun asıl noktasına işaret etmiştir.

Dünya üzerinde az sayıda büyük güç varken bunun tersine çok sayıda küçük güç vardır. Bu dengesizlik iki farklı yeteneğe sahip devletler için bazı avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir. Büyük devletler için, hâkimiyet alanlarını arttırmak adına bir cezbedicilik katsa da onları bu yol onları tehlikeye düşürebilir. Küçük devletler için ise, büyükler tarafından yenilebilme sorununu ortaya çıkartır. Bu sebeple devletlerin en önemli amacı güvenlik güdüsü ile bir denge unsuruna bağlılığı meylettirmektedir. Dolayısıyla bu denge, oluşabilecek çok sayıda savaş tehlikesinin ihtimalini azami boyuta indirecektir. Böylelikle dünya siyasetinde istikrar yaratma amacı güdülmüştür.³¹ Çok sayıda gücün var olması karşılıklı bağımlılık oranını arttıracaktır. Bu sayının daha düştüğü, tarafların azaldığı yapıda ise karşılıklı bağımlılık gevşeyecek, daha barışçıl hale gelecektir. Aksi halde sıkı karşılıklı bağımlılık, daha fazla etkileşimi getirecek en sonunda şiddetli savaflara yol

²⁸ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, s.165.

²⁹ Hasan Basri Yalçın, “Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:1, s.215.

³⁰ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, s.166.

³¹ Mücahit Özdoğan, “Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:1, s.10.

açacaktır. Waltz, karşılıklı bağımlılığın, iki kutuplu yapıda daha gevşek olduğunu ileri sürmektedir.³²

Sistemik yapının ortaya çıkardığı bir diğer kavram ise karşılıklı bağımlılıktır. Karşılıklı bağımlılık iki ya da daha fazla devletin eşit düzeyde mal ve hizmet noktasındaki bağlılığıdır. Nitelik olarak sayı ve toplam kütle ne kadar artarsa karşılıklı bağımlılık doğru oranda artar ve güçlenir. Güçlenmesinin sebebi, bir birimin ihtiyacı olan metanın başka bir birimden tedarikinin olanaksız olduğu durumda ortaya çıkar. Yüksek bağımlılık ise karşılığında yüksek savunmasızlığı getirir. Yani birimler ve birimleri oluşturan toplumların birden çok etkileşim ağlarıyla, ast-üst ilişkisinden uzak karmaşık bir yapıdır.³³

Bağımlılık durumu sadece nitelik olarak değişmez, yapıdaki değişim karşılıklı bağımlılığı da değiştirir. Karşılıklı bağımlılık eşit birimler arasındaki bir durumdur. Son dünya savaşından sonra küresel güce sahip olan iki devlet, dünya üzerinde hüküm sürmeye başlamış ve dünya politikasını yönlendirmişlerdir. Bu hüküm sürme; askeri ve ekonomik anlamda, siyasi tarih içinde görülmeyen bağımsızlıkla kendini göstermiştir. Böylece kutup liderleri olan ABD ve SSCB, muazzam düzeyde kendine yeterli hale gelebilmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık ve bağımsızlık süper güçlerin mahiyeti belirlendikten sonra elde edilebilecek bir durumdur. Dolayısıyla sistem, iki büyük gücün bağımsız olmalarından dolayı son dünya savaşı sonrası karşılıklı bağımsızlık gevşemiştir. Bazı yazarlar, karşılıklı bağımlılığın son dünya savaşı sonrasında daha fazla arttığını iddia etmişlerdir. Bu çıkarım indirgemeci teorisyenlerin sadece birimsel kıstasları ele alarak değerlendirmeye tabi tutmalarından dolayı yanlış sonuca ulaşmalarına neden olmuştur. İndirgemeci teorisyenler, dünyada artan ticaretin sonucunda karşılıklı bağımlılığın da arttığı yönünde ilişki kurmuşlardır. Ancak bu savın, yapı tarafından etkilendiğini görememektedirler. Waltz bu konuda:

“Güçlerin sistem içinde nasıl konumlandıkları, bu güçlerin kabiliyetlerini, fırsatlarını, eyleme eğilimlerini etkiler. Sistemin

³²Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, ss.163-167.

³³ Muharrem Gürkaynak-Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:23, 2009,s.75.

karşılıklı bağımlılığı değiştikçe bunların davranışları da değişir ki bu değişimler bize sistemin hem de parçalarının muhtemel akıbeti hakkında bilgi verir,”³⁴ demiştir.

Yani dünya üzerinde büyük güçlerin sayıları azaldıkça, karşılıklı bağımlılık doğru orantılı olarak azalma eğiliminde olmaktadır.³⁵

---

³⁴ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, ss.183.

³⁵ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, a.g.e, ss.81-83.

II. BÖLÜM

2. SUUDİ ARABİSTAN'IN ÖZİNİTELİKLERİ

Sistemik uluslararası politika teorisinde birimlerin özellikleri yani öznelikleri göz ardı edilmektedir. Uluslararası yapının anarşik özelliği dolayısıyla böylesi bir çıkarım yapılmıştır. Devletlerin iç yapıları, uluslararası yapının anarşik yapısına zıt olarak hiyerarşiktir. Dolayısıyla akla gelen soru şu olmaktadır: Devletlerin karar alma süreçleri, liderlerin özellikleri, toplumsal yapıları, yönetim şekilleri, dini yapıları; sistem içinde konumlarına, nasıl ilişkilerde bulunabileceklerine ve bu ilişkilerde nasıl sonuçlar elde edebileceklerine etkisi bakımından ne tür bir baskı oluşturabilir? Devletlerin yetenekleri, kurumsal yapıları, dini özellikleri, toplumsal yapıları, jeopolitik önemleri özetle sınırları içinde bahsi geçen devlete dair ona özgü özellikleri, dünya çapında diğer devletler tarafından o devlete olan bakışı ve ilişkilerin temelini oluşturur. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın gelecek konularda ele alınacağı üzere, diğer ülkelerle ilişkilerine etki etmesi ve bu ilişkilerini hangi temele dayandırdığının anlaşılması amacıyla öznelikleri önem arz etmektedir. Bu bölümde Suudi Arabistan'ın tarihsel süreçte özneliklerinin oluşmasına etki eden koşullar ele alınarak ayrıntılı bilgi verilecektir.

2.1. SUUDİ ARABİSTAN'A İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Bir yapının, devlet kimliği kazanabilmesi için öncelikle sınırları belli olan ve pek tabii sahip olduğu sınır boyunca egemenlik iddiasında bulunabilecek bir yapı durumunda olması gerekir. Her devletin dünya üzerinde sahip olduğu konumunun özgüllüğü o devletin küresel, bölgesel ve iç politikasına mutlak olarak yansımaktadır. İşte tam da burada anlatılmak istenen coğrafi özellikler, devletlerin güncel politikalarından, stratejilerine ve hatta kuruluşuna dahi etki eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arap Yarımadası'nda yer alan Suudi Arabistan, Batı Asya'nın en geniş topraklara sahip olan ülkesidir. Kuzeyinde Irak ve Ürdün; Doğusunda Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri; Güneyinde Umman ve Yemen bulunmaktadır.

Ayrıca ülkenin, batısında Kızıldeniz, doğusunda Basra Körfezi yer almaktadır. Ülkenin yarından fazlası çöllerden, geri kalanı ise tarım arazileri ve otlak alanlardan oluşmaktadır.³⁶

Suudi Arabistan ülke nüfusunun çoğunluğu şehirlerde veya şehirlere yakın yerlerde yaşamaktadır. Nüfus; orta kısımda yer alan başkent Riyad'da; batıda, Mekke, Medine'de; doğuda ise Damman kısmında yoğunlaşmıştır. Ülkenin 1950'de 1,4 milyon olan nüfusu, 2015 yılına gelindiğinde 32 milyon olarak ulaşmıştır. Suudi Arabistan, kuruluş tarihinden itibaren ülkeye de ismini veren Suud ailesi tarafından, krallıkla yönetilmektedir. Hukuki yapısı İslami temellere dayandırılmıştır yani şer'i hukuk tercih edilmiştir. Ülke yönetsel anlamda on üç kısma ayrılmıştır. Sahip olduğu enerji kaynağı olan petrol, onu jeopolitik anlamda önemli bir konuma yükseltmiştir. Çünkü enerjiye muhtaç olan sanayileşmiş kapitalist ülkelerin bağımlı oldukları petrol, bu enerjiye sahip olan ve bizzat üreten ülkeler açısından muhtaç olan ülkelere karşı muazzam bir koz haline gelmiştir. Suudi Arabistan, dünya petrol rezervinin %22'sine sahiptir. Dünya petrol arzının en önemli tedarikçilerinden biri olan Suudi Arabistan'ın Kızıl Deniz ve Basra Körfezi'ne kıyısı bulunmaktadır. Böylelikle önceleri pek değere sahip olmayan sıradan bir ülke gibi görünen Suudi Arabistan, petrol ve jeopolitik konumu sayesinde jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olmuştur.³⁷

Arabistan'ın kökleri, ticari bir koloni olan Dilmun'a kadar gitmektedir. Sonrasında Babil, Mısır Krallıkları gibi birçok devlet için kavşak vazifesi görmüştür. Tarihsel anlamda Emevi İmparatorluğuna dek, Arabistan Yarımadasında teşkilatlı bir yapı kurulmamıştır. Bölgede yaşayan insanların göçebe hayat tarzları devlet kuramamalarının ana nedeni olmuştur. İslamiyet sonrası Emevilerle beraber imparatorluğa sahip olmuşlardır. İspanya'dan, Hindistan'a, Çin'den Bizans sınırına kadar yayılmışlardır. Emeviler'den sonra bölgeyi Abbasiler ardından Memlûklülere ele geçirmiştir. Memlûklülere son veren Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşına dek bu coğrafyada hüküm sürmüştür. İslamiyet'in bu bölgede ortaya çıkması yalnız

³⁶Alzeera Türk, "Ülke Profili: Suudi Arabistan", Erişim Tarihi: 08.11.2020, Url:<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilii/ulke-profilii-suudi-arabistan>.

³⁷Aljezeera Türk, a.g.h.

devlet kültürünün oluşmasına değil Arapların buldukları coğrafyanın itibarının artmasına yol açmıştır. Müslümanlar için dini bir merkez konumunda yer alan Mekke ve Medine, günümüzde Suudi Arabistan sınırları içinde yer almaktadır. Müslümanlar için sözü edilen şehirler, Hac ibadetleri konusunda önemli ve kutsal bir değere sahiptir. Böylelikle Müslümanlar için Hac ve Umre ibadetleri sayesinde dini merkez konumundadır.³⁸

Suudi Arabistan'ın jeopolitik öneminin yanında kendi sınırları içinde güç dağılımlarını etkileyen, dini yapısına etkisi olan, yönetime sahip olan ailenin yükselişinin temelini oluşturan önemli coğrafi bölgelere sahiptir. Bu gibi etkilerden yola çıkarak Suudi Arabistan'ın kuruluş aşamasından iki önemli bölge olan Necid ve Ahsa bölgesinin öneminden bahsetmek gerekir. Necid "Yüksek bölge" anlamına gelmektedir ve kuzeyi Cebel-i Şammar, batısı Hicaz, Güneyi El-Rub'ul-Hali ve doğusu Ed-Dehna ve Ahsa bölgesi ile çevrilmiştir. Necid'in büyük bir bölümü çöllerden oluşmaktadır. Bu önemli bölgenin, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim zamanından fethedildiği bilirse de aslından Osmanlı'ya tamamen bağlanması Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Çünkü bu dönemde Osmanlı, Ahsa bölgesine kadar ulaşamamıştır. İlk olarak Osmanlı'nın kurucusu Osman Bey'in daha Selçuklu komutanıyken adına okutulan hutbe ile başlayan padişah adına hutbe okutma işlemi³⁹ bu bölgede de devam etmiştir. Osmanlı kısa sürede çok geniş coğrafyalara ulaşmış ve yaklaşık 30 devleti birleştirmesiyle oluşmuş yapı olduğundan her tarafı bizzat merkezi anlamda kontrol etmemiş ve fethedilen yerlerin iç işlerine çoğu kez karışmamıştır.⁴⁰

Ahsa bölgesi ise Basra Körfezine kıyısı olan ve Necid'in doğusunda kalan bölgedir. Ahsa bölgesinin önemi Necid'in dünyaya açılan limanı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Bedevilerden oluşan Necidlilerin, Ahsa bölgesinde yaşayanlarla ekonomik yönden baş etmesi mümkün olmamıştır. Çünkü Necid'te yaşayan Bedevilerin geçim kaynağı, dünyaya açılan kapıları Ahsa bölgesi olmuştur.

³⁸ Türk Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: 10.11.2020.

Url:<https://islamansiklopedisi.org.tr/arabistan>.

³⁹Mustafa Baktır, "Hutbe" , *İslam Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:18 Sayı:2, s:428.

⁴⁰Şinasi Altundağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi ile Alakalı Kısa Bir Araştırma", *Ankara DTCF Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 2, s.188.

Edinilen ve üretilen mallar, bölge insanının gereksinimleri bu bölgeden karşılanmıştır. Bundan dolayı Ahsa'ya hâkim olan kuvvet Necid üzerinde de tasarruf kudretine sahip olmuştur. Kanuni'nin de bölgenin tümüne hâkim olabilmesi Ahsa'yı kontrol etmesiyle mümkün olmuştur⁴¹.

Necid bölgesi en eski kabilelere dahi yurt olmuştur. Bu kabileler göçebe ya da yarı göçebe denebilecek yaşam tarzını benimsemişlerdir. Devencilik ve koyunculukla uğraşan Bedevi kabilelerinin yanında, vadilerde yaşayan ve yerleşik hayata geçmiş olan kabileler de olmuştur⁴² ve bu kabileler 'Hazari' olarak adlandırılmıştır. 'Medeniyet' anlamında kullanılan Hazariler, vadi etraflarında yaşarlarken bunun tam olarak zıt anlama gelen Bedeviler, çölde yaşam sürmüşlerdir. Bedeviler; avlanmak, hayvancılık yapmak gibi şeylerle uğraşırken; denizciliğe, çiftçiliğe pek iyi bakmamışlardır. Göçebe olduklarından yol güzergâhları genellikle suyun bulunduğu alanlar olmuş ve zor durumda kaldıklarında ve geçimlerini sağlamak amacıyla çoğunlukla yağma yolunu seçmişlerdir. Hatta bazı yerleşik gruplar bedevilerin yağmasına karşın "Kardeşlik Vergisi" denilen vergi vermişlerdir.⁴³ Özetle, Suudi Arabistan'ın sahip olduğu coğrafi özelliklerinin, toplumsal geçmişi, gelecek bölümlerde görüleceği üzere mevcut oluşumuna, yaşam tarzına, inancına etkisi çok yüksek olmuştur.

2.2.SUUDİ ARABİSTAN'IN DEVLET YAPISI

Suudi Arabistan'ın uluslararası yapıdaki konumunun anlaşılması adına devlet yapısının özelliklerine değinilecektir. Özellikle tezin ele aldığı konu dolayısıyla Suudi Arabistan'ın bulunduğu coğrafya da hesaba katıldığında ilişkilerin temeline yansıyan önemli sonuçlar elde edilecektir. Bu başlıklar altında başta Suudi Arabistan'ın bağımsızlığını ilan ettikten sonra uygulanan yönetim şekline, anayasal özelliklerine, karar alış süreçlerinin nasıl işlediğine değinilecektir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın sahip olduğu yer altı zenginliklerinin bizzat Suudi Arabistan tarafından

⁴¹ Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti*, Türk Tarih Kurumu 1998, s. 1-4.

⁴³Mustafa Fayda, "Bedevi", Erişim Tarihi:14.12.2020, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=050312>.

dış politikada nasıl kullanıldığı ve ülke iç politikasını şekillendirmede özellikle ekonomik yapıya etkisi üzerinde durulacaktır.

2.2.1. SUUDİ ARABİSTAN'IN YÖNETİM ŞEKLİ

Resmi olarak 1942 yılında ilan edilen “Suudi Arabistan Krallığı” günümüze dek monarşi sistemi ile yönetilmiştir. Fransızcadan türemiş olan Monarşi “tek şef” anlamına gelmektedir. Kelimenin kökenine bakıldığında, yönetim şekillerini belirleyen asıl noktanın, yönetimi sağlayan yöneticilerin sayısal yani nicel olarak değeridir. Monarşi tek bir kişi tarafından yapılan yönetim olmasının yanında bu tek kişinin de her şeyin önünde tutulduğu bir yapı olarak göze çarpmaktadır. Böylelikle monark, devlet gücünü bütünüyle elinde bulunduran kişi olarak tanımlanabilir.⁴⁴

Suudi Arabistan kuruluşundan uzun süre sonra bir anayasaya sahip olmuştur. Soğuk Savaş yıllarının sonlarına dek yönetim; birkaç parça hukuk metni, kral tarafından tanzim edilen kararnamelerle sürdürülmüştür. 1992 yılında resmi anayasa yapılmış, devletin ve yürütmenin başının kral olduğunu ilan edilmiştir. Buna ek olarak anayasanın temellendirilmesi Kur'an ve sünnet esaslarına bağlı kılınmış olursa da bir devlet politikası hale gelmiş olan Vehhabilik, anayasada yer almamıştır. Suudi Arabistan'da yasama ve yürütme işlevi kral tarafından gerçekleştirilirken, yargı işlevi bütünüyle dini temeller üzerine kurulmuş olan ancak dolaylı olarak o da krala bağlı olan mahkemeler aracılığıyla yerine getirilmektedir. Dolayısıyla yargının da yürütmeden tarafsız ve bağımsız olduğu söylenemez. Devlet anayasası, Kur'an ve sünnet esaslarını bağlı iken kralın bu kurallara uyma gibi bir zorunluluğu yoktur. Bu yorumla kral hem dolaylı olarak yargı işlevine müdahil olurken hem de yasalar ile kralı kısıtlanma yolu imkânsız hale getirilmiştir. Bu imkânsızlık Suudi Arabistan kralının, devlet nezdinde üç ayrı ve çok önemli sıfatı olmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Devlet yönetimi hem bir aile yönetimi olduğundan, hem bir dini temele dayandığından, hem de devlet başkanı olduğundan kral sırasıyla; şeyh, imam ve

⁴⁴ Kemal Gözler, “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, ss.54. Erişim Tarihi: 15.12.2020, [Url:https://www.anayasa.gen.tr/monarsi.pdf](https://www.anayasa.gen.tr/monarsi.pdf).

sultan sıfatlarına sahiptir. Her bir sıfatı Suudi Arabistan kralına, iç ve dış politikada ayrı ayrı görevler yüklemektedir. Özellikle dış politikada selefilik ihracı konusunda önemli oranda imam rolünü kullanmaktadır.⁴⁵

Ülkede, demokratik bir süreç olmadığından, seçim yoktur dolayısıyla partiler ve yasama organı da bulunmamaktadır. Monarşi sisteminin kurulmasında yukarıda bahsedildiği gibi kral hem yürütmenin hem de devletin başı olduğundan ülkesinde yaşayan insanlar üzerinde yani millet üzerinde birleştirici rolü olmaktadır.⁴⁶ Böylelikle Suudi Arabistan, diğer Arap devletleri gibi birliğini sağlarken millet kavramını arka planda tutmuş ancak birliği sağlamak adına dini motifleri ön plana çıkarmıştır. Böylesi bir yolun seçilmesinin nedeni, Arap Yarımadası'nda bir millet kavramının oturmasının çok zor görülmesidir. Zira bölgede toplumsal yapı, hep kabileler yani aileler halinde parçalara bölünmüş bir görünümdeydi. Dolayısıyla kral, kabileleri birleştirici gücünün bir millet üzerindeki tahakkümünden daha zor olduğundan dini liderliğini ön plana almış ve varlığını devam ettirebilmek için monarşik yapıyı bu temeller üzerinden meşrulaştırarak kurmuştur.⁴⁷

Kral, sıfatlarının bir iz düşümü olarak yasama hem de yürütme işlevini beraber götürmektedir. Kral, kendi atadığı bakanların başı olarak görev almaktadır. Ayrıca bakanlar kurulu ve kral yasama görevini de görmektedirler. Aynı zamanda; savaş, olağanüstü hâl, barış, seferberlik gibi kararları kendi almaktadır. Ayrıca anayasayı düzenleme ve değiştirme yetkisinin sadece krala verilmesi, tek şef kavramının tezahürü açısından güzel bir örnektir. Anayasanın ilan edilmesi sonrasında, dönemin kralı tarafından artan talepler karşısında Şura Meclisi kurulmuştur. Meclis 150 kişiden oluşur ancak üyeler bizzat kral tarafından seçilirler. Seçilenler, halktan uzak aristokrat veya burjuva kesiminden kişilerdir. Mecliste görüşülebilecek konular, meclisin yetkileri kuruluş aşamasında belirlenmiş ve bunun dışında bir konunun burada ele alınması yasaklanmıştır. Dolayısıyla bu meclisin herhangi bir yaptırım gücü, iç veya dış politikaya etki edecek herhangi bir kapasitesi yoktur. Zira bakanlar

⁴⁵ Mehmet Şahin- Hatice Doğan, "G-20'nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan", *Akademik Ortadoğu*, 2016, Cilt:11, Sayı:1, s.39-40.

⁴⁶ Türk Dışişleri Bakanlığı, "Suudi Arabistan Siyasi Görünümü", Erişim Tarihi: 15.12.2020, Url:<http://www.mfa.gov.tr/suudi-arabistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.

⁴⁷ Mehmet Şahin- Hatice Doğan, a.g.e, s.42.

kurulunun ve Şura Meclisinin demokratik bir ortamda belirlenmediği bir süreç içinde herhangi bir yaptırımının var olması zaten pek mümkün görülmemektedir.⁴⁸

Suudi Arabistan'ın yargı sisteminin aslında başta bahsedilen yapılardan pek de uzak oluşturulmadığı görülmektedir. Yargı sistemi Kuran, sünnet, kıyas ve icma esasları üzerine oturtulmuştur. Bu dördü arasından Vehhabi inanişına göre kıyas pek de tercih edilmemektedir. Şeriat hukuku, Suudi Arabistan'da tanzim edilmiş değildir yani bir nevi bid'atlere dayanabilecek olan içtihatlar müsaade edilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ancak genel manada Hanbeli mezhebine dayalı içtihatlar Suudi Arabistan hukuk sistemi içinde önemli yer tutmaktadır. Devlet yönetimi ve özel sektör için çıkarılmış karnameler, yönetmelikler hukuk kuralları içinde tali öneme sahiptir. Genel anlamda ticari işlerin yürütülmesi açısından önemlidir. Yargısal alanda Vehhabi hareketinin liderliğini yapan Abdülvehhab'ın soyundan gelen ailenin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bunlar; Ulema Uzmanlar Konseyi, Adalet Yüksek Konseyidir. Ulema Uzmanlar Konseyi, kralın dini konularda bilgi alışverişi yaptığı en öncelikli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet Yüksek Konseyi ise devletin hukuk alanında atacağı adımların görüşüldüğü mercidir.⁴⁹

2.2.2. SUUDİ ARABİSTAN'DA DOĞAL KAYNAKLARIN İÇ VE DIŞ POLİTİKAYLA İLİŞKİSİ

Suudi Arabistan'ın kuruluşu diğer Ortadoğu ülkelerinin kuruluş aşamalarına benzemektedir. I. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Ortadoğu'da nüfuzunu arttırmak amacıyla bölgenin güçlü olan aşiretleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye önem vermiştir. Bu iyi ilişkiler sonucu zaten güçlü olan aşiretler daha da güçlenmiş, ilerleyen yıllarda Osmanlı'ya karşı savaşmışlar ve diğer aşiretler üzerinde tahakküm oluşturmuşlardır. Böylelikle bu aşiretler merkezileşerek gelecekte devletleşme konusunda avantaja sahip olmuşlardır. Suud ailesi de bunlardan biridir. Suudi Arabistan'ın tarihini

⁴⁸Rıdvan Kalaycı, Uluslararası Sistemin, *Siyasal Kültürün ve Rejimin/Devlet Yapısının Dış Politikaya Etkileri*, Gündoğan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2018, s.192.

⁴⁹ Halil Efe, " Suudi Arabistan'ın Yargı Sistemi", *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı:6, ss:99-100.

anlattığımız bölümde devletleşme süreci ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Ancak bu bölümde ele alınacak nokta, kabilenin devlete, kabile reisliğinin devlet başkanlığına dönüşüm süreci sonrası ortaya çıkan ya da çıkabilecek tehditlere karşı oluşturulan iç ve dış politika ikilemidir.

Suudi Arabistan kuruluşundan itibaren diğer devletler gibi güvenlik kavramı altında bazı politikalar yürütmüştür. Sistemik yapının anarşik olması dolayısıyla her devletin bu tür refleksleri normal görülmelidir. Ancak Suudi Arabistan özelinden bakıldığında tehdit ve güvenlik kavramları devletsel manada geniş bakış açısından ziyade, yönetime hâkim olan ailenin çıkarına dayalı bir muhafaza anlayışı göze çarpmaktadır. Bu şekilde bakıldığında devlet yönetiminde monarşinin tercih edilmesi, devlet otoritesinin yaşayan halk üzerinde önemli etkisi, halkın yönetimde etkin olmaması, devlet gelirlerinin halktan toplanan vergilerden değil de petrolden elde edilmesi ve halkın bu süreçte yönetimden uzak tutulması; devletin yegane çıkarından evvel, bireysel çıkarların önde tutulduğunun bir göstergesidir.⁵⁰ Rejimin güvenliğini sağlamak adına Suudi Arabistan yönetici kadrolarının oluşturduğu iç ve dış politika eylemleri, devletin ekonomik yapısı, toplumsal iç dinamiklere bakmak gerekir.

2.2.2.1. PETROL VE İÇ POLİTİKA (RANTİYER DEVLET)

Kurulduğu tarih olan 1932 yılından, petrolün çıkarıldığı 1948 yılına dek Suudi Arabistan ekonomisini ufak çaplı tarımsal ve ticari faaliyetler oluşturmuştur. Petrolün çıkarılması ile beraber, ülke ekonomisinde olumlu manada yukarı yönlü bir ivme yakalanmıştır. Suudi Arabistan açısından ekonomik verilere bakıldığında sahip olduğu, ihracını yaptığı hatta zenginliğinin en önemli unsuru olan petrol, GSYH 3/4'ünü oluşturmaktadır. Dünya açısından bakıldığında ise, petrol ihtiyacının 1/4'ü Suudi Arabistan tarafından karşılanmaktadır. Yani hem kendi açısından petrol önemli bir ekonomik etkenken, sanayileşmiş emperyalist ülkeler açısından bakıldığında ise Suudi Arabistan önemli bir stratejik aktör olarak karşımıza

---

⁵⁰ Mehmet Şahin-Hatice Doğan, a.g.m.

çıkılmaktadır. Çünkü petrol üretim kapasitesi konusunda tamamiyle söz sahibi olmasa da çok önemli bir güce sahip olduğundan, petrole bağımlı ülkeler karşısında yaptırım gücüne sahiptir. Ancak ülkede çıkarılan petrolün ülke gelirlerini arttırması iktidarı elinde bulunduran aile ve bu aileye yakın olan taraflar dışındaki kesimleri pek etkilememiştir.⁵¹ Çünkü ülkede var olan monarşik yapıdan dolayı, söz sahibi yalnızca Suud ailesi olmuştur. Böylelikle devletin çıkarından evvel yönetimde bir ailenin varlığının devamı öncelenmiştir. Yani sistemin devamı, devletin sürekliliği için Suud ailesinin var oluşunu sürdürme gerekliliği devlet yönetiminde yegâne önceliktir. Yönetimde bir ailenin olması yani monarşinin devam etmesi, devletin demokratik süreci bütünüyle reddetmesi anlamına gelmektedir. Ancak monarşik yapının muhafazası konusunda önemli bir alan olan ekonomik durumun toplumsal düzeyde ve karar alıcılar temelinde etkisi nedir?

Ortadoğu'nun tarihsel geçmişine bakıldığında, özellikle yakın geçmişinde Osmanlı hâkimiyeti göze çarpmaktadır. Osmanlı bölgede salt kendi hâkimiyetini, merkezi anlamda uygulamamış olsa da bölgesel yapı Osmanlı'nın güçlü ve teşkilatlı devlet yapısından etkilenmiştir. Birey-devlet modelinden bakıldığında devletin öncelendiği bir düşüncede devletin varlığı her şeyden önemli olduğu anlamına gelmektedir. Ancak bölgede oluşan bu yapı sadece Osmanlı'nın mirası olarak görülemez, çünkü emperyalist ülkelerin başta emperyal güdülerıyla atmış olduğu politik adımlar kümülatif yapıda bir katmanı belki de en önemli yapıyı oluşturmuştur. Emperyalist ülkeler, Osmanlı'nın dağılışından sonra bahsi geçen coğrafyada kalıcı olabilmek adına bir dizi yönetsel adımlar atmışlardır. Ancak onun öncesinde dönemin emperyalist ülkeleri bu coğrafyaya, sömürgelerini korumak amacıyla gelmiş ve uydurma sınırlar ile kalıcı olmaya çalışmışlardır. Sınırlar dışında kendilerine yarayacak ekonomik, siyasi sistemler de oluşturmuşlardır. Bu sistemler daha sonra sömürgeci güçlerin geri çekilmelerinden itibaren anti-demokratik elitin kendi çıkarı odaklı yönetimi ile devam etmiştir. Emperyalist ülkelerin bölgedeki ilişkileri geniş çevreli olmamış, aksine küçük grup ile işlerini görmüşlerdir. Bu küçük ve elit grup, bu süre zarfında diğer kesimlere nazaran güçlenmiş ve diğerleri üzerinde

⁵¹ Muhittin Ataman- Nuh Uçgan, "Suudi Arabistan'daki Stratejik Doğal Kaynakların Önemi ve Siyaset İle Ekonomi Üzerindeki Etkisi", *Ortadoğu Yıllığı 2010*, s.52.

tahakküm kurmuş ve geri çekilen sömürgeci devletler sonrasında imtiyazlarını kullanarak kalıcı olmuşlar ve muhafazakâr bir yol tutmuşlardır.⁵²

Suudi Arabistan, ismini aldığı Suud ailesinin yönetimdeki devamını sağlamak amacıyla ülkenin zengin yer altı kaynaklarını kullanmıştır. Yeraltı kaynaklarından elde edilen gelirler yöneticilerde ve onlara yakın elit kesimin elinde kalmaktadır. Kaynaklardan elde edilen gelirlerin büyük bir kısmı ise kurumsal yapının güçlendirilmesi ve hanedan giderlerine ayrılırken, halka az bir kısmı hibe edilerek değerlendirilmektedir. Modern devletlerde, halktan alınan vergiler şeffaf şekilde devlet ve halk için kullanılır. Halk bunun karşılığında vergisinin nasıl harcandığını görmek isterken yönetime katılmış ve etkin bir rol üstlenmiş olur. Ama Suudi Arabistan gibi rantiyer devletlerde halktan vergi alınmazken, vergi vermeyen halkın da yönetime katılma şansı ortadan kaldırılmaktadır. Zira asıl istenen de budur. Yönetici kesimin doğal kaynakları kendi mülkü olarak görmesi, elde edilen gelir sayesinde halk ile aralarında önemli bir yaşam kalitesi yaratmıştır. Kısacası, yönetici elit, doğal kaynaklardan elde edilen gelir sayesinde zenginleşmiş ve devlet yönetimindeki hükümler süreci garantilenmiş olurken, elde edilen gelirle halktan vergi alınmayarak demokratik süreç bertaraf edilmiş olmaktadır.⁵³ Zaten, Suud ailesinin birinci önceliği olan muhafazakâr monarşi sistemi, petrol ile beraber ekonomik anlamda iç politikada bir koz olarak kullanılmıştır.

2.2.2.2. PETROL VE DIŞ POLİTİKA

Emperyalist güçlerin Arap Yarımadası üzerinde hakimiyet kurmak istemelerinin amacı ilk başta Uzak Doğu'da sömürgeleştirdikleri topraklara giden ulaşım yollarının güvenliğinin sağlanmasıdır. Yani bölge stratejik önemi dolayısıyla sömürge haline getirilmiştir, kısaca bir araç olarak görülmüştür. Suudi Arabistan bağımsızlığına kavuştuğu tarihlerde, sahip olduğu yer altı kaynakları henüz bilinmediğinden, aktif bir dış politika izlemesi mümkün olmamıştır. Ancak

⁵² Erdem Öztürk, "Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu", *Akademik Ortadoğu*, 2017, Cilt:2, Sayı: 1, ss: 147-152.

⁵³ Emre Saygın- Tahsin Yamak, "Küresel Sistemde Devletlerarası Ekonomik Rekabetin Belirleyicileri", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2017, Cilt:5, Sayı:1, ss:29-30.

topraklarında petrolün bulunmasından sonra artan ekonomik gücü sayesinde aktif bir dış politika yapım sürecine girmiştir. Aktif bir dış politika sürecine dönüşüm, sadece petrolün bulunması değil, değişen şartlara karşı elde edilen gelirlerin daha etkin ve avantajlı şekilde kullanılmasıyla alakalıdır. Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomisine olumlu etkide bulunmuştur. Bu süreçten sonra da elde ettiği parasal gücü, Batılı devletlerin borsalarında değerlendirmiştir. Yani küresel çapta her türlü ekonomik duruma karşı kendi finansal gücünü arttırmıştır. Ülkenin artan ekonomik gücü genel itibariyle yönetici hanedan sınıfının güvenliği adına kullanılmıştır. Zira II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede yaşanan krizlerde ve savaşlarda aktif bir dış politika izlememiştir. Nitekim Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin ele alındığı bölümde de görüleceği gibi, Suudi Arabistan özellikle 1973 yılında yaşanan Petrol Krizine dek pasif bir dış politika izlemiş ve devletin birinci önceliği Suud Hanedanının güvenliğini sağlamak olmuştur.

Petrol ihraç eden ülkeler tarafından kurulmuş olan OPEC, bir yılda çıkarılacak varil miktarını ve varil fiyatını belirleme noktasında, petrole sahip olan ülkeler açısından geçmişe nazaran daha bağımsız dış politika yapım sürecine yol açmıştır. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşında, Suudi Arabistan, İsrail'e karşı savaşan ülkelere önemli yardımlar yapmış ve İsrail'e yardım eden ülkelere petrol ambargosu uygulayarak petrol fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu sayede hem ekonomik anlamda gelirlerini arttırırken hem de yardım ettiği ülkeler açısından önemli bir aktör olarak siyasi liderlik rolüne bürünmüştür.⁵⁴

Suudi Arabistan iç politikada petrolü hangi amaçla kullanmışsa, dış politikada da aynı amaç çerçevesinde kullanma yolunu seçmiştir: "Rejim güvenliği". Suudi Arabistan, Ortadoğu'daki diğer güçlere nazaran kendi oluşumunu dini temellere dayandırmıştır ve bunun dışında her türlü olguyu tehdit olarak algılamıştır. Suudi Arabistan yönetimi aktif bir dış politika uygulama konusunda ilk adımını, Arap milliyetçiliği temelinde dış politika üreten ve etkinliğini arttırarak Suudi Arabistan gibi otoriter yönetimleri tehdit eden dönemin Mısır devlet başkanı Nasır'a karşı

⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, 24.Baskı, İstanbul 2018, ss:547-548.

atmıştır. Suudi Arabistan çevresindeki devletlere nazaran askeri anlamda güçsüz olması sebebiyle sert güç kullanma yolundan ziyade yumuşak güç kullanma yolunu seçmiştir.⁵⁵ Yumuşak güç Joseph Nye tarafından, devletlerarası ilişkilerde bir devletin diğerine karşı yapmasını istediği davranışı, zor kullanmadan yaptırabilme gücü olarak tanımlamıştır.⁵⁶ Bu süreçte Suudi Arabistan, dışarıdan kaynaklanabilecek tehditleri ekonomik enstrümanlarını kullanarak bertaraf etme yolunu seçmiştir. Bu enstrüman, özellikle OPEC'in kuruluşu sonrasında, petrol fiyatlarının belirlenmesinde tekel oluşturulması ile beraber kendini daha da hissettiren bir boyuta evrilmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Nasır'ın Arap milliyetçiliğini kullanması, Suudi Arabistan'ın kendi açısından tehdit algılamasına yol açmıştır. Özellikle Suudi Arabistan'ın güneyinde bulunan Yemen'de çıkan karışıklıkların ardından Mısır'ın Yemen'e askeri birlik göndermesi sonrası, Suudi Arabistan komşu devletinde kendine karşı oluşabilecek muhalif bir yapının, kendi rejimine tehdit oluşturacağını düşünmüştür. Buna karşın Mısır'ın desteklediği tarafın karşı tarafına destek vermiştir. Nasır sonrası dönemde ise Mısır, almış olduğu Suudi yardımlarının yanı sıra Yemen'den askerlerini çekerek, Suudi Arabistan'a karşı siyaset üretiminden vazgeçmiştir.

Bir diğer örnek ise, kökleri geçmişte olan Suudi-Şii çatışmasıdır. 1802 yılında Şiilerin Kербela matemi sırasında Suudların düzenledikleri baskın Şii-Vehhabi çatışmasının temelini oluşturur. Suudlar tarafından organize edilen ve aslında yağma amacı taşıyan bu çatışma Suudlar tarafından inandıkları dini öğretinin (Vehhabilik) meşruiyetini kullanmak amacıyla tertip edilen bir olaydır. Ayrıca Vehhabiliğin savunduğu görüşler dolayısıyla iki taraf arasında fikren de tezatlar ortaya çıkmıştır. 1979 yılında İran'da yaşanan İslam devrimi sonrasında Şiilik, İran'da bir hem bir devlet politikası haline gelmiş hem de rejim ihracı haline gelmiştir. Bu durum Suudi Arabistan'da endişeye yol açmıştır. Çünkü, devrimi gerçekleştiren İranlı liderler, komşu devletlere karşı revizyonist meydan okuyuş sergileyerek Şiiliği

⁵⁵ Muhittin Ataman-Yurdanur Kuşçu, "Suudi Arabistan'daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Alternatif Politika*, 2016, Cilt:1, Sayı:1, ss:11-12.

⁵⁶ Sait Yılmaz, "Yumuşak Güç ve Evrimi", *Turan-Sam*, 2011, Cilt:3, Sayı:12, ss:34.

kullanmaya başlamışlardır. İran'ın devrimden sonraki revizyonist politikaları Irak ile bir savaşa dönüşmüştür. Suudi Arabistan açısından göz ardı edilemeyecek nokta ise, petrolden elde ettiği geliri bu kez İran'a karşı olan devletlere yardım maksadıyla kullanmak olmuştur. Yaşanan bu süreçte Suudi Arabistan, Irak'a ekonomik yardımlar yapmıştır. Kısaca, Suudi Arabistan, petrolü kendi otoriter rejiminin devamına yönelik bir silah olarak kullanmıştır. Böylelikle Suud hanedanına karşı oluşabilecek herhangi bir tehdidi ekonomi politik sayesinde bertaraf edebilmiştir.⁵⁷

Genel hatlarıyla Suudi Arabistan'ın dış politika yapım sürecinde üç ilkesi vardır. İlk ilke, küresel yapıda, ABD ile önemli ikili ilişkiye sahip olunmasıdır. ABD, Suudi Arabistan'a petrol tedarikçisi bir ülke olarak önemli bir konum atfederken, karşılığında ise askeri anlamda güçsüz olan Suudi Arabistan'a ekonomik ve askeri çıkarlar sağlamaktadır. Petrol konusunda küresel çapta önemli bir yer tutan Suudi Arabistan'ın rejim ve toprak güvenliği ABD için çok önemlidir. İkinci ilke olarak bölgesel çapta yukarıda bahsedildiği üzere mevcut düzenin devamına yönelik muhafazakâr siyaset izlemektedir. Suud rejimine karşı oluşabilecek herhangi bir tehdide karşılık her türlü ekonomik ve siyasi adımları atmaktan çekinmemektedir. Siyasi adım olarak, güçlü ekonomisini kullanarak bir yol izlerken ayrıca müttefiklik ilişkileri ile beraber bir denge oluşturma çabası içinde olmuştur. Üçüncü ilke ise, yakın coğrafyalarda yani Arap Yarımadasında yer alan; Yemen, Umman ve Körfez ülkelerine liderlik rolü üstlenmektir. Çünkü kendi toprakları içinde ve hemen yakınında oluşabilecek tehlikelere karşı, devlet refleksi ile hareket ederken, rejimin muhafazası yönünde benzer yol izlemiştir. Aynı zamanda komşu devletlerle kurduğu ortaklık, bölgesel tehditlere karşı kendini koruma güdüsünden başka bir şey değildir.⁵⁸

---

⁵⁷ Hakan Kılıç, "İran-Suudi Arabistan İlişkileri ve Arap Baharı", *Ahi Evran Akademi*, 2020, Cilt:1, Sayı:2, ss.110-111.

⁵⁸ Ertan Efegil, "Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler", *Ortadoğu Analiz*, 2013, Cilt:5, Sayı:53, ss:106.

2.3. SUUDİ ARABİSTAN'IN ASKERİ YAPISI

Suudi Arabistan'ın ordu unsuru, 19. yüzyıldan başlayarak Osmanlı İmparatorluğuna ve Şii birliklere karşı Arap yarımadasında hâkimiyeti sağlamak adına oluşturulan güçlerin oluşturduğu temel üzerine kuruludur. Özellikle 20. Yüzyıl başında Arap yarımadasında Suud ailesinin başarısını sağlayan en önemli unsur “İhvan” hareketidir. Suudi Arabistan'ın kuruluş döneminde Bedevileri yerleşik hayata geçirmek adına “Hicra” denilen yerleşim yerleri kurmuştur. İhvanlar; Suudların, Arap Yarımadasını ele geçirmek için yapmış olduğu her eyleme, kendi açılarından ganimet için katılmışlardır. Çünkü Vehhabi öğretisi onlara hem kendi inanışlarının olmadığı yerleri “*Dar'ul Harp*” olarak gösteriyor ve seferler için dini bir alt yapı oluşturuyor, hem de elde edilen ganimet ise onların geçimlerini sağlamak adına önemli yer tutuyordu.⁵⁹ Ancak ilerleyen zamanlarda, özellikle Suudi Arabistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra Vehhabilik, Suudi ailesinin devlet yönetimindeki muhafazasının devam etmesi yönünde bir ideolojiye dönmüş, Vehhabiliğin temel fikriyatına aykırı, iç ve dış politik ilişkiler geliştirmesinden dolayı İhvan ve Suudlar arasında çatışma başlamıştır. İbn Suud buna karşı, İngiliz desteğiyle İhvanları yenilgiye uğratmıştır. İbn Suud, hanedan güvenliğini, İhvanlara karşı güvence altına alsa da dışarıya karşı en güçlü askeri birliğinden yoksun duruma düştüğünden hem devlet hem de hanedan güvenliği tehlike altına girmiştir.⁶⁰

I. Dünya Savaşı sonrasında, savaşa katılan ülkelere bakıldığında ve özellikle uluslararası sistemin anarşik unsuru göz önüne alındığında, her ülkenin ordusuna çok önem verdiği görülmektedir. Ancak Suudi Arabistan'ın ordusunu modernleştirme çabaları ülke içinden bir refleks olarak ortaya çıkmamıştır. Birçok ülke, eğitim seviyesini arttırmak ve askeri gücünü en yukarı taşımak amacıyla vergilendirme sisteminde büyük adımlar atmıştır. Ancak Suudi Arabistan'da süreç bu şekilde işlememiştir. Bölgede diğer devletlerin yaptığı vergilendirme sistemi dışında, yabancı yatırımlarla sağlanan petrol telifleriyle gelir sağlama yoluna gidilmiştir. Ulus devletlerin, ordusal alanda bir iz düşümü haline gelen zorunlu askerlik ve onun

⁵⁹ Ertan Efeğil, a.e.m. 107.

⁶⁰ William Inboden, “The Role of Religion, the Ikhwan and Ibn Saud in the Creation of The Kingdom of Saudi Arabia”, *The University of Texas at Austin*, 2018, ss:26-27.

yarattığı bütünleştirici hava ile beraber halkın milliyetçi duygularındaki yükseliş, ulus devletlerin özellikle Ortadoğu gibi bir bölgede diğerlerine karşı fark yaratmasına neden olan unsurlar olarak göze çarpmıştır. Bu sebepten ötürü Suudi Arabistan’da zorunlu askerlik sistemi tercih edilmemiştir, çünkü devletin kuruluş zihniyeti, yapısı itibariyle bir tek ailenin hükümranlılığında olması dolayısıyla Suud ailesinin üstünlüğünü koruma duygusu yegâne amaç olarak seçilmiştir. Aksi halde milliyetçilik duygusu hanedan güvenliğine en büyük tehdit olarak görülmüştür. Böylece bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak inceleneceği gibi, Soğuk Savaş döneminde, Ortadoğu’da ortaya çıkan bütün savaşlarda Suudi Arabistan müdahil olmaktan geri dururken, savaşın yaratmış olduğu ve savaşa müdahil olan diğer devletlerin etkilendiği negatif etkileri hissetmemiştir. Böylece devlet yapısında, patrimonyal sistemin iyice kökleşmesine sebep olmuştur.⁶¹

1930-1940 arası dönemde, Suudi Arabistan kralı Abdülaziz İbn Suud, II. Dünya Savaşı öncesi Ortadoğulu devletlerin ordularında gerçekleştirdikleri önemli değişimler sonucu kendi devlet güvenliği adına orduda gerçekleştirilmesi gereken önemli adımları atma kararı almıştır. 1948 yılında Suudi Arabistan’ın petrol üretimine başlaması sonrası ABD, enerjiye olan bağlılığı dolayısıyla Suudi Arabistan ile ikili ilişkileri geliştirmeye önem vermiştir. ABD ilk olarak askeri anlamda Suudi Arabistan ile ilişkileri başlatma yolunu seçmiştir.1950’li yıllara gelindiğinde Suudi Arabistan, ABD’ye olan bağımlılığı olağanca şiddetiyle hissetmeye başlamıştır. İmzalanan savunma anlaşmalarının ABD silah endüstrisi tarafından desteklenmesi bunun en önemli göstergesidir. Suudi Arabistan, ABD tarafından askeri güç konusunda desteklenmesine rağmen genel manada güçlü bir modernizasyon gerçekleştirilememiştir. Geliştirilmeye çalışılan ordu, ülkenin genelinin hizmetine verilirken, klasik ordu yapılanmasının dışında bir ordu kurma gereksinimi oluşmuştur. Suud hanedanının, geçmişten aldığı karakterini sürdürmek amacıyla, yani aşiret geleneğinin devamını sağlamak adına “*Ulusal Muhafızlar*” kurulmuştur. Genel manada Ortadoğu’da aşiret sistemlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir siyaset izlenirken, Suudi Arabistan’da tam tersine aşiret yapısının korunması bir

⁶¹Stephanie Cronin, “Tribe, Coups and Princes: Bulding a Modern Army in Saudi Arabia”, *Middle Eastern Studies*, 2013, Cilt:49, Sayı:1, 2-28.

devlet politikası haline gelmiştir. Bu mantıkla kurulan ordunun, aşiret yapısına, bahsi geçen dönemde ve gelecek yıllarda bir tehdit oluşturmaması için ordu mensupları aşiret üyelerinden seçilmiştir.⁶²

Ulusal Muhafızların kurulmasının başka bir sebebi daha vardır. Bu sebep, ordu içinde ufak da olsa, dönemin yükselişte olan Arap milliyetçiliğinden etkilenen bazı grupların mevcudiyetidir. Ordu içindeki bedevilerden oluşan gruplar içinde Arap milliyetçiliği fikrinin yaygınlaşması, o dönemde her devlette artan darbe tehlikesinin Suudi Arabistan içinde de hissedilmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu grupların, ufak bir destekle darbe yapabilme ihtimali Suud hanedanının geleceği açısından yabana atılmayacak kadar önemli bir olasılık olarak görülmüştür. Dolayısıyla hem darbe tehlikesi hem de herhangi bir Ortadoğulu devletin olası saldırması tehlikesine karşı Ulusal Muhafızlar oluşturulmuştur. Ulusal Muhafızlar, eşit sayıda düzenli ordu ve yarı zamanlı düzensiz birliklerden oluşmaktadır. Düzensiz olan birlikler olağanüstü dönemlerde etkin hale getirilecekti. Bu orduya “*Najdi*” kabilelerinden krala sadık kişiler seçilmiştir. Beyaz Ordu olarak adlandırılan bu orduya asker alımında aşiret reisleri referans görevi görmüş ve güvenlik açısından bir süzgeç rolü üstlenmişlerdir. Böylece bu uygulama aşiretlerin sadakatlerini sağlamada önemli bir odak noktası oluşturmuştur. Ordu, Suud ailesi ve seçkinlerinin güvenliğini sağlayarak, iç düzeni garanti altına alması yönünden önemli bir adım olmuştur. Ulusal Muhafızların ana görevi, orduyu dolaylı bir şekilde kontrol altına almak ve hanedan üyelerinin güvenliğini sağlamaktır. Bu sebeple, her nasıl ordu etkinliğinin azaltılması için merkeze uzak yerlere konuşlandırılmışsa, Ulusal Muhafızlar da ordunun aksine merkeze yakın bölgelere yerleşmişlerdir. Böylece Suudi yöneticiler iki yapılı bir ordu kurarak denge sağlayabilme konusunda güç elde etmişlerdir.⁶³

---

⁶²Anthony H. Cordesman “Saudi Military Forces and Development”, Nawaf Obaid Center for Strategic, Erişim Tarihi: 26.12.2020, Url:https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/saudimilforces.pdf.

⁶³Stephanie Cronin, a.e.m, s. 18.

2.4.SUUDİ ARABİSTAN'IN DİNİ YAPISI (VEHHABİLİK)

Suudi Arabistan devletinin kuruluş temelinde İslam dininin Vehhabi yorumu ve düşünce yapısının önemli bir etkisi vardır. Vehhabilik, zamanında Osmanlı'nın hâkimiyetinde olan topraklarda, Arap Yarımadasında ortaya çıkmış ve hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu düşüncenin hızlıca yayılmasında Suud ailesi ile yapılmış, karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı önemli bir anlaşma yatmaktadır. Ancak siyasi ilişki ve sonuçlarına geçmeden evvel Vehhabi düşünce sistemini, onu diğer mezheplerden ayıran noktaları iyice anlamak gerekir.

Vehhabi hareketinin kurucusu olan Abdülvehhab, 18. yüzyılda Arap yarımadasında dünyaya gelmiştir. Abdülvehhab'nin ortaya çıkardığı Vehhabi düşünce yapısı, esasen Hanbeli mezhebinin etkileri olan Selefi geleneğine bağlı olan ve onun Arap Yarımadasındaki bir yorumundan başka bir şey değildir. Kısaca Vehhabilik, İbn Hanbel ve İbn Tevmiye tarafından oluşturulan bir anlayışın devamıdır. Bu nedenden dolayıdır ki, Suud ailesi Vehhabilikten ziyade kendilerini Selefi olarak nitelendirmişler ve anayasada Vehhabiliğe yer vermemişlerdir. Konuyu dağıtmadan, Vehhabiliğin daha iyi anlamak adına İbn Hanbel ve İbn Tevmiye'yi anlamak gerekir.

İbn Hanbel, İslamiyet'teki dört hak mezhepten biri olan İbn Hanbeli mezhebinin kurucusudur. İbn Hanbel, 9. yüzyılda Abbasi devletinde doğmuş ve dönemin halifesi ile büyük fikir çatışması yaşamış biridir. Abbasi devleti, fetihlerle sınırlarını genişleterek, farklı ırk ve dini kültürleri içinde barındıran bir yapı haline dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak, devletin ve toplumun kültürel yapısı aynı anlayışla devam etmemiştir. Abbasi devletinde; felsefe, kelam, şiir, müzik önceden haram olarak algılansa da zaman içinde günlük yaşantının içine yerleşmeye başlamıştır. Bu değişim, dönemin ulema kesimi tarafından eleştiriye uğramıştır. Dönemin halifesinin, Fars kültürünü ve Farşlıların dini anlayışını daha çok ön plana almaya başlaması ayrıca Mutezile mezhebinin devletin resmi mezhebi olarak ilanı, ulema üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim saf olarak ne anlattıysa onun uygulanması gerektiğini savunan ve sünneti onun yanında esas alan Selefilik ile Kur'an'ı anlamak için mantık çerçevesinde yoruma dayalı Mutezile arasında büyük

bir tartışma başlamıştır. İbn Hanbel, Kur'an ve sünnete dayalı anlayışı, yoruma ve kelama muhalif duruşuyla Mutezile anlayışına karşı çıkmıştır. İbn Hanbel, İslamiyet'in içine giren farklı yorumlara ve bunu ulemayı zorlama aracı olarak kullanan devlet yönetimine muhalif olarak Hanbeli hareketinin lideri olmuştur. Aslında Vehhabiliğin de temel dayanak noktalarından olan, sonradan dini kalıpların içine yerleştirilmeye çalışılan Bid'atlerle mücadele yoluna girmiştir. Böylece Selefilik'in temelleri bu dönemde atılmıştır⁶⁴.

İbn Tevmiye ise, Hanbeli mezhebine dahil olmuş ve İbn Hanbel'den sonra mezhep üzerinde önemli bir etkisi bulunmuş bir din alimidir. Onunda aslında isminin Hanbeli mezhebinde öne çıkmasının sebebi, yaşadığı dönemin sorunlarla dolu olmasıdır. O dönemde, Moğol istilası ile birlikte Abbasi devleti yıkılmış ve siyasi istikrarsızlık doruk noktasına çıkmıştır. Bahsi geçen istikrarsızlık dönemi içinde toplum yaşantısında bid'atler, hurafeler yayılmaya başlamıştır. İbn Tevmiye, Anadolu coğrafyasında ortaya çıkan tasavvuf inancı içinde yer alan vahdet-i vücud anlayışına, kabir ziyaretlerine ve onlardan şefaah istenilmesine karşı çıkmış ve bunları şirk olarak yorumlamıştır. İbn Hanbel gibi o da bu düşünce yapısı ile mücadele etmiştir.⁶⁵

İbn Abdülvehhab ise, Arap yarımadasında 18.yüzyılda yaşamış; İbn Hanbel ve İbn Tevmiye'nin oluşturduğu Selefilik anlayışını burada uygulamıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Hanbeli mezhebinin iki önemli âliminin ortak noktası olan, karşıtlarıyla mücadele ruhunun Arap yarımadasındaki tezahürüdür. Aslında temelde farklı bir görüş olmasa da coğrafi değişim ile beraber, isminin Vehhabi olarak anılmasına sebep olmuştur.⁶⁶ Abdülvehhab da; Hanbeli mezhebinin iki önemli âliminin yaşadığı ortama benzer bir ortamda yaşamış ve Sunni mezhebin içindeki kendine göre farklı yönelimleri değiştirme amacı gütmüştür. Abdülvehhab'ın ortaya koyduğu Vehhabi düşüncesi iki farklı başlık altında anlatılacaktır.

⁶⁴ Ferhat Koca, "İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği", İlahiyat Akademi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1-2, s.22.

⁶⁵ Zeki İşçan, *Tarihten Günümüze Selefilik- Selefilik'in Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Plan*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1.Baskı, 2013, ss:101-103.

⁶⁶ Hasan Gümüsoğlu, "Ehl-i Sünnet, Şia ve Vehhabilik Arasındaki İnanç Farklılıklarının Sosyal Barış Açısından Değerlendirilmesi", 2011, Hikmet Yurdu Düşünce ve Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, s.218.

a-)Tevhid

Abdülvehhab, Tevhid inancını üçe ayırmıştır. Bunlardan ilki, Tevhüd'ü'r Rububiyeye'dir. Tevhüd'ü'r Rububiyeye, Allah'tan başka yaratıcının olmamasıdır. Bu inanç konusunda genel manada alimler arasında bir tartışma yoktur. Ancak Abdülvehhab, bu inanın İslam açısından yegâne inanç olmadığını söylemektedir. Cahiliye döneminin Arap toplumunun, Allah'tan başka yaratıcının olmadığına inanıyor olması, onları Allah'tan başka varlıkları Allah'a ortak koşmalarına neden olan engelleyici unsur olarak yer almıştır. İkinci olarak ortaya koyduğu Tevhidü'l Uluhiye ise ibadet konusunda Allah'tan başka ilahı tanımamaktır. Abdülvehhab, bu konuda şefaath dilekleri, kabir ziyaretlerini Tevhidül Uluhiye dairesi içinde şirk olarak görmüştür. Burada Abdülvehhab'ın en önem verdiği nokta, Tevhidü'l Rububiyeye'nin, Tevhidü'l Uluhiyeden ayrılarak ayrıca üstüne düşülmesi gerektiğidir. Ayrıca Tevhidü'l Uluhiye'ye uymayanları kafir olarak görmüş ve onlarla savaşılması gerektiği konusunda fikir beyan etmiştir. Tevhid inancında üçüncü nokta ise, Tevhüd'l Esmadır. Allah'ın, bizim tarafımızdan kendisinin anlaşılması için bize bildirdiği sıfatlarıdır. Allah'ın, vahiy ile bildirdiği bütün sıfatlarını kabul etmek Müslümanlara farzdır.⁶⁷

b-)Bid'at

Kelime anlamına bağlı kalarak din konusunda icat etmek olan Bid'at, kelimenin köküne bağlı kalarak önceden var olmayan, sonradan ortaya çıkarılmış uydurmalar anlamında kullanılır. Vehhabi inancına göre Bid'ad, Peygamber döneminden sonra ortaya çıkarılmış, hiçbir temele dayanmayan bir inanışlar kümesi olarak tanımlanmıştır. Ancak bid'atin bütünüyle reddedilmesi bazı sorunlara yol açabileceğinden bu kavramda bazı ayrımlara gidilmiş; iyi bid'at ve kötü bid'at olarak ikiye ayrılmıştır. Minare yapımı, teravih namazı gibi uygulamalar iyi bid'at olarak kabul edilmiştir. Allah'tan başka şefaathçi aramak, ölen kişilerin kabirlerini ziyaret

⁶⁷ Türk Diyanet Vakfı, "Vehhabilik", Erişim Tarihi: 25.12.2020.
Url:<https://islamansiklopedisi.org.tr/vehhabilik>.

etmek ise kötü bid'at olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda Anadolu'daki tasavvuf öğretisine karşı bir duruş sergilendiği ortadadır.⁶⁸

Vehhabi inancının, Kuran'ın lafzi yorumu ve sünneti baz alarak yorumladığı düşünce yapısında bid'at, sünnetin zıttı olarak görülmüştür. Selefî öğretisi, yukarıda anlatılan bid'at ayrımını uygun bulmamış ve peygamberden sonra ortaya çıkan her şeye karşı konulması gerektiğini savunmuştur. Abdülvehhab, bid'at konusunda İbn Tevmiyye'nin görüşünü benimsemiştir. Çünkü bu konuda İbn Tevmiyye, İbn Hanbel'e nazaran daha sert bir duruş sergilemiştir.⁶⁹

2.5.BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ SUUDİ ARABİSTAN TARİHİ

Vehhabilik, ortaya çıktığı tarihten itibaren, o dönemde bölgeye hâkim güç olan Osmanlı'da ve tüm İslam dünyasında geniş ölçüde etkiye sahip bir hareket olmuştur. Adını ise bizzat liderliğini yapmış olan Muhammed Bin Abdülvehhab'tan alır. Abdülvehhab'ın düşünce dünyası, eğitim dolayısıyla gittiği Mekke ve Medine bölgesinde şekillenmiştir. Tevhid inancı nedeniyle bölge âlimlerinin tepkisini çekmiş, böylelikle Necid'e geri dönmek zorunda kalmıştır. Devam eden süreçte Suudların yaşadıkları yer olan Dirriye'ye gitmiştir. Dirriye emiri Muhammed Bin Suud, Abdülvehhab ile anlaşarak kendini desteklemesi karşılığında Vehhabi inancını yayma sözü vermiştir⁷⁰.

Vehhabiliğin dine bakışı bu yöndeyken bu kadar kolayca yayılması, Necid bölgesinde yaşayan insanlar tarafından İslamiyet kurallarının uygulanmayışı, cahil inanışların kol gezmesi, bid'atların artması sebebiyle bölge insanının hayatına kolayca tezahür etmiştir. Vehhabiliğin kolayca yayılmasının en önemli nedeni belki de sosyal düzende bazı meşruiyetlere yol açması olmuştur. Bid'atlarla savaşmak ve savaşırken karşı tarafın canının ve malının helal görülmesi bedeviler açısından reddedilmeyecek durumu ortaya çıkarmıştır. Zaten geçimini bu yolla sağlayan bedevi

⁶⁸ Ankara Üniversitesi Ders Notları, "Çağdaş Dini Hareketler: Vehhabilik", Erişim Tarihi: 29.12.2020. [Url:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/110621/mod_resource/content/0/29_islam_dusunce_ekolleri_tarihi_p249-259.pdf](https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/110621/mod_resource/content/0/29_islam_dusunce_ekolleri_tarihi_p249-259.pdf).

⁶⁹ Ferhat Koca, a.g.m, ss:24.

⁷⁰ Zekeriya Kurşun, a.g.e, s.18.

aşiretler için bu anlayış meşru bir kalıp oluşturmuş ve bu inanışın onlar açısından kolaylıkla kabul edilmesini sağlamıştır. Dönemin hakim olan güçlerince, Vehhabiliğin yayılmasının engellenmemesi, belki de engellenmeye gerek görülmeysi, bu inanışın bir tehdit oluşturmayacağı öngörüsünden doğmuştur.⁷¹

2.5.1.SUUD-VEHHABİ İLİŞKİSİ

Suud ailesinin bölgede nüfuz alanını genişletmesinin temelinde, dini yoruma dayalı öğretisi sayesinde bölge insanlarını yanına çekebilmesi yatmaktadır. Başlangıç olarak, Abdülvehhab, Diriyye'ye gelmiş ardından bölgede kendine hizmet edecek propagandacılar yetiştirmiştir. Ayrıca başka vilayetlere mektuplar göndererek bu şehre insanların gelmesini sağlamıştır. Kısa sürede içinde sayılarının artması ile güçsüz dönemdeki pasif politikayı bir kenara bırakarak, aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bu sürece, yaşadıkları yere yakın olan Riyad'a ilk seferlerini yaparak başlamışlardır. Vehhabiliğe katılımın azalması ve bölgede kendilerine karşı muhalefetin artması sonucu olumsuz gidişi tersine çevirmek adına aktif, saldırgan tutum sergilemeye başlamışlardır. Kısa süre içinde yaptıkları seferlerde başarıya ulaşmışlardır. Başarılarındaki ana etken bedevilerin zaten önceden de geçimlerini sağlamak için yağmaya ve savaşa alışkın olmalarıdır.⁷²

Abdülvehhab'ın şöhreti ve başarılarının hızla artması ulema sınıfı arasında tartışmalara neden olmuş; Vehhabiler onun destekçisi olurken, karşı taraf Vehhabileri sapkınlık ve kâfirlikle suçlamıştır. Tabii bu tartışmalar en çok Mekke ve Medine'de yaşanmıştır. Mekke ve Medine şerifi Vehhabileri kendine karşı tehdit olarak benimsemiş ve hatta Mekke şerifi; Abdülvehhab'ın katli konusunda hocalardan fetva almış ve bu fetvaları Bab-ı Aliye göndermiştir. Ancak Osmanlı yönetimi bu işin telkin yoluyla çözülmesinden yana olduğunu bildirmiştir.⁷³

⁷¹ Mehmet Ali Büyükkara, "Vahabbilik", *İslam Araştırma Merkezi*, cilt:42,ss:612.

⁷² Zekeriya Kurşun, a.g.e, s.24.

⁷³ Zekeriya Kurşun, "Suudiler", *İslam Araştırmaları Merkezi Cilt:37, Erişim Tarihi:26.11.2020, syf:585, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=370585>.*

Suudların başına geçen Abdülaziz'in oğlu, Abdülaziz'den daha sert bir siyaset izleyerek Vehhabiliğe daha yakın durmuştur. Bu sert siyasetin yansımaları Osmanlı'nın hâkimiyetinde olan Irak ve Ahsa bölgelerine düzenlenen seferlerde görebilmek mümkündür. Vehhabilerin bu dengesiz baskınları Hac yolunu da tehdit etmeye başlamış ve bu baskınlar sonucu ekonomik olarak geliri azalan Mekke şerifi, çözüm bulma arayışlarına girişmiştir. Vehhabilere belli para karşılığı Hac yapabilecekleri teklifi yapmasına rağmen Suudlar bu işi kılıçla çözmeye çalışmışlar ve Hicaz'a doğru harekete geçmişlerdir. Bu hareketin asıl hedefi ekonomik anlamda çok büyük öneme sahip Ahsa bölgesini ele geçirmekten başka bir şey değildir. Lakin bu bölgelerde güçlü ve Osmanlıya bağlı kişilerin oluşu Suudların sonuca varmalarını engellemiştir. Suudların saldırgan politikalarına başta Osmanlı ses çıkarmasa da Suudların Katif'i almasıyla birlikte, Osmanlı'ya bağlı Süleyman Paşa harekete geçmiştir. Ancak çatışma başarılı sonuca ulaşamayınca ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır.⁷⁴

Suudlar, dini yorum farklılığından dolayı Şiiilerle de anlaşamamıştır; Mekke Emiri nasıl Suudların Hac yapmasını engelliyorsa, Suudlar da Şiiilerin Haclarını engellemek istemiş ve buna Şiiilerin, kervanlarını yağmalayarak başlamışlardır. Suudlar bu eylemi din kisvesi altında yaptıklarını ilan etmelerine rağmen, yukarıda belirtildiği üzere, büyük bedevi gücüne sahip olan Suudlar'ın, kendilerine bağlı birliklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere böylesi bir yağma yolunu seçtikleri aşikardır. O dönemde başlayan bu çatışmalar günümüze kadar uzanacak Vehhabi-Şii çatışmasını başlatmıştır. Belki de bu çatışmanın temelinde yatan asıl nokta Vehhabilerin, Şiiilerin matem yeri olan Kerbela'ya saldırmaları olmuştur. 1802 yılında gece mateminden yorgun düşmüş olan Şii gruba sabah baskını yaparak 5000'e yakın kişiyi katletmişlerdir.⁷⁵

Osmanlı'nın iç karışıkları neticesinde taşra ile ilgilenmesi çok zor olmuştur çünkü III. Selim bahsi geçen dönemde hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle bu konuyla pek alakadar olamayan Osmanlı, yeterli gördüğü Mehmet Ali Paşa'yı Mısır Valisi

⁷⁴ Veysel Ayhan, "Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:2 Sayı:23, Kasım 2010.

⁷⁵ Zekeriyâ Kurşun, *Osmanlı 1*, Balkan Ciltevi, Ankara 1999, ss:317-318

olarak atamıştır. Paşa ilk başta ülkedeki karışıkları dindirmek için kölemenler ile çetin mücadeleye girmiş ardından Vehhabilik konusuna eğilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın emriyle Ahmet Tosun, Arabistan Yarımadasına gitmiş ve Vehhabiler karşısında başarı sonuçlar almıştır. Başarı, Dir'riyye bölgesinde devam etmiş ve Suudlar barış istemek zorunda kalmıştır; barış anlaşmasının ağır maddelerinden dolayı Suudlar tekrar savaşa girişmişler ve tekrar bozguna uğratılmışlardır. Hatta liderleri Abdullah b. Suud, yakalanıp İstanbul'a gönderilerek idam edilmiş ve bu çatışmanın ilk devresi Osmanlı lehine sonuçlanmıştır. İngilizlerin Aden'i işgali sonrasında Mehmet Ali Paşa'nın hâkimiyet alanı "Londra Protokolü" ile daralmış ve bu durum Suudların işine yaramıştır. Çünkü Osmanlı'nın uyguladığı pasif ve yanlış politika sebebiyle nüfuz alanı daralan Mehmet Ali Paşa da, İstanbul'a tepki amacıyla elinde bulunan Faysal b. Türki'yi serbest bırakmıştır. Bu olay Vehhabilerin tekrar toparlanmalarına neden olmuştur.⁷⁶

Arabistan Yarımadası'nın sahip olduğu toplumsal yapı itibariyle kabileler ve aşiretlerden oluşması, merkezi bir yapının kurulmasını engellemiştir. Merkezi bir gücün olmaması aşiret ve kabileler arası güç farklılıklarına neden olmuştur. Dolayısıyla bölgede tek ve başat güç Suudlar değildir. Necid'in kuzeyinde kalan Cebel-i Şammar bölgesinde yaşayan kabilelerin oluşturduğu birliğe Şammar birliği denmekteydi. Şammar birliğinin içinde ortaya çıkan Reşidiler kuvvetli bir yapıya sahiplerdir ve Suudlarla sürekli olarak çatışma içinde olmuşlardır. Yarımada var olan bu yapı, Suudların saldırılarıyla, coğrafi zorluklar sebebiyle başa çıkamayan Osmanlı için yeni bir strateji ortaya çıkarmıştır. Bu strateji Suudlara karşı Reşidileri destekleme temeline dayanmaktaydı. Özellikle II. Abdülhamid, padişah olduktan sonraki ilk yıllarda imparatorluğun her yerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Arap Yarımadasında ise, Reşidiler'e ayrı bir müsamaha gösterilmiş, diğer kabilelerden üstün tutulmaya başlanmıştır. Bu bir nevi "kazan-kazan" oyununu andırmaktadır. Böylelikle Reşidiler 19. yüzyılın sonlarına doğru bölgenin en kuvvetli aşireti haline gelmiş, zamanla artan güçleri oranınca kısa süre içinde Riyad'ı dahi ele geçirmişlerdi. Bu süre zarfında Suudlar eski güçlerine dönmek için Riyad'a baskın yapmış ancak sonuç alamamışlardır. Osmanlı, bölge dengelerinin korunması adına

⁷⁶ Zekeriya Kurşun, "Necid", İslam Araştırma Merkezi 2006, Cilt:32, ss:491-493.

Suudların tamamen yok olmasını istemediğinden Kuveyt'e sığınmalarına yardım etmiş ve devlet tarafından maaş bağlanmıştır. Reşidiler, Suudların sığındıkları Kuveyt'e de saldırmak istemişler ancak İngiltere ve Osmanlı'nın baskısı dolayısıyla bunu başaramamışlardır. İngiltere ve Osmanlı'nın politikası, Suudlara güçlenmeleri için zaman kazandırmış ve bir süre sonra Riyad'a baskın yaparak Emirliği ele geçirmişlerdir.⁷⁷

2.5.2. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI BAĞIMSIZLIK

II. Meşrutiyet'in ilanı, bölge halkları üstünde olumsuz etki yaratmıştır. Özellikle halifelik makamını kullanan II. Abdülhamid'in tahttan indirilişi bu etkiyi daha da arttırmıştır. Ayrıca meclisteki Arap mebusların muhalif kanatta yer almaları Türk-Arap sorununu ortaya çıkarmıştır. Daha sonraki süreçte Trablusgarp'ta Osmanlı'nın başarısızlığa uğraması Arapların İstanbul'a olan güveni zedelemiştir. Hükümetin meclise mebus çağırırken Suudlar'dan vekil istememesi Suudlar'ı İngilizlerin yanına itmiştir. Ancak İngilizler, Kuveyt'te elde ettikleri imtiyazları kaybetmemek adına Suudlarla anlaşmaya sıcak bakmamışlardır. Suudlar, İngiltere'nin desteğini almak için, İngiltere'nin bulunduğu körfeze açılmak istemişler ancak körfezde bulunan Osmanlı donanması Suudların bu eylemine engel olmuştur. Kısa süre sonra Balkan Harbinin çıkması Osmanlı'nın, körfezdeki birliğini geri çekmesine neden olmuş ve Suudların, İngilizlerle kolayca anlaşabilecekleri zemin oluşmuştur. Suudlar, körfeze yapacakları operasyon için İngilizlerden yardım talep etse de karşılık görmemişlerdir. Balkan Savaşı sonrası Osmanlı, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu politik süreçten dolayı Suudlarla anlaşmak istemiş fakat Suudlar anlaşma şartlarını kabul etmemişlerdir.⁷⁸ Harbiye Nazırı İsmail Enver Paşa ve Talat Paşa iyi bir siyaset izleyerek Suudları anlaşma masasına oturtmanın yolunu bulmuşlardır. Bu anlaşma, İngiltere'nin hamiliğinde politika izleyen Suudlara, Osmanlı'nın istediği şartlarda anlaşmayı kabul ettirme amacı taşımaktadır. Zira bu yol için başta İngiltere ve Osmanlı kendi aralarında anlaşacak, ardından Suudlar

⁷⁷Madawı al-Rasheed, "Reşidiler", *İslam Araştırma Merkezi*, Cilt:35, Erişim Tarihi:18.10.2020, ss:19, Url:<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=350019>.

⁷⁸ Zekeriya Kurşun, *Osmanlı 1*, ss:324-325.

Osmanlı'nın şartlarını kabul etmek zorunda kalacaklardı. Osmanlı yöneticileri bu amaçlar doğrultusunda, İngiltere ile anlaşma sağlamış; anlaşma gereğince İngiltere, Katar hariç diğer toprakların Osmanlı toprağı olduğunu tanımıştır. Böylelikle bütün hayalleri suya düşen Suudlar ise Osmanlı ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Bab-ı Ali'nin yaptığı bu anlaşma uzun vadeli düşünülerek hazırlanmış iyi bir anlaşma olsa da I. Dünya Savaşı'nın çıkması anlaşmanın sürdürülebilirliğini ortadan kaldırmıştır. Böylelikle şartlar değişmiş ve değişen bu şartlar sonucu İngiltere, savaş esnasında Suudlar ile ittifak yapmıştır. Anlaşma şartlarına göre, Suudlara devlet vaat edilmiştir. Bahsi geçen anlaşma 1926 yılına kadar devam etmiştir. Bu anlaşma gereğince İngiltere'nin hâkimiyeti kabul edilmiş, 1927 yılında Necid ve Hicaz Krallığı kurulmuştur. Savaşın başlamasıyla İstanbul'un isteklerine karşılık Suudlar, Reşidileri bahane ederek savaşa girmemişler ve savaş sonuna kadar Osmanlı'nın karşısında yer almışlardır. İngiltere bölgede yıllar boyunca rahatça hareket imkânı bulmuş ve savaşın başlamasıyla birlikte bölgenin ileri gelen ailelerinin sempatisini kazanmıştır. Suudlar savaş boyunca Osmanlı'nın yanında yer alan Reşidiler ile çatışmış ve bu Osmanlı'nın aleyhine olmuştur.⁷⁹

Suudlar 1915-1927 yılları arasında fetihler ile topraklarını genişletmişlerdir. 1927 yılında İngiltere ile "*Cidde Muahedesi'ni*" imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Necid ve Hicaz Krallıklarına bağımsızlık verilmiştir. Lakin bu anlaşmanın süresi İbn Suud'un saltanatı ile sınırlı tutulmuştur ve 1936 ve 1943 yıllarında anlaşma şartları iki kere değiştirilmiştir. Suudi Arabistan'ın bağımsızlığına giden süreçte iki ayrı krallık olmalarına rağmen; dinleri, dilleri kısacası her konuda ortak değerlere sahiplerdi. İki krallığın ortak değerlere sahip olması birleşmelerini kolaylaştırmış ve kısa süre içinde ülkenin ismini kararlaştırarak, 22 Eylül 1932 tarihinde, İngiltere'ye bildirerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁸⁰

⁷⁹ Zekeriya Kurşun, "Necid"., s.133-222.

⁸⁰ Mustafa Bostancı, *Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2013, s. 103-106.

III. BÖLÜM

3. ULUSLARARASI YAPI VE 1960 ÖNCESİ ORTADOĞU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELERİ

Çalışmanın bu kısmında, iki ülke ilişkilerinde büyük güç olan ABD'nin Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin küresel çaptaki önemi teorik çerçeveye uygun bir şekilde ele alınacaktır. Başta II. Dünya Savaşı öncesi uluslararası yapı ele alınacak ardından II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş kavramının dünyada yarattığı gelişmelere dikkat çekilecektir. Çünkü I. Dünya Savaşı öncesinde var olan çok kutuplu yapının II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu yapıya dönüşmesi dünya üzerinde yer alan bütün devletlerin politikalarına etki etmiştir. İki kutuplu yapıda diğer kutba karşı zafer elde edebilmek adına her devlet özniteliklerini geliştirerek "Self help" (Kendine yardım) ilkesi uyarınca güç dengesi içinde varlıklarını koruyarak, kendi koalisyonunu güçlendirme yoluna gitmiştir. Ancak bu güç dengesi I. Dünya Savaşından önceki görünümünden çok farklı yapıya sahiptir. Dolayısıyla bu başlık altında, ele alınan teori ışığında; güç dengesi, kendine yardım ilkesi ve iki kutuplu yapının özelliklerine değinilerek uluslararası yapının Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerine etkileri ayrıntılarıyla ele alınacaktır

Ayrıca 1960 yılı öncesi Ortadoğu'da yaşanan kırılmaların ve sorun alanlarının temelinde yatan asıl sebep olan İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiği tarihten başlanarak, Arap-İsrail savaşlarının nedenleri, tarafları, iki kutuplu sistemin başat aktörleri olan ABD-SSCB'nin bu çatışmalara gösterdikleri tepkiler irdelenecektir. Bu noktada Waltz'ın savaşlar konusundaki imgelerinden yola çıkılarak yaşanan çatışmaların altında yatan sebepler irdelenecektir. Ancak en önemlisi bu konu, bölgede yaşanan sorunların, çatışmaların 1970-1980 yılları arası ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerine nasıl, hangi kapsamda etki ettiği ve genel itibariyle ne tür bir zemin hazırladığı noktasında önem taşımaktadır.

3.1. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI

Uluslararası yapı her dönemde durağan kalmamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası yapı köklü şekilde değişikliğe uğramıştır. Uluslararası politikada I.Dünya Savaşı öncesinden II. Dünya Savaşı'na değin Avrupa merkezli bir yapı mevcut olmuştur. Avrupa'da belirlenen siyaset lokomotif görevi görürken, bundan etkilenen farklı coğrafyalardaki ülkeler vagon görevi üstlenmişlerdir. Bu konuda Monroe Doktrini bahsi geçen duruma karşı uygulanan, karşıt politikalar arasında verilebilecek en iyi örneği teşkil eder. ABD'nin kuruluşundan itibaren, Avrupalı devletler, ABD üzerinden siyaset üreterek, ABD'yi lokomotif siyasetin içine çekmek amacıyla uğraşmışlardır. Bu konuda ABD, bir kıta devleti olmanın avantajını da kullanarak kendini korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda İspanya'da başlayan ayaklanmalar, İspanya'nın sömürgesi altında olan Latin Amerika ülkelerine de sıçramış ve İspanya bu ayaklanmaları bastırmak için aralarında Fransa, İngiltere ve Rusya'nın olduğu ittifaktan yardım talep etmiştir.⁸¹ Bu devletler İspanya'nın isteğini kabul ederken, ABD sürekli olarak uzak durmaya çalıştığı Avrupa ile komşu olma ihtimaliyle karşı karşıya kalmıştır. Başkan Monroe, karşılaşılan tehdidi bertaraf etmek adına meclise gönderdiği mesajda şöyle diyordu;

1-)“Birleşik Amerika, Avrupa'nın işlerine karışmamaktadır. Amerika'nın, Avrupa ile hiçbir politik ilgisi yoktur ve Avrupa işlerine karışmayacaktır. Buna karşılık; Avrupa devletleri de Amerika kıtasının içişlerine karışmamalıdır ve Amerika kıtasından uzak durmalıdırlar.

2-) Amerika'nın bu isteğine rağmen, eğer herhangi bir Avrupa devleti Amerika kıtalarına ayak basarsa ve bu kıtalarda bir sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa, Amerika Birleşik Devletleri bu hareketi düşmanca bir hareket sayacak ve Avrupa devletleri Birleşik Amerika'yı karşısında bulacaktır.”⁸²

⁸¹ Sümer Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt :5, Sayı: 19, 2008, s.123.

⁸² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 24. Baskı, Kronik Yayınevi, İstanbul 2018, ss:62.

Bu doktrinin ilan edilmesi sonrası Avrupalı devletler geri adım atmak zorunda kalmışlardır. Böylelikle ABD hem kendini Avrupa'dan uzak tutmuş, hem de Avrupa'yı kendinden uzak tutmayı başarmıştır. Ayrıca görülmektedir ki, İspanya düşmüş olduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak için dönemin güç dengesi içinde bulunan devletlerden yardım istemiştir. Bu da I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa siyasetinde yaşanan güç dengesi ve çok kutuplu yapının tezahürü niteliğindedir. Avrupa'nın birinci önceliği var olan sistemin devamını sağlamak olmuştur. Napolyon Savaşları, 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen devrimler, Avrupalı devletler arasında çıkara dayalı bir barış ortamını ve güç dengesini oluşturmuştur.⁸³ Avrupalı büyük güçlerin mevcut durumun muhafazası adına ürettikleri siyaset bir süre sonra bazı Avrupalı devletlerin çıkarı ile bağdaşmamaya başlamıştır. Özellikle birliğini geç sağlamış ve dolayısıyla sömürgecilik yarışına geç başlamış olan Almanya açısından statükonun korunması pek de arzu edilecek bir durum olmamıştır. Çünkü gelişimini sağlamak adına kendine açmak istediği alanlar diğer ülkeler tarafından tutulmuş halde idi. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına yol açacak tüm nedenler ve zemin oluşmuştur. Bir tarafta statükocu devletler varken karşı cephede revizyonist ülkeler hizalanmıştı. I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı sonuç o döneme dek insanlık tarihinin görmediği bir vahşeti ortaya çıkarmıştır. Dünyanın tüm kıtalarından devletler birbirleriyle savaşa tutuşmuşlar; savaş, tüm dünyayı etkileyen sonuçlara neden olmuştur. Savaş sonrasında ise barışın tesisi ve kalıcılaştırılması için kurulmaya çalışılan organizasyonların yetersiz kaldığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası Paris Barış Konferansı'nda buluşan taraflar gelecekte tamiri mümkün olmayan sonuçlara yol açacak Versay Anlaşması'nı oluşturmuşlardır. Bu anlaşmanın, barış anlaşmasından ziyade intikam anlaşması rolüne bürünmesi bir sonraki dünya savaşına yol açacak tüm şartları oluşturmaya muktedir olmuştur. Versay anlaşmasını oluşturan devletlerin amacı, savaşın maliyetlerini de yenilenlere ödetmek, gelecekte benzeri bir siyaset izlemelerini engellemek olmuştur.⁸⁴ Bunun karşısında barış ortamının devamlılığını sağlama yönünde idealist bir düşünce yapısına sahip olan ABD Başkanı Wilson'ın ortaya

⁸³ Emir Bakıncak- Aydın Aydın, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki", C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 2006, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 99.

⁸⁴ Ali Erhan Ertan- Tevfik Orçun Özgün, "I. Dünya Savaşı Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, Cilt: 20, Sayı: 3, ss: 565.

attığı ilkeler dikkat çekmektedir. Bunlar; gelecekte yapılacak anlaşmaların şeffaf olması, karasuları haricinde kalan açık denizlerde serbestlik sağlanması, liberal ekonominin benimsenmesi, sömürge ve diğer muhtelif topraklarda yaşayan milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkının tanınması gibi geleceğe yön verecek gibi birçok ilke ortaya atmıştır.⁸⁵

Bu ilkeler, savaş sonrası barış ortamının oluşması ve bir daha böylesi bir vahşet ve yıkıma maruz kalmamak amacı taşıyor gibi görünmektedir. Fakat ABD o dönem koşullarında savaş ile dünya siyasetinde kazanım elde edebilecek bir durumda olmadığından, diplomasi yolunu kullanarak dünya siyasetinde avantaj elde etmeyi amaçlamıştır. Öte yandan Avrupalı devletler yani siyasetin statükocu güçleri, Wilson'un ortaya atmış olduğu bu ilkelere yanaşma konusunda pek istekli görünmemişlerdir. Zaten bahsi geçen ilkeler, statükocu ülkelerce önemsenmemiştir. ABD bir kez daha yalnızlık politikasına geri döndüğünden Avrupa merkezli güç dengesi sistemi iki savaş arası dönemde de devam etmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında yenilen devletler ile yapılan anlaşmalar, aslında onları savaş meydanından sonra masada da yıkıma uğratacak bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu dönem özeti olarak değerlendirilebilecek önemli gelişmeler, Almanya'ya dayatılan ağır koşullar; savaş tazminatları ve bunların ödenmesi ile Lokarno Anlaşmalarıdır. Savaşın galipleri, savaş esnasında uğradıkları zararın temini amacıyla Almanya'dan yüklü miktarda tazminatı talep etmişlerdir. Bu işte en büyük pay sahibi ise Fransa olmuştur. Fransa zor durumda yakaladığı Almanya'yı borç ile iyice tüketmek istemiştir. Almanya'ya ödetilmek istenen yüksek borç, savaşta zaten yıpranmış Alman ekonomisine daha da zarar vererek Alman parasının günden güne değer kaybetmesine neden olmuştur.⁸⁶ Yüksek borç sebebiyle Almanya borçlarını ödeyememe seviyesine gelince, Fransa bunu bahane ederek Ruhr bölgesini işgal etmiştir. Fransa'nın işgali, diğer devletlerin tepkisini çekince, Fransa Ruhr'dan çekilmiş ve yapılan Dawes Planı ile Almanya'nın borç yükü nispeten hafifletilmiştir. Almanya'nın borç yükünü hafifletmek adına yapılan Dawes Planı, Fransa ile

⁸⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.112.

⁸⁶ İbrahim Bakırtaş-Ali Tekinşen, "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, Cilt:12, Sayı: 12, ss.86-87.

geliştirilecek barış ortamına yol açan Lokarno Anlaşmalarına sebep olmuştur. Lokarno, 1922 yılında Almanya tarafından önerilen; Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika arasında bir daha savaşılmaması ilkesine dayanan bir anlaşma teklifidir. Ancak o yıllarda Almanya'ya dayatılan savaş tazminatı ve Ruhr işgali sebebiyle Fransa buna yanaşmasa da Dawes Planı sonrası ikili ilişkilerin yumuşamasıyla beraber 1925 yılında Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya arasında saldırmazlık paktı yani Lokarno Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu dönem iki savaş arası dönemin barış ve sükûnet ortamını yansıtmaktadır.⁸⁷

3.2. II. DÜNYA SAVAŞI VE SOĞUK SAVAŞ

I. Dünya Savaşı sonrası barış ortamının devamı niteliğinde kurulan yapılar, savaştan yenik çıkan devletlere karşı oluşturulan ağır anlaşmalar, 1929 Ekonomik krizinin küresel anlamda yarattığı buhran, dünyada barış ortamının varlığını sonlandırarak II. Dünya Savaşına neden olmuştur. Bu savaş da bir önceki dünya savaşı gibi milyonlarca insanın ölmesine, kısacası dünyanın bir daha eskisi gibi olmayışına sebebiyet vermiştir. II. Dünya Savaşı sonrası, öncesine göre çok kutuplu yapıdan, iki kutuplu yapıya geçişin miladı olmuştur. Böylelikle Avrupa'nın, o döneme dek sürdürdüğü güç dengesi oluşturarak mevcut düzenin devamını sağlama çabaları beyhude bir çabaya dönmüş, Avrupa merkezli dünya siyaseti geçerliliğini artık yitirmiştir. Soğuk Savaş ile birlikte iki kutup lideri güçlerini ve müttefiklik ilişkilerini dünyanın her yerine yayarak, dünya politikasının alanını genişletmişlerdir.

II. Dünya Savaşından sonra savaştan galip çıkan ve uluslararası yapıyı günümüze değin değiştiren iki aktör gün yüzüne çıkmıştır: ABD ve SSCB. Rusya, Çarlık dönemi boyunca dünya siyasetine bu denli hâkim bir aktör konumunda olamamıştır. Ancak devrimden sonra Marx'ın:

“Komünistler, görüşlerini ve hedeflerini gizlemekten nefret ederler. Amaçlarına ancak var olan tüm toplumsal

⁸⁷ Erkan Cevizliler- Ali Servet Öncü, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir adım: Lokarno Konferansı”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt:5, Sayı:9, ss: 12-16.

koşulların zor yoluyla ortadan kaldırılmasıyla ulaşabileceğini açıkça duyururlar. Egemen sınıflar bir komünist devrim korkusuyla tir tir titresin. Proleterlerin zincirlerinden başka yitirecekleri bir şey yoktur. Oysa kazanacakları koskoca bir dünya vardır. Bütün ülkelerin işçileri birleşin!”⁸⁸

İfadeleri SSCB'nin ideolojik temele dayalı iç ve dış politik eylemleri ile bağdaştırılmış ve SSCB dünya siyasetinde aktif bir konuma doğru yol almaya başlamıştır. Onun karşısında liberal temele dayalı, Batının savaştan en güçlü birimi olarak ortaya çıkan ABD vardır. Bununla birlikte Soğuk Savaş, son dünya savaşı sonrası SSCB ve ABD arasında yaşanan, karşılıklı olarak sıcak çatışmaya dönmeyen ancak sıcak çatışma ihtimali sürekli gözetilerek ve karşıdaki devletin sürekli yıpratılması adına silahlanma yarışı ve ideoloji yoluyla sürdürülmüş bir mücadeledir.

3.2.1. TRUMAN DOKTRİNİ-MARSHALL PLANI

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan durumun genel özeti Avrupa'da savaş sonrası galip gelen taraflar ve yenilen taraflar arasında farklılığın bulunmayışıdır. Yani savaş galipleriyle yenilen taraflar üzerinde büyük oranda ve her konuda olumsuz etkiler bırakmıştır. Çünkü savaş tüm Avrupa'yı derinden etkilemiştir. Bunun dışında SSCB ve ABD, savaştan güçlerini diğerlerine kanıtlayarak ayrılmışlardır. Almanya savaşı başlattığı 1939 yılından sonra, uluslararası sistemin değişiminde ve yeni güç dengesinin oluşumunda ana aktör olmuştur. SSCB, bu durumu fırsat bilerek ve ideolojik temele dayalı olarak ve Kızıl Ordudan yararlanarak Avrupa ülkeleri üzerinde tahakküm oluşturmaya başlamıştır.⁸⁹ Bunun sonucunda ABD, I. Dünya Savaşı'nın sonunda olduğu gibi yeniden Monroe Doktrinine dönmemiş: diğer bir ifadeyle kabuğuna çekilmemiştir. II. Dünya Savaşı sırasında aynı tarafta, ortak

⁸⁸ Karl Marx, Friederich Engels, Komünist Parti Manifestosu, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2013, 16. Baskı, ss:102.

⁸⁹ Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", Ankara Üniversitesi SBF, Cilt:56, Sayı:4, ss: 80-81.

düşmana karşı savaşı bu iki devlet, artık savaş sonrasında karşı karşıya kalmışlardır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın iki kampa ayrılması, bir anda ortaya çıkmış ve şaşırılacak bir durum değildir. Çünkü savaş devam ederken ve savaşın artık Almanya'nın kesin yenilgisiyle sonuçlanacağını anlaşıldığı dönemlerde Yalta Konferansı düzenlenmiştir. Yalta Konferansı ana hatlarıyla, savaş sonrası dönemin planlanması amacıyla yapılmıştır. ABD savaş sonrası düzeni sağlayacak bir uluslararası yapının oluşturulması ve barış ortamının devam etmesi adına teklif öne sürmüştür. Özellikle Monroe'dan itibaren ABD dış politikasında, Avrupa siyasetinden uzak durulması tüm ABD'li karar vericilerin önem verdiği bir durumdur. Roosevelt tekrar bir dünya savaşının yaşanmaması ve Avrupa'da yaşanabilecek olası benzer bir tecrübe karşısında ABD'ye gerek kalmadan işin çözümü adına bu yapının gerekliliğini Yalta Konferansı'nda bildirmiştir. Yalta Konferansı'nın diğer önemli temsilcisi Stalin'in amacı ise savaş sonrasında SSCB'nin ekonomisini ve nüfuz alanını genişletmektir. İngiltere ise, tek başına SSCB ile mücadele edebilecek güçte olmamasından dolayı diplomasi yolunu seçmişti. Bundan dolayı Churchill, Yalta Konferansı'ndan önce Moskova'ya giderek nüfuz alanlarının paylaşımı konusundan SSCB ile anlaşmaya varmıştı. Yalta ve Moskova Konferanslarında görülmektedir ki, taraflar savaş daha bitmeden, savaş sonrasında gerçekleştirilmek üzere ekonomik ve nüfuz alanlarını kapsayan çıkar odaklı anlaşmalar yapmışlardır.⁹⁰ Dolayısıyla yapılan bu anlaşmalar savaş sonrasında ortaya çıkan bölünmüş görüntünün temelini oluşturmuştur. Stalin'in, Yalta Konferansı'nda görüşülen konularda tavizsiz davranması, savaş sonrasında ortaya çıkan güç boşluklarını iyice bildiğini ve bu amaçla büyük pay sahibi olmak istediğini göstermektedir. Önceden de belirtildiği üzere Avrupa'da, savaşta yenilen ve galip çıkan devletler açısından savaş sonrasında; ortaya çıkan görüntüde pek de bir fark yoktur. Galip devletler arasında yer alan İngiltere ve Fransa, yenilen Almanya'dan farksız görünmektedir. Dolayısıyla savaş öncesi güçlü devletlerin yerini, güçsüz devletler almış ve bu da güç boşluklarının oluşmasına neden olmuştur. Siyasi tarih

⁹⁰ İsmail Köse, "Yalta ve Postham Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:19, ss:245-246.

tecrübelerine ve Yalta Konferansı'nda Roosevelt'in isteklerine bakıldığında; ABD'nin Monroe dönemine benzer bir politika izleyerek kıtasına çekileceği ve Avrasya kıtasında yegane güç olan SSCB'nin kolaylıkla sosyalist fikirler ışığında nüfuz alanını genişleterek kıta çapında entegrasyon fırsatı bulacağı aşikar görülmüştür.⁹¹ Yalta Konferansı'nda Roosevelt'in, uluslararası anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak adına oluşturulmasını istediği yapı, çok geçmeden 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler ile birlikte kurulmuştur. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere SSCB'nin savaş sonrasında Avrasya kıtasında rakipsiz kalması ve Churchill ile savaş esnasında nüfuz alanlarının paylaşımı, Birleşmiş Milletler'in kuruluş misyonuna ters düşmekteydi. Böylelikle BM'nin geleceği adına bazı öngörüler ortaya çıkarmıştır. 1945 yılından sonra SSCB; Balkanlar'da, Doğu Avrupa'da sosyalist fikir temeline dayalı, kendi nüfuzuna içkin yapıda birimler kurulmasını desteklemiştir. Sovyetlerin dış politik hamleleri, BM'nin kadük bir yapı olmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla diplomatik çözümsüzlük diğer devletlerin var oluşlarını devam ettirebilmek adına ilerde kurulacak güç dengesi sistemine dayalı askeri ittifak çözümünü oluşturmasına yol açmıştır.⁹²

Sovyetler Birliği, yayılcı emellerinin uzantısı olarak Balkanlar'da kendilerine yakın rejimlerin kurulması için birçok ülkede etkin roller üstlenmiştir. 1947-48 yılları arasında Romanya, Bulgaristan, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Arnavutluk, Çekoslovakya'da komünist rejimler kurulmuştur. Sovyetlerin, Doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimler kurmadaki hızı ve başarısı Yunanistan ve Türkiye için aynı olmamıştır. Zira Türkiye ve Yunanistan'ın jeopolitik önemi dolayısıyla, Batılı devletler bu ülkeleri, bölgedeki Sovyet yayılcılığına karşı geçmişten itibaren desteklemişlerdir. Balkanlarda yaşanan Sovyet yayılması, Yunanistan'da bir iç savaşa sebep olmuştur.⁹³ İç savaş sırasında geçici olarak komünist hükümet kurulmuştur. Jeopolitik öneme sahip olan Türkiye ve Yunanistan, II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere tarafından önemsenmiş, bahsi geçen ülkelere ekonomik ve askeri yardımlar yapmıştır. Ancak savaş sonrasında sarsılan İngiltere

⁹¹ Musa Özdemir-Sadık Çalışkan-Fatih Öztürk, "Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, ss:62-79.

⁹² Mehmet Hasegüler- Mehmet B. Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2018, ss: 204.

⁹³ A. Haluk Ülman, "NATO ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 4, ss:143-144.

ekonomisi, Yunanistan ve Türkiye'ye önceden yapmış olduğu yardımı yapamayacağı duruma düşmüştür. Ancak İngiltere'nin; Türkiye ve Yunanistan'a bir süredir yapılan yardımı yapamayacak olması, giderek artan SSCB nüfuzunun daha fazla genişlemesine, bu bölgelerin bizzat SSCB tarafından ele geçirilmesi tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü Yunanistan'da sosyalist yapının güçlenmesi ve Türkiye'nin de bundan olası bir etkilenmesi halinde bu etkinin sadece Türkiye sınırlarıyla kalmayacağı, Türkiye'nin komşu coğrafyası olan, Orta Asya ve Ortadoğu'ya da yayılabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla İngiltere, güç dengesinin korunması adına ABD'den bu iki ülkeye kendinin yapamayacağı yardımı yapmasını talep etmiştir. ABD açısından da Türkiye'nin jeopolitik önemi birçok ülkenin çıkarı açısından önemsenmiştir. Özetle, Sovyetlerin Türkiye'nin bulunduğu coğrafyayı ele geçirmesi, Ortadoğu'yu da tehlikeye atacak ve Batı, kendisi açısından belki de en önemli unsur olan petrol avantajını kaybetmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.⁹⁴

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası kendi kabuğuna çekileceği, Monroe Doktrininin izolasyon politikasına geri döneceği öngörüldüğü için Truman'ın politikası ABD'nin yeni dünya siyaseti açısından çok önemli bir temel teşkil etmiştir. Kennan, Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanını genişletmek adına tüm dünyada sosyalist temelde revizyonist politika izlemesine karşın ABD'nin kendi kıtasına çekilmesi ve Avrasya kıtası siyasetinden uzak durmasının Birleşik Devletleri gelecekte tamiri imkânsız tehlikelerle karşı karşıya bırakacağına üzerinde durmaktaydı. Dolayısıyla ABD, “Çevreleme Politikası” temelinde stratejik bölgelerde kontrolü elde ederek, SSCB'yi zor durumda bırakıp, II. Dünya Savaşında ortaya çıkmış tehlikeli durumu bertaraf edebilirdi. ABD açısından stratejik bölgelerde kontrol sağlamak için askeri tedbirlerden ziyade ekonomik ve siyasi temele dayalı politika aslında SSCB'yi kuşatmayı amaçlayan bir temele dayandırılmıştır. Çevreleme Politikasının ilk halkası da Truman Doktrini olarak siyasi tarih sayfalarında yerini almıştır⁹⁵. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları ABD

⁹⁴ Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, ss:586-587.

⁹⁵ Güngör Şahin, “Uluslar arası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2019, Cilt: 10, Sayı:2, ss 69-70.

üstlenerek, Sovyet tehdidine karşı etkin bir rol almıştır. ABD Başkanı Harry Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapılmasının SSCB tehdidine karşı elzem olduğunu, ABD'nin gereken adımları atmaması durumunda bahsi geçen iki ülkenin akıbetinin Doğu Bloğu ülkeleriyle aynı olacağını ve ABD'nin güvenliğinin de dolaylı biçimde tehlikeye düşeceğini belirtmiştir. Bunun ardından ABD Kongresi de belirtilen koşulları göz önünde tutarak Truman'ın isteğini kabul etmiştir.⁹⁶ ABD'nin uluslararası politik alanda etkin rol üstlenmesi, Sovyetler tarafında tahmini zor bir sonuç doğurmuştur. Birleşik Devletlerin, iktisadi olarak izlediği politikaya karşılık Sovyetler de ideolojik olarak aynı temelde birleştiği ülkelerin partileri ile iletişim ağını daha sağlam tutabilmek adına Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Romanya, İtalya ve Fransa komünist partilerinin de yer aldığı Kominform'u, 5 Ekim 1947 tarihinde ilan etmiştir.⁹⁷

Truman Doktrini ABD'nin; dünya siyasetinde daha etkin olacağını ilanı mahiyetinde olsa da II. Dünya Savaşı sonrası müşkül durumda olan Avrupa'nın, Sovyet tehdidine karşı direnmesi imkânsız görülmekteydi. İlk başta Avrupa'nın iktisadi alanda kendini toparlayabilmesi için ABD'li karar alıcılar, sınırlı kredilerin yeterli olacağı düşüncesinde olsalar da elde edilen sonuçlar bunun tam tersini göstermiştir. Ardından iki aşamalı bir plan yapılmıştır. İlk aşamanın amacı; kısa vadede Avrupa'yı darboğazdan çıkarmak olurken ikinci aşama ise; uzun vadede sadece devletler düzeyinden ziyade daha üst yapıda, kıta genelinde oluşturulacak bir iyileştirme programı planlamasına dayandırılmıştır. Dolayısıyla, tek tek ülkelerin belirlenip bu ülkelere yapılacak yardımın etkinliğinin düşük olması nedeniyle, bölgesel çapta bir yardım programı geliştirilmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Çünkü savaş sonrasında Avrupalı devletlere yapılan yardımlar onların gelişimine etkide bulunmamıştır. Bu minvalde ortaya çıkan Marshall Planı, Avrupalı devletlerin kendi aralarında geliştirecekleri iş birliği sayesinde kötü olan iktisadi yapılarını karşılıklı olarak büyütebilme fırsatı vermiştir. ABD ise bu süreçte finansal yardım

⁹⁶ Levent Kalyon, " Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:6, Sayı:11, ss:10-11.

⁹⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 23. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2013, ss:202.

sağlama görevini üstlenmiştir.⁹⁸ ABD'nin asıl planı 20. yüzyıl başlarında bölünen Avrupa siyasi yapısını entegrasyon yoluyla birleştirip, SSCB karşısında güçlü bir Avrupa'nın yaratılmasıydı. Bu kapsamda Fransa'da yapılan konferans sonrası Avrupa'nın ihtiyacı olan alanlar belirlenmiş, devamında 16 Nisan 1948 tarihinde “*Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı*” kurulmuştur. Teşkilatın kurulmasından sonra Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya iktisadi yardım başlatılmıştır. Marshall Planı, ABD'nin salt SSCB tehdidine karşı oluşturmuş olduğu ekonomik bir araç değildir. Birleşik Devletler aynı zamanda, savaş sonrası küresel ekonominin zararının kendisini etkilemesinden duyduğu endişe ile beraber başta Avrupa'yı güçlendirerek SSCB'yi çevrelemeyi amaçlamış, bu yolla güçlenecek olan Avrupa'yı küresel ticarete yeniden katarak kapitalizmin olası bir krizini önlemeyi hedeflemiştir. Ayrıca ABD ürettiği sanayi ürünlerinin satışı açısından bir nevi yeni pazarlar oluşturulması amacı da taşımıştır.⁹⁹

3.2.2.NATO'NUN KURULUŞU

20. Yüzyıl başlarında başlayıp ortalarına kadar devam eden çatışma ortamı, dünya siyasetinde etkin role sahip devlet yöneticilerine büyük tecrübe katmıştı. Çünkü yaşanan iki dünya savaşı; siyasi, ekonomik hatta en önemlisi insani dramlara yol açan sonuçlar doğurmuştur. Dolayısıyla II. Dünya Savaşından sonra barış ortamının devamını sağlayacak etkin uluslararası bir yapının kurulması adına BM oluşturulmuştur. Ancak BM'nin yapısı ve uluslararası alanda SSCB'nin revizyonist davranışları barış ortamının idealist girişimini sonuçsuz bırakmıştır. Buna karşın ABD'nin; Truman Doktrini ile uluslararası ilişkilerde etkin rol üstlenmesi ile birlikte, SSCB yayılmacı politikalarına daha da hız vermiştir.

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaşın ilk yıllarından itibaren Doğu Avrupa'da kendine yakın siyasi oluşumlar tesis etmiştir. Önceden de belirtildiği üzere, ABD'nin bu bölgede etkin siyasi rol üstlenmeyişi Sovyetlere bir nevi alan açmıştır. Ancak

⁹⁸ Seçil Şenel Uzunkaya, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkisi”; *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:3, ss:179.

⁹⁹ Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1996, Cilt:51, Sayı:1, ss:12.

Sovyetlere yakın olan Çekoslovakya'nın, Marshall Planı'na dâhil olma isteği Sovyetleri endişelendirmiştir. Bu sebepten ötürü Çekoslovakya Komünist Partisi, SSCB'nin de desteğini alarak bir darbe gerçekleştirmiştir. Çekoslovakya'da yaşanan bu gelişme, zaten güvenlik endişesi taşıyan Batı Avrupa devletlerini daha da zor bir duruma sokmuş, kaygılarını arttırmıştır. İngiltere, Lüksemburg, Fransa, Belçika ve Hollanda bir araya gelerek, Sovyet tehdidine karşı ortak bir savunma anlaşması olan Brüksel Anlaşmasını imzalamışlardır. Ancak bahsi geçen bu beş devletin, Sovyetlere karşı bir denge olma gücüne sahip olmaması, onları ABD desteğine bağlı bırakmıştır.¹⁰⁰

NATO'nun kuruluşuna etki eden bir diğer gelişme ise Berlin Ablukasıdır. II. Dünya Savaşını başlatan Almanya'nın, 1944 yılına gelindiğinde yenileceği diğer devletlerce gözlemlenince Yalta Konferansı'nda, savaş sonrası Almanya'nın durumu konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma gereğince Almanya, dörde ayrılacak; ABD, Fransa, İngiltere ve Sovyetler tarafından işgal edilecekti. Savaş sonrasında ABD, İngiltere ve Fransa; Sovyet tehdidine karşı Almanya'daki işgal bölgelerini birleştirmişlerdir. Bahsi geçen üç devletin Sovyetlere karşı izlediği bu politika karşısında SSCB, bu üç devleti Berlin'den çıkarmak ve bu devletlerden taviz koparmak istemiştir ve Berlin'i ablukaya almıştır. SSCB, Batı Berlin'de yaşayan nüfusun yaşamsal ihtiyaçlarını engellemek amacıyla ulaşım ağlarını kesmiştir. Batılı devletler Batı Berlin halkının temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanması için hava köprüsü kurarak yardıma devam etmiştir. Böylelikle SSCB istediği sonuca ulaşamayacağını anlayınca ablukayı kaldırmak zorunda kalmıştır.¹⁰¹ Sovyetlerin ablukayı kaldırmasının altında yer alan başka bir sebep ise ABD'nin belki de Soğuk Savaş döneminin ilk atom bombalı tehdidinde bulunmasıdır. Bu görüşe göre Sovyetler atom bombası tehdidiyle başa çıkamamış ve geri adım atarak, ablukayı kaldırmıştır.¹⁰²

ABD, II. Dünya Savaşından sonra SSCB'yi çevrelemek adına siyasi temele dayalı Truman Doktrini ile başlayan karşılıklı stratejik hamle serüvenine bu kez

¹⁰⁰ Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2005, Cilt:60, Sayı: 3, ss: 72-73.

¹⁰¹ Oral Sander, ss. 225-226

¹⁰² Fahir Armaoğlu, a.g.e, ss: 339-340.

askeri temele dayalı NATO'yu kurarak devam etmiştir. Çünkü II. Dünya Savaşından sonra oluşturulan BM ve Sovyet tehdidine karşı uygulanan ekonomi-politikalar SSCB tehdidine karşı yeterli olmayınca, işbirliği askeri alana da sıçramıştır. 4 Nisan 1949 tarihinde NATO, ABD öncülüğünde, Hollanda, İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Danimarka, İtalya, İzlanda, Portekiz, Kanada ve Norveç'in aralarında bulunduğu devletler tarafından Washington'da kurulmuştur. Genel manada NATO, Sovyet tehdidi altında bulunan devletleri tek çatı altında topluyor Sovyetlere karşı bir kararlı askeri yapı görünümü elde etmeyi amaçlıyordu. Böylelikle II. Dünya savaşı sonrasında müşkül durumda olan Avrupa'nın korunması adına destek verilmiş; bu şekilde Sovyet etkisinin Avrupa içlerine yayılması engellenmiştir.¹⁰³

3.2.3.VARŞOVA PAKTI

Batılı devletler artan Sovyet tehdidine karşı ilk başta kendi aralarında, sonra ABD'nin hamiliğinde bir askeri örgütlenme kurarak SSCB tehdidine karşı birleşmişlerdir. NATO'nun kurulmasının ardından Batı Almanya'nın bağımsızlığını ilan etmesi, Almanya'nın ikiye bölünmesine yol açmıştır. Bağımsızlığının ardından 1955 yılında Batı Almanya'nın NATO'ya dahil edilmesinden sonra Sovyetler, Almanya'nın yeniden silahlandırılarak kendine karşı bir tehdit oluşturmasına karşılık olarak; Çekoslovakya, Polonya, Bulgaristan, Arnavutluk, Doğu Almanya ve Macaristan'ın aralarında bulunduğu askeri temele dayalı ve Batı Almanya ile NATO'ya karşı konumlandırılacak Varşova Paktını kurmuştur.¹⁰⁴ Varşova Paktı'nın kurulmasıyla birlikte Sovyetler, anlaşmaya bağlı diğer ülkelerde askeri birlik bulundurma hakkına sahip olmuştur. Kendine yakın ülkelerde kurduğu askeri üsler sayesinde Sovyetler Birliği hem Batı'ya karşı bir kuvvet oluştururken aynı zamanda üslerin bulunduğu ülkelerde denetimi daha kolay sağlayabilecektir. Kruşçev, Doğu Bloku ülkelerinde askeri üs bulundururken bunun hukuki alt yapısını NATO'nun tehdidi temelinden elde etmiştir.¹⁰⁵ Varşova Paktının kurulmasından sonra, iktisadi

¹⁰³ Fulya Aksu Ereker, "Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü- Nato" , Güvenlik Yazıları Serisi, No:28, 2019.

¹⁰⁴ Cem Kardeli, "Stalin VeKruşçev Dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve Krizler" , *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, Sayı:15, ss:241-242.

¹⁰⁵ Oral Sander, a.g.e, 244.

ve siyasi olarak iki kutuplu yapıya bürünen uluslararası yapı, artık askeri anlamda da iki cepheye bölünmüştür ve Soğuk Savaş artık her alanda kendini hissettirmeye başlamıştır.

3.3. 1970 ÖNCESİNDE ORTADOĞU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş ortamı; Avrupa, Uzak Doğu, Afrika'yı etkilediği gibi Ortadoğu'yu da etkilemiştir. Soğuk Savaş ile birlikte iki büyük gücün mücadelesi, sıcak savaşa dönüşmeyerek, ülkeler üzerinden uygulanan politikalarla sürecektir. II. Dünya Savaşı sonrası, Ortadoğu'da yaşanan siyasi gelişmelere iki kutbun lider ülkeleri de müdahil olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu siyasetini en fazla etkileyen olgu İsrail'in kuruluşu, varlığı ve faaliyetleri olagelmıştır. Arap ülkelerinin, İsrail devletinin kurulmasına karşı gösterdikleri tepkiler günümüze kadar ortaya çıkan başlıca sorunları teşkil etmektedir. Bu minvalde, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin 1970 sonrası gelişen ivmesini değerlendirilebilmek için öncelikle Ortadoğu'da 1945-1969 döneminde yaşanan siyasi gelişmelerin ve bölgedeki güç mücadelelerinin irdelenmesi gerekmektedir.

3.3.1. ARAP-İSRAİL UYUŞMAZLIĞININ TEMELİ: İSRAİL'İN BAĞIMSIZLIĞI

Yahudilerin Ortadoğu'da bir devlet kurma isteklerinin temeli, 19. Yüzyıl sonlarında Çarlık Rusya'sında karşılaştıkları dışlayıcı faaliyete karşı Filistin'e göç etmelerinde yatmaktadır. Avrupa ve Amerika'da yaşayan Yahudilerin destekleri aynı zamanda Batılı devletlerin dış politikaları üzerinde bir baskı yaratmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında, İngilizler, Filistin topraklarında bir İsrail devletinin kurulacağı yönünde, Yahudilere vaatte bulunmuşlardır.¹⁰⁶ İngiltere tarafından ilan edilen Balfour Deklarasyonu; ABD ve Fransa'dan da destek görmüştür. Bu konuda

¹⁰⁶ Ayşe Eryaman, "20. Yüzyıl Başlarında İngiltere'nin Filistin Politikası", *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:1, Sayı:1, s. 15

İngiltere'nin ön plana çıkmasının sebebi, I.Dünya Savaşı sonrasında, Filistin'i, Fransız mandası altında bulunan Suriye'den ayırarak, kendi mandası haline getirmiş olmasıdır. Deklarasyon sonrasında Yahudiler ve Araplar arasında bir orta yol bulunması adına iki dünya savaşı arası dönemde çaba harcansa da nihayete erdirilememiştir.¹⁰⁷

İsrail ve Arap devletleri arasında süre gelen sorunlar; ilk olarak İsrail açısından vaat edilmiş topraklarda yalnızca Yahudilerden müteşekkil yapıda bir devletin tesis edilmesi ve tesis edilen devletin varlığının devam ettirebilmesi temeline dayanır. Araplar ise Filistin'de, Arapların yönetiminde bir devlet kurma amacıyla olmuşlardır. Filistin'e göç eden Yahudiler, Siyonizm'in fikriyatına dayalı emperyal güdü ile davranış sergilemişlerdir. Bunun temelinde yatan asıl sebep, Balfour Deklarasyonu ile aldıkları desteğin, devlet kurma aşamasında da devam etmesine dayanak oluşturmasıdır. Ayrıca devlet kurma amaçlarına karşılık her karşı eylemde yine Balfour Deklarasyonundan aldıkları desteğin devamı olarak Batılı devletlerin yardımına ihtiyaç duymuşlardır. Bölgeye göç eden Yahudilerin ekonomik güçleri ve ayrıca Batılı devletlerde yaşayan Yahudilerin yardımları sayesinde, Filistinliler güçsüz konumda kalmışlardır.¹⁰⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında bahsi geçen sorunun çözümü adına İngiltere; BM'ye başvurmuştur. BM'de yapılan görüşmeler sonucu ABD, Fransa, SSCB; Filistin topraklarının taraflar arasında bölüştürülmesi tezine destek vermişler ancak Arap devletleri bu karara karşı çıkmışlardır. SSCB'nin özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ile bu türden bir konuda ortak paydada buluşmasının sebebi, İngiltere'nin himayesinde bulunan Ortadoğu'nun karışması emelinden kaynaklanmaktadır. BM kararı sonrası Batılı güçler hatta SSCB de, İsrail devletini tanımaya başlarken, Arap devletleri İsrail'e karşı savaş açılması kararını vermişlerdir.¹⁰⁹

Savaşın başlamasının ardından ABD ve İngiltere bölge devletlerine silah ambargosu uygularken SSCB alenen İsrail'e silah yardımı yapmıştır. SSCB'nin

¹⁰⁷ Yusuf Yazar, *Ortadoğu Değişen Dengeler*, Rehber Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara 1991, ss:195.

¹⁰⁸ Oral Sander, a.g.e, 371..

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, 369-370.

buradaki emeli, yukarıda da bahsedildiği üzere, Ortadoğu’da güç boşluğu yaratarak, bölgede etkin bir devlet olma amacından başka bir şey değildir. Suriye, Mısır, Ürdün, Lübnan, Irak ile İsrail arasında yaşanan ilk savaş çok uzun sürmeden İsrail’in kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Arap devletleri açısından İsrail ile yaşanan bu ilk savaşın sonucu bir hezimet olmuştur. Bunun karşılığında Arap devletleri, İsrail ile ateşkes yapmış ve İsrail topraklarını, BM’nin aldığı taksim kararına aykırı olarak genişletmiştir. ABD ve İngiltere savaş öncesinde aldıkları silah ambargosu kararını savaş sonrasında da devam ettirmişlerdir. Batılı güçlerin aldığı bu kararın neticesinde SSCB için Ortadoğu’da daha etkin olacağı bir alan oluşmuştur. Yaşanan Arap-İsrail savaşının sonuçları, İsrail açısından olumlu olsa da Mısır için tam tersi bir etki yaratmıştır. Kral Faruk darbe sonucu görevden uzaklaştırılmıştır. Kral Faruk’un yerine gelecek senelerde Ortadoğu siyasetini bütünüyle etkileyecek olan Nasır geçmiştir.¹¹⁰

3.3.2. BAĞDAT PAKTI

ABD’de 1952 yılındaki seçimler sonrasında başkanlık yarışını Cumhuriyetçi Parti’den Eisenhower göğüslemiştir. Bundan sonraki süreçte ABD dış politikalarında da bir takım değişiklikler görülmeye başlanmıştır. SSCB’ye yönelik daha aktif bir dış politika yapım sürecine girilmiştir. Bununla birlikte Çevreleme politikasının, SSCB’nin etki alanını genişletmesine engel olamadığı görülmüştür. Bu politika bağlamında ABD’nin öncülüğünü yaptığı, ABD’ye yakın olan devletlerle askeri iş birliğinin ön planda yer aldığı yapılar inşa edilmiştir. Buna en bariz örnek, Türkiye’nin de dahil olduğu Bağdat Paktidir. Bağdat Pakti’na, İsrail ile yaşanan savaş sonrası Arap devletlerinin üyelik konusunda soğuk davranacağı bilindiği için, öncelikle Akdeniz kuşağı üstünde yer alan devletler davet edilmiştir. İsrail’in üyeliğine ise, bazı bölge devletleriyle ilişkilerinin iyi olmaması dolayısıyla soğuk bakılmıştır.¹¹¹ Paktın temelleri; Türkiye ile Irak arasında karşılıklı iş birliği anlaşması

¹¹⁰Nigar Neşe Kemiksiz, “Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”, *Journal Of Awareness*, 2018, Cilt:3, Sayı: Özel, ss: 132-133.

¹¹¹ Mustafa Bostancı, “Türk-Arap İlişkilerinde Etkisi Bakımından Bağdat Pakti”, 2013, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:7, Sayı: 13, ss: 172-174.

ile atılmıştır. Sonrasında, İngiltere, İran ve Pakistan'ın da katılımıyla pakt oluşturulmuştur. İngiltere'nin pakta üye olmasının asıl sebebi, Irak ile savunmaya yönelik anlaşma yapma amacıdır. Nitekim üyelik sonrasında İngiltere, Irak ile bu anlaşmayı yapmıştır. Görülmektedir ki, ABD liderliğinde oluşturulan bu yapı kısa süre içinde İngiltere'nin güdümüne geçmiştir. Hatta, paktın kadük kalma sebeplerinden biri de İngiltere'nin kısa süre sonra Mısır ile yaşadığı çatışmanın bölgede yarattığı olumsuz infialdir.¹¹²

Mısır ise paktın kuruluşuyla beraber muhalif tavrını şiddetle göstermiştir. Lübnan ve Ürdün bu gelişmeler karşısında nötr kalmıştır. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan birlikte pakta karşı oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Suudi Arabistan'ın pakta karşı olmasının nedeni Irak'ın pakta katılmış olmasıdır. Çünkü Irak ile yaşanan hanedanlık sorunu sebebiyle İngiltere ve ABD politikalarına güvenememiştir. Bu üç devlet kendi aralarında bölge devletlerini daha da güçlendirecek adımların atılması yönünde mutabık kalmışlardır. Mutabakat sonrası Mısır; Suriye ve Suudi Arabistan ile bir dizi askeri anlaşmalar yapmıştır. Suriye ile yapılan anlaşma gereği, iki devletin ordusu tek bir komuta altında birleştirilmiştir.¹¹³

Ortadoğulu devletler paktın kurulmasından sonra izledikleri politikalar sonucu üç farklı görüş sergilemişlerdir. Pakta olumlu bakan, olumsuz bakan ve nötr kalanlar. Pakta olumlu olanların başını Türkiye çekerken, karşı olanların liderliğini ise Mısır üstlenmiştir. Aslında Eisenhower dönemi dış politika yapımında ana amaç olarak yer alan SSCB'nin başarısızlığa uğratılmasına yönelik etkin ve aktif bir dış politika tezahürü olarak oluşturulmaya çalışılan yapı, bölge devletlerini bir düşman etrafında birleştirmek amacı, bölge devletlerinin daha da bölünmelerine yol açmıştır. Ortadoğu'da oluşan bu bölünmüş yapı sonrasında SSCB bölgeye yönelik bir dizi farklı strateji uygulamaya başlamıştır. Stalin döneminde, dış politika oluşturma sürecinde ideolojik çerçevede atılan adımlar, Stalin dönemi sonrasında “Barış içinde bir arada yaşama” sloganı etrafında oluşturulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla SSCB, hangi bölgede olursa olsun, asıl amacının Batı'ya karşı bir siyaset izlemek olması

¹¹²Bürkan Serbest, “Bağdat Pakti'nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:5, Sayı:3, ss:211-212.

¹¹³ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Bağdat Pakti (1955-1959)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, Sayı:6, ss:89-90.

dolayısıyla çıkar odaklı olarak her devletle ikili ilişkiler geliştirme yolunu seçmiştir.¹¹⁴

3.3.3. SÜVEYŞ KRİZİ

Süveyş krizi, aslında Ortadoğu'da çatışmaların ana noktası olan İsrail'in varlığından kaynaklanmıştır. İsrail devletinin kurulması sonrasında Mısır'ın liderliğini yaptığı bir Arap-İsrail savaşı yaşanmıştır. Önceden de bahsedildiği üzere İsrail bu savaştan galip ayrılmış ve İsrail'in zaferi Ortadoğu'da dengeleri değiştirmiştir. İlk olarak, Mısır'da darbe sonucu Nasır yönetimi ele geçirmiştir. İsrail savaşı sonrası Arapların aldığı yenilgi, kriz döneminde her toplumda olduğu gibi milliyetçi duyguları arttırmıştır. Aslında Nasır, Arap milliyetçiliğini bölgede etkin bir güç, lider olabilmek adına bir sıçrama tahtası olarak kullanmıştır. Çünkü Nasır'ın o dönemdeki hedefi birleşik bir Arap devleti kurmaktır. Dolayısıyla bu yolda amaca ulaşmak için kullanılacak en uygun ideoloji milliyetçilik olmuştur.¹¹⁵

İsrail'in yaratmış olduğu ikinci etki ise, savaş esnasında SSCB'nin İsrail'e yapmış olduğu silah yardımı ile Sovyetler'in bölgede daha etkin bir konuma yükselmesi olmuştur. Ortadoğu'da SSCB'nin politikalarına karşı ABD destekli olarak, SSCB'nin genişlemesinin engellenmesine yönelik Bağdat Paketi oluşturulmuştur. Türkiye'nin liderliğiyle beraber; Irak, İran ve Pakistan bu pakta üye olmuşlardır. Ancak İsrail devletinin kurulmasına destek vermesi ve İsrail ile yapılan savaş sırasında Araplara karşı bir tutum sergilemesi sebebiyle ABD'nin teşvikiyle kurulan bir yapıya Mısır, Suudi Arabistan, Yemen karşı çıkmışlardır. Nasır bu noktadan hareketle Arap Milliyetçiliğini kullanarak bölgesel lider olma saiki taşımıştır. Çünkü Batının yanında yer alan İran ve Türkiye'ye karşı Arap milliyetçiliğini kullanmak en akılcı yol olarak görülmüştür. Ayrıca SSCB, Ortadoğu'da yaşanan fikir ayrılığı ile bölgeye tesirini iyice arttırmıştır.

¹¹⁴ Ali Rıza Savaş- Ahmet İşler, "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paketi", *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2020, Cilt:5, Sayı:2, ss:193.

¹¹⁵ Turgay Murat, "Mısır'ın Nasır Dönemi Arap Milliyetçiliğinin Bölge Yönetimlere Etkisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt:101, Sayı: 200, ss: 58-59.

Nasır, yukarıda belirtildiği üzere bölgesel liderlik amacıyla İsrail'e karşı etkin bir dış politika geliştirmeye başlamıştır. Ancak bu konuda Mısır'ın ekonomik ve askeri gücünü arttırması gerektiğini biliyordu. Bu sebepten ötürü ilk akla gelen Süveyş kanalının millileştirilmesi olmuştur. Süveyş Kanalı 1869'da bir Fransız şirketi tarafından yapılmış ve Fransa'ya ait bir şirket tarafından işletilmiştir. Ancak cüz'i bir hisse oranı Mısır hükümetinin inisiyatifi altında bulunuyordu. I. Dünya Savaşı öncesi sömürgecilik yarışında İngiltere, Süveyş'in Hindistan yolu üzerinde olması dolayısıyla 1882 yılında burayı işgal etmiştir. Ticari ehemmiyeti dolayısıyla karşılaştığı tepkiler sonucu 1888 yılında İstanbul sözleşmesi yapmıştır. Bu sözleşme uyarınca savaşta ve barışta kanalın sürekli açık tutulması taahhüt edilmiştir. 1935 yılında gelindiğinde İtalya'nın Habeşistan işgali sonrası, İngiltere Mısır'a bağımsızlığını vermesi karşılığında asker bulundurma hakkı elde etmiştir. Ayrıca savaş durumunda her iki taraf karşılıklı yardımlaşma konusunda anlaşmışlardır. II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere bu anlaşmaya binaen Mısır'a büyük bir askeri güç olarak gelmiş ve savaş son bulduktan sonra da askerlerini geri çekmemiştir. Bundan dolayı Mısır'da büyük gösteriler başlamış ve İngiltere geri çekilmeyi kabul ettikten sonra da bu kez Sudan sorunu ortaya çıkmıştır. İngiltere, Sudan'ın bağımsızlığını destekleyici bir tavır takınmıştır. Bu sorunlar yaşanırken aynı zamanda Arap-İsrail savaşının patlak vermesiyle; İngiltere, Süveyş'ten ayrılma konusunda ayak diremiştir. İngiltere, Süveyş'te kalmak adına kanal etrafında ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve kendisinin içinde bulunduğu birlik kurulmasını ve bu birliğin kanal güvenliğini sağlamasını Mısır hükümetine teklif etmiş ama bu öneri Mısır tarafından reddedilmiştir.¹¹⁶

Mısır, Nasır liderliğinde yaşanan darbe ile yönetimin el değiştirmesi sonrasında İngiltere ile 1954'te anlaşma yoluna gidilmiştir. Anlaşma gereğince Mısır tarafından Sudan'ın bağımsızlığı kabul edilmiş ve buna karşılık İngiltere de Mısır'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Ancak bu anlaşmanın geçerliliği pek uzun sürememiştir. Bağdat Paktı'nın bölgesel denklemdeki amaçları, Mısır'ın gerçekleştirmek istediği bölgesel liderlik arzusuna bir tehdit oluşturmuştur. Önceden de belirtildiği üzere

¹¹⁶Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı", *Manas Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt:6, Sayı:4, ss:692-694.

İsrail karşıtlığı dolayısıyla ortaya çıkan Batıya güvensizlik, pakta tepkileri beraberinde getirmiştir. Bu sebepten ötürü SSCB, Ortadoğu’da daha etkin olabilmek için gözüne, Batı karşıtlığı ile siyaset üreten Mısır’ı kestirmişti. Ancak bu konuda Mısır aceleci davranmamıştır. SSCB özellikle Stalin döneminde dış politikasını oluştururken ideolojik kıstaslar ışığında politika belirlemiştir. Bunu durumun sonucunda, Stalin sonrası dönemde SSCB ile diplomatik ilişkilerde bulunan devletler kontrollü davranmaya başlamışlarsa da Stalin sonrası dönemde SSCB’nin Ortadoğu’da kendi ideolojisine uygun olmayan devletlerle de çıkar odaklı ittifak ilişkilerini geliştirmiş olduğu görülmektedir.¹¹⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında, SSCB’nin Ortadoğu’da arzu ettiği derecede etkin olamamasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki bölge devletleri içinde ülke yönetiminde ve siyasi arenada sosyalist ideolojiye sahip grupların bulunmaması veya varsa da yeterli etkinlikte olmamasıdır. Ancak Bağdat Paktı’nın kurulmasından sonra yaşanan kırılmalar ve Nasır’ın hem kendi ülkesinde hem de bölgedeki karizmatik varlığı SSCB’nin Mısır üzerinden bölgede etkin olma çabasının sonuç vermesine yol açmıştır. Ayrıca Mısır’ın kendini Müslüman Sosyalist bir devlet olarak tanımlanması da ikili ilişkiler üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Ancak iki devletin ilişkilerinin gelişmesinin temeli ideoloji değil, sistemik uluslararası politika teorisinin üzerinde durduğu gibi sistemin, devletlerin dış politikası üzerindeki etkisinin bir tezahürüdür. Mısır’ın SSCB’ye yaklaşması uluslararası politik düzlemde oluşan iki zorunlu etkiden kaynaklanmıştır: Mısır’ın silah ihtiyacı ve Asvan Barajı inşası için gerekli olan kredi gereksinimi. Nasır’ın, İsrail’den algıladığı büyük tehdit silahlanma harcamalarını arttırmasına yol açmıştır. Bundan dolayı ilk başta silah ihtiyacını ABD ve İngiltere’den temin etmek amacıyla bu devletlere yakınlaşmış ve anlaşma arayışına girişmiştir. Ancak bu iki devlet de önceden belirttikleri İsrail savaşı sonrası ambargolarına devam edeceklerini açıklamışlardır. Çünkü bölge devletlerinin silahlanmasının yeni bir olası Arap-İsrail savaşına neden olacağı ve sağlanan barış ortamına zarar getireceği kanısındaydılar. Buna karşın

¹¹⁷Gökhan Ertem, “Bağılantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, 2017, Erişim Tarihi: 19.01.2021, [Url:https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/844866](https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/844866).

Mısır bu kez bu anlaşmayı Çekoslovakya ile yapmaya karar vermiştir.¹¹⁸ Mısır'ın direkt olarak Sovyetler ile silah anlaşması yapmamasının sebebi ise oluşabilecek tepkiyi yumuşatma amacı taşımaktadır. Bu karar doğrultusunda SSCB'nin Ortadoğu'da etkin olma çabaları nihayete varmıştır. Mısır'ın Çekoslovakya ile yaptığı silah anlaşması sonrası ABD ve İngiltere, SSCB'nin bölgedeki nüfuzunun tehlikesini anlamışlardır. Sovyetler Birliği, böylelikle önceki dönemde izlemiş olduğu ideolojik temele dayalı dış politika sürecine son vermiştir. Böylelikle ilk olarak Mısır ile başlayan ticari anlaşmalar diğer bölge devletlerine de aksetmiştir.¹¹⁹

Mısır'ı daha güçlendirmek ve bölgesel hedeflere ulaşmak adına silah kadar ekonomik güç de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten ötürü Nasır, Nil Nehri üzerine bir baraj yapılmasını istemiştir. Barajın, Mısır ekonomisine etkisinin büyük olacağı öngörülmektedir. Ancak bu barajın yapılması için Mısır'ın kendi kaynakları yeterli olmadığı için kredi ihtiyacı doğmuş ve Mısır kredi için ilk başta IMF'ye başvurmuştur. Mısır'ın gerçekleştirmek istediği bu projeye destek veren gücün, bölgede oluşacak siyasi denkleme değiştirebilecek avantaja sahip olacağı tahmin edilmiştir. Çünkü Mısır, bölge devletleri arasında güçlü yapıya sahip, Soğuk Savaşın ikili yapısına etkide bulunacak önemli bir birim olma hüviyeti taşımaktaydı. Dolayısıyla iki kutbun lider ülkelerinin bu konudaki tavrı özellikle silah anlaşması sonrası bölge siyasetinde önem teşkil etmekteydi. ABD hükümeti belirtilen koşullar çerçevesinde Mısır'ın isteğine olumlu baksa da ABD Senatosu bu kararı kabul etmemiş, kendi izni olmadan kredi sağlanmasına karşı çıkmış ve bir kez daha Mısır, Batı tarafından ötekileştirilmiştir. ABD'nin, Mısır'ın kredi isteğine olumsuz yanıt vermesi sonrası, Mısır da Süveyş Kanalı'nın millileştirme kararı ile Batı'ya sert bir yanıt vermiştir. İngiltere ve Fransa'nın kanalda pay sahibi olması ve bu üç Batılı devletin Süveyş Kanalı'nı en çok kullanan devletler arasında yer almasından dolayı, Batılı güçler sert tepki göstermiş ve çözüm sağlanması için sorunu BM'ye taşımışlardır. BM'deki görüşmelerin sonuçsuz kalması sonrası, İngiltere ve Fransa, Nasır'a karşı askeri çözüm yoluna başvurulmasını isteseler de

¹¹⁸ Sadık Çalışkan, "Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin İsrail Karşısı Söylemlerinin Propaganda Posterlerindeki Sunumu", *Selçuk İletişim Dergisi*, 2020, CİLT:13, Sayı:2, ss:697-699.

¹¹⁹ Ömer Kürkçüoğlu, "Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)", Barış Kitap, 1. Baskı, Ankara 2010, ss:82-87.

ABD, buna karşı çıkmış ve sorunun askeri çözüm dışında barışçıl yollarla çözülmesi yönünde tavır takınmıştır. Ancak Fransa ve İngiltere, İsrail ile beraber Mısır'a karşı bir operasyon planlamışlardır. Bu operasyon Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamak ve Nasır'ın etkinliğini kırarak görevden uzaklaştırılmasını temin etmek amacı taşımaktaydı.¹²⁰

29 Ekim 1956 tarihinde; İngiltere, Fransa ve İsrail'in planları doğrultusunda Mısır'a karşı operasyon başlatılmıştır. Birinci Arap-İsrail savaşı ile Ortadoğu'da siyasi denklem içinde kendine yer bulan SSCB için bu ikinci savaş kaçırılmayacak bir fırsata dönüşmüştür. İlkinde İsrail'e destek vermiş ancak bu kez Mısır'ın yanında yer almıştır. SSCB savaşın başlamasından hemen sonra İngiltere ve Fransa'ya karşı, savaşın durdurulması adına tehditkâr mesajlar göndermiş, sonuncusunu ise ABD Başkanı Eisenhower'a ulaştırarak savaşın durdurulması adına çatışmaya müdahil olması istemiştir. Böylelikle ABD ve SSCB bu kez aynı tarafta yer alarak Fransa ve İngiltere'nin savaşı sonlandırmaları adına baskıda bulunmuşlardır. ABD'nin bu tutumu, Fransa ve İngiltere'nin eskisi gibi bölgede emperyalist bir siyaset izlemesine karşı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü ABD, kutup lideri olarak bölgede Batılı devletlerin emperyalist tavrına karşı çıkmıştır. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın arzularına kavuşmak için askeri yollara başvurması SSCB karşısında ABD'nin bölgedeki siyasetine zarar vermiştir. Böylece Mısır silah ve kredi almak için Batı tarafından iki kere reddedilmişken SSCB hem silah hem de kredi konusunda Mısır'a olumlu yaklaşmıştır. Böylelikle Çarlık Rusyası döneminden beri SSCB ilk kez Ortadoğu'da bu denli itibara kavuşmuştur. Süveyş krizi sırasında yaşanan savaş anında Mısır'ın yanında yer alarak, savaşın durdurulması adına etkin rol üstlenmiş ve Mısır'ı düştüğü darboğazdan kurtarmıştır. Böylelikle Nasır, Süveyş üzerinde tam hâkimiyet sağlayarak karizmasını güçlendirmiş ve gelecek dönemde bölge siyasetine yön verebilecek şekilde güçlenerek çıkmıştır. ABD ise SSCB'nin bölgede artan nüfuzuna karşılık, kendi nüfuzunu arttırma adına satranç tahtasında hamle yapma gereğini hissetmeye başlamıştır.¹²¹

¹²⁰ Fahir Armaoğlu, a.g.e, ss:380-381.

¹²¹ Gökhan Erdem, a.g.m.

3.3.4. EISENHOWER DOKTRİNİ

Soğuk Savaşın başladığı tarihten itibaren komünizmin yayılmasını engellemek için Marshall tarafından oluşturulan yardım programı, savaş sonrası zor durumda olan Batılı devletlere ekonomik destek sağlamıştır. Soğuk Savaşın, Ortadoğu'ya etkisi ise İsrail'in bağımsızlığına kavuşması sonucu yaşanan Arap-İsrail savaşında SSCB'nin İsrail'in yanında yer almasıyla başlamıştır.

Truman sonrası ABD başkanlık koltuğuna oturan Eisenhower'a bir önceki dönemden bir dizi sorun alanları kalmıştır. Bu sorun alanları konusunda ortaya konan NSC 68 (Ulusal Güvenlik Raporu) komünizmle mücadele kapsamında Kennan'ın çevreleme politikasının daha da sertleştirilmesini öngören bir rapordur. NSC 68 çevreleme konusunda ABD dış politikasının daha geniş bir yelpazede oluşturulması adına süreci başlatmıştır. Kısaca, Soğuk Savaş döneminin getirdiği karşılıklı kıyasıya yarış, ABD açısından dünyanın neresinde olursa olsun Birleşik Devletler lehine kazanım elde edilmesi açısından elzem olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla yeryüzünün herhangi bir noktasında SSCB'nin bir kazanım elde etmesi halinde, bu kazanım ABD açısından tehdit olarak nitelendirilecektir. Bu sebeple ABD açısından, dünyanın her yerinde varlığını hissettirmesi ve askeri harcamalarını arttırması zarureti ortaya çıkmıştır.¹²²

1947 yılından sonra Ortadoğu'da SSCB'nin nüfuz alanını genişletmesi sonrası ABD, Avrupa'da yaptığı gibi Ortadoğu'da gücünü arttırmak amacıyla strateji geliştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla Eisenhower da önceden izlenen yolun bir tekrarı niteliğinde olan adımı atmıştır. Ancak yayımlanan doktrinin daha iyi anlaşılmasına yönelik Ortadoğu'da son 10 yılda yaşanan gelişmeleri iyice anlamak gerekir. İsrail'in bağımsızlığı, Sovyetler Birliği'nin daha önce yapmadığı bir politik yapım sürecinin kapısını açmıştır. O döneme kadar sadece sosyalist yapıda devletlerle ikili ilişkileri geliştiren ve diğerleriyle bu yolu tercih etmeyen Sovyetler, Batıya karşı daha etkin olabileceği ve sistemin getirdiği ikili yapıda daha fazla güçlenebileceği düşüncesiyle kendine yarar sağlayabilecek her devletle ikili ilişkiler

¹²² Nur Çetinoğlu Haruoğlu, "Eisenhower'dan Obama'ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:74, Sayı:4, 2019, s.1153.

geliştirme, ticari anlaşmalar yapma gibi yolu seçmiştir. Dolayısıyla İsrail'e verdiği destek ile Ortadoğu'da ilk kez etkin olurken politikasının pragmatik yönünü Süveyş Krizinde, İsrail'in karşında yer alan ve bölgede güçleneceğine daha fazla inandığı Mısır'ın yanında saf tutarak göstermiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere kriz sonrasında kazananlar Mısır ile nüfuzunu genişleten SSCB olurken; Fransa ve İngiltere'nin revizyonist politikaları bölgede Batıya karşı güveni sarsmıştır. Dolayısıyla ABD böyle durumda dengeyi sağlayacak bir yol arayışına girişmiştir.

Askeri anlamda yapılan girişimler, Bağdat Paktı örneğinde olduğu gibi sonuç vermeyince kendi nüfuzunu arttırma adına yumuşak güç unsuru kullanılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla 1947 tarihinde Güneydoğu Avrupa'da gerçekleştirilen siyasetin benzerini Ortadoğu'da uygulamak için Eisenhower Doktrini adı verilen ilkeler uygulamaya geçilmiştir. 5 Ocak 1957 tarihinde kongreye sunulan doktrinde şu hedef ve ilkeler yer alıyordu:

1-) *“Bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak.*

2-) *Bunlardan isteyen ülkelere askeri yardım yapmak.*

3-) *Bu ülkelerin istemesi şartıyla, “Milletlerarası komünizm kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşında” Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması.*

4-) *Doktrin ayrıca Başkanın bu amaçla kullanabileceği, 200 milyon dolar vermiştir”.*¹²³

Doktrin, Bağdat Paktı ile ulaşılamayan, sonrasında SSCB'nin daha fazla etkin olmasına yol açan yanlış politikalar sonucu, sarsılan batı imajını düzeltmeyi hedeflemiştir. Doktrin, SSCB'nin Ortadoğu'da özellikle Suriye ile geliştirmiş olduğu askeri ve siyasi ilişkilerini engellemek amacı da taşımaktadır. Ayrıca İngiltere'nin yaratmış olduğu güç boşluğundan yararlanarak petrolün düşmanın eline geçerek Batılı devletlere karşı kullanılmasını önlemek ve Arap-İsrail sorununun SSCB etkisi

¹²³ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.384.

olmadan ABD tarafından çözülmesini sağlamak bu doktrinin ana omurgasını teşkil etmektedir.¹²⁴ Böylelikle Eisenhower Doktrini ile beraber, ABD bölgede daha etkin olacağını sinyalini vermiştir.

Doktrini; Türkiye, Yunanistan, Irak, Pakistan, Afganistan, Pakistan, Libya, Tunus, Fas ve Suudi Arabistan kabul etmiştir. İsrail, Eisenhower doktrinine, ABD'nin Süveyş Krizi sonrası takındığı tavır dolayısıyla nötr kalmıştır. Mısır ve Suriye geçmiş yıllarda İsrail'in yanında yer alarak Ortadoğu siyasetine müdahale eden ABD'nin, şimdi de bu yolla bölge ülkelerin iç işlerine karışma amacı güttüğünü iddia etmişlerdir. Suudi Arabistan'ın, doktrini ilk başta kabul etmesinin sebebi ise, İsrail savaşında ABD'nin tavrından dolayıdır. Ancak Sovyetlerin ideolojik yapısı Arabistan Yarımadasında Suud ailesinin hegemonyasını devam ettirmesine engel olarak görüldüğünden dolayı SSCB karşısında yer alma refleksiyle, doktrini kabul etmiştir.¹²⁵

3.3.5. 6 GÜN SAVAŞI

II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların, ittifakların temelinde Arap-İsrail sorunu yatmaktadır. Bu sorunun üçüncü kez çatışmaya dönüşmesi 1967 yılında gerçekleşmiştir.

1948 yılında başlayan Arap-İsrail savaşları Arap devletlerinin kışkırtması sonucu başlamıştır. İkinci Arap-İsrail savaşı; İsrail, Fransa ve İngiltere'nin ortak çıkarına uygun olduğu dolayısıyla gerçekleşmiş olsa da 1967 yılında tam tersi şekilde Arap devletlerinin etkisi ve kışkırtmasıyla Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Bazı kaynaklara göre savaşın başlamasındaki bir diğer aktör ise SSCB'dir. Bunun sebebi olarak, SSCB lideri Nikita Kruşçev'in 1964 yılında görevinden düşürülmesi sonrası Komünist Parti içinde liderlik çekişmesinde galip gelebilmek adına Ortadoğu politikasında bir dizi farklı politikalar belirlenmiştir. Sovyet Başbakanı Alexei Kosygin, Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko Arap devletlerin İsrail'e karşı bir savaşa

¹²⁴ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara 1990, s.84.

¹²⁵ Oral Sander, a.g.e, s.242.

girişip girişmeyecekleri konusunda şüphe duymaktaydılar. Zira bahsi geçen yöneticiler Ortadoğu'da yaşanabilecek Arap-İsrail çatışmasının Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletleri de karşı karşıya getirebilmesi ihtimali bulunmasından dolayı SSCB'nin Ortadoğu politikasında temkinli olunması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak Komünist Parti Sekreteri Brejnev, ülke yönetiminde liderliği ele geçirebilmek adına Ortadoğu'da kışkırtıcı bir yol izlemeye başlamıştır. Zira Brejnev'in anılarında yer alan bilgilere göre Araplarla İsrail arasında gerilimin tırmandırılması adına politika izlediği görülmüştür. Bir diğer kaynağa göre Brejnev'in 20 Haziran 1967 tarihinde Sovyet Komünist Parti Merkez Komitesi toplantısında açıkladığı "Ortadoğu'daki İsrail Saldırganlığını İzleyen Sovyet Politikası Üzerine" şu başlıklı gizli raporunda, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da çatışmaya yol açacak bir kışkırtma politikasından uzak durduğu belirtilmiştir. Sovyetler Birliği'nin amacının İsrail'in saldırısını engellemek ve Şam'da bulunan sol rejimin korunması olduğu ifade edilmektedir.¹²⁶

Ortadoğu bölgesinde devletlerin hedefleri bir savaşın yaşanmasına zemin oluşturmuştur. Arap devletlerinin İsrail ile savaşmak istemelerinin nedeni; 1948 ve 1956 yıllarında yaşanan savaşlarda İsrail'in üstünlük elde etmesi sonucu Arap devletlerinde ortaya çıkan intikam duygusudur. İntikam duygusuna sahip liderin başında Nasır gelmektedir, çünkü hedefi İsrail'i savaşta mağlup ederek bölgede daha etkin konuma yükselmek ve Arap dünyasının liderliğini ele geçirmektir. İkinci olarak II. Arap-İsrail savaşından sonra SSCB, daha fazla etkin olabilmek adına bölge ülkelerini silahlandırmıştır. Silahlandırılan ülkelerin başında gelen Mısır edinilen silahlar sonrası daha cesaretli adımlar atmaya başlamıştır. Üçüncü ve son nedense Batı bloğunun lideri ABD'nin Vietnam Savaşı'nda başarısızlığa uğraması, İsrail'e karşı savaşa girişme amacı taşıyan Arap ülkeleri ve SSCB'de gelecek siyasi hamleler açısından öngörü yaratmıştır.¹²⁷ Bu öngörü olası bir çatışma halinde ABD'nin savaşa

¹²⁶ Wilson Center, "The Soviet Union And The Six-Day War": RevelationsFromThePolishArchives", Url:<https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives>, Erişim Tarihi: 24.06.2021.

¹²⁷History, "Six-Day War", Url:<https://www.history.com/topics/middle-east/six-day-war#:~:text=The%20Six%2DDay%20War%20was,of%20Egypt%2C%20Syria%20and%20Jordan.&text=The%20brief%20war%20ended%20with,rise%20to%20lingering%20geopolitical%20friction>, Erişim Tarihi: 24.06.2021.

müdahale edebilecek gücü olmayacağı yönündedir. Bu sebeplerden dolayı savaşın İsrail tarafından başlatılmasını arzulayan Arap devletleri, İsrail'e karşı yaptıkları kışkırtmalar sonucu amaçlarına ulaşmışlar ve İsrail savaşı başlatmıştır. Başlayan çatışmalar sonucu ABD Başkanı Lyndon Johnson, Arap-İsrail savaşında etkin bir rol üstlenmek istemiş ancak Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlıktan dolayı kongrenin muhalefetinden ötürü çatışmaya müdahil olamamıştır. Ancak savaşı sonlandırmak adına SSCB ile ortak hareket etmeye çalışmıştır. Kısa süre içinde İsrail, Suriye'yi savaş dışı bırakmış ve Arap devletleri için tarih bir kez daha tekerrür etmiştir. İsrail'in, Şam'ın yakınlarına kadar ulaşması sonucu SSCB araya girerek ABD aracılığı ile savaşın sonlandırılmasını, aksi halde bizzat SSCB'nin savaşa müdahil olacağını belirtmiştir. Böylelikle adını, savaşın süresinden alan Altı Gün Savaşı son bulmuştur. Savaş sonucunda Araplar devletleri tarafından askeri açıdan büyük yıkım yaşanmıştır. Daha önemlisi uzun süreden sonra Yahudilerin arzuladıkları ve Müslümanlar için bugün hala acı bir kayıp olan Kudüs tamamıyla İsrail'in eline geçmiştir. Savaşın genel sonucu olarak İsrail topraklarını dört kat büyütülmüştür.¹²⁸

Savaş, ABD ve SSCB'nin politikaları üzerinde önemli bir etkide bulunmuştur. Savaşın Mısır ve Suriye açısından kötü gittiği dönemde, SSCB'nin ABD'ye baskı uygulayarak barışı sağlaması Arap devletleri tarafından bir kurtarıcı olarak görülmesine neden olmuştur. Aslında baştan Sovyetler Birliği; Mısır ve İsrail sınırına ABD ve SSCB kuvvetlerinden oluşan tampon bölge teklifini yapsa da ABD tarafından olası çatışma ihtimali göz önüne alınarak reddedilmiştir. Arap-İsrail çatışmasının SSCB açısından olumsuz tarafı ise, savaş esnasında silah desteği sağladığı Suriye ve Mısır'ın, İsrail'e yenilmesi dolayısıyla kendi silahlarının Batı silahları karşısında etkisiz kalmasıdır. Savaş sonrasında SSCB, yenilen iki ülkenin güvenlik endişelerinden yararlanarak bölgede daha etkin bir konuma gelmiştir. Ayrıca SSCB uyguladığı bu politika sonucunda, yardım ettiği ülkelerin limanlarında imtiyazlar elde etmiş ve Akdeniz'de de daha faal olabilmıştır.¹²⁹

¹²⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e, ss. 530-533.

¹²⁹ Limor Bordoley, "Rethinking King the Six Day War: An Analysis of Counter Factual Explanations", *Philosophy, Politics and Economics Undergraduate Journal* 2013, Sayı:8, s.28.

3.4.1. 1960-1970 TARİHLERİ ARASI DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER.

3.4.1.1. U-2 KRİZİ

U-2 krizinin oluşumuna etki eden en önemli neden ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra elinde bulundurduğu atom teknolojisi tekelinin SSCB tarafından ortadan kaldırılması korkusudur. Ayrıca 1957 yılında SSCB'nin uzaya ilk uydusunu göndermesi, uzun menzilli silaha ulaşıldığının bir kanıtını oluşturmaktaydı. Böylesi bir durum Birleşik Devletlerin havadaki üstünlüğünün son bulunduğunu göstermiştir. Kısaca, Sovyetler Birliğinin elde ettiği bu başarı sonrası ABD toprakları kuruluş tarihinden itibaren uzak durduğu Avrasya kıtasından gelebilecek bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Birleşik Devletlerin silahlı kuvvetlerine bağlı Stratejik Hava Komutanlığı, SSCB'nin elde ettiği bu avantajı ortadan kaldırabilmek ve ABD'ye karşı oluşabilecek saldırıda önceden haber alabilmek adına Lockheed firmasının geliştirdiği U-2 uçağı ile istihbarat toplamaya başladı. Bu uçak 30.000 metre yüksekliğe çıkabilme kapasitesine sahipken, istihbarat topladığı devletin radarına ve savaş uçağına yakalanmama yeteneğine sahipti. U-2 uçakları, ABD'ye SSCB topraklarında gerçekleştirilen askeri gelişmeleri havadan fotoğraflayarak erken haber alma avantajı sağlamıştır.¹³⁰

ABD'ye bağlı U-2 tipinde istihbarat uçağı 1 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye sınırları içinde yer alan İncirlik Hava Üssü'nden kalkarak SSCB topraklarında uçuş gerçekleştirirken, motorda yaşanan arıza sonucu düşürülmüştür. Kruşçev düşürülen uçak sonrası ABD'yi eleştirmiş ancak ABD, bu uçağın hava durumunu gözlemleyen bir araç olduğunu duyurmuştur. Ancak SSCB düşürülen uçağın pilotunun sağ olarak ele geçirildiğini açıklayınca, ABD uçağın istihbarat amacıyla uçuşunu gerçekleştirdiğini itiraf etmek zorunda kalmıştır.¹³¹ Zira bu olay sonrası ABD bu tür uçuşları yasaklamıştır. Ancak Kruşçev bu zamana dek uluslararası ortamda gerginliğin son bulması adına barışçıl bir politika izlemesine rağmen U-2 krizi

¹³⁰ Nurettin Gülmez, Bülent Tahancı, "Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt:14, Sayı:28, ss.231-232.

¹³¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.458.

sonrası dünyada düştüğü alçaltıcı durumdan sonra politikasında bir dizi değişikliğe gitmiştir. Böylelikle başta Batı karşıtı söylem ve davranışlarını sertleştirmiştir. Ayrıca SSCB içinde yer alan barışçıl kanadın bastırılmasına ve Batı'ya karşı sert tavrı sergileyen cenahın elinin kuvvetlenmesine neden olmuştur.¹³²

3.4.1.2. KÜBA FÜZELER KRİZİ

Küba Füzelere Krizi olarak adlandırılan durum aslında arkasında belli sebepleri barındırmaktadır. Yukarıda, bir önceki başlıkta ele aldığımız U-2 hadisesi sonrası SSCB lideri Kruşçev'in politikasında bir dizi değişikliğe değinilmiştir. Bu durumun sonuçlarından biri de Sovyetlerde yaşanan değişikliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ABD'nin topraklarının yakınında SSCB tarafından yerleştirilen füzeler iki önemli durumu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Berlin Buhranının yaşandığı dönemde ilk defa karşı karşıya kalan iki devlet Küba'ya yerleştirilen füzelerle ikinci kez karşı karşıya kalmıştır. Ancak bir farkla Berlin Buhranının yaşandığı dönemde nükleer gücü tekelinde barındıran ABD iken, şimdi Sovyetler Birliği de nükleer güce sahip konuma gelmiştir. İkinci olarak, bu hadiseden sonra uluslararası yapı yumuşama dönemine girmiştir.

Küba'ya yerleştirilen füzelerin altında yatan asıl sebep ise ABD'nin kendi topraklarına yakın olan ada ülkesi Küba'da anti-demokratik bir yol izleyerek Küba'nın iç işlerine karışmasıdır. Aslında daha da geriye gidilirse Amerika kıtası keşfedildiğinde, Küba adası İspanyol sömürgesi haline getirilmiştir. Birleşik Devletler, Avrupalı devletlerin kendi kıtasında tehdit oluşturmasını istemediği için 1898 yılında İspanya'yı mağlup ederek Küba'yı kendi güdümüne almıştır. Uzun süre diktatörlükle yönetilen Küba'da 20. Yüzyılın başından itibaren ayaklanmalar başlamıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fidel Castro liderliğinde başlatılan ayaklanmalar çok geçmeden sonucunu vermiş ve 16 Şubat 1959 yılında kendi liderliğinde ilk hükümeti kurmasıyla başarıya ulaşmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntı Castro liderliğindeki hükümete toprak reformu yapmayı zorunlu hale

---

¹³² Oral Sander, a.g.e, s.288.

getirmişti. Bu da Castro hükümetinin Sovyetler Birliğine yakınlaşmasına neden olmuştur. Zira kamulaştırılan arazilerin büyük bir çoğunluğu ABD’li yatırımcılara aitti. Kısa süre içinde diplomatik alanda SSCB ve Küba yakınlaşmaya ve ticari anlaşmalar yapmaya başlamıştır. ABD, Castro hükümetine karşı planladığı Kübalı mültecilerle hükümeti düşürme planı da başarısızlığa uğrayınca SSCB, iyice durumdan yararlanarak Küba’ya daha fazla yanaşmaya başlamıştır.¹³³

Yukarıda da değinildiği üzere U-2 hadisesinin akabinde iki ülkenin gelişen ilişkilerinin ve ABD tehdidinin sonucu olarak Sovyetler Birliği, Küba’ya 1962 yılında füze yerleştirmeye başlamıştır. Kruşçev’in Küba’ya yerleştirdiği füzelerin amaçları arasında; Küba’nın, ABD saldırısına maruz kalmamasının temini ve SSCB topraklarının yakınlarına yerleştirilen füzelerin sökülmesi vardı. Ancak Kennedy başkanlığındaki hükümete sunulan istihbarat belgesinde Sovyetler Birliği tarafından konuşlandırılan füzelerin konumu ve durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Krizin ortaya çıkmasına neden olan bilgi, yerleştirilen füzelerin kullanıma hazır olması için parçaların tamamlanması gerektiği ve bu parçaların SSCB gemileri tarafından Küba’ya ulaşmak üzere yola çıkarılmış olmasıdır. Başkan Kennedy bu durumdan dolayı Küba adasına SSCB gemilerinin ulaşmasını engellemek için abluka uygulamaya karar vermiştir. ABD’nin uyguladığı ablukanın korkulan en önemli sonucu ise SSCB Deniz Kuvvetlerine bağlı gemilerin, ABD donanması tarafından batırılabilceği olasılığının yüksek olmasıydı.¹³⁴

Kruşçev, yaşanan bu gerginlik sonucunda Kennedy’e gönderdiği mektupta ABD’nin Türkiye’deki Jüpiter füzelerini sökmesi ve Küba’ya saldırmama garantisi vermesi durumunda Küba’ya yerleştirilen füzelerin söküleceğini belirtmiştir. Kennedy ise, Kruşçev’in isteği doğrultusunda Küba’da gerçekleştirilen ablukanın kaldırılması ve Küba’ya saldırmama garantisi vermiş ancak Türkiye’de konuşlandırılan füzelerin sökülmesi konusuna değinmemiştir. Ancak, iki ülke

¹³³Khan Academy, “The Cuban Missile Crisis”, <https://www.khanacademy.org/humanities/us-history/postwarera/1960s-america/a/the-cuban-missile-crisis>, Erişim Tarihi: 29.07.2021.

¹³⁴Britannica, “Cuban Missile Crisis”, <https://www.britannica.com/event/Cuban-missile-crisis>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

mektupta belirttikleri hükümlere uyarak bahsi geçen sorunu ortadan kaldırmışlardır.¹³⁵

Yaşanan bu hadise sonrası bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş döneminin en sorunlu döneminin ardından “yumuşama” durumu ortaya çıkmıştır. Böylece gelecekte ortaya çıkacak uluslararası yapının temelleri atılmıştır. İkinci olarak bunalım sırasında Avrupalı devletler kendi konumları hakkında bazı çıkarımlar yapmışlardır. Bu çıkarımlardan en önemlisi; kriz sırasında iki büyük güç ve tehlike arasında kalan Avrupalı devletler, yaşanan gelişmelere müdahil olamamışlardır. Bu durum NATO içinde gerginlik yaratmıştır. Üçüncü belki de en önemli sonuç bloklar arasında bazı değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklik stratejik anlamda iki bloğa dahil tarafların uluslararası ortama adaptasyon sürecini başlatmıştır. ABD ve SSCB’nin anlaşması sonrası Doğu Bloku içinde SSCB-Çin’in siyasi alanda çatışması başlamıştır. Batı Bloku içinde ise Fransa, Avrupa devletlerini iki blok arasında denge kurabilecek bir güç ortaya çıkarmak için çaba sarf etmiştir.¹³⁶

3.4.1.3. NATO’DA YAŞANAN KRİZ: FRANSA

NATO’da 1960’lı yılların vermiş olduğu durum ile devletlerin politikaları ve uluslararası kurumlar içinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden biri de Fransa’nın iki kutuplu yapının dışında bir yapı inşa etme amacıdır. Bu durumun temelinde ise Fransa’nın sömürgesi olan Cezayir’in bağımsızlık için mücadele girişimi vardır. Bu süreçte Fransız hükümeti Cezayir ile bağımsızlık konusunda anlaşmaya varmak isterken Cezayir’de bulunan Fransız askerleri bu duruma karşı çıkarak isyana kalkışmışlardır. Bu isyan Fransa’da hükümet değişikliğine neden olmuş ve Charles De Gaulle’ün cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanmıştır.

De Gaulle’ün dış politikasının temeli Fransa’nın “İhtişamı” idealine dayanmaktadır. Bu politika bir Nazizm fikrinden oluşturulduğu ancak Fransa’nın

¹³⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.466.

¹³⁶ Oral Sander, a.g.e, ss.293-294

askeri ve politik anlamda güçlenerek iki süper güç arasında kalan dünya düzeninin değiştirilmesi öngörüsüyle inşa edilmiştir. Fransa'nın ulusal egemenliğini ve uluslararası arenada etkinliğini geliştirmek ve genişletmek gerekliliği ilk olarak Fransız dış politikasına etki etmiştir. Fransa'nın ideal dış politik tavrı yalnızca Fransa'yı kapsamayarak tüm Avrupa'yı içine alan bir yapı görünümü vermektedir. Zira Batı Avrupa'nın Birleşik Devletlerin, Doğu Avrupa'nın ise Sovyetler Birliğinin tahakkümü altından kurtarılması anlamına gelmektedir. Ancak, 1962 yılında Küba'da yaşanan hadise göstermiştir ki, dış politikada etkin bir güç olabilmek adına nükleer silahlara sahip olunmalıdır. Bu sebeple De Gaulle nükleer güç olabilmek adına girişimlere başlamıştır.¹³⁷

De Gaulle, nükleer silah alanında Fransa'nın uluslararası ortamda etkinliğini arttırabilmek adına NATO'da nükleer silahların geleceği hakkında söz sahibi olmak istese de dönemin ABD başkanları buna sıcak bakmamışlardır. De Gaulle, NATO'daki ABD üstünlüğüne karşı farklı bir yol izlemeye başlamıştır. Avrupa genelinde ortak Pazar kurarak NATO'yu ABD tahakkümünden çıkarma amacı taşımıştır. De Gaulle, NATO'nun savunma odaklı yapısının üye ülkeleri kısıtladığını ve bu sebeple bahsi geçen durumun ortadan kaldırılmasının gerekliliğini savunmuştur. Ancak Fransız liderinin NATO konusundaki bu amacı sonuca ulaşamamıştır.¹³⁸

De Gaulle, Küba Füzeler Krizi sonrası uluslararası yapıdaki değişikliği göz önünde tutarak SSCB'nin Avrupa devletleri üzerindeki tehdidinin son bulduğu görüşünü öne sürerek Sovyetler Birliği ile diplomatik alanda ilişkileri geliştirme yolunu seçmiştir. Ancak diyalog ortamının daha fazla geliştirilmesi ve daha geniş coğrafyada birleşik Avrupa yapısı kurması ideali karşısında NATO'nun varlığı durmaktaydı. Bu sebeple Fransa, NATO'nun askeri entegrasyonunu reddetmiştir. Fransa ilk olarak kendi topraklarındaki askeri üslerin varlığını desteklememiştir hatta NATO üslerindeki Fransız askerlerini geri çekmiştir. Böylelikle Fransa, NATO'nun

¹³⁷ A.A. Karnilov- A.I. Afonshina, " Guallismand Neogaullism: Foreign Policy Continutyand Dynamics in France", *VesnikRudn*, 2019, Cilt:19, Sayı:2, s.257.

¹³⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.470.

askeri yapısından çıkmasına rağmen NATO'daki üyeliğine devam etmiştir. Fransa'nın bu kararı NATO tarihinde özneliği yansıtan bir durumdur.¹³⁹

NATO'dan ayrıldıktan hemen sonra Fransa nükleer silah denemelerine başlamıştır. 1957 yılında, Sahra Çölü'nde test alanı kuran Fransa ilk nükleer testini 13 Şubat 1960 tarihinde gerçekleştirmiştir. Testi yapılan atom bombası, ABD'nin Japonya'da kullandığı atom bombasının dört katı büyüklüğe sahiptir. 1963 yılında denenen bombaların üretimine geçmiştir.¹⁴⁰Ancak nükleer güç olmak da Fransa'nın dış politikada uygulamak istediği siyaseti gerçekleştirememiş ve bloklar arasında farklı bir güç olarak ortaya çıkamamıştır. Sonuç olarak, 1969 yılında De Gaulle görevden ayrılmış ve göreve geldiği andan itibaren arzulamış olduğu dış politikada başarısına kavuşamamıştır.

3.4.1.4 BAĞLANTISIZLAR HAREKETİ

Bağlantısızlar Hareketi sömürge çağının son bulduğu ve Soğuk Savaş döneminin en yüksek şekilde hissedildiği dönemde kurulmuştur. Bağlantısızlar Hareketi'ne dünyanın muhtelif kıtalarından ülkeler katılmıştır. Bu ülkeler genellikle sömürge altında bulunan ve ülkelerinin bağımsızlığı adına mücadele vermiş ve vermeye devam eden ülkelerdir.

Bağlantısızlar Hareketi kapsamı içine giren toplantılar 1955 yılı öncesi yapılsa da bu tarihte gerçekleştirilen Bandung Konferansı'nın hareketin temeli olduğu gözlemlenmiştir. Bu konferans 18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve 29 devlet başkanı katılım göstermiştir. Toplantıda birçok konuda farklı politikalar izleyen devletlerin bir araya gelmesi toplantının durumunu etkilemiş tartışılan konular hakkında fazlaca tartışmalar yaşanmıştır. Toplantı sonunda, 1954 yılında son bulan Çin-Hint anlaşmasının ilanı niteliğinde olan "Barış içinde bir arada yaşama"

¹³⁹Laurent Warloutzet, "Charles De Gaulle's Idea Of Europe. The Lasting Legacy", Kontur 2019, s.27.

¹⁴⁰Atomic Heritage Foundaion, "French Nuclear Program",
url:<https://www.atomicheritage.org/history/french-nuclear-program>, Erişim Tarihi:02.08.2021.

ilkeleri ve Asya-Afrika türü bağlantısızlık uzlaşları kabul edilmiştir. Kabul edilen ilkeler şunlardır:

1. Temel insan haklarına ve BM Şartının amaç ve ilkelerine saygı
2. Tüm ulusların egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı.
3. Tüm ırklar arasındaki eşğin ve hem büyük hem de küçük tüm uluslar arasındaki eşitliğin tanınması.
4. Başka bir ülkenin iç işlerine müdahale etmeme.
5. BM Şartına uygun olarak her ulusun bireysel veya toplu olarak kendini savunma hakkına saygı.
6. A- Büyük güçlerin herhangi birinin özel çıkarlarına fayda sağlamak için toplu savunma sözleşmelerin kullanılmaması.
B- Herhangi bir ülke tarafından diğer ülkelere karşı baskı yapılmaması.
7. Saldırganlıktan veya tehdit etmekten veya herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan kaçınması.
8. BM tüzüğüne uygun olarak tüm uluslararası çatışmalara barışçıl çözüm sunulması.
9. Karşılıklı çıkarların ve işbirliğinin teşvik edilmesi.
10. Adalet ve uluslararası yükümlülükler saygı duyulması.¹⁴¹

Bandung Konferansında kabul edilen bu maddelerde genel itibariyle olumsuz yanlar üzerinde durulmuştur. Ancak bu harekete bağlı devletlerin dünya politikasına etkisi hissedilmeye başlamıştır.

Bandung Konferansı sonrası bir sonraki toplantının Kahire’de yapılması kararlaştırılmış ancak Kahire Konferansı öncesi taraflar Belgrad’da hazırlık toplantısı

¹⁴¹Ministry of External Affairs, “History and Evolution of Non-Aligned Movement”,
Url:<https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20349/History+and+Evolution+of+NonAligned+Movement>, Erişim Tarihi: 25.07.2021.

gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantıda, davet edilecek tarafların taşıması gereken özellikler belirlenmiştir. Bu özellikleri bildirir toplantının sonuç bildirgesinde, sömürgecilik ile alakasının olmaması, dünyanın her neresinde olursa olsun bağımsızlık uğruna mücadele eden taraflara destek vermek, Filistin-İsrail çatışmasında Filistin'in tezlerini desteklemek gibi maddeler yer almıştır. Belirlenen ilkelerin kapsamı içinde olmayan özellikle teze konu olan Suudi Arabistan, sömürgeci olarak addedilen ABD ile ilişkilerinin güçlü olmasından dolayı konferansa davet edilmemiştir. Belgrad Konferansında ele alınan ve kabul edilen maddeler Asya-Afrika devletlerinin dış politik felsefesi hakkında bütüncül bir fikir vermekteydi: Bağlantısızlık. Zira bu maddelerin BM Antlaşması maddeleri ile ilişkisi bulunmaktaydı.¹⁴²

Ancak bu harekete katılan devletlerin, hareketin öngördüğü davranış kurallarına uymadıkları görülmüş dolayısıyla istenen amaca ulaşılamamıştır. Zira devletler birbirleriyle savaşmak adına büyük devletlerden silah satın alarak birbirlerine karşı kullanmışlardır. Ancak 1980'lerin sonuna yaklaşıldığında dünya devletlerinin %60'ı Bağlantısızlar Hareketi içine katılmış ve geniş ölçekli bir yapı görünümüne kavuşmuştur.¹⁴³

---

¹⁴² MIT Pres Direct, On the to Blegrade: Yugoslavia, Third World Neutralsand the Evolution of Global Non-Alignment, Url:<https://direct.mit.edu/jcws/article/18/4/79/13902/On-the-Road-to-Belgrade-Yugoslavia-Third-World>, Erişim Tarihi: 26.07.2021.

¹⁴³¹⁴³ Oral Sander, a.g.e, s.389.

BÖLÜM IV

4. 1970-1980 YILLARI ARASI ABD-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNE DÖNEMSEL BİR YAKLAŞIM

4.1. SUUDİ ARABİSTAN'IN GENEL DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Arabistan Yarımadası üzerinde Osmanlı hâkimiyeti altında büyük bir güç haline gelmiş olan Suud ailesi uzun süreli mücadele sonrası bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Suud ailesinin bölgede diğer ailelerden ayrılarak kuvvetlenmesinin altında İslami inanın farklı bir yorumu olan Vehhabilik ve bu alenin büyük güçlerle kurduğu ittifak yatmaktadır. İngiltere'nin sömürge yolları üzerinde olan ve stratejik olarak önemli yer tutan Arabistan Yarımadası'nda Suud ailesinin İngilizlerle kurduğu ilişkiler kısa sürede diğer aşiret yapıları arasından sivrilmelerine neden olmuş ve I.Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığı beraberinde getirmiştir.

Suud ailesi kendi yönetiminde bir devlet kurmadan önce bölgede kuvvetlenmek ve nüfuz alanını genişletmek adına Vehhabi inanın *“Dar'ül Harp”* ve *“Dar'ül İslam”* lafzını etkin bir şekilde kullanmıştır. Ancak bağımsızlığa kavuştuktan sonra Vehhabi inanın bahsi geçen ilkelerini Vehhabi olmayan devletlere karşı kullanma imkanını bulamamışlardır.¹⁴⁴ Bunun nedeni ekonomik ve siyasi alandaki geri kalmışlık değildir. Waltz bu durumu, uluslararası yapı oluştuktan sonra birimlerin kendi başlarına karar almaları ve uygulamaları olanaksızdır zira uluslararası yapı kısıtlayıcı ve dengeleyici bir hal alır şeklinde açıklamaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere Suudi Arabistan'ın dış politika hedefleri arasında dini sembolleri veya söylemleri kullanma amacı yoktur. Zira bağımsızlığı kazandıktan sonra yönetici elitin asıl hedefi Suudi Arabistan yönetiminde bulunan Suud ailesinin yöneticilik pozisyonunun devam ettirilmesi olmuştur. Hatta hanedan güvenliği o kadar önemli sayılmıştır ki II. Dünya Savaşı'na dek Suudi Arabistan Ordusu, yönetici aileye tehdit oluşturmaması adına kuvvetlendirilmemiştir.¹⁴⁵ Zira bağımsızlığın ilanı ile II. Dünya Savaşı arası süreçte devletin ekonomik geri kalmışlığı ve siyasi tarihe etki edecek

¹⁴⁴ Ahmet Özel, *“Dar'ül Harp”*, *İslam Ansiklopedisi*, Url:<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulharp>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.

¹⁴⁵ William Inboden, a.g.m. s.21.

olayların yaşandığı coğrafyaya uzaklığından dolayı dış politikada pasif tavır sergilenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler Suudi Arabistan'ın eskiye nazaran dış politikasında daha aktif bir tavır takınmasına yol açmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Suudi Arabistan karar vericilerinin önem verdiği husus hanedan güvenliği olmuştur. Nitekim Suudi Arabistan'ın dış politika hamleleri genel itibariyle bu temelde tesis edilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan evvel Suudi Arabistan toprakları içinde petrol kuyuları keşfedilmiş ve üretimi yapılmaya başlanmıştır. Petrolün bulunması ve üretilmesi sonrasında esas olarak tarım ve ticarete dayalı ülke ekonomisinde bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Suudi Arabistan petrolden elde ettiği geliri ordunun geliştirilmesi ve dış politikada devlet çıkarlarına uygun şekilde kullanılması adına sarf etmiştir.¹⁴⁶

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan dış politikasına etki eden bir diğer husus ise, uluslararası yapının değişikliğe uğrayarak iki kutuplu bir hal almasıdır. Özellikle askeri ve ticari alanda Suudi Arabistan'ın ABD ile olan iyi ikili ilişkileri iki kutuplu yapıda Suudi Arabistan'ı ABD'ye yakınlaştırmıştır. Suudi Arabistan'ın iki kutuplu yapıda ABD ile ilişkilerine önem vermesinin bir diğer sebebi ise SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrası uyguladığı yayılcı politikalarıdır. Zira 1947 yılında İsrail'in Ortadoğu'da bağımsızlığını ilan etmesi sonrası SSCB'nin bölgede aktif olmak adına İsrail'e destek vermesi Suudi Arabistan karar vericilerinde SSCB'ye karşı bir tavır sergilenmesine yol açmıştır. İsrail'in bağımsızlığından itibaren bölgede yaşanan çatışmalarda, şeriat temelinde bir devlet ve şiddetli Yahudi karşıtı olmasına karşın Suudi Arabistan askeri anlamda İsrail ile savaşan taraflara destek vermemiştir. Pek tabii askeri anlamda güçsüz olan bir devletin bu yönde savaşa müdahil olması beklenemez ancak ordusunu kendi rejimine tehdit oluşturmaması adına güçlendirmeyen Suudi Arabistan aynı sebeple savaşlarda etkin rol üstlenmemiştir.¹⁴⁷ Suudi Arabistan karar alıcıları Ortadoğu'da güçlü orduya sahip

¹⁴⁶ Ertan Efegil, a.g.m, s.106.

¹⁴⁷ Britannica, "The Kingdom of Saudi Arabia", Url: <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Kingdom-of-Saudi-Arabia>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.

devletlerin savaşlarda yaşadıkları başarısızlık sonrası büyük çoğunluğunun darbeye maruz kalması dolayısıyla böylesi bir politika tercih etmişlerdir.

1960'lı yıllar sonrası uluslararası yapıda oluşan sıkı iki kutuplu yapı Ortadoğu bölgesini de etkilemiş özellikle bölge devletlerinin bir kısmı ve İsrail, SSCB tehdidine karşı silahlanmışlardır. Suudi Arabistan ise İsrail, SSCB ve bölgede kendine tehdit oluşturabilecek diğer devletlere karşı silahlanma yolunu seçmiştir. Bu hususta İsrail'e karşı mücadele eden taraflara petrolden elde ettiği gelirlerden yardım sağlamıştır. Özellikle petrol ambargosu sonrası elde edilen büyük gelir Suudi Arabistan ordusunun modernizasyonu ve bölgede aktif bir dış politika yürütülmesi adına kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle Suudi Arabistan bölgede lider konuma yükselmiş ve ABD ile geçmiş yıllardan farklı bir biçimde ilişki kurmaya başlamıştır.

4.2. BAŞLANGICINDAN 1970'Lİ YILLARA DEK ABD-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ

ABD ve Suudi Arabistan'ın ikili ilişkilerinin temeli, Birleşik Devletlerin 1942 yılında Cidde'de elçilik açmasına dek gitmektedir. Bu girişime Suudi Arabistan, hemen bir yıl sonra Washington'da bir komisyon kurarak karşılık vermiştir.¹⁴⁸ ABD'nin Suudi Arabistan ile diplomatik ilişkilerini geliştirilmesinin temelinde, Arabistan'da keşfedilen ve sanayi devletleri için ehemmiyeti çok yüksek olan petrolün varlığı yatmaktadır. Bu sebepten ABD'li petrol şirketleri, ABD hükümetine siyasi alanda Suudi Arabistan ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde baskı yapmışlardır.

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ancak sonuna yaklaşıldığı dönemlerde gerçekleştirilen Yalta Konferansı sonrasında, ABD Başkanı Roosevelt, Suudi Arabistan Kralı ile Acı Göl'de bir görüşme yapılmasını talep etmiştir.¹⁴⁹ ABD Başkanı Roosevelt ve Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz arasında 14 Şubat'ta, ABD

¹⁴⁸ U.S Embassy&Consulates in Saudi Arabia, "Our Relationship", Erişim Tarihi: 21.02.2021, Url:<https://sa.usembassy.gov/our-relationship/>.

¹⁴⁹ Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa," , Vol: VIII, February 1945.

Deniz Kuvvetlerine bağlı gemide, en üst düzeyde ikili görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme sırasında Abdülaziz ve Roosevelt arasında konuşulan başlıklardan ilki, aslında günümüze dek bir sonuca kavuşturulamayan Ortadoğu'daki İsrail sorunu olmuştur. Kral Abdülaziz, Yahudilerin bölgeye gelip zenginliklerini kullanarak toprak satın almalarının krize neden olduğunu, Batılı devletlerce Yahudilerin devlet kurmaları için verilen desteğin yanlış olduğunu ve Batılı Devletlerin bölgede yaşayan Araplara karşı bir politika izlediklerini belirtmiştir. Roosevelt bu noktada Abdülaziz'e ülkesinin İsrail'e destek olmayacağı konusunda teminat vermiştir.¹⁵⁰ Ancak Roosevelt'in burada İsrail'e destek verilmeyeceği yönündeki teminatından Kral Abdülaziz'in fikirlerine katıldığı sonucu çıkarılmamalıdır. Bu konuda Kral Abdülaziz sert şekilde anti-Siyonist bir tavır sergilemiş, buna karşılık Roosevelt ile Abdülaziz'in İsrail konusundaki fikirleri aynı temelde buluşmamıştır. Zaten Araplar ve Yahudiler arasında çıkan ilk çatışmada ABD taraf olmamış ve savaş sırasında ve sonrasında Ortadoğu'ya silah ambargosu uygulamıştır. İki lider arasında konuşulan diğer bir konu ise Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petroldür. Kral, bu konuda ABD ile resmi olmasa da fiili temelde anlaşmaya vararak sahip olduğu petrolün işletilmesi hususunda ABD'ye imtiyaz tanımıştır. Ancak Kral Abdülaziz bunun karşılığında Roosevelt'ten askeri iş birliği ve güvenlik alanında yardım talep etmiş ve karşılıklı olarak anlaşmaya varılmıştır. Böylelikle, Suudi Arabistan ABD'ye hem askeri hem de ekonomik anlamda bağımlı hale gelmeye başlamıştır.¹⁵¹

Roosevelt'ten sonra başkanlık koltuğuna oturan Harry Truman döneminde de Suudi Arabistan ile ilişkiler gelişme göstermiştir. Bahsi geçen dönemde Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerine önem vermesinin ana nedeni İsrail sorunu, komünizm tehdidi ve Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesi ihtiyacıdır. ABD açısından verilen önemin nedeni ise Suudi Arabistan'da elde edilecek hava üssü ve petrol imtiyazlarıdır. Truman göreve geldikten hemen sonra

---

¹⁵⁰Foreign Relations of the United States(FRUS), Memorandum of Conversation Between the King of Saudi Arabia (Abdul Aziz Al Saud) and President Roosevelt, February 1945, ss:1445.

¹⁵¹Immanuel Wallerstein, "SaudiArabia: Besieged and Fearful", Mart 2014, Url: <https://iwallerstein.com/saudi-arabia-besieged-fearful/>.

Suudi Arabistan'da bulunan Dhahran Hava Üssü'nde imtiyaz elde edebilmek adına Suudi Arabistan'ın en çok ihtiyaç hissettiği askeri alanda ABD tarafından Suudi Arabistan'a bir dizi hibe ve eğitim programı oluşturulmuştur. Askeri alanda yapılacak yardımın kapsamı, Suudi Arabistan'ın almak istediği bir kısım silahlar için Suudi Arabistan'a geri ödenebilir kredi verilmesi, diğer kısım silahların hibe edilmesi ve Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetlerinin bizzat ABD ordusu tarafından eğitilmesi temeline dayandırılmıştır. Truman döneminde oluşturulan anlaşma şartları, 18 Haziran 1951 tarihinde Suudi Arabistan toprakları içinde bulunan Zahran Hava Üssünün ABD ordusunun kullanımına sunulmasını öngören ABD ve Suudi Arabistan arasında imzalanan "Karşılıklı Savunma Yardım Programı"nın bir uzantısı olarak oluşturulmuştur. Bahsi geçen yardım programında Suudi Arabistan'a 43 milyon dolarlık fon açılmıştır.¹⁵² Suudi Arabistan ile gerçekleştirilmeye çalışılan anlaşmanın gerekliliğine dair ABD Savunma Sekreteri Foster tarafından hazırlanan "Çok Gizli" (*Top Secret*) başlığı taşıyan raporda Birleşik Devletlerin, Ortadoğu'da yer alan bir devlete diğerlerinden fazla önem göstermesi ve ekonomik yardım yapmasının bölge denklemini üzerinde tahrip edici sonuçlara yol açabileceğine değinilmiştir. Ancak Soğuk Savaş dönemi içinde olası savaş durumunda Suudi Arabistan toprakları üzerinde sahip olunacak askeri üslerin ve petrol imtiyazlarının ABD'ye getireceği avantajlar göz önünde tutularak anlaşmanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir.¹⁵³ Ancak ABD Büyükelçisinin Kral Faysal ile görüşmesinde, Kral Faysal'ın Suudi Arabistan'da ikinci bir üsse sahip olması durumunda Suudi Arabistan'ın bölgede yalnızlaşabileceği tehlikesine karşın olumlu yaklaşılmamıştır.¹⁵⁴ Yukarıda da değinildiği üzere bu dönemde ikili ilişkilere etki eden diğer konular İsrail sorunu ve komünizm tehdididir. Kral Faysal, ABD Büyükelçisi ile 1 Ekim 1954 tarihinde gerçekleştirdiği görüşmede Sovyetler Birliği'nden, İsrail'e bir yıl içinde 400.000 kişinin göç ettiğini ve göçlerin sürdüğünü belirtmiştir. SSCB'den bölgeye sürekli şekilde artan göçler ile beraber komünizmin İsrail üzerinden Ortadoğu'da etkin

¹⁵²Foreign Relations of the United-States(FRUS), "The Secretary of State the Secretary of Defense(Lovett), 16 April 1952, ss.2413-2414.

¹⁵³Foreign Relations of the United-States(FRUS), "The Acting Secretary of Defense (Foster) to Secretary of Defense", 13 June 1952, ss.2416-2417.

¹⁵⁴Foreign Relations of the United-States(FRUS), "The Consul at Dhahran (Hackler) to the Department of States, 18 January 1954, s. 2451.

olabileceği belirtilmiştir.¹⁵⁵Görüldüğü üzere II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu siyasetini etkileyen İsrail sorunu ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini de etkilemiş bahsi geçen iki ülke bölgesel ve küresel çıkarları doğrultusunda ikili ilişkileri geliştirme amacı taşımışlardır.

Harry Truman'dan sonra 20 Ocak 1953 tarihinde ülke yönetimini Dwight Eisenhower almıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan ile ilişkilerin ana noktaları bir dizi değişikliğe uğramıştır. Ortadoğu'da İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi sonrası yaşanan Arap-İsrail savaşı bölge devletlerinin iç siyasetine etki etmiştir. Bunlardan biri de 1954 tarihinde Cemal Abdünnasır'ın Mısır Başbakanı olmasıdır. Zira bu tarihten itibaren Arap milliyetçiliğini etkin bir şekilde kullanma yolunu seçen Nasır'a, monarşi ile yönetilen bölge devletleri tarafından muhalif tavırlar sergilenmiştir. Bunun sebeplerinin neler olduğuna yönelik ayrıntılı şekilde açıklama yapılmıştır. Burada değinilecek nokta ise bunun ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine ne ölçüde yansdığıdır. Nasır iktidara geldikten sonra monarşik yapılara karşı olumsuz tavrının hedefinde Suudi Arabistan da yer almıştır. Bu konuda ABD, Suudi Arabistan devleti ve yönetici elitini desteklediğini bildirmiştir. Zira Suriye ile Mısır'ın 1 Şubat 1958 tarihinde kurdukları Birleşik Arap Cumhuriyeti sonrası Suudi Arabistan ile ABD'li yetkililer arasında gerçekleştirilen görüşmede Irak, Ürdün ve diğer Batı yanlısı devletlerin yönetimlerinin tehdit altında olduğu bildirilmiştir. Hatta böylesi bir durumda SSCB'nin bölgede nüfuzunu arttırabileceği ve petrol zengini bölgelerin bu devletin inisiyatifine geçebileceği tehdidi ABD'li yetkililere bildirilmiştir. Bu toplantı sonrası ABD'li yetkililer bölgede oluşabilecek olası tehlikeleri Washington'a bildirmişlerdir. Bunların arasında Nasır'ın Ortadoğu'da artan nüfuzuna karşılık Suudi Arabistan'daki iktidarını kaybetmek istemeyen Kral Faysal, Nasır ile görüşme talep edebileceği hatta Nasır'ın siyasi otoritesine teslim olabileceğine dikkat çekilmiştir.¹⁵⁶ Kısa süre sonra ABD'li yetkililerin öngörüsü gerçekleşmiş ve Kral Faysal, Nasır ile görüşmek amacıyla dört günlük Mısır gezisi düzenlemiştir. Ancak raporda aktarıldığı üzere, Kral Faysal kurnaz bir şekilde Nasır ile yazılı anlaşmaya yanaşmamış ancak

¹⁵⁵Foreign Relations of the United-States(FRUS), "The Ambassador in Saudi Arabia (Wadsworth) to the Department of States, 1 October 1954, s.2456.

¹⁵⁶Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Telegram From the Department of State to the Embassy in Saudi Arabia", 10 March 1958, ss.716-717.

medyaya; Birleşik Arap Cumhuriyeti yanlısı ve Batı karşıtı açıklamalarda bulunmuştur.¹⁵⁷ Ancak Kral Faysal iktidarı devraldıktan sonra bölgede Suudi Arabistan'ı da içine alan tehditlere karşı siyaset izlemesini güçleştiren kötü bir ülke ekonomisi ile karşılaşmıştır. Birleşik Devletler de Suudi Arabistan'ın sahip olduğu bu özellikleri göz önünde bulundurmıştır. Bunlar arasında Suudi Arabistan'ın Birleşik Arap Emirlikleri ile uzlaşmaya çalışmasına, ülke çıkarları ve ekonomisi adına önem atfedilmiştir. Ayrıca Mısır'a karşı kendi bağımsızlığını korumasına ABD'nin Suudi Arabistan üzerindeki askeri ve petrol alanındaki avantajının devam etmesi adına önem verilmiştir. Bu konuda Suudi Arabistan'a gerekli yardımların yapılması uygun görülmüştür.¹⁵⁸

Eisenhower'dan sonra Birleşik Devletlerde yönetim erkinin başına 1961 tarihinde John F.Kennedy geçmiştir. Ancak görev süresi içinde suikasta uğrayarak 22 Kasım 1963 yılında hayatını kaybetmiştir. Bu başlık altında yazar, yukarıda da belirtildiği üzere, Roosevelt döneminden başlayarak Nixon dönemine dek ABD'nin Suudi Arabistan ile ilişkilerin genel bir özetini yansıtmaya amacı taşımıştır. Ancak Başkan Kennedy'nin kısa başkanlık süresinden mi yoksa suikasta uğramasından dolayı mı? İki ülke arasında o dönemde gerçekleşen ilişkileri gösterir kaynaklara ulaşamamıştır. Dolayısıyla konuya Başkan Kennedy'nin yardımcısı olan ve Kennedy'nin ölümü sonrası Başkanlık görevini devralan Lyndon B. Johnson ile devam edilecektir. Lyndon B. Johnson 22 Kasım 1963 tarihinde ABD Başkanı olarak görevine başlamıştır. Başkan Johnson'ın göreve başladığı tarihler Soğuk Savaş döneminin en sorunlu dönemine tekabül eder. Küba Füze Krizi'nin üzerinden kısa süre geçmiş olmakla birlikte bu olay uluslararası politikayı derinden etkilemiştir. Bu ortamda ABD-Suudi Arabistan ilişkileri de bundan etkilenmiştir. Zira ABD, yaşanan gergin uluslararası politika ortamı sonrası stratejik öneme sahip Suudi Arabistan ile ilişkilerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Suudi Arabistan ise bölgenin artan kriz ortamından ve kendine yönelen tehditleri bertaraf edebilmek adına ABD'ye daha yakın konum almıştır. Bu dönemde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin ana konuları

¹⁵⁷Foreign Relations of the United-States(FRUS), "National Security Council (Dulles) to the Department of States, 21 August 1958, s.248.

¹⁵⁸Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Special National Intelligence Estimate", 9 September 1958, s.735.

ABD açısından; Suudi Arabistan'ı İngiltere himayesinden çıkartabilmek adına İngiltere'den daha avantajlı şekilde Suudi Arabistan'a silah satış opsiyonu sunmasına dayanmaktadır. Suudi Arabistan'ın ABD'ye olan bağlılığının sebebi ise bölgede başlayan Yemen iç savaşı, günden güne artan Nasır ve komünizm tehdididir. Başkan Johnson döneminde ikili ilişkilerin başlangıcı Kral Faysal'ın Başkan Johnson'a gönderdiği mektup olmuştur. Kral Faysal mektuba J.F. Kennedy'nin ölümünden duyduğu derin üzüntüyü ileterek başlamıştır. Ardından Yemen'de başlayan iç savaşta, ABD'nin birinci önceliğinin Suudi Arabistan'ın toprak bütünlüğü olduğunun öğrenilmesi konusunda büyük mutluluk duyulduğu aktarılmıştır. Aslında Kral Faysal mektubunda Johnson döneminde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine hakim olacak ana noktaları aktarmıştır. Zira Yemen sorununun ortaya çıkmasının nedeninin başta Mısır lideri Nasır olduğu ve SSCB'nin bu konuda Mısır'a destek verdiği belirtilmiştir. Suudi Arabistan, bölgede karşı karşıya kaldığı tehdidi Yemen sorunu üzerinden aktarmıştır.¹⁵⁹ Ancak kısa süre sonra Başkan Johnson'un Kral Faysal'a gönderdiği mektupta bölgesel sorunlarda iki ülke arasında görüş farklılığının yaşandığı gözlenmiştir. Kral Faysal, bölgede yaşanan sorunların temelinde Mısır lideri Nasır'ın olduğuna dikkat çekerken, Başkan Johnson ise mektubunda, asıl sorunun SSCB olduğunu savunmuştur. Mektubun devamında Suudi Arabistan tarafının talep ettiği silahların satışı konusunda ABD tarafının kolaylık sağlayacağına değinilmiştir.¹⁶⁰ Başkan Johnson mektubu yazmadan önce iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayabilecek konular ve Suudi Arabistan'ın içinde bulunduğu iç ve dış politik durum hakkında bilgiler içeren belge sunulmuştur. Belgede ABD'nin, askeri ve ekonomik(Aramco imtiyazları) alanda Suudi Arabistan üzerindeki avantajını devam ettirebilmek adına bir dizi stratejiler belirlenmiştir. Stratejilerin başında Yemen'de yaşanan çatışmaların ve Mısır lider Nasır'ın tehditkar politikalarına karşı Suudi Arabistan'ın her konuda desteklenmesi önerilmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın sosyal düzeninin gelişimi ve toplumsal ilerlemenin sağlanabilmesi adına Suudi Arabistanlı öğrencilerin Texas Üniversitesinde eğitim görmeleri konusunda ABD hükümetince kolaylık sağlanması istenmiştir. ABD etkisiyle gelişen toplumsal yapı

¹⁵⁹Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department of State", 12 January 1964, s.425.

¹⁶⁰Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of States", 23 June 1964, s.447.

üzerinde ABD imajına olumlu katkı sağlayacağı öngörüsü yapılmıştır. Ayrıca Suud hanedanının güvenliğinin ABD çıkarlarıyla örtüşmesinden dolayı Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetlerinin geliştirilmesine katkı sağlanması önerilmiştir.¹⁶¹ Ancak bilinmektedir ki bahsi geçen dönemde İngiltere'nin Ortadoğu üzerinde tahakkümü ABD'den daha fazladır. Bu sebepten dolayı ABD, bölgede İngiltere'den daha fazla avantaj elde edebilmek adına bir dizi politika izlemeye başlamıştır. Bu avantajı elde edebilecek konuların başında silah satışı gelmektedir. Zira İngiltere o dönemde Ortadoğu'nun içinde bulunduğu karışık durumdan dolayı, bölgesel dengeyi bozmamak adına Suudi Arabistan'ın istediği bazı silahları satmaya yanaşmamıştır. İngiltere'nin üretimi olan A-4E savaş uçakları konusunda Suudi Arabistan'ın ısrarcı tavrına yönelik olarak ABD menşeli F-5 ve F-104G savaş uçağının önerilmesi gerekliliği belirtilmiştir.¹⁶² Sonuç olarak Suudi Arabistan, ABD ve İngiltere'den silah almıştır. Bu konuda Suudi Arabistan, İngiltere'den 40 adet M3 Lightning süpersonik savaş uçağı, Firestreak havadan havaya atılan füzeler ve 25 adet Provost jet eğitim uçağı satın almış ve bunun karşılığında 155 milyon dolar ödeme yapmıştır. Ayrıca Tip 40 radar sistemi, eğitim, bakım çalışmaları ve diğer ekipmanlar için de 71 milyon dolarlık ödeme yapılmıştır. Suudi Arabistan'ın silah ticaret tercihini İngiltere'den yana kullanmasından sonra ABD, Suudi Arabistan'a yapacağı Hawk silahının pilinin satışını ertelemiştir. Hawk'ın muadili İngiliz menşeli Thunderbirds için Suudi Arabistan, İngiltere'den edinme yolunu seçmiştir.¹⁶³

4.3. YUMUŞAMA DÖNEMİ VE RICHARD NIXON BAŞKANLIĞI DÖNEMİNDE SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

1969 yılında Richard Nixon, ABD'nin 37. Başkanı olarak seçilmiştir. Birinci döneminin sonunda tekrar Cumhuriyetçi Partiden aday olmuş ve 1973 yılında ikinci

¹⁶¹Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Talbot) to Special Group(Counter in surgency), 18 May 1964, ss.437-438.

¹⁶²Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Telegram From theDepartment of State to the Embassy in Saudi Arabia", 5 February 1964, s.430.

¹⁶³Foreign Relations of the United-States(FRUS), "Intelligence Memorandum", 26 May 1966, ss.510-511.

kez başkan seçilmiştir. Nixon, ABD başkanı seçilmeden evvel de siyasete uzak bir kişi değildir. Eisenhower'ın başkanlığı zamanında başkan yardımcılığı görevini yürütmüştür. Nixon döneminde yaşanan Yumuşama Dönemi'nin dünya siyasetine dolayısıyla alt sistem birimi Suudi Arabistan ile ilişkilere etkisi olmuştur. Bu süre zarfında ABD dış politikasında bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklere gelecek bölümlerde değinilecektir. Ancak, başarılı geçen ilk başkanlık döneminden sonra Nixon, ikinci başkanlık döneminde yaşanan “*Watergate*” olayından sonra istifa etmiştir. Böylelikle Nixon, ABD tarihine ilk kez başkanlıktan istifa eden bir siyasetçi olarak tarihe geçmiştir.¹⁶⁴ İstifa krizinin ardından yardımcısı Gerald Ford, başkanlık sisteminin bir gereği olarak bir sonraki seçime dek başkanlık görevini yürütmüştür. Bu sebepten ötürü Suudi Arabistan ile ilişkilerin altı yıllık dönemini kapsayan Başkan Nixon ve Başkan Ford dönemleri aynı başlık altında ele alınacaktır. Zira bahsi geçen iki başkan döneminde uluslararası yapı, ABD'nin dış politika anlayışı ve Suudi Arabistan ile ilişkiler aynı doğrultuda devam etmiş ve büyük değişikliğe uğramamıştır.

Yumuşama mefhumu ve Yumuşama süreci, bahsi geçen dönem için kullanılsa da açıkça bir tanımı bulunmamaktadır. Kavramı taraflar kendi politik çıkarları doğrultusunda farklı anlamlarda kullanmışlardır. Süreç bazında ele alındığında yaşanan büyük sorunlar sonrası tarafların çatıştıkları konular ve normlar üzerinde orta yol bulunması ve devamında süreklilik hali oluşturulup kurumsallaşmaya gidilmesi amaçlanan olgudur. Süreç bazında iki kutba ayrılan dünya siyasetinde Batı ve Doğu arasında artan tehlikeli ilişkilerin azaltılması amaçlanmıştır. Bu kapsam içinde siyasi, ekonomik, askeri, bilimsel, teknolojik ve hukuksal alanlarda anlaşmaların artışı dönemin ismine atıf niteliğindedir. Yumuşama, süreç açısından ele alındığında tarafların politik amaçları olarak görülebilir.¹⁶⁵

Yumuşama Dönemi'nde yaşanan yegane durum uzlaşma hali olmamıştır. Soğuk Savaş'ın etkisi güç kavramının uluslararası politikada yerini korumasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan uluslararası yapıdaki değişim

¹⁶⁴Vikipedi, “Richard Nixon”, Erişim Tarihi: 27.02.2021,
Url:https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Nixon.

¹⁶⁵Tayyar Arı, a.g.e, s 128.

tarafların güç alanında gelişmesini sağlarken Yumuşama Dönemi de uzlaşma kavramını öne çıkarmıştır ancak güç mefhumu da ötekileştirilmemiştir. Yumuşama Dönemi, özellikle Küba Füze Krizi sonrası iki kutuplu yapının ve nükleer savaşın alternatifi olarak görülmüştür. Nixon, Yumuşama Dönemi'ne ilişkin politikasını nükleer savaştan uzaklaşma, nükleer gücü koruma ve güçlenme üzerine kurmuştur. Kruşçev ise “Barış içinde bir arada yaşama” ilkesi gereğince rekabetin savaş durumu dışında barış içinde uygulanabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁶

Başkan Nixon'un 1969 yılında göreve geldiği tarihten 7 sene evvel, Soğuk Savaş'ın en sorunlu sürecinin yaşandığı Küba Füze Krizi'nden sonra uluslararası yapıda bir dizi farklılık meydana gelmiştir. Bu değişikliğin altında birçok farklı neden yatmaktadır. Zira SSCB lideri Kruşçev göreve geldikten sonra Sovyet dış politikasında ılımlı bir tavır sergilemeye başlamıştır. Böyle bir sonuca varılmasındaki sebeplerin başında SSCB'nin; Batı Almanya'yı tanıması, Yugoslavya lideri Tito ile iyi ilişkiler kurma amacıyla olması ve silahsızlanma adına bazı uygulamalara başlaması örnek gösterilebilir. Zira yukarıda da belirtildiği üzere Kruşçev'in Ortadoğu politikasında izlediği “Barış içinde bir arada yaşama” ilkesi SSCB'nin genel dış politikasında da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde Doğu Bloku'nun diğer büyük gücü Çin ile ilişkilerin kötüleşmesi sonrası Kruşçev iktidardan düşürülmüştür. Kruşçev'den sonra Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Brejnev de Kruşçev'in “Barış içinde bir arada yaşama” ilkesini devam ettirmiştir. Hatta ABD'nin Vietnam savaşına müdahil olmayarak büyük bir krizin ortaya çıkmasını engellemiştir.¹⁶⁷

1970'lerin uluslararası yapısının oluşmasına neden olan ancak belki de dünya tarihinde insanlığa en korkutucu dönemi yaşatan olaylar silsilesi yaşanmıştır. 1960'larda yaşanacak hadiselere temel oluşturan ilk olay SSCB'nin uzaya başarılı şekilde Sputnik adı verilen füzesini yollaması olmuştur. Sovyetler Birliği uzaya yolladığı bu füze ile uzun menzilli silahlara sahip olduğunu dünyaya göstermiştir. Bu

¹⁶⁶ M. Bürkan Serbest, *Soğuk Savaş Dönemi'nde(1945-1975) ABD'nin Ortadoğu Politikası: Gücün Hukuka Üstünlüğü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul-2013, s.129.

¹⁶⁷Sean Lynch, “The Khrushchev Thaw and its Effect on Soviet Domestic and Foreign Policy During the 1950s and 1960s”, Url:<https://www.mq.edu.au/pubstatic/public/download.jsp?id=182708>, ss.73-76.

durum, ABD'nin nükleer stratejideki üstünlüğünün Sovyetler Birliği'ne geçtiği şeklinde yorumlanmıştır. ABD, Doğu Bloku'nun liderliğini yapan devletin elinde böyle bir silahın olmasının ona büyük bir avantaj sağlayacağını biliyordu. Dolayısıyla ABD, Sovyetlerin elindeki silahları izlemek ve casusluk faaliyetleri yürütmek için U-2 uçaklarını kullanmaya başlamıştır. Casusluk faaliyeti amacıyla Sovyetler Birliği hava sahasında uçuş yaptığı sırada bu uçaklardan biri düşürülmüş, pilotu da SSCB tarafından sağ olarak ele geçirilmiştir. U-2 hadisesi daha sonra görüleceği üzere gerginleşecek dünya siyasetinin bir fitilini ateşlemiştir. Hülasa, yukarıda da değinildiği üzere Kruşçev döneminde SSCB'nin önceki dönemlerine nazaran barışçıl dış politika izlenmiş ancak bu hadiseden sonra Sovyet dış politikası da değişikliğe uğramıştır. U-2 hadisesinden hemen sonra, SSCB; ABD'nin izlediği saldırgan politikaya benzer bir iş yaparak ABD'ye çok yakın bir ada devleti olan Küba'ya füze yerleştirmiştir. Dünya tarihinde eşine rastlanmamış bir yok edicilik gücüne sahip olan nükleer silahların, iki süper güç tarafından karşılıklı olarak birbirleri üzerinde kullanılacağı korkusuna ve tüm dünyanın yok olması endişesine dayalı bu durumu ifade etmek için “Dehşet Dengesi” terimi kullanılmıştır. Bu dönemin dünya istikrarı üzerinde tahrip edici etkisi yumuşama dönemine geçilmesine neden olmuştur. Küba Füze Krizi sonrası Yumuşama Dönemine etki eden durum, iki devletin de ikinci vuruş kapasitesine sahip olması yani bahsi geçen iki devletten birinin, diğerini ondan önce vursa dahi, saldırıya uğrayan devlet saldıran ülkeye, aynı düzeyde zarar verebilecek vuruş gücüne sahip olmasıdır. Bu da göstermiştir ki iki devletin de betimlemesi yapılan durumda avantaj sağlama durumu olmayacaktır. Nükleer silahların iki devlet arasında denge oluşturması Yumuşama Dönemine giden sürecin en temel unsurunu oluşturmuştur.¹⁶⁸

Yumuşama Dönemi'ne geçişte önemli etkiye sahip bir diğer unsur ise, II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıkları adına mücadele veren ülkelerin Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı iki kutuplu yapıya karşı bir üçüncü taraf oluşturmak adına Bağlantısızlar Hareketini tesis etmeleridir. Yukarıda ayrıntılı şekilde ele alınan bu yapı Soğuk Savaş'ın seyrini değiştiren bir özelliğe de sahiptir. Bandung Konferansı

¹⁶⁸ Nurettin Gülmez- Bülent Tahancı, “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2014, Cilt:14, Sayı:28, ss:231-237.

örgütlü yapının oluşmasına yönelik ilk adım olarak nitelenir. Bu ülkeler bağımsızlık sonrası dayanışma sağlayarak birlikte hareket etme saiki taşımışlardır. Bunlar arasında Yugoslavya lideri Tito, Mısır lideri Nasır, Hindistan lider Nehru, Gana lideri Nkrumah da dahil olmak üzere toplam 120 devlet lideri vardır. Bu ülkelerin Soğuk Savaş döneminde herhangi bir bloka dahil olmamalarının nedeni bağımsızlıklarını koruyabilme güdüsüdür. BM'ye üye ülkelerin 2/3'ü bu hareketin üyesi olmuşlardır. 1961 yılında gerçekleştirilen konferansta kabul edilen ilkeler Soğuk Savaş döneminde bir üçüncü tarafın oluşması olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla 1960'lı yıllarda kurulan yapının Soğuk Savaş'ın en çetin zamanlarından sonra Yumuşama Dönemi'ne girmesine neden olan bir başka unsur olmuştur.¹⁶⁹

ABD ve Sovyetlerin nükleer silah ile birbirlerini ve tüm dünyayı tehdit ettiği bu dönemden sonra Doğu Bloku içinde yaşanan gelişmeler ve Bağlantısız ülkelerin etkinliği, uluslararası politikada Yumuşama Dönemine sürecine götüren bir başka neden olmuştur. Sovyetler bir taraftan Batı ile mücadele ederken diğer taraftan Çin'in Doğu Blokundan ayrılması ve hemen ardından kendine tehdit oluşturması dönemin şartları itibariyle SSCB dış politikasını derinden etkilemiştir. Sovyetler bu şekilde iki kısaç arasında kalınca, başta Çin ile ilişkileri düzeltmeye çabalamış ama başarısız olmuş, bunun ardından bu kez yüzünü Batı'ya dönerek ilişkileri yumuşatma yolunu seçmiştir.¹⁷⁰ Çin ile SSCB arasında yaşanan bu krizin temelinde ideolojik algılama farklılığı ve liderlik yarışı yatmaktadır. Çin ve Sovyetler Birliği'nin farklı toplum ve kültür yapısına böylesi bir ayrışmaya neden olmuştur. Çin lideri Mao, toprak reformu yaparak dünya komünist liderliğinin Çin'e geçeceğini belirtmesine rağmen ülke genelinde proletaryanın zayıflığı dikkat çekmiştir zira toplumun çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Buna karşın SSCB, ülke genelinde sanayileşmiş bir devlet olma görünümü vermesi hatta sanayide çalışan proletarya oranının yüksek olması dolayısıyla komünist cephede lider olarak algılanmasına neden olmuştur. Ancak Mao da liderlik yarışında sanayileşmenin önemini bilmekteydi. Bu sebepten ötürü 1940 yılından itibaren Çin, Sovyetlerle fikir ayrılıklarına rağmen sanayi

¹⁶⁹Segah Tekin- Melike Tuğba Dolu, "Güney-Güney İşbirliğinin İdeolojik Temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve Küresel Güney", *Dicle Üniversitesi SOBE Dergisi*, 2020, Cilt:12, Sayı:24, ss.66.68.

¹⁷⁰ Mehmet Öcal, "Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler(1960-1991)" *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt:5, Sayı:2, s.173.

gelişiminde Moskova'ya duyduğu ihtiyaçtan dolayı ilişkilerde olumlu yönü öne çıkarılmıştır.¹⁷¹ Ancak Küba'da yaşanan olay sonrası SSCB'nin dış politikası Çin tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Aynı tarihlerde Çin ve Hindistan arasında yaşanan sınır çatışmasında Moskova, Pekin'e karşı bir tutum sergilemiştir. Hatta Hindistan'ın Bağlantısızlar Hareketi'ne dahil olmasını engellemek adına Hindistan'a silah dahi satmıştır. Kısa süre sonra Çin ve SSCB sınırında iki ülke askerleri çatışmışlar ve bu olay Çin'in ABD'ye yakınlaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Çin'in Batı'ya karşı izlemeye başladığı bu politika BM'de Çin'in temsil edilmesiyle sonuçlanmış daha sonrasında aşkan Nixon, Çin'i ziyaret etmiştir.¹⁷²

SSCB ve Çin arasında yaşanan siyasi çatışma ortamının arkasında yatan bir başka sebep ise Başkan Nixon'un Vietnam Savaşı sonrası stratejisine dayanmaktadır. Nixon göreve geldiğinde ABD'nin Vietnam'da başarısızlığa doğru ilerlediğini görmüştür. Bu sebeple ABD'yi Soğuk Savaş ortamında başarısız bir durumun içinde düşürmemek adına bir dizi strateji belirlenmiştir. Bu strateji ABD'nin, Sovyetler Birliği ile mücadele eden yegane devlet olmaması anlayışına dayanıyordu. Bu konuda Nixon, SSCB'yi çevrelemek adına Çin'i bu mücadele ortamına çekmek amacı taşımaktaydı. Nixon, Çin konusundaki dış politikasını başlangıç olarak, olası SSCB saldırısına karşı Çin'in korunması temeline dayandırmıştır. Bunun sebebi olarak ise Soğuk Savaş ortamının denge faktörü olarak Çin'in görülmesi yatmaktadır. 1972 yılında Şanghay Bildirisi imzalanmış böylelikle ABD-Çin ilişkileri gelişme yaşarken, SSCB; Batı'da NATO, Doğu'da Çin ile yüz yüze kalmıştır. ABD'nin Çin ile yakınlaşması Vietnam sendromu sonrası SSCB'nin ABD karşısında kendine en fazla güvendiği dönemde yaşanmıştır. Nixon böylelikle Asya kıtasından uzakta kalarak iki büyük gücü birbirine karşı konumlandırılmış, SSCB'nin Asya'da yayılmasını engellemiş ve Çin'i SSCB'nin çevrelenmesi adına yürütülen çevreleme politikası içine dahil etmiştir.¹⁷³

¹⁷¹ Oral Sander, a.g.e, s.401.

¹⁷²Willam Burr, "The Sino-Soviet Border Conflict: 1969" *A Natioanal Archive Electornic Briefing Book*, 2001, Url: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB49/>.

¹⁷³ Fatih Gökyıldız, "ABD Dış Politikasında Nixon Dönemi ve Grand Strateji", *Akademik Araştırma Enstitüsü*, Url: <https://akademikarastirma.org/richard-nixon-donemi-ve-grand-strateji/>.

Doğu Bloku ülkelerinden Çin'in Batı ile ilişkilerinde uyguladığı bu rol SSCB'yi de etkilemiş ve liderliğini yaptığı Varşova Paktı, 1966 tarihinde NATO'ya Avrupa'da ilişkilerin geliştirilmesi adına bir işbirliği teklif etmiştir. Varşova Paktı'nın teklifine olumlu yanıt verilmesinin ardından dokuz yıl sürecek müzakereler başlamıştır. 17 Ekim 1969 tarihinde yapılan görüşmelerde ABD ve Sovyetler Birliği arasında ayrıca Stratejik Silahların Sınırlandırılması için müzakereler başlatılmış ve bu görüşmeler iki buçuk yıl devam etmiştir. ABD'nin SALT I anlaşmasını kabul etmesi konusunda Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan raporda şu önerilere yer verilmiştir:

1-)Stratejik silah rekabetini azaltacak bir anlaşma, şu anda programlarımızı etkileyen belirsizliklerin çoğunu azaltabilir.

2-)Sadece müzakere yaparak, her iki tarafın nükleer kuvvetleri ve stratejiyi nasıl gördüğüne dair Sovyetler Birliği'nden değerli bilgiler edinebilir ve daha iyi bir bakış açısı kazanabiliriz.

3-)Uzun vadede; stratejik güçlerimizin maliyetleri, bir anlaşmayla, anlaşmasız olandan muhtemelen daha düşük olacaktır.¹⁷⁴

Bahsi geçen bu üç madde ABD'nin SALT görüşmelerini nasıl gördüğünü açıkça göstermiştir. ABD başta, Soğuk Savaş'ın getirdiği silahlanma yarışında kendi dış politikasındaki puslu havanın daha belirgin olması için zaman kazanmak istemektedir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan, SALT I görüşmelerine dek iki ülke diğer kutup lideri ülkenin stratejileri, gücü ve askeri yetenekleri hakkında bilgi edinebilmek için casusluk faaliyeti yürütmüşlerdir. Ancak SALT görüşmeleri sayesinde ayrıca casusluk faaliyetlerine gerek kalmadan, karşılıklı olarak birbirleri hakkındaki çoğu konuda bilgi sahibi olmuşlardır.¹⁷⁵ Görüşmeler neticesinde, üzerinde mütabık kalınan silahların azaltılması konusunda ABD ve SSCB 26 Mayıs 1972 tarihinde anlaşmaya varmışlardır. Uluslararası politik ilişkilerin her alanını oldukça meşgul eden "Dehşet Dengesi" SALT I ile yerini iki ülkenin de nükleer

¹⁷⁴Foreign Relations of the United-States (FRUS), "Paper Prepared by the National Security Council Staff", Washinhton, 1969-1972, s. 283.

¹⁷⁵ FRUS, a.g.m, s.284.

silahlarını sınırlandırma konusunda atmış oldukları bu ilk adım sonrasında “*Detant*” Yumuşama Dönemi’ne bırakmıştır.¹⁷⁶

Yumuşama Dönemi’nin çerçevesinin belirlendiği asıl anlaşma 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedidir. SALT I’den sonra SSCB ve ABD liderleri Helsinki’de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı yapılmasını kararlaştırmışlardır. Doğu ve Batı arasında diyalog ortamının geliştirilmesi ve SALT anlaşması sonrası uluslararası yapıda barış ortamının ilerletilmesi adına iki yıl sürecek olan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Helsinki Nihai Senedi 1 Ağustos 1975 tarihinde 35 ülke tarafından imzalanmıştır. Görüşmeler siyasi, askeri, ekonomik konular yanında insan hakları gibi konuları da kapsamaktadır. Sepet I olarak adlandırılan ve güvenlik konularında anlaşmaya varıldığı kısım insan hakları ve temel özgürlükleri içermektedir. Ayrıca askeri alanda şeffaflığı esas alan kısımlar da mevcuttur. Daha detaylı ele almak gerekirse Soğuk Savaş’ın ülkeler üzerinde yarattığı güvenlik endişelerinden dolayı: devletlerin egemenliklerine ve sınırlarına saygı duyulması hususunda mutabık kalınmıştır. Aslında bu kısım 1648 Vestfalya Anlaşmasının hükümleriyle benzerdir. Sepet II olarak ele alınan kısım ekonomik, bilimsel, teknolojik ilişkilerin ele alındığı kısımdır. Konsensüse varılan kısımlar ele alındığında Yumuşama Döneminin Avrupa devletlerine sirayet ettiği görülmektedir.¹⁷⁷

Başkan Nixon, göreve geldiği zaman dünyanın içinde bulunduğu Soğuk Savaş ortamı varlığını sürdürmesine rağmen Yumuşama Dönemi de yaşanmaktaydı. Bir taraftan dünya üzerinde “Dehşet Dengesi”nin hafızalarda yarattığı travma devam ederken, diğer taraftan ABD’nin müdahil olduğu Vietnam savaşı, ABD açısından bir hezimete dönüşmüştü. Ayrıca Ortadoğu’da süregelen Arap-İsrail gerginliği ABD ve Batı Bloğu açısından çok büyük öneme sahip Ortadoğu’da, önü alınamayacak krizlere yol açmaya devam etmiştir. Nixon, uluslararası politikada yaşanan bu çatışmalar sürecinde başkanlık yapmıştır. Vietnam Savaşı’nın ABD aleyhine dönmeye başladığı bir dönemde başkanlığı devralan Nixon’ın, Guam adasında Vietnam Savaşı

¹⁷⁶Britannica, Strategic Arms Limitation Talks, Url: <https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Limitation-Talks>.

¹⁷⁷Commission on Security and Cooperation in Europe, “The Helsinki Process and the OSCE”, Url: <https://www.csce.gov/about-csce/helsinki-process-and-osce>, Erişim Tarihi: 19.08.2021.

ve ABD'nin dış politikası hakkında yapmış olduğu açıklamalar Nixon Doktrini olarak adlandırılmıştır. Nixon'un açıkladığı doktrin, üç ana temel üzerinde şekillenmiştir hatta bu doktrin Yumuşama Döneminin ABD tarafından nasıl algılandığı ve gelecek adına ne tür politika izleneceği hususunda önem arz etmektedir. Doktrin, ilk olarak ABD'nin önceden yapmış olduğu anlaşmaların geçerli olduğunu ilan etmiş Soğuk Savaşın devam ettiğine vurgu yapılarak başlamıştır. İkinci olarak Vietnam savaşının ABD üzerinde yarattığı etkiyle beraber dünya üzerindeki devletlerin güvenliğinden bütünüyle ABD'nin sorumlu olmadığını açıklamış ancak müttefiklere yardımın devam edeceği taahhüdünde bulunmuştur. Üçüncü olarak ise dünyanın özellikle içinde bulunduğu nükleer tehdide karşı ABD'nin nükleer gücünün Batılı müttefiklere bir güvence oluşturduğunu belirtmiştir. Aslında bununla bir önceki maddeye atıfta bulunarak ABD'nin hala lider ülke olduğunu ancak her alanda taşın altına elini sokmayacağını ilan etmiştir.¹⁷⁸ Doktrin maddelerine bakıldığında 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi ve sonrasında ABD'nin müdahil olduğu Vietnam savaşının etkilerini görmek mümkündür. Bahsi geçen olayların Yumuşama Dönemine yol açtığı bilinmektedir; ama bu hadiselerin Nixon dönemi ile beraber ABD dış politikasında yarattığı etki artık iyice görünür hale gelmiştir.

Nixon Doktrininin Ortadoğu bölgesine yansması ise “Çifte Sütun” politikası olarak adlandırılan, Batı ile iyi ilişkilere sahip Suudi Arabistan ve İran ile birlikte bölge güvenliğini sağlamak adına ABD önderliğinde üçlü ilişkiye dayanmaktadır. Üçüncü madde ile bahsi geçen ülkelere güvence verilmesi aynı zamanda ABD'nin Vietnam tecrübesinin bir yansıması olmuştur. Birleşik Devletler böylece hem bölgede Sovyet yayılmasını engelleyerek kendine siyasi alanda koruma sağlarken hem de petrol konusunda ekonomik dengeyi sağlamlaştırma ve avantajı ele geçirme amacı gütmüştür.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Enver Önder, “Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020, Cilt:4, Sayı:1, ss.32-33.

¹⁷⁹ Özdemir Akbal, *Sistemik Uluslararası Politika Teorisi Bağlamında ABD-Suudi Arabistan İlişkilerinin Analizi*, (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2018, s.115.

Nixon Doktrini, Yumuşama Dönemine ilişkin ABD dış politikasında özellikle Ortadoğu politikasındaki değişikliği ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Ortadoğu’da güç dengesi kurarak kendi hamiliğinde bir ittifak sistemi kurmuştur. Suudi Arabistan ve İran, Sistemik Uluslararası Politika teorisinin yansıması olarak kendi güvenliklerini sağlamak adına “Karşılıklı Bağımlılık” ilkesi uyarınca güç dengesine katılmışlardır.

4.3.1.RİCHARD NIXON DÖNEMİNDE ORTADOĞU’DAKİ SORUN ALANLARI

Ortadoğu’nun II. Dünya Savaşı’ndan sonra dengelerini değiştiren olaylar yukarıda da belirtildiği üzere İsrail’in bağımsızlığını ilan etmesi ve ardından bölge ülkeleri arasında yaşanan savaşlardır. Bölgede yaşanan bu sorun ABD ve Suudi Arabistan arasında bazen politik çıkmazlar yaratmıştır. Bu çıkmazların aşılması adına Arap-İsrail anlaşmazlığının çözüme kavuşturulması için bir dizi diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nixon başkanlık koltuğuna oturmadan kısa süre evvel Ortadoğu’da bir kez daha Arap-İsrail çatışması yaşanmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere 1967 yılında yaşanan bu savaş Ortadoğu barışının oluşumunu daha da zorlaştırmıştır.

Nixon başkan olduktan sonra Vietnam savaşına son vermiş ve Ortadoğu’da barışın sağlanması adına çalışmalara başlamıştır. Zira ABD’nin bu yöndeki adımları Arap devletleri arasında ABD’nin İsrail’e destek verdiği şekilde yorumlanmıştır. Bu konuda ABD başkanının üzerinde düştüğü Arap-İsrail sorunu hem bölge istikrarının sağlanması hem de Suudi Arabistan ilişkilerinin olumlu seyri açısından önemli görülmüştür. ABD’nin bahsi geçen taraflar arasındaki barışı gerçekleştirmek istemesinin temelinde bölgede artan Sovyet nüfuzunu önlemek ve petrolün Batı ittifakı üyelerine akışını güvenli şekilde sağlamak bulunmaktadır. Suudi Arabistan açısından ise bölgesel barışın sağlanması ve kendi hanedan güvenliğinin tesisi önemli görülmektedir. Zira yukarıda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan’ın iç ve dış politikasını belirleyen en önemli unsur yönetimi kendi tekelinde bulunduran Suud

ailesinin güvenliğini sağlamak olmuştur. Sistemik Uluslararası Politika teorisinde uluslararası yapının anarşik yapısından dolayı devletlerin birinci önceliğinin özellikle yetenekleri kısıtlı olan devletlerin güvenliğini sağlamak adına güçlü devletlerle kurduğu iyi ilişkilere önem atfedilmiştir. Dolayısıyla Ortadoğu'daki barış sürecinin sağlanmasında Suudi Arabistan'ın ABD'ye duyduğu gereksinim bu yönden değerlendirilebilir.

Nixon başkan seçildikten hemen sonra Kral Faysal'ın Suudi Arabistan'da yabancı misyon şefleri için verdiği davete ABD Büyükelçisinin de katılmış ve görüşmenin ana noktalarını Washington'a göndermiştir. Büyükelçi, Washington'a gönderdiği belge iki kısımdan oluşmaktadır. Faysal'ın davet esnasında yaptığı konuşma birinci kısmı oluştururken, davet sonrası Kral Faysal ve ABD Büyükelçisinin ikili görüşmesi ikinci kısmı oluşturmaktadır. Faysal, yaptığı konuşmada yeni gelen hükümetin (Nixon Hükümeti) Arap-İsrail sorununda dengeli bir politika izlemesi gerektiği yönünde talebini iletmiştir. ABD bu sorunu çözme noktasında gerçekleştirmesini istediği ilk adımın İsrail'in amacının ve toprak hedefinin ne olduğu konusunda bilgi edinmesi ve bu bilgilerin kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Özellikle, İsrail'in Kudüs'ten kesinlikle çekilmesi gerektiğini ve bunun kendileri açısından kırmızı çizgi olduğunu belirtmiştir. Kral Faysal ve Büyükelçi arasında yapılan ikili görüşmede konuşulan asıl konu özet olarak, İsrail tehdidi ve artan komünist yayılmacılığı olmuştur. Kral Bölgede artan Siyonist ve komünist tehlikeden önceki ABD yönetimini suçlamıştır. Özellikle Mısır, Suriye gibi devletlerin SSCB ile yakınlaşmasının, Suudi Arabistan gibi ılımlı Ortadoğu devletlerini tehdit ettiğini belirtmiştir. Bu konuda Büyükelçi, Suudi Arabistan'ın varlığı ve durumunun ABD tarafından bilindiğini ve önemsendiğini belirtmiştir. Ayrıca Kral Faysal, ABD'nin bölgede barışı sağlamaya yönelik atacağı ilk adım olarak, İsrail'i 5 Haziran'daki sınırlara çekilmesini sağlaması, Kudüs'ten çıkarılması isteğinde bulunmuştur. Suudi Arabistan'ın özellikle Kudüs konusunda geri adım atmayacak tavırda olduğunu ve bunun sağlanamaması durumunda Suudi Arabistan'ın diğer Arap devletleriyle ortak bir biçimde hareket edeceği kararlılığını göstermiştir. Ayrıca Kral Faysal, İngilizlerin bölgeden çekilmesinden sonra

Körfez’de yaşanan güç boşluğundan dolayı, kontrolün sağlanması adına İran ile özel olarak ikili diyalogun geliştirileceği konusunda bilgi vermiştir.¹⁸⁰

İsrail sorununun konuşulduğu diğer görüşme ise Prens Fahd’ın ABD ziyaretinde gerçekleşmiştir. Fahd, ABD’nin Arap-İsrail sorununda ABD’nin adil taleplerinin Araplar tarafından olumlu şekilde karşılanacağını ve barışın sağlanması durumunda SSCB’nin bölgedeki etkin siyasetinin son bulacağını belirtmiştir. Ayrıca Fahd, ABD’nin İsrail’e yapacağı her türlü yardımda özellikle silah yardımıyla bölgenin istikrarının bozulacağı, sonucunda ABD ile iyi ilişkilere sahip olan Suudi Arabistan’ın bölgede yalnızlaşabileceği tehlikesi üzerinde durmuştur.¹⁸¹ Ayrıca Bakan Rogers’in 1971 yılında Kral Faysal ile yaptığı görüşmelerde; Kral, Prens Fahd’ın ABD ziyaretinde değindiği konulara paralel şekilde aynı konular üzerinde durmuştur. Kralın, Ortadoğu politikasını “Siyonist-komünist” komplocu politikalara karşı kurmuş olduğu gözlemlenmiştir. Barış şartı olarak; İsrail, Mısır ve Ürdün’ün kendi aralarında mutabık kaldıkları her türlü anlaşmaya razı olacaklarını söylemiştir. Sadece Kudüs konusunda İsrail’in bahsi geçen yerden çekilmesi gerektiği ve bunun bir anlaşma şartı olarak öne sürüldüğü bilgisi verilmiştir.¹⁸²

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Arap-İsrail sorunu küresel çapta bir sorun haline gelerek Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB açısından Ortadoğu üzerinde politik çıkarlar temeline indirgenmiştir. Bu anlaşmazlığın temelinde sadece dini hassasiyetlerin olduğunu belirtmek yanlış olacaktır. Zira görülmüştür ki, farklı iki Hıristiyan topluma sahip SSCB ve ABD, farklı taraflara destek vermişlerdir. Suudi Arabistan ise bu soruna hanedan güvenliği ve devlet çıkarı özelinde yaklaşmıştır. Arap-İsrail sorununun yarattığı çatışma ortamı kendi güvenliği açısından ABD’ye bütünüyle bağlılık hisseden Suudi Arabistan açısından büyük bir sorun teşkil etmiştir. Zira radikal hükümetler tarafından, ABD ile aralarında olan yakın ilişki sebebiyle, Suudi Arabistan’ın yalnızlaştırılması tehlikesini ortaya çıkarmıştır.

¹⁸⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Consulate General in Dhahran to the Department of States, 5 Şubat 1969, ss.400-402.

¹⁸¹Foreign Relation of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 13 Ekim 1969, ss.411-412.

¹⁸²Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the Presentt’s Deputy Assistant For National Sacurity Affairs (Haig) to Presedent Nixon, 5 May1971, ss.478-479.

Yalnızlaştırılma tehlikesi gelecek bölümlerde görüleceği üzere Suudi Arabistan'ın Ardına Takılan bir devlet yapısından kurtulmak amacıyla daha bağımsız ve yeteneklerini geliştirmiş bir devlet yaratma arzusu çerçevesinde Suudi Arabistan'ı motive edici bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır.

4.3.2.RICHARD NIXON DÖNEMİ SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

Nixon başkanlık görevini Johnson'dan devraldıktan sonra, daha önceki yönetimlere nazaran Ortadoğu'ya daha fazla önem vermiştir. Pek tabii bahsi geçen dönemde Suudi Arabistan ve ABD arasında gelişen olumlu ilişkilerin altında başkan ve yardımcılara sunulan ve karar alma süreçlerine etki eden bilgilerin ve belgelerin önemi çok yüksektir. Başkanlık koltuğuna oturduktan sonra özellikle ABD çıkarları açısından bölgede önemli yere sahip Suudi Arabistan hakkında birçok istihbarat raporu hazırlanmıştır. CIA'nın 7 Nisan 1970 tarihinde hazırladığı bir istihbarat raporunda; ABD'nin Suudi Arabistan ile siyasi ilişkilere başladığı tarihten raporun hazırlandığı güne kadar ikili ilişkilerin geçmişinde önemli yer tutan noktalara değinilmiştir. Ayrıca tarihsel perspektiften sonra, gelecek siyasi ilişkiler hakkında bir dizi görüş öne sürülmüştür. Ayrıca raporda Ortadoğu'daki sorun alanları ve Suudi Arabistan hükümetinin bu sorunlara vermiş olduğu reflekslere yer verilmiştir. Nixon'un başkanlığı süresince bilgilendirme amacıyla istihbarat ve dışişleri birimlerince düzenlenmiş beş adet rapor bulunmaktadır. Nixon dönemindeki ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin temelini oluşturan bu raporlara başlıklar halinde değinilecektir. Bu minvalde 21 Kasım 1969 tarihli, Suudi Arabistan'ı inceleyen, ikili ilişkilerde önemli noktaların neler olduğunu açıklayan ve hatta bu noktalardan hareketle karar alıcılara stratejiler öneren rapor önemli bir yer teşkil etmektedir.

Rapor Suudi Arabistan'ı dört başlık altında incelemiş ve ABD hükümetine yardımcı olmak adına üç farklı yol sunmuştur. İlk başlıkta Suudi Arabistan'ın, ABD'ye ekonomik alanda katkılarından bahsedilmiştir. Bu konuda ABD petrol şirketlerinin bölgedeki kazançlarının, Suudi Arabistan'a yapılan askeri alandaki satışların ve ayrıca sivil ticari gelirlerin toplamının yarım milyar doların üstünde

olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ABD'nin, Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumdan faydalanarak yüksek oranda askeri uçuşların gerçekleştirildiğine ve ABD Deniz Kuvvetlerine bağlı gemilerin Suudi Arabistan limanlarında demirleyebildiğine ve hatta yakıt ikmali yaptıklarına, ayrıca Asya'da bulunan ABD askeri güçlerinin yakıt ihtiyaçlarının %85'inin Suudi Arabistan ve Bahreyn tarafından karşılandığına değinilmiştir. Raporun ikinci başlığında Suudi Arabistan'ın ABD açısından taşıdığı siyasi öneme dikkat çekilmiştir. Kral Faysal'ın özellikle dönemin getirdiği iki kutuplu yapıda ABD tarafında yer alma konusunda güçlü bir iradeye sahip olduğuna ve çok net bir biçimde anti-komünist bir tavır sergilediğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca dönemin Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın, SSCB ile iyi ilişkiler kurarak bölgede etkin konuma geçmek için bu ilişkiden yararlanmaya çalıştığına, Faysal'ın bu politikaya sert bir biçimde karşı koyduğuna değinilmiştir.¹⁸³ Raporun ilgili bölümlerinde görülmektedir ki ABD'nin ekonomik, stratejik ve politik çıkarları için bölgede güçlü bir Suudi Arabistan'a ihtiyacı vardır; hele ki SSCB Mısır üzerinden Ortadoğu'da etkin olma amacı güderken. Ancak, Arap-İsrail sorununda Suudi Arabistan'ın, Filistin tezini desteklediği ve desteklemeye devam etmekte olduğu belirtmiştir. Ancak Suudi Arabistan'ın kısa süre içinde radikalleşme ihtimalinin zayıf olduğu öngörüsünde bulunulmuştur. Ayrıca raporda, Filistin meselesinin, gelecekte ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği uyarısı yapılmıştır. Çünkü 1947'den bu yana ABD'nin bu konuya ilişkin tavrı Arap devletlerince İsrail yanlısı olarak değerlendirilmekte ve bu sebeple Suudi Arabistan'a hem bölge devletlerinin hem de kendi vatandaşlarının ABD ile olan ilişkilerinde baskı oluşturduğu düşünülmektedir.¹⁸⁴ Ayrıca Nixon başkan seçildikten sonra Kral Faysal, ABD Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede, genel olarak ABD-Suudi Arabistan ilişkileri ele alınmış, iki ülke ilişkilerinin olumlu yönlerinden hareketle bunun bölgedeki radikal devletler tarafından Suudi Arabistan'ı yalnızlaştırmaya yönelik bir araç

---

¹⁸³Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.419

¹⁸⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.420

olarak kullanılmasına yol açabileceği belirtilmiştir.¹⁸⁵ Kral, ABD'nin dış politikasını İsrail yanlısı olarak değerlendirmiş, dolayısıyla Arap devletlerinin bu yüzden Sovyetler Birliğine yakınlaştığını ifade etmiştir ve Ortadoğu'da Batı yanlısı olan devletlerin de bölgede yalnızlaşmasına yol açtığı şeklinde bir eleştiri yapmıştır. Ayrıca Yemen'de yaşanan karışıklık süresince Suudi Arabistan'a yapılan silah sevkiyatının ABD tarafından durdurulması, Suudi Arabistan'ın ABD'nin güvenilir bir devlet olup olmadığını sorgulamasına yol açmıştır. Suud hanedan üyeleri ve yönetici elit, ABD hakkındaki bu tartışmalı fikirlerin gelecekte Suudi Arabistan'ı silah ve petrol konusunda başka ortaklar aramaya itebileceğini savunmuştur.¹⁸⁶ Öyle ki Siyasi İşlerden Sorumlu Sekreter Johnson, Savunma Bakan Yardımcısı Packard'a yazdığı mektupta bu önemli durumdan bahsetmiş ve Prens Fahd'ın yapacağı ABD ziyareti öncesinde ABD'nin, Suudi Arabistan petrollerindeki hisselerinin önemine ve kendileri lehine yaratmış olduğu ekonomik avantaja dikkat çekmiştir. Bunun dışında Arap-İsrail geriliminden dolayı ilişkilerin son dönemdeki sorunlu yapısı üzerinde durmuş ve ziyaret esnasında Prens Fahd'a özel ilgi gösterilmesi yönünde talepte bulunmuştur.¹⁸⁷ Johnson'un kaleme aldığı bu rapor, Sistemik Uluslararası Politika teorisinde belirtildiği üzere, güç dengesi içinde yeteneği daha fazla olan tarafın ilişkilerde daha fazla kâr edeceği tezini kanıtlamaktadır. Suudi Arabistan'ın askeri, siyasi ve ekonomik alanda yeteneklerini geliştirebilmek ve güvenliğini sağlayabilmek adına yeteneği daha fazla olan ABD'ye ihtiyacı vardır. ABD ise bu durumda siyasi, askeri ve ekonomik alandaki ikili ilişkilerde daha fazla kâr etmektedir ve ABD'li karar alıcılar böylesi bir durumun tehlikeye girmesinin engellenmesi amacı taşımışlardır.

Raporda geçen üçüncü önemli başlıkta ise, Suudi Arabistan'ın; ekonomik ve sosyal durumu yansıtılmaktadır. Faysal döneminde Suudi petrollerinin üretim miktarının arttırılmasının ülke ekonomisinde büyümeye ve istikrara yol açtığına

¹⁸⁵Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Consulate General in Dhahran to the Department of State, 5 February 1969, s.401.

¹⁸⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 Kasım 1969, Memorandum From the Chairman in the Interdepartmental Group for Near East and South Asia (Sisco) to Chairman of the Review Group (Kissinger), s.421

¹⁸⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From the Under Secretary of State for Political Affairs (Johnson) to the Deputy Secretary of Defense (Packard), 15 September 1969, s.408.

özellikle petrolden elde edilen gelirler ile iletişim ve ulaşım alanında yatırımların yapıldığına ancak Ürdün'e yapılan yardımlar dolayısıyla istenilen yatırımların tamamının gerçekleştirilemediğine değinilmiştir. Ayrıca bölgede yaşanan çatışmalar ve radikal rejimlerden doğan tehditlerden dolayı kral dış politikaya odaklanamamış ve iç politikada siyasi ve sosyal modernizasyon çabalarına ket vurulmuştur.¹⁸⁸

Raporun dördüncü başlığı Suudi Arabistan'ın güvenlik algısı konusundaki yorumları içermektedir. Bölümün hemen başında Suudi Arabistan'a yönelen acil ve önemli bir tehdidin olmadığı belirtmiştir. Özellikle Altı Gün Savaşı sonrası Suudi Arabistan'ın finansal yardımıyla birlikte Nasır'ın Yemen'de bulunan askerlerini geri çekmesinin Filistin sorununda bütüncül bir Arap politikasına neden olabileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca bahsi geçen ve 1967'de yaşanan Arap-İsrail savaşında Suudi Arabistan'ın etkin şekilde bulunmamasına karşın Ürdün'ün Güneyinde askeri birlik bulundurduğu ve İsrail'in Suudi Arabistan'a olası bir saldırısı durumunda ABD desteğinin alınamayacağı konusunda genel bir kanının olduğu belirtilmiştir. Bu düşünceden yola çıkılarak Suudi Arabistan'ın silahlı kuvvetlerini daha fazla geliştireceği yönünde bir tahmin ileri sürülmüştür. Bu tahmin, aşağıda da görüleceği üzere, kısa bir süre sonra gerçekliğe kavuşacaktır. Suudi Arabistan yöneticilerine hakim olan ABD'nin güvenilir bir devlet olmadığı fikrinin onları farklı bir yöne itmesi yani farklı bir ortak arama ihtimali zayıf olarak görülmüştür. Bölgede SSCB tehdidinin halen varlığını sürdürmesi, son dönemde ilişkilerin olumlu yönde seyretmesine rağmen Mısır- Suudi Arabistan ikili ilişkilerinin belirsiz geleceği gibi olgular bunun sebepleri arasında sıralanmaktadır. Ancak en önemli unsur, İngiltere'nin körfezden çekilmesinden sonra bölgede yaşanacak güç boşluğunun Suudi Arabistan ve diğer bölge devletlerinde yarattığı belirsizlik olarak görülmektedir. Zira bahsi geçen güç boşluğunun Suudi Arabistan'ı ABD'ye daha da bağımlı hale getireceği öngörülmüştür. Kısaca Suudi Arabistan'ın, ABD'yi, Körfez'de İngiltere'nin yeni varisi olarak gördüğü çıkarımı yapılmıştır.¹⁸⁹ Zira Prens

¹⁸⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.422.

¹⁸⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.423.

Fahd'ın Washington ziyaretinde, bu duruma atıfta bulunularak ABD'nin İngiltere sonrası bölgedeki istikrarı sağlama adına varlığının çok daha önemli olduğunun altı çizilmiştir.¹⁹⁰ Suudi Arabistan'ın, ABD'ye olan bağlılığı ayrıca savunma harcamalarına bakıldığında da görülebilir. Çünkü raporda Suudi Arabistan'ın ABD'den yıllık olarak 62 Milyon Dolar silah satın aldığına böylelikle aslında Suudi Arabistan'ın güvenliği konusunda ABD'nin sahip olduğu etkin role atıf yapılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere güç dengesi içinde yeteneği daha gelişmiş tarafın ilişkilerdeki elde ettiği kârın diğer taraftan daha fazla olacağı öngörülmüştür. Waltz böylesi bir durumda yetenekli tarafın diğerinden daha fazla elde ettiği geliri, diğerinin güvenliğine veya daha fazla bağımlı olması yönünde kullanabileceğini belirtmiştir. Bu durumda, Yemen ve İsrail sorunları konusunda ABD'nin Suudi Arabistan aleyhine tavır sergilemesinin Suudi Arabistan'ı farklı yollar ve farklı ortaklar aramaya itebilmesi ihtimali üzerinde durulmuştur. Teoride bu durum yeteneği daha az olan tarafın güç dengesi içinde daha fazla pay alabilme adına yeteneklerini geliştirmesi gerekliliği şeklinde yorumlanmıştır. Gelecek bölümlerde Suudi Arabistan'ın yeteneklerini geliştirmek adına izlediği yollar ele alınacaktır.

Raporun ilk bölümü ve ilk bölümünün üç başlığında Suudi Arabistan ile ilişkilerin önemli noktalarına atıf yapılırken ikinci bölümde ABD karar alıcılarına iki strateji önerisi sunulmuştur. Bu stratejilerden ilki, ABD'nin ekonomik ve siyasi çıkarlarından dolayı Suudi Arabistan'ın en üst düzeyde korunması prensibine dayanmaktadır. Böylesi bir stratejinin belirlenmesinde şu amaçlar göz önünde bulundurulmuştur:

1. Suudi Arabistan petrolünün, ABD'nin Batılı müttefikleri ve Japonya'ya yönelik akışının düzenli olarak devamının temini.
2. Suudi Arabistan'da bulunan ABD yatırımlarının korunması ve geliştirilmesi.

---

¹⁹⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Of Conversation, 14 October 1974, s. 416.

3. ABD ordusunun Suudi Arabistan'da sahip olduğu uçuş imkânı ve deniz kuvvetlerinin yakıt ikmal avantajının sürdürülmesi.¹⁹¹

Sıralanan bu üç sebep ve hatta komünist yayılcılığına karşı tavrı, rapora göre, diğer bölge devletleriyle karşılaştırıldığında Suudi Arabistan'ı çok önemli bir konuma oturtmaktadır. Dolayısıyla her ne olursa olsun ABD çıkarları açısından Suudi Arabistan devletinin güvenliği ön planda gelmektedir. Ayrıca ilişkilerin geleceği konusunda içeren Ulusal İstihbarat Tahmini belgesinde, Suud ailesinin muhafazası konusunda yorumlar ve tahminler içeren ABD yönetiminin her şeyi yapması gerektiği, aksi halde olası bir yönetim değişikliğinde Suudi Arabistan'da yönetime geçebilecek radikal bir rejimin, ABD'nin bölgesel çıkarlarına aykırı olacağı dile getirilmiştir.¹⁹² Tezin ele aldığı teoriye göre, ABD'nin böylesi bir politika izlemesi Kendine Yardım ilkesinin bir uzantısıdır. Zira ABD'nin özniteliklerinin Suudi Arabistan'ın özniteliklerinden daha gelişmiş ve uzmanlaşmış olması, siyasi ve ekonomik alandaki anlaşmalarda ABD'nin Suudi Arabistan'a nazaran daha fazla kâr etmesini sağlamaktadır. Böylece Suudi Arabistan üzerindeki “*Status-quo*” sunu devam ettirmek istemektedir.

Suudi Arabistan'nın kendisine yönelik olası bir dış tehdidin varlığı halinde ABD'ye büyük oranda bağımlı olduğu belirtilmiştir. Suudi Arabistan bahsi geçen dönemde İsrail'den, SSCB'den ve Mısır'dan yüksek oranda tehdit algılamaktadır. Raporun ilgili bölümünde Suudi Arabistan'ın Silahlı Kuvvetleri açısından güçsüz olduğu ve olası dış kaynaklı bir tehditte ülkesini koruyabilecek yetenekten yoksun olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla Birleşik Devletlerin karar vericilerine ABD çıkarları adına Suudi Arabistan'ın rejim, hanedan ve devlet güvenliğinin korunması konusunda aktif rol almasının gerekliliği önerilmiştir. Suudi Arabistan'ın güvenlik konusunda ABD'ye olan bu bağımlılığı Sistemik Uluslararası Politika Teorisi çerçevesinde “Ardına Takılma” olarak nitelendirilebilir. Çünkü Suudi Arabistan'ın yaptığı tek şey güçlü devletin ardına takılarak onun gücünden yararlanma yoluna gitmek olmuştur. Waltz bu durumu güç dengesi içinde güçsüz devletin, blok içinde

¹⁹¹Foreign Relations of the United States (FRUS), , Memorandum From the Chairman in the Interdepartmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), 21 November 1969, s.425

¹⁹²Foreign Relations of the United States (FRUS), National Intelligence Estimate, 7 April 1970, s.451.

güçlü bir devlete yanaşarak kendi güvenliğini ve yeteneklerini geliştirme amacı olarak tanımlamıştır. Suudi Arabistan'ın monarşik devlet yapısı; SSCB ve radikal Arap devletlerinin Suud ailesine yönelik muhalif tavrı göz önünde bulundurulduğunda Suudi Arabistan'ın rejim ve aile güvenliği konusunda ABD'ye bağımlılığını temellendirmek kolaylaşacaktır. Böylelikle Suudi Arabistan yukarıda da belirtildiği üzere teori özelinde, Ardına Takılan (*Bandwagon*) bir devlet görüntüsü çizmiştir.

ABD'nin ülke çıkarı konusunda Ortadoğu'da kendine en fayda sağlayabilecek devletin Suudi Arabistan olduğu, raporun önceki bölümlerinde yer almıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak bölgede düzenin ve istikrarın sağlanması adına ABD'nin, Suudi Arabistan'a bir dizi misyon yüklemesi konusunda strateji sunulmuştur. Suudi Arabistan'ın devlet yapısı ve devlet öncelik meselesinde Suud hanedanının devamının öncelikli konu olması, ABD ve Suudi Arabistan'ı bölgedeki statükonun devam etmesi yönünde ortak paydada buluşturmuştur. Buradan hareketle, Suudi Arabistan'ın bölgede aktif ve barışçıl bir politika coğrafyanın geleceği adına önem arz etmektedir. İngiltere'nin bölgeden çekileceğini duyurması özellikle körfezin güvenliği konusunda İran ve Suudi Arabistan'ın ABD ile ortak çalışma yürütmesine neden olmuştur. Bu strateji ABD'nin İran ve Suudi Arabistan'dan oluşan iki ayaklı politikasının temelini oluşturacaktır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın komşu ülkesi olan Yemen'de yaşanan iç çatışmada aktif görev üstlenmesi, ABD'nin bu ülke ile ilişkilerinde olumlu etki yaparak özellikle Yemen'de Mısır'ın yeniden etkin olabilmesinin önünü kesmiştir.¹⁹³

Raporun ikinci bölümünün son başlığı olan İkinci strateji bölümünde, Suudi Arabistan ile ilişkilerin düzenli ve sağlıklı şekilde nasıl devam edeceği hakkında fikirler öne sürülmüştür. Özellikle monarşi yönetimine sahip bir devlet ile ilişkilerin düzenli şekilde yürütülmesi için karar alıcılar ile diyalog en önemli yeri teşkil etmektedir. Raporda, Kral Faysalın sağlık durumunun iyi olduğu dolayısıyla hem onunla hem de yakın çevresiyle ilişkilere özen gösterilmesi için gerekli bazı uyarılar

¹⁹³Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.426.

yer almıştır. ABD'nin yayınladığı diğer belgelerde de hanedan üyelerinin sağlık durumları üzerine birçok rapor hazırlanmış ve bir sonraki liderin kim olacağı yönünde öngöründe bulunulmuştur. Bunlardan biri de CIA tarafından hazırlanan belgedir. Belgede, Kral Faysal sonrasında aile içinde bir karışıklık çıkabileceği ve ordudaki muhaliflerin bu fırsattan yararlanarak bir darbeye yönetimi değiştirebileceği olasılığına yer verilmiştir.¹⁹⁴ Bölge ilişkilerini derinden etkileyen Arap-İsrail anlaşmazlığına bir çözüm bulunamaması halinde Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerinin çıkmaza girebileceği öne sürülerek ABD'nin Suudi Arabistan'daki yatırımlarını güvence altına alması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Varlıkların korunması ve özellikle ilişkilerin kötüleşmesi halinde bir dizi strateji belirlenmiştir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Suudi Arabistan'a karşı oluşabilecek tehditlerde ya da saldırılarda, Suudi Arabistan'ın toprak bütünlüğüne olan ilgimiz kuvvetli şekilde gösterilmelidir.
2. Suudi Arabistan'ın korunması adına açık uçlu her türlü taahhütten kaçınılmalı ancak verilen taahhütlere uyulmalıdır.
3. Ortadoğu'da Suudi Arabistan ile her alanda aynı düşünce paydaşında bulunmasak da Kral Faysal ve yardımcılarıyla sıkı ilişkilere devam edilmelidir.
4. İsrail'in Tiran'dan¹⁹⁵ çekilmesi için baskı yapılmalıdır.
5. Körfezin güvenliği konusunda İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi adına çalışmalara devam edilmelidir.
6. Suudi Arabistan'ın isteği üzerine askeri alanda ayrıntılı çalışmalar yürüterek, gelecekte ihtiyaçları ölçüsünde tavsiyelerde bulunulmalıdır. Böylelikle Suudi Arabistan silahlı kuvvetlerinde her anlamda temel taşının Birleşik Devletlerin olmasının devam ettirilmesi sağlanacaktır.
7. Gelecekte çok yüksek oranda olmayacak şekilde askeri alanda orta düzeyde krediler verilmeye devam edilmelidir.¹⁹⁶

¹⁹⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 15 July 1971, ss.490-491.

¹⁹⁵ Kaynakta 1967 yılında İsrail tarafından işgal edilen yerin ismi olarak geçmektedir.

¹⁹⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Inter Departmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), s.430.

4.3.3.SUUDİ ARABİSTAN'IN KAYNAKLARININ VE ETKİN DIŞ POLİTİKASININ, ABD İLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Suudi Arabistan petrol üretmeye ve ihracatını yapmaya başlamasıyla beraber ülkenin kalkınmasında petrol çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Petrol ülkenin büyümesine ve iç politikada Suud ailesinin hâkimiyetini kuvvetlendirmesine yol açarken, dış politikada ise finansman alanında daha bağımsız hareket etmesine neden olmuştur. Ancak 1967 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşıyla beraber ülke gelirlerinde önemli azalmalar ve ekonomide daralmalar yaşanmıştır. Çünkü Suudi Arabistan'ın askeri gücünün yeterli olmayışı bölgesel sorunlarda onu farklı bir yol izlemeye itmiştir. Bölgesel savaşlarda Suudi Arabistan aktif şekilde yer almasa da ekonomik gücünü kullanarak tercih ettiği tarafa finansal destek vermiştir. 1967 yılında yaşanan savaşta hangi oranda destek verdiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

CIA tarafından hazırlanan istihbarat raporunda, Suudi Arabistan ile gerçekleştirilen son petrol anlaşmasından önce Suudi Arabistanlı yetkililerin finansal durumdan olağanüstü endişeli oldukları belirtilmiştir. Hatta petrol üretimine geçtikleri yıllardan itibaren bu yana ilk defa mali olarak bu derece açık verdikleri, dolar rezervlerinde %17 oranında kayıplar yaşadıkları vurgulanmıştır. Bu krize neden olan en önemli sebebin, Arap-İsrail savaşında Suudi Arabistan'ın Mısır ve Ürdün'e yaptığı yardımların olduğu belirtilmiştir. 1967 yılında yapılan silah ve finansal yardımların maliyeti 175 milyon dolarken, bu miktar 1969 yılında 370 milyon dolara çıkmıştır.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in Central Intelligence Agency, April 1971, s.470.

TABLO 1: Suudi Arabistan'ın Dış Yardımları (Milyon Dolar)

	1966	1967	1969	1970	1971
Mısır ve Ürdün'e Yardım	0	35	140	140	140
Ürdün'e yapılan silah yardımı	0	0	8	7	7
Başka ülkelere yapılan yardımlar	11	26	28	18	14
Silah yatırımları	38	114	181	205	189
Toplam	49	175	357	370	350

Kaynakça: Foreign Relations of the United States (FRUS), 21 November 1969, Memorandum From the Chairman in the Interdepartmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), ss.428.

Tabloda görüldüğü üzere 1967-1970 arasında Suudi Arabistan'ın yaptığı ekonomik ve askeri yardımların sürekli olarak arttığı gözlemlenmektedir. Böylelikle sabit kalan petrol gelirlerine rağmen artan mali harcamalar sonucu ülkede mali kriz yaşanmış ve Suudi Arabistan'ın düştüğü darboğazdan kurtulması adına hükümet, ekonomik önlemler alma yolunu seçmiştir. Bunların başında, ABD'den alınan krediler konusunda ABD yetkililerinden indirim talep edilmesi gelmektedir. Ayrıca ülkede planlanan yatırımlardan olan Riyad Havaalanı ve kükürt fabrikası projeleri ertelenmiştir. Hükümetin aldığı bu kararlar büyüme oranlarını da etkilenmiş ve ortalama büyüme hızı %8,5'ten %4,5'e düşmüştür. Suudi Arabistan'ı krizden

kurtaran gelişmelerin başında ise hükümetin dar kapsamlı önlemlerinden ziyade 1970 yılında yapılan petrol anlaşması gelmektedir. Bu anlaşma petrol gelirlerinin %8 artmasına neden olmuştur. Anlaşma yabancı petrol şirketleriyle yapılmış, orta ve ağır hammaddelerin varil fiyatının 9 sent artmasına ve hükümet gelirlerinin %50'den %55'e çıkmasına yol açmıştır.¹⁹⁸

Suudi Arabistan 1970 tarihinde yaptığı anlaşma sonrası ekonomik gücünü arttırmaya başlamasıyla birlikte dış politikasında, özellikle İsrail sorununda, ekonomik gücünü etkin şekilde kullanmaya başlamıştır. Birleşik Devletlerin Milli Güvenlik Kurulu tarafından hazırlanan belgede Suudi Arabistan'ın sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakları araçsallaştırarak etkin bir dış politika yapım sürecine girdiği gösterilmektedir. Bu durum Suudi Arabistan-petrol ilişkisinin özellikle ABD ile ilişkilerinde “Ardına Takılma” ilkesinin iki ülke politikasına nasıl yansıdığını göstermektedir.

Raporda başta Suudi Arabistan'ın 130-140 milyar varil petrol rezervine sahip olduğu ve bu oranın yeni keşfedilen kuyularla birlikte daha da artmasının beklendiği belirtilmiştir. Ayrıca petrol konusunda 1980'lere gelindiğinde ABD'nin bizzat kendisinin Suudi Arabistan petrolüne %20 oranında bağlı olacağı öngörüsü yapılmıştır.. Ayrıca yakın zamanda Suudi Arabistan'ın petrol konusunda yapmış olduğu anlaşma ile gelirlerinde önemli miktarda artış sağlandığı bildirmiştir.¹⁹⁹ Suudi Arabistan'ın sahip olduğu kaynaklar konusunda bu kısa bir bilgilendirme sonra ABD'nin Suudi Arabistan üzerindeki çıkarlarından bahsedilmiştir. ABD'nin Suudi Arabistan üzerinde en önemli çıkarının petrol olduğu ve petrolün ABD'nin Batıdaki ve Doğu'daki müttefiklerine kesintisiz ulaşımının Soğuk Savaş dönemi içinde ABD çıkarları açısından hayati öneme sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca ABD'li şirketlerin Suudi Arabistan'da petrol alanındaki yatırımlarından bahsedilmiştir.

¹⁹⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in Central Intelligence Agency, April 1971, ss.472-473.

¹⁹⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Paper Prepared by the National Security Council Staff, 14 December 1972, s.537

Bunlar:

1. Standart Oil of California- %30
2. Standart Oil of New Jersey- %30
3. Texaco-%30
4. Mobil- %10.²⁰⁰

Suudi Arabistan, taraflarla petrol üzerinden gerçekleştirdiği uzun müzakereler sonucu imzalanan katılım anlaşması sonrası Suudi Arabistan Petrol Bakanı, ABD’li yetkililere önemli bir teklifte bulunmuştur. Petrol Bakanı Yamani’nin teklifi, Suudi Arabistan petrolünün ABD’ye vergisiz bir şekilde girmesine ilişkindir. Zira bu teklif ile beraber hukuksal olarak Suudi Arabistan petroleri üzerinde ABD tahakkümü oluşturulmak istenmiştir. Bu anlaşmanın sağlanması durumunda Suudi Arabistan yatırımlarının kolaylıkla ABD’ye yönlendirilebileceğini ve bu anlaşmanın ABD ekonomisine olumlu etkide bulunabileceğini iletmiştir. Ancak ABD’li karar alıcılar bu teklifin ekonomik olmaktan çok siyasi çıkar taşıdığını raporda belirtmişlerdir. Suudi Arabistan’ın ABD’ye yaptığı bu teklif Waltz’ın Sistemik Uluslararası Politika teorisinde belirttiği “Ardına Takılma” teriminin güzel bir örneğini yansıtmaktadır. Çünkü raporda belirtildiği üzere, Suudi Arabistan’ın yapmış olduğu teklifin ardında yatan asıl sebep, bölgede artan Sovyet tehdidi ve radikal hükümetlerin Suudi Arabistan’a yönelik ayrıştırıcı politikalarıdır. Kısaca Suudi Arabistan, ABD’den kendisini bu yolla korumasını talep etmiştir. ABD karar alıcıları tarafından ise bu teklifin olumlu ve olumsuz yönlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Olumlu yönü, gelecekte artacak petrol ithalatının neden olacağı ekonomik dengesizliğin Suudi Arabistan’ın yapacağı yatırımlarla egale edilebilmesi ihtimalidir. Ayrıca Suudi Arabistan’ın teklifine olumlu yanıt verilmesi halinde Suudi Arabistan tarafından petrol üretiminin artırılacağı, dolayısıyla petrole ulaşımdaki sürekliliğin ABD’ye yarar sağlayabileceği üzerinde durulmuştur. Ancak Suudi Arabistan’a verilecek böylesi bir taviz sonrası diğer ülkelerin de bu konuda benzer talepte bulunabilecekleri ve ABD’ye baskı uygulanabilecekleri ihtimalinden bahsedilmiştir. Kabul edilmemesi halinde petrol fiyatlarında artışa, petrolün diğer ülkelere

---

²⁰⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Paper Prepared by the National Security Council Staff, 14 December 1972, s.538.

ambargoya tabi tutulmasına neden olabileceği ve İran gibi devletleri SSCB tarafına itebileceği gerekçesiyle teklif sonuçsuz bırakılmıştır.²⁰¹

Yukarıda Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrolü kullanarak ABD'yi kendini koruması adına nasıl bir teklifte bulunduğuna değinmiştik. Ancak bu teklifin ABD açısından olumsuz yanlarının olumlu yanlarından fazla olması dolayısıyla sonuçsuz kaldığını görmüştük. Bu teklifin Suudi Arabistan tarafından yapılması bölgede artan SSCB ve İsrail tehdidinin Suudi Arabistan'ın kendi varlığına yani hanedan güvenliğine yönelik tehdit algısı yaratmasının bir sonucudur. Zira Soğuk Savaş'ın getirdiği mücadelecı yapı Suudi Arabistan'ı ve ABD'yi bölgede daha fazla etkin olmaya itmiş ve daha aktif stratejiler belirlemelerine yol açmıştır. Suudi Arabistan'ın sahip olduğu önemli yer altı kaynağı, bu kaynağın SSCB tarafından elde edilmeye çalışılması Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerini önemli bir boyuta çıkarmıştır. Ancak öbür yandan İsrail ile ABD ve Arap devletleri ile SSCB ilişkileri paralel şekilde artmaya devam etmiştir. Bu sebepten dolayı Suudi Arabistan'ın, ABD'nin enerjiye olan ihtiyacını ve sahip olduğu petrolü kullanarak ABD'yi bölgede nasıl daha fazla etkin hale getirmeye çalıştığı aşağıda incelenecektir.

Kral Faysal 1972 tarihinde Mısır ziyareti sonrası Başkan Nixon'a Mısır'daki gözlemlerine dayanarak bölgenin durumunu yansıtır önemli bir mektup yazmıştır. Ayrıca bu mektup Suudi Arabistan'ın bölgede aktif bir role büründüğünün açık bir kanıtıdır. Kral Faysal yazdığı mektubun ana hatlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. *“Karşılıklı çıkarlarımızı gözden geçirmek,*
2. *Karşılıklı çıkarlara yönelik tehditleri belirlemek,*
3. *İki ülkenin daha sıkı diyalogu için yollar üretmek.”*²⁰²

Kral Faysal yazdığı mektubun ilk kısmına; Suudi Arabistan'ın sahip olduğu jeostratejik konumuna ve yer altı zenginliklerine vurgu yaparak başlamıştır. Bölgede Suudi Arabistan'a yönelik SSCB tehdidinden bahsederek, Sovyet tehdidini caydırmanın, Suudi Arabistan petrolünün dünyaya ulaşımı açısından en temel

²⁰¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Paper Prepared by the National Security Council Staff, 14 December 1972, ss.540-541.

²⁰²Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, 15 June 1972, s.512.

güvenlik sorunu olduğuna ve bu konuda ABD'ye önemli görevler düştüğüne değinmiştir. Ayrıca bölgede güvenliğin ve düzenin sağlanması için ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin daha da güçlendirilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir.²⁰³

Mektubun ikinci bölümünde ise ABD ve Suudi Arabistan arasındaki karşılıklı çıkarılara yönelik başlıklar belirlenmiştir. Ortadoğu'da, SSCB'nin uzun vadeli strateji ile bölge devletleriyle ilişki kurduğundan, ancak Arap devletlerinin SSCB ile ilişkilerinin temelinde İsrail sorununda yanlarında güçlü bir devletin varlığını hissetmeleri ihtiyacından bahsedilmiştir. Bölgede SSCB ile iyi ilişkilere sahip olmayan ülkelerin de var olduğu, ancak SSCB ile ilişkilerindeki olumsuz tavrın ABD'nin varlığından ziyade SSCB'nin sahip olduğu ideolojik özellikler sebebiyle olduğunu savunmuştur. Ancak birçok devletin SSCB ile ilişkileri konusunda olumlu anlamda ilerleme kaydettiklerini belirtmiştir. Irak'ın, SSCB ile anlaşarak Basra Körfezi'ni kendi nüfuz alanına katmayı planladığını; Güney Yemen'de hem Çin hem de SSCB'nin faal konumda olduğunu belirtmiştir. Üçüncü ve son başlık; ABD ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi adına fikirler vermektedir. Bahsi geçen tehditlerin bertaraf edilmesinin ABD'nin de çıkarına olacağından iki devletin birlikte çalışmasının tüm dünyanın geleceği adına önemli olduğunu altı çizilmiştir. Ayrıca SSCB'ye karşı bölgede İran ve Ürdün ile ilişkilerin geliştirilmesi ayrıca Umman ve Kuzey Yemen'e her türlü desteğin verilmesi yönünde görüş bildirmiştir.

Kral mektubunu üç bölümden oluşturmuş ayrıca sonuç bölümü de eklemiştir. Sonuç bölümünde en başta Suudi Arabistan'ın güvenliğine değinilmiş ve Suudi Arabistan'ın güvenliğinin sadece kendi sınırları içinde başlamadığı, bölgede gerçekleştirilecek barış ortamının Suudi Arabistan'ın güvenliğine olumlu katkı sağlayacağına dikkat çekmiştir. Suudi Arabistan, İran ile olan ilişkilerinin geliştirilmesine önem verirken aynı adımların İran tarafından da beklenildiği, bunun Körfezin güvenliği adına önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Mısır konusunda Nasır'dan sonra iktidara gelen Enver Sedat ile ilişkilerin olumlu yönde seyrettiği, Mısır'ı, Sovyet cenderesinden çıkarmak için çaba sarf edildiğinden bu konuya İran'ın da müdahil olduğundan bahsedilmiştir. ABD ise Arap-İsrail sorunu konusunda kendi

²⁰³Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, 15 June 1972, s.513.

üstüne düşen görevi yerine getirerek Ortadoğu'dan Sovyetlerin etkinliğinin kırılmasını istemektedir.²⁰⁴

Yakın Doğu ve Güney Asya İşlerinden sorumlu sekreter Sisco, bölgede artan Suudi etkinliğinin saptanması ve ABD'nin Suudi Arabistan'ı nasıl daha etkin kullanabileceği konusunda, rapor hazırlamıştır. Raporun başlangıcında Ortadoğu'da artan Sovyet ve Çin nüfuzunu gösterir bilgiler verildikten hemen sonra Suudi Arabistan'ın ekonomik olarak daha da güçlendiği ve bölgede değişen dengeler sonrası daha aktif bir dış politika izlediği kaydedilmiştir. Başta Sovyetler Birliği ve Çin'in, Yemen savaşında etkin olmaları, Suudi Arabistan'ın da Yemen iç savaşında etkin olmasına yol açmıştır. Suudi Arabistan, sekiz yıl boyunca çatışan tarafları bir araya getirerek çatışmaların durmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca iç savaşın durmasından sonra kurulan Yemen Arap Cumhuriyeti'ne, Suudi Arabistan tarafından 18 milyon dolar kredi, ulaşımları için yolcu uçağı, temel gıda ürünleri ve daha birçok alanda yardımda bulunulmuştur. Suudi Arabistan'ı bölgede daha aktif hale getiren ana unsurların başında Nasır'ın ölümü sonrası Arap dünyasında sivrilen bir liderin bulunmaması etkili olmuş, bu durum Suudi Arabistan Kralında Arap dünyasına yönelik bir liderlik hedefi yaratmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan, İngiltere'nin körfezden çekilmesinin ardından körfezin güvenliğini sağlamak için pasif bir dış politikadan vazgeçerek aktif bir dış politika yapım sürecine geçmiştir.²⁰⁵

Suudi Arabistan'ın etkinliğini gösterir raporun ikinci bölümünde ABD'nin bu konuda nasıl katkı sağlayabileceği ve bundan ne tür çıkarlar elde edilebileceği üzerinde durulmuştur. Bahsedildiği üzere bölgede artan Sovyet nüfuzu, özellikle Irak'ın Sovyetlerle iyi ilişkiler geliştirmesi sonrasında Irak, Basra Körfezi'ni tehdit eder konuma gelmiştir. Bu konuda Suudi Arabistan'ın askeri gücünün zayıflığı dolayısıyla ABD, Suudi Arabistan'a bölgede "Polis" görevinin verilmesinin olumlu katkı sağlamayacağı öngörüsünde bulunmuştur. Ancak Suudi Arabistan'a bölgede ne tür görevler verilebileceği yönünde bir dizi görüş ortaya atılmıştır.

²⁰⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, 15 June 1972, ss. 514.

²⁰⁵Foreign Relations of the United States (FRUS) ,Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of States for Near Eastern and South Asian Affairs(Sisco) to Secretary of State Rogers, 18 May 1982, s.505.

Bunlar:

1. Suudi Arabistan askeri envanterinin gelişmiş olmayan kısmının Suudi Arabistan tarafından, Yemen'e gönderilmesine izin verilmesi,
2. Suudi Arabistan, Umman ve Yemen tarafından yürütülen projelerde ABD'nin de yer alabilmesi için teklifte bulunmak,
3. Ortadoğu'nun muhtelif ülkelerinden Suudi Arabistan'a gelen öğrencilerin sayısının arttırılması için Suudi Arabistan'a destek olmak,
4. Körfez'de daha güçlü bir Suudi Arabistan'ın varlığı için Suudi yetkilileri teşvik etmek,
5. Suudi Arabistan-Birleşik Arap Emirlikleri ilişkilerinin geliştirilmesi için teşvik etmek.²⁰⁶

Kral Faysal'ın yazdığı mektuptan ve Yamani'nin ABD'ye sunduğu vergisiz petrol teklifinden kısa süre sonra başkan yardımcıları Connally ve Lincoln Suudi Arabistan'a giderek kral ve yardımcılarıyla görüşme yapmışlardır. Görüşmede bahsi geçen ana başlıklar İsrail sorunu ve Yamani'nin ABD'ye yaptığı teklif olmuştur. Ancak bu toplantı gelecek bir sene içinde Suudi Arabistan dış politikasını ve özellikle siyasi tarihin önemli başlıklarından biri olacak petrol ambargosunun ayak sesleri olarak adlandırılmıştır. Çünkü görüşme sırasında Kral Faysal, Filistin sorununun çözülmemesi dolayısıyla karşılıklı çıkarların korunamayacağını ve Suudi Arabistan'ın petrol üretiminde arttırıma gitmeyeceğini belirtmiştir. Özellikle Yamani'nin "*Sen, Birleşik Devletler, bizim size ihtiyacımızdan daha çok sizin bize ihtiyacınız var,*" şeklindeki sözü toplantının ve ilişkilerin ahvalini özetleyen cümle olmuştur. Toplantı sonrası, Kissinger, Başkan Nixon'a gönderdiği telgrafta Suud ailesinden yalnızca Prens Fahd'ın ABD'ye yakın durduğunu belirtmiştir. Ayrıca, telgrafta geçen ve toplantının özeti olabilecek konu, Kral Faysal'ın Filistin sorununun çözümüne yönelik ABD'ye ekonomik anlamda baskı uygulayabileceği,

---

²⁰⁶Foreign Relation of the United States (FRUS), Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of States for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to Secretary of State Rogers, 18 May 1972, s.508.

bu döneme kadar İsrail konusundaki Suudi Arabistan'ın pasif bekleyişinin artık son bulabileceğidir.²⁰⁷

4.3.4.RICHARD NIXON DÖNEMİNDE SUUDİ ARABİSTAN İLE YAPILAN ASKERİ ANLAŞMALAR

Soğuk Savaş döneminin yarattığı iki kutuplu yapıda güçsüz herhangi bir devletin yetenekleri geliştirmek ve güçlenmek adına güçlü devletin ardına takılması ele alınan teoride akılcı bir yol olarak görülür. Bu konuda Suudi Arabistan'ın askeri anlamda ABD'ye yakınlaşması bahsi geçen konuda tipik bir örneği teşkil eder. Buradan hareketle Suudi Arabistan'ın sahip olduğu askeri ekipmanların hemen hemen hepsinin yabancı menşeli ürünlerden oluştuğu ve askeri yeteneklerin Batılı ülkelerin desteğiyle beraber geliştirildiği konusuna ilk bölümde değinilmiştir. Ardına takılan devlet olması dolayısıyla Suudi Arabistan Kralı Faysal, başta bölgesel sorunları konuşmak ve ABD'den alınabilecek askeri ekipmanların detayları için 27 Mayıs 1971 tarihinde Başkan Nixon'u ziyaret etmiştir. Kral Faysal bölgesel sorunlara geçmeden evvel ABD'den alınabilecek silahlar konusuna girmek istese de Başkan Nixon bu konunun iki ülkenin Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarınca konuşulması taraftarı olduğunu belirtmiş ve askeri alandaki konuların ikili görüşmede konuşulmasına müsaade etmemiştir.²⁰⁸

Başkan Nixon'un, Suudi Arabistan ile yapılabilecek askeri iş birliği konusunu bakanlıklara bırakması, bu konunun iki ülkenin yetkili birimlerince görüşülmesine yol açmıştır. ABD'nin Suudi Arabistan Büyükelçisi'nin, Washington'a gönderdiği belge bu dönemin askeri alandaki iş birliğinin başlangıcı sayılmaktadır. Belgede, Suudi Arabistan'ın askeri yeteneklerini geliştirmek için ABD'nin yardımını talep ettiği, Suudi Arabistan Savunma Bakanı ile yapılan görüşmede ABD'den hem F-5 savaş uçakları almak istedikleri hem de alınacak uçaklarla sağlıklı şekilde uçuş gerçekleştirmek için eğitim talep ettikleri yönünde bilgi verilmiştir. Bu konuda

²⁰⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, Date: Undated, s.542.

²⁰⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 27 May 1971, ss.480-481.

özellikle Kral Faysal ve Başkan Nixon arasında yapılan toplantıda ikili ilişkilerin önemi vurgulanırken ABD'nin İsrail ve Ürdün'e yapmış olduğu yardımlara atıfta bulunarak aynı desteği kendileri için de beklediklerini bildirmiştir. Büyükelçi ise özellikle bölgede artan SSCB ve Çin nüfuzuna karşılık Suudi Arabistan silahlı kuvvetlerinin ABD tarafından geliştirmesinin zaruretine vurgu yapmıştır.²⁰⁹

Ulusal Muhafız Komutanı Prens Abdullah, ABD Büyükelçisi ile yapmış olduğu görüşmede askeri alanda Suudi Arabistan'ın ABD ile anlaşmaya varmak istediğini belirtmiştir. Prens Abdullah, bu süre zarfında İngiltere'den Suudi Arabistan'a askeri alanda iş birliği konusunda teklif yapıldığını ancak bu teklife henüz bu teklife cevap verilmediğini belirtmiştir. İngiltere'nin yaptığı bu teklifin, Suudi Arabistan tarafından ABD ile yapılacak anlaşmanın uzaması durumunda baskı aracı olarak kullanılabileceğinin sinyalini vermiştir.²¹⁰

Suudi Arabistan'a yapılacak askeri satışı Birleşik Devletlerde faaliyet gösteren “*Corporation*” şirketi üstlenmiş ve Prens Abdullah, şirketin teklifine sıcak bakmasına rağmen bazı konularda pürüzler ortaya çıkmıştır. Prens Abdullah, bahsi geçen şirket ile varılacak anlaşmada ABD hükümetinin Ulusal Muhafızları gelecekte yeniden destekleyeceğine dair güvence istediklerini belirtmiştir. Suudi Arabistan'a satılması gündemde olan askeri ekipmanların çok yüksek kâr getireceğinden dolayı bahsi geçen şirket ABD hükümetine, Suudi Arabistan'ın teklifini kabul etmesi yönünde baskı uygulamıştır. Suudi Arabistan'ın isteğinin kabul edilmesi ABD ekonomisi ve Suudi Arabistan askeri yapısı içinde ABD'nin gücünü arttıracığından dolayı ABD Büyükelçisi teklifin kabul edilmesi yönünde fikir öne sürmüştür. Zira Ulusal Muhafızların ülke içinde hanedan üyelerinin ve iç güvenliğin sağlanması adına önemli görev üstlendiği vurgusu yapılmıştır. Ulusal Muhafızların güçlendirmesinin ABD'nin bölgedeki çıkarlarına uygun olduğu ve hanedan güvenliğinin sağlanması adına bahsi geçen teklifin önemli yer teşkil ettiği

²⁰⁹Foreign Relation of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 11 June 1971, ss. 476-479.

²¹⁰Foreign Relation of the United States (FRUS), Letter From the Assitant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs(Sisco) to the Assistant Secretary Of Defense for International Security Affairs(Nutter), 4 November 1971, ss.499.

bildirilmiştir. Ayrıca ABD ekonomisine getireceği 200 milyon dolara yakın gelirin de altı çizilmiştir.²¹¹

Silah anlaşmasının iki yönlü olarak gerçekleştirilmesi yani, silah satışının yanında Ulusal Muhafızların da ABD tarafından eğitilmesi, askeri yeteneklerinin geliştirilmesi arzusu, gerçekleştirilmek istenen anlaşmayı uzatmıştır. 13 Temmuz tarihli büyükelçilik raporunda, Prens Abdullah özel şirketlerle değil “*govt-to-govt*” temeline dayalı hükümetler arası bir anlaşma olması gerektiği konusunda belirttiği bilgisi verilmiştir. Özellikle ABD’nin Ulusal Muhafızlar konusunda isteksiz tavrı İngiltere ve Fransa gibi devletleri silah satışı konusunda cesaretlendirmiştir.²¹² Fransız ve İngilizlerin teklifleri Suud hükümetinin istekleri doğrultusunda oluşturulmaya devam etmiş ve ABD’nin kararını vermede gecikmesi halinde Suud yöneticilerinin bu iki devletten biriyle anlaşmaya varabileceğinin altı çizilmiştir. Ulusal Muhafızlar için özel eğitim ve ufak çaplı silahlar konusunda anlaşma yükü daha basit kalırken diğer alanda F-5 ve ağır silah satışının birçok riski barındırabileceğine dikkat çekilmiştir. Anlaşmaya varılması halinde ABD’nin karşı karşıya kalacağı olumlu ve olumsuz yönleri Büyükelçilik şöyle sıralamıştır:

1. Silah satışından elde edilecek 300 milyon dolar değerinde gelir,
2. Suudi Arabistan hükümetinin ABD ile ilişkilerinde daha fazla bağlılığına neden olacaktır,
3. Ulusal Muhafız birliğinin önemli rolü sayesinde merkezi hükümetin ve Suud ailesinin varlığı koruma altına alınacak ve bu da ABD çıkarlarına uygun olacaktır.
4. Anlaşmaya varılamaması halinde Suudi Arabistan hükümeti kendini yalnız hissedecek ve ABD’ye güvenini kaybedecektir.
5. Anlaşmanın olumsuz diğer yönü de ABD askeri ekibinin zorunlu olarak Suudi Arabistan’da en az bir yıl kalacak olmasıdır.²¹³

²¹¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From the Assitant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to the Assistant Secretary Of Defense for International Security Affairs (Nutter), 4 November 1971, s.501.

²¹²Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department Of State, 13 July 1972, s.519.

²¹³Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department Of State, 13 July 1972, s.520..

Büyükelçinin, Washington'a gönderdiği bu rapordan sonra 16 Ekim 1972 tarihinde Ortadoğu bölgesinden sorumlu Başkan Yardımcısı Joseph Sisco, Suudi Arabistan Büyükelçisi Nicholas Thacher, Albay James Noyes'in de yer aldığı ve Ulusal Muhafız Programını ele alan kapsamlı bir toplantı yapılmıştır. Albay Noyes'in araştırmaları ışığında Ulusal Muhafızları da içeren programın uygulanabilirliği hakkında kapsamlı fikirler ortaya konmuştur. Noyes, Ulusal Muhafızlar arasında okuma yazma oranının %1 olduğunu, dolayısıyla eğitim konusunda Suudi Arabistan ordusunun en az 10 yıla ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Prens Abdullah'ın Ulusal Muhafızların geliştirilmesi yönünde isteğinin Kral Faysal sonrasında, iktidarı ele geçirebilmek arzusundan kaynaklandığı öne sürülmüştür.²¹⁴ Büyükelçi Thacher, Prens Abdullah'ın isteği konusunda Suud hükümetinin taleplerine paralel fikir öne sürmüştür. Faysal'ın ölümünden sonra Abdullah'ın liderliğe geçmesinin şu anki konumu göze alındığında ABD çıkarları için olumlu olacağını belirtmiştir. Sürenin uzaması ve ABD hükümetinin yapılan teklife soğuk bakması halinde bu anlaşmanın İngiltere ile yapılabilme tehlikesi doğurduğuna vurgu yapmıştır. Toplantı sonunda varılacak anlaşmanın hükümetler arası nitelikte olabileceği için uygunluğu konusunda ABD Savunma Bakanından görüş alınması kararlaştırılmıştır.²¹⁵

ABD hükümetinin Ulusal Muhafız programına dahilinin uygunluğu açısından Savunma Bakanından fikir alınması kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen raporda, uygulamanın hem idari hem de siyasi sonuçları bakan tarafından ele alınmıştır. Programın kabulü halinde ABD askeri ve sivil personelin etkin bir şekilde Suudi Arabistan'daki varlığını sürdüreceği, diğer yandan da Ulusal Muhafızların devlet içinde üstlendikleri görevden dolayı Kral Faysal'ın ölümü sonrasında yürütmenin başına geçecek kişiyi belirlemede önemli bir rol oynayacağından, verilmesi gereken

---

²¹⁴Foreign Relations of the United States (FRUS),Memorandum Of Conversation, 16 October 1972, ss: 528.

²¹⁵Foreign Relations of the United States (FRUS),Memorandum Of Conversation, 16 October 1972, ss:529-530.

kararın temelini siyasi olacağı belirtilmiştir.²¹⁶ Özetle Savunma Bakanı Rush, fikrini üç ana başlık altında toplamıştır:

1. Ulusal Muhafız programı aracılığı ile silah satışının gerçekleştirilmesi,
2. Bölgeye gönderilecek personelin denetimi için Savunma Bakanlığına bağlı müfettişlerin görevlendirilmesi,
3. Programın uygulamasından doğan tüm masrafların Suudi Arabistan hükümetince karşılanması.²¹⁷

Birleşik Devletler Savunma Bakanı, bahsi geçen koşulların yerine getirilmesi halinde anlaşmanın yapılacağını bildirilmiş ve Kral Faysal'ın onayı sonrası anlaşmanın akıbeti hakkında süre tayin edilmiştir. 19 Mart 1973 tarihinde Kral Faysal, ABD ile hükümetler arası anlaşmaya varmıştır. Anlaşma hem silah alımı hem de Suudi Arabistan yetkililerin çok istediği Ulusal Muhafızların modernizasyonunu içermektedir.²¹⁸

4.3.5. 1973 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE PETROL AMBARGOSU

Waltz, savaşların oluşumu hakkında temellendirme yaparken uluslararası yapının anarşik durumuna dikkat çekmiştir. Devletler arasında yaşanan çatışmaların altında yatan sebebin uluslararası yapının hiyerarşik durumda olmayışı ve devletleri düzenleyecek üst denetim organının yokluğu, devletlerin kendi güvenliğini ve varlığını koruması adına stratejiler belirlemesi gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bu konuda birimlerin, “Kendine Yardım” ilkesi gereğince güç dengesi içinde kendi kârını daha fazla arttırabilmesi mümkündür ve petrol ambargosu bunun tipik bir örneğidir. Nixon dönemi Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinde önem teşkil eden bir diğer başlık petrol ambargosudur. Bu kriz gene Ortadoğu bölgesinde, bölge tarihinin

²¹⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From Deputy Secretary of Defense(Rush) to Secretary Of State Rogers, s.533.

²¹⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From Deputy Secretary of Defense(Rush) to Secretary Of State Rogers, s.534.

²¹⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Aigram From theEmbassy in Saudi Arabiato Departman of State,18 April 1973, s.319-320.

son otuz yılına damga vuran Filistin sorunundan ortaya çıkmıştır. Son dünya savaşından 1970 yılına kadar Arap devletleri ile İsrail, üç kez savaşa tutuşmuş ancak kalıcı bir barış sağlanamamıştır. Dolayısıyla her çatışmanın ardından mağlup olan taraf, daha fazla güç toplayarak ve silahlanarak karşı taraftan öç almak ve önceki savaştaki kaybını telafi etmek istemiştir. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşının nedenleri arasında bu kez bir önceki Arap-İsrail savaşından sonra İsrail tarafından işgal edilen toprakların geri alınması eklenmiştir. Bu konuda önceki savaşlarda olduğu gibi Arap tarafında liderliği Mısır üstlenerek; toprak ve prestij odaklı bir mücadeleye girişmiştir. Savaş daha başlamadan Arap devletleri arasında yapılan istişareler sonucu savaş stratejisi “Yıpratma savaşı” olarak belirlenmiş ve savaşta Filistinli komandoların kullanılması kararlaştırılmıştır. Suudi Arabistan ise tam bu noktada devreye girmektedir. Yıpratma savaşı süresince hem müttefik devletlere hem de savaşacak komandalara silah, lojistik ve yaşamsal materyallerin Suudi Arabistan tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Zira II. Dünya Savaşı sonrası bölgede yaşanan çatışmalarda Suudi Arabistan, çatışan taraflar arasında fiilen görev üstlenmemiştir. Ancak petrolden elde edilen gelirler sonrası savaşta fiili anlamda kendi askeri gücüyle yer almamasına karşın maddi anlamda çatışan Arap devletlerine destek olmuştur. Öyle ki o dönem içinde asker sayısından çok ekonomik anlamda desteğin varlığı savaşan Arap devletleri için daha önemli yer teşkil etmiştir. Görülmektedir ki petrolden elde edilen gelirler, savaş sırasında Suudi Arabistan tarafından aktif bir dış politikanın aracı olarak kullanılmıştır. Aslında petrolün Suudi Arabistan tarafından hedeflediği amaçlarına ulaşmak için kullanılacağıнын sinyali Prens Saqqaf ve ABD Büyükelçisi arasında gerçekleştirilen görüşmede verilmiştir. İkilinin 25 Ocak 1973 tarihinde yapmış olduğu görüşmede Arap-İsrail sorunundan ötürü diğer Arap ülkelerinden kendilerine, petrolün bir silah olarak Batı’ya karşı kullanılması yönünde baskıların olduğunu belirtmiştir.²¹⁹

ABD ve Sovyetler Birliği, olası bir savaşın çıkmasına karşın SALT anlaşmalarının bir uzantısı ve yumuşama döneminin bir tezahürü olarak bölgede savaşın çıkmasını engelleyici adımlar atmışlardır. Öyle ki; ABD, İsrail’e yapılan füze

²¹⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department State, 25 January 1973, ss. 295-296.

saldırılarına rağmen İsrail'i durdurmuş; SSCB ise daha fazla silahlanmak isteyen Mısır'a silah konusunda önceden yaptığı gibi yardımcı olmamıştır. Ancak, Mısır'ın diplomatik misyonlarını SSCB'den geri çekmesi ve Sovyet deniz üssünü kapatması SSCB'yi bu kez geri adım atmaya zorlamış ve Mısır'ın istediği silah yardımını yapmayı kabul etmiştir. Sovyetlerin, savaşta tarafgir olması ABD'nin de savaş öncesinde öngörmediği bir politika izlemesine neden olmuş ve nihayetinde Birleşik Devletler de İsrail'i silahlandırmaya başlamıştır. Bahsi geçen savaşta, önceki savaşlarda da olduğu gibi İsrail üstün konumda olmuş ve BM'nin müdahalesi ile ateşkes sağlanmıştır. Ardından ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın diplomatik çalışmaları ile iki taraf arasında Sina'dan İsrail kuvvetlerinin çekilmesini öngören ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Sonuç olarak Mısır, savaş için amaçlanan hedefi elde etmiştir. Ancak konumuz için asıl sonuç, petrol ambargosuna giden yolun açılmış olmasıdır. OPEC, 15 Ekim 1973 tarihinde yapmış olduğu açıklamada, savaş esnasında İsrail'e destek veren ülkelere petrol ambargosu uygulayacağını bildirmiştir.

OPEC, Eylül 1960'ta petrol üreticisi beş ülke olan Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Venezüella ve Irak tarafından kurulmuştur. Petrol fiyatlarının geleceği konusunda alınabilecek kararlar ve olası sorunların çözümü için ortak hareket etme amacı taşımaktaydı. Esas itibariyle kurulduğu dönemde arzulanan hedeflere ulaşamamıştır. İlerleyen on yıl içinde Katar, Libya, Abu Dabi, Cezayir, Endonezya, Ekvator, Gabon ve Nijerya da bu oluşuma katılarak etki alanını genişletmiştir. 1973 yılında yaşanan savaş sonrası, OPEC'in kuruluş amacına uygun şekilde petrolün daha değerli şekilde satışı konusunda adım atmışlardır. Bunun için iki yol belirlenmiştir; ilki, petrole bir kota koymak, ikincisi ise petrol fiyatlarını yükseltmektir. Özellikle ülke ekonomisinin büyük çoğunluğunu petrolden elde edilen gelirlerin oluşturduğu devletlerin petrole getirilecek kotaya yanaşmaması normal olarak görülmüştür. Dolayısıyla petrol fiyatlarının arttırılması kararı daha akılcı bir

yöntem olarak düşünülmüştür. Kararlaştırılan bu politika sonrası iki ay içinde petrolün varil fiyatı 11 doların üzerinde çıkmıştır.²²⁰

OPEC'in, yaşanan Arap-İsrail savaşından sonra aldığı bu karar, Suudi Arabistan açısından bütünüyle savaşın ahvalinden ve sonuçlarından kaynaklı olarak uygulamak istediği bir durum değildir. Zira tam günü belirtilmese de Arap-İsrail savaşının yaşandığı dönemlerde oluşturulmuş olduğu belli olan CIA raporu Suudi Arabistan'ın petrol ambargosundaki asıl amacına yönelik fikirler vermektedir. Raporda, 1970 öncesindeki dönemde artan ulusal giderlerin ekonomide yarattığı sorunlara dikkat çekilerek, petrol anlaşmaları sonrası Suudi Arabistan'ın ekonomisinin geliştiğine vurgu yapılmıştır.

TABLO 2: Suudi Arabistan'ın 1968-1973 Yılları Arası Petrol Gelirleri

YIL	1968	1969	1970	1971	1972	1973
GELİR(MİLYON DOLAR)	909	927	949	1.150	2.779	5.200

Kaynak: Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, Date: Undated, ss: 337.

Petrol gelirlerindeki artış, ülke bütçe planlamalarına da yansımış ve bir önceki seneye oranla %70 dolaylarında artış gözlemlenmiştir. Suudi Arabistan'ın petrol gelirlerindeki artıtın dolayı petrol üretim hacmini geliştirmek suretiyle daha fazla kâr etmeye odaklanacağından ve bunu gerçekleştirmek için özellikle ABD'ye bağlı kalacağından bahsedilmiştir. Kısaca, petrol üretiminde, ülke altyapısında ve

²²⁰ Salih Öztürk- Selin Saygın, "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, Cilt:6, Sayı:12, ss.2-3.

savunmasında gelişimi sağlamak için petrolden elde edilecek gelir önemli bir yer tutarken, yeteneklerin gelişimi noktasında ABD'ye bağlı olması dikkat çekmektedir. Tabii ki bu bağlılığın en önemli tezahürü askeri alanda ortaya çıkmış ve 1973 yılında iki ülke arasında 850 milyon dolarlık ticaret hacmine ulaşılmıştır.²²¹ Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın en önemli kaynağı petrol ile sağladığı gelir sayesinde hükümet bütçelerinde bir tasarrufa sahip olabilmıştır. Özetle, rapordan çıkarılabilecek olan sonuç petrolden elde edilen gelir ve ülke yeteneklerinin gelişmesi doğru orantıya sahip olduğudur. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın uyguladığı petrol ambargosunun ardında, dini ve siyasi hassasiyetlerden çok ekonomik hassasiyetlerin var olduğu ortaya çıkmaktadır.

Birleşik Devletler tarafından ortaya konan raporlarda, Suudi Arabistan açısından petrol ambargosunun olası nedenlerinden çok, bahsi geçen hadise sonrası bunun sonuçlarının ve etkisinin ortadan nasıl kaldırılacağına yönelik yazışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki, Ulusal Güvenlik Konseyi personeli Charles Chooper'ın, Kissinger'a ilettiği rapordur. Raporun başında, Suudi Arabistan ile ilişkilerde Avrupa ile ABD arasındaki farka dikkat çekilmiştir. Avrupa'nın üretim alanında Arap petrolüne yani Suudi Arabistan petrolüne ihtiyaç duyduğu ve bu ihtiyacın çok daha uzun süre devam edeceğine yönelik tahminde bulunulmuştur. Ancak ABD'nin ülke içinde kullandığı Suudi Arabistan petrolünün oranının azlığına dikkat çekilerek 1980'li yıllara yaklaşıldığında ABD'nin Suudi Arabistan'dan petrol ithalatına son verebileceği tahmininde bulunulmuştur. Ancak ABD'nin Suudi Arabistan petrolündeki kârı, kendi toprakları içindeki kullanım ihtiyacından çok, Suudi Arabistan petrolünün üretiminde ve satışında ABD'li firmaların yüksek oranda avantaja sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, Suudi Arabistan'ın kendi petrolünden elde ettiği gelir ile ABD'nin Suudi Arabistan petrolünden elde ettiği gelir eşit düzeydedir. ABD'nin kendi ekonomisinde önemli bir yer tutan Suudi Arabistan petrolü üzerindeki imtiyazı sürdürmek adına Chooper, yazdığı raporda bazı öneriler sunmuştur:

---

²²¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, Date: Undated, ss: 338.

1. Sağlık, eğitim, petrol alanlarında gelişimlerini sağlayabilmeleri adına Suudi Arabistan'a danışmanlar atanabilir
2. Suudi yatırımlarını ABD'ye çekmek adına bazı düzenlemeler yapılabilir, böylelikle siyasi alanda ilişkiler daha fazla yakınlaşabilir,
3. Askeri eğitim ve silah satışlarında daha fazla genişleme yapılabilir,
4. Dünya çapındaki ticarete etki edecek petrol indirimi konusunda, petrol üreten ülkelerin de yararına olabilecek anlaşmalar düzenlenebilir.²²²

Kissinger'a ulaşan bilgilendirici ve strateji içeren rapor sonrası, Kissinger, ABD'nin Suudi Arabistan Büyükelçiliğine gönderdiği telgrafta, ambargonun ahvali ne olursa olsun iki ülke arasında; askeri, teknolojik alanda strateji komisyonlarının kurulması yönünde dirayetli bir tutum sergilenmesini istemiştir. Zira Suudi Arabistan'ın uyguladığı ambargonun kaldırılması halinde dahi bahsi geçen stratejilerin sürdürülmesinin gereği olarak şu noktalar vurgulanmıştır:

1. Suudi Arabistan ile ABD arasında olan ikili anlaşmalara alternatif bir yol üretme stratejik anlamda önemlidir.
2. Suudi Arabistan ile ikili ilişkileri geliştirerek, Suudi Arabistan'ın zihninde ABD'ye karşı beslediği ön yargıları yıkmak gerekmektedir.
3. Önümüzdeki yıllarda petrol fiyatlarının düşürülmesi için petrol üretiminin artırılması adına ilişkileri düzenlemek gerekmektedir.²²³

CIA sorumlusu Colby'den, Kissinger'a komisyonların çalışma usullerinin belirlenmesi ve gelecekte ABD dış politikasına etki edebilecek bazı öngörülerin yer aldığı bir belge sunulmuştur. Bu belgede ilk olarak, Ortadoğu bölgesinde uygulanması gereken adımlara yer verilmiştir. Bölgenin istikrarlı ahvalinin devam etmesinde İran, Mısır ve Suudi Arabistan devletlerinin ilişkilerinin önemi üzerine değerlendirme yapılarak ABD'nin bu coğrafyada agresif bir politika izlemesi ve

²²²Foreign Relations of the United States (FRUS), Draft Telegram From the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Scowcroft) and Charles Choooper of the National Security Council Staffto Secretary of State Kissinger, 1 March 1974, ss.361.

²²³Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Department of State to the Embassy In Saudi Arabia, 6 March 1974.

bahsi geçen bu üç ülke ile ilişkilerinde dikkatli davranması uyarısı yapılmıştır. Çünkü Suudi Arabistan ile ilişkilerin İran'a nazaran daha fazla olumlu bir seyir izlemesinin İran'a, ABD'den uzaklaştırabileceği ve körfezde bir dizi sorun yaratabileceği olasılığının altı çizilmiştir. Ayrıca ABD'nin Kahire ile fazla yakınlık kurulmasının da Mısır-Suudi Arabistan ilişkilerinde sorun yaratabileceğinden bahsedilmiştir. İkinci olarak, Suudi Arabistan ile ilerletilecek ilişkiler sonrası bunun Suudi Arabistan iç politikasındaki olası yansımalarına yer verilmiştir. Dünya üzerinde en güçlü iki devletten biri olan ABD'nin ekonomik krizi aşmak adına Suudi Arabistan ile ilişkilerinde öngörülen tavizleri vermesi karşılıklı bağımlılık durumunda aynı düzeyde bir ortak gibi görülmesine neden olabileceği tasavvur edilmiş ve bu durumu Suudi Arabistan'ın kendi iç siyasetinde kullanabileceği öngörülmüştür. Yani bu durumun, Kral Faysal'dan sonra yürütmenin başına geçecek kişiye ve yönetim kadrolarına motivasyon katacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın geleceğine etki edebilecek politikalara ABD çıkarlarına uygun şekilde yön verilmesi uyarısı yapılmıştır.²²⁴

İki ülke temsilcileri krizin yaratmış olduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için adına Haziran 1974'te iki kez Washington'da bir araya gelmişlerdir. Görüşmelerde ele alınan konular, komisyonların çalışmaları sonucu beş alt başlıktan oluşturulmuştur. İlk görüşmede ABD tarafı;

1. Suudi Arabistan'ın geliştirilmesi ve kalkındırılması adına iş birliği,
2. Uluslararası finans alanında iş birliği
3. Tarımsal alanda iş birliği,
4. Teknoloji, bilim, akademik alanlarda iş birliği,
5. Suudi Arabistan'ın sanayi gelişimi alanında iş birliği,²²⁵

Alanlarına dikkat çekerek, iki ülkenin diyalogunu geliştirmek adına ABD'nin belirlediği ve üzerinde çalışılmasını düşündüğü alanları belirtmiştir

²²⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Director of Central Intelligence Colby to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), 24 April 1974, ss.384-386.

²²⁵Foreign Relation of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 6 June 1974, 11:30 pm, ss.395-398.

İkinci görüşmede genel itibariyle Suudi Arabistan'ın talepleri yer almıştır. İlk olarak, Suudi Arabistan askeri güçlerinin modernizasyonu konusuna değinilmiştir. Bölgede artan çatışma ortamı ve komünizm tehdidine vurgu yapılmış ve ABD'nin bölgesel dengeleri sağlayarak Suudi Arabistan ekonomisine yük olmayacak şekilde askeri envanter ve danışmanlık yardımını talep etmiştir. İkinci olarak eğitim alanı yer almıştır. Suudi Arabistan misyonu, bu konuda Suudi Arabistan hem kendi okullarını gelişiminde hem de kendi öğrencilerinin gelişimde ABD'ye olan gereksinimi dile getirmişlerdir. Bu konuda da ABD tarafı, Suudi Arabistan'ın teklifine sıcak bakmıştır. Üçüncü olarak Suudi Arabistan, İngilizlerin bölgeden ayrılmasından sonra bölgede ve körfezde oluşan güç boşluğu, müteakiben kendi sahil uzunluğunun çok olması, kuzey bölümünde yaşanan çatışmaların yol açtığı tehdide dikkat çekerek sahil güvenlik ve sınır güvenlik ekiplerinin güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Sahil güvenliğin devletin en önemli güvenlik alanı olduğu ve bu konuda ABD'nin kesin desteğine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Körfez bölgesinde ABD'nin İran'dan ziyade Suudi Arabistan tarafında yer alması talebinde bulunmuşlardır.²²⁶ Ayrıca Şubat 1975'te ABD'li yetkililer ve Prens Fahd'ın görüşmesinde Birleşik Devletlerin petrol indirimi konusu üzerinde durulmuştur. Suudi Arabistan, OPEC toplantılarında petrol indirimi hususunda inisiyatif alamamasını ve aktif bir rol üstlenememesini silahlı kuvvetlerinin zayıflığına bağlamıştır.²²⁷

Suudi Arabistan, 1973 yılında yaşanan savaşı bahane elde ederek OPEC'e üye ülkelerle aldıkları karar sonrası yükselen petrol fiyatlarının avantajını kullanarak daha fazla kâr etme amacıyla petrol üretimini arttırmıştır. Zira ambargo kararının alınmasından sonra OPEC'in üye ülkeler nezdinde kıymeti kalmamıştır. Çünkü yukarda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan'ın ülke olarak yeteneklerinin gelişiminde ve bölgesel düzlemde aktif bir dış politika hedefine ulaşmasında artan petrol fiyatları oldukça etkili olmuştur.

²²⁶Foreign Relation of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 6 June 1974, 04:00 pm, ss.401-409.

²²⁷Foreign Relation of the United States (FRUS), Telegram From the U.S. Delegation to the Department of State, 16 February 1975, ss. 457.

TABLO 3: 1973-1977 Yılları Arası Dünya Petrol Fiyatları

Yıl/Fiyat	Yıl/Fiyat	Yıl/Fiyat	Yıl/Fiyat	Yıl/Fiyat
1973	1974	1975	1976	1977
3,5 \$	9,0 \$	10,9 \$	11,8 \$	13,3 \$

Kaynak: <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/01/tab3-15-HAM-PETROL-VAR%C4%B0L-F%C4%B0YATI.xlsx>.

Tabloda görüldüğü üzere Suudi Arabistan petrol üzerinden elde ettiği gelir 1973-1977 yılları arasında 4 kat artmıştır. Aynı zamanda ambargonun kaldırılmasına yönelik ABD ile olan ilişkilerinde öncesinden farklı şekilde bir ortak gibi hareket etmeye başlamıştır. Suudi Arabistan, ABD ile ilişkilerinin başlangıcından itibaren; güvenlik, ekonomi, eğitim gibi her alanda ABD'ye bağlı kalmış ve yeteneklerinin gelişimi adına ikili ilişkilerde ABD'nin ardına takılan bir devlet olduğu görüntüsünü vermiştir. Ancak petrol ambargosu sonrası iki ülke ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, Kissinger'ın "*Mekik diplomasisi*" sonrası özellikle Suudi Arabistan ile ilişkilerin geliştirilmesi adına komisyonlar kurulması kararı ve gerçekleştirilen toplantılar sonrası ortaya çıkan durum Suudi Arabistan'ın artık ardına takılan bir devlet formundan çok eşit düzeylerde olan iki devlet görüntüsü dikkat çekmiştir. Zira toplantıda, daha önce Suudi Arabistan'ın talepleri ve bu talepleri gerçekleşmesi için olağan üstü efor sarf eden Suudi Arabistan misyonu varken ambargodan sonraki talepleri hemen karşılık bulmaya başlamıştır. Petrol, Nixon döneminde, iki ülke arasında ilişkilerini belirleyen en önemli meta olmuştur.

4.4. GERALD FORD DÖNEMİNDE SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

Başkan Nixon'un istifa etmesinden sonra başkanlık sisteminin bir gereği olarak bir sonraki seçime kadar başkanlık görevini Gerald Ford üstlenmiştir. Bu dönemde ABD'nin uluslararası sisteme bakış açısı, Ortadoğu'ya yönelik politikaları ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde farklılaşma görülmemektedir. Nixon dönemi siyaseti aynı oranda devam etmiştir. Ancak bu döneme özgü olarak ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini etkileyen petrol krizinin asıl etkileri Ford döneminde yaşanmıştır.

4.4.1.PETROL AMBARGOSU SONRASI ABD AÇISINDAN SUUDİ ARABİSTAN POLİTİKASINI BELİRLEYEN UNSURLAR

Nixon döneminde Suudi Arabistan'ın petrol ambargosu kararının ekonomik ve siyasi alandaki yansıması ABD açısından Başkan Gerald Ford döneminde görülmüştür ve iki ülke ilişkileri bazı değişikliklere uğramıştır. Petrol ambargosu sonrası oluşan durum Suudi Arabistan'ı, Ortadoğu ve dünyada önemli bir konuma yükseltmiştir. Çünkü petrol üzerinden elde edilen kâr Suudi Arabistan ülke ekonomisinde önemli gelişme yaratırken, Batı Blok'u da petrol ihtiyacının %20'si bizzat Suudi Arabistan'dan karşılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla üretim odaklı sanayisi gelişmiş ülkelerin bağımlılığı giderek artma eğiliminde olmuştur. Anlatılanlardan hareketle Suudi Arabistan'ın bölgesel ve küresel alandaki politik geleceğine yönelik ABD Ulusal Güvenlik Konseyi ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından rapor hazırlanmıştır.

Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan ve Başkan Ford'a sunulan raporda, Suudi Arabistan'ın "Ulusal Liderlik Sorunu" başlığı altında Kral Faysal'ın 1974 tarihindeki ölümünün, ülkenin dış politik tavrına ve ilişkilerine olumsuz etkiye neden olmadığına değinilmiştir. Öyle ki, bölgede artan komünist yayılcılığına karşı eskisi gibi muhalif tavırdan vazgeçilmediği belirtilmiştir. Ancak kralın ölümü sonrası hanedan içinde yaşanan liderlik arayışları, Suud ailesinde oluşabilecek bir çatışma ortamına neden olabileceği üzerinde durulmuş, bu durumun devleti hatta

hanedan birliğini güçsüzleştirebileceği belirtilmiştir. Çünkü önceden de değinildiği üzere, ABD raporlarında Suud ailesinin güvenliğine Birleşik Devletlerin bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları açısından önem atfedilmiştir.²²⁸

Merkezi İstihbarat raporu ise son yaşanan gelişmelerden sonra Suudi Arabistan dış politikasını betimleyerek ABD’li karar alıcılara ikili ilişkilerde izlenmesi gereken politikalar hususunda fikir sunmaktadır. Bu raporda da Kral Faysal’ın ölümü sonrası Suudi Arabistan dış politikasının uzlaşmacı yönüne değinilerek, özellikle petrolden elde edilen gelirlerin artmasının bu ülkenin sahip olduğu dış politik anlayışın kuvvetlenmesinde önemli etkiye bulunduğu ortaya atılmıştır. Zira askeri yönden güçlü bir görünüm vermeyen Suudi Arabistan, bölgede yaşanan sorunlarını çözmek adına sahip olduğu ekonomik zenginliği daha güçlü şekilde kullanmaya başlamıştır. Mısır’ın, Arap dünyasındaki liderlik pozisyonuna ulaşmadaki başarısızlığı sonrası Suudi Arabistan, Mısır’ı ekonomik anlamda desteklemiştir. Zira Suudi Arabistan’ın amacı bir güç dengesi yaratarak Arap dünyasında liderlik pozisyonunu ele geçirmektir.²²⁹

Petrol gelirlerinden elde edilen kazanç ve Kral’ın ölümü sonrası Suudi Arabistan dış politikasının değişen ve sabit kalan yanları, bahsi geçen iki raporda aktarılmıştır. Ardından değişen seçenekler sonrası iki ülke ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapılmıştır. Bu konu hakkında Ortadoğu’dan sorumlu Aerton tarafından rapor hazırlanmıştır. Rapor Başkan Ford’a sunulmuştur.

Sovyetlerin, Irak üzerinden bölgede etkin olma çabalarına karşılık Suudi Arabistan’ın Mısır’ı güçlendirmek adına uygulamış olduğu ekonomik odaklı dış politikası, bölgesel barışın tesisi ve SSCB’nin bölgede güçlenmesinin önlenmesi adına önemli bulunmuş ve ABD’nin bu politikayı desteklemesi gerektiği vurgulanmıştır. Askeri anlamda kongrenin Türkiye ve Ürdün’e silah satışı konusundaki tavrı Suudi Arabistan’ı ABD’den alınacak silahlar konusunda endişelendirmiştir. Hülasa bölgesel denklemin gerektirdiği ölçüde ABD’nin Suudi

²²⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs (Scowcroft) to President Ford, 7 June 1976, ss.598-599.

²²⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared In the Central Intelligence Agency, 18 February 1976, ss.580-583.

Arabistan'a silah satışının belli ölçüde devam etmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çünkü askeri teçhizat konusunda yaşanacak bir engelin iki ülke ilişkilerine olumsuz etkide bulunması petrol fiyatlarının Suudiler tarafından tekrar arttırılmasına yol açabileceğinden çekinilmiş ve Suudilere silah satışında tavizler verilmesine yol açmıştır. Raporda özellikle petrol fiyatlarının artmaması adına iki ülke arası ilişkiler değerlendirilirken, fiyatların indirimi konusunda da diyaloga önem verilmiştir. Suudi Arabistan'a gerçekleştirilen silah satışları ve müzakere edilen askeri envanter konusunda bilgi verilmiştir.²³⁰

Sistemik yapı içinde karşılıklı bağımlılık durumunda elde edilen kâr, birimlerin sahip oldukları yetenekleri ile doğru orantılıdır. Devletler kendine yardım ilkesi gereği kendi yeteneklerini geliştirip elde edilen karı arttırabilirler. Bu hususta, Suudi Arabistan, OPEC üyesi ülkelerle petrol ambargosu kararına uymuştur. Petrol ambargosu sonrası gelişmiş üretim araçlarına sahip Batı Bloku üyesi ülkelerin petrole ulaşımı zorlamış ve üretim maliyetleri artmıştır. OPEC üyesi ülkelerin petrol konusunda aldıkları bu karar çerçevesinde özellikle Suudi Arabistan karşılıklı bağımlılık sistemi içinde bağımlılık düzeyini azaltmış ve yetenek oranını arttırmıştır. Yukarıda da görüldüğü üzere ABD Batı Bloku ülkelerine petrolün ulaşımının kolaylaştırılması ve varil fiyatının düşürülmesi adına Suudi Arabistan'a daha önce vermediği tavizleri vermeye başlamıştır. Özellikle Suudi Arabistan, Suud yönetici elite karşı en büyük tehdidi SSCB ile ittifak içinde olan Ortadoğulu devletlerin, uyguladıkları saldırgan politikalarından algılamıştır. Böylelikle ABD, Suudi Arabistan'ın güvenliği konusunda askeri anlamda yapılacak anlaşmalarda kolaylık sağlamıştır. Gelecek bölümde de görüleceği üzere ABD askeri alanda tavizler vermeye devam ederken siyasi alanda da tavizler başlayacaktır.

---

²³⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Memorandum From the Assistant Secretary Of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Atherton) to Secretary of State Kissinger, Date: Undated, ss.518-521.

Tablo 4: ABD-Suudi Arabistan Silah Programı

Bariş Şahini	Programın Amacı	Sözleşmenin İmzalandığı Tarih	Sözleşme Tutarı (Milyon Dolar)	TRİAD Komisyonu (Milyon Dolar)
I.	20 F-5 Eğitimci	Temmuz 1971	42	1.2
II.	30 F-5E Satışı	Eylül 1971	118	3.7
III.	Bariş Şahin'i Eğitimi için Lojistik Giderleri	Nisan 1971	145	5.7
IV.	40 F-5E ve 20 F-5F Satışı	Ocak 1975	769	2.3
V.	Bariş Şahini için Diğer Ödemeler	-	1400	45-88
VI.	PeaceHawk III Uzatılması	Temmuz 1975	266	-

Kaynakça: Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Memorandum From the Assistant Secretary Of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Atherton) to Secretary of State Kissenger, Date:Undated, ss.528.

4.5. JIMMY CARTER DÖNEMİNDE ULUSLARARASI YAPI VE SUUDİ ARABİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

Başkan Gerald Ford'tan sonra başkanlığa seçilen Jimmy Carter ile beraber ABD-Suudi Arabistan ilişkileri; son on yılın vermiş olduğu yük ve dünya siyasetinde yeni gelişmeler ile birlikte farklı boyuta dönüştürmüştür. Carter'ın Soğuk Savaş ortamında SSCB ile ilişkilerde barışçıl tavır sergileyeceği ve ABD'nin diğer ülkelere yapmış olduğu silah satışlarının kendi döneminde azaltılacağı yönünde genel bir inanış olmuştur.

Başkan Carter göreve geliş sürecinde kamuoyunda yarattığı etkinin sebebi olarak liberal ve idealist bir siyasi görüşe bağlılığı gösterilebilir. Carter, insan haklarını ve liberalizmi tüm dünyada tesis etmeyi amaçlayan ve böylelikle Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin jeopolitik yayılmacılığını engelleyeceğini düşünen bir dış politik tavır ile görevine başlamıştır. Hatta başkanlık görevini devraldıktan sonraki ilk konuşmasında insan haklarına olan bağlılığa çok fazla atıfta bulunmuştur. ABD dış politikasında insan haklarını korumak ve savunmanın liberal değerlere bağlılıkla sağlanabileceği düşüncesiyle yeni bir dış politik vizyon geliştirmenin gerekliliğine inanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde otoriter rejimlerin yerine kurulabilecek demokratik rejimler ile insan hakları ihlallerinin önüne geçilebileceğini, böylelikle totaliter rejime dayalı Sovyetlerin insan hakları ihlallerinin engellenebileceğini düşünmüştür. Carter'ın dış politikada insan haklarına dayalı tavrının bir sonuca ulaşması halinde, ABD'nin farklı caydırıcı politik arayışına girmesine gerek kalmadan jeopolitik geleceğine faydası olacağına inanılmıştır. Carter'ın diğer insan hakları savunucularından farkı onun bu düşüncüyü jeopolitik tavrıyla birleştirmesi olmuştur. Örneğin Eisenhower da insan haklarını dış politikada kullanmayı seçmiş ancak onun yöntemi insan hakları ihlallerini korumak amacı altında Kore Savaşı'na müdahil olmak olmuştur. Ancak Carter'ın düşüncesi insan haklarının Eisenhower döneminde olduğu gibi başta ABD çıkarlarını öncelemek,

ikinci aşamada insan haklarını savunma temeline dayanmamıştır; bizzat ilk hedef olarak ortaya konmuştur.²³¹

Başkan Carter'ın dış politik tavrının yansımaları ilk olarak Çin ile ilişkilerden görmek mümkündür. Carter döneminde komünist bir yapıya sahip Çin'e karşı yapıcı ilişkiler geliştirme yolu seçilmiştir. Başkan Nixon döneminde Çin'e ziyaret sonrası başlayan ikili ilişkiler Carter döneminde daha da geliştirilmiştir geliştirilmesi yolu seçilmiştir. Carter'ın Çin ile diplomatik ilişkileri onu diğer Batılı ülkeler gibi davranmaya itmeyi amaçlamıştır. Ayrıca ABD'nin bu politikası Çin-SSCB arasında var olan güvensizlik ve siyasi çatışma durumunu arttırmak amacıyla taşımaktadır. Zira Carter'ın bu hamlesi geçmişten itibaren sürdürülen SSCB'nin çevrelenmesi politikasıyla ilişkilendirilebilir. Buna karşın Çin ise insan haklarına saygı çerçevesinde siyasi tutuklu olan 30.000 kişiyi serbest bırakmıştır. Ancak bu süreçte ABD yönetiminin Çin ile ilişkilerini geliştirirken Tayvan'ı Çin'in parçası olarak kabul etme tercihi eleştirilere konu olmuştur. İkinci olarak İran ile ilişkiler konusunda Carter döneminde bir dizi dönüşüm yaşanmıştır. Carter'ın, Ortadoğu'da jeopolitik anlamda ABD çıkarı için en önemli gördüğü devlet İran olmuştur. Zira SSCB'nin çevrelenmesi konusunda da önemli bir etkiye sahip olmuştur. İran'ın bu önemli coğrafi etkinliğe sahip olmasından dolayı Carter insan hakları konusundaki dış politik önceliğini İran konusunda arka plana itmiştir. Ancak Carter, İran ile ilişkilerde insan haklarını bütünüyle arka plana atmamış ve Şah'a bu konuyu az da olsa baskı aracı olarak kullanmıştır. İran Şahı ise ilk olarak 1976 yılında insan hakları konusunda reformlar yapacağını taahhüt etmiş, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşların İran'a girebilmesine hatta insan hakları ihlallerinin taraflarca incelenmesine müsaade etmiştir. İran'ın yeni dönemde uyguladığı bu politika, ülkede radikal muhalefet partilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şah'ın bu tür politikalar uygulamasındaki ana neden yeni göreve gelen Carter'ın kendisine destek vermeısından çekinmesidir. Ancak kısa süre sonra insan hakları ihlallerine karşı ABD yönetiminin herhangi bir yaptırım uygulamaması Şah'ın özgürlükçü politikasında geri dönüşe neden olmuştur. ABD yönetiminin İran üzerinde ihlallere

---

²³¹ Robert A. Stornig, "Jimmy Carter: Foreign Affairs", Miller Center, Url:<https://millercenter.org/president/carter/foreign-affairs>.

karşı yaptırım uygulamayışının nedeni, coğrafi özelliklerinden özelliklerinden dolayı özellikle Soğuk Savaş döneminin bir getirisi olarak İran'a önem atfetmesi olmuştur. Ancak az da olsa İran'da insan hakları konusunda ilerleme kaydedilmiştir.²³²

Carter dönemi uluslararası yapının özelliği Nixon döneminden pek de farklı değildir. Yumuşama Dönemi'ne sebep olan unsurlar 1960'lı yıllarda yaşanmış ve SALT I anlaşmasına giden yolu açmıştır. Ancak 1970'li yıllarla beraber ABD-SSCB arasında dünya politikasını derinden etkileyecek, Soğuk Savaş'ın sıkı iki kutuplu yapı ortamının dönüştüğü Yumuşama Dönemi'ni değişikliğe uğratacak gelişme yaşanmamıştır. Bu dönem Nixon döneminde başlayan Yumuşama Dönemi'nin bir devamı niteliğindedir zira ABD ve SSCB arasında yapılan SALT II görüşmeleri bunun göstergesidir. SALT II görüşmeleri ABD ve SSCB'nin silahlarında indirim gidilmesi amacıyla 1972 yılında başlatılmıştır. Ancak bu görüşmeler bazı silahların azaltılması konusundaki fikir ayrılıkları ve görüşmeleri gerçekleştiren devletlerin iç siyasi karışıklıkları nedeniyle 1979 yılına kadar uzamıştır. SALT II anlaşmasını denizaltılardan atılabilen füzelerin SSCB lehine hükümler içermesi dolayısıyla ABD Senatosu kabul etmemiştir. Ancak anlaşmada ABD tarafının sahip olduğu silahların yetenekleri oranınca SSCB silahlarından üstün olması dengesiz bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Bu karışıklık neticesinde bir sonraki görüşmede nasıl bir standart belirleneceği sebebiyle görüşmeler uzamıştır. Görüşmelerin uzamasının bir diğer sebebi ise kıtalararası füzelerin indirimi hususunda iki tarafın da birbirine taviz vermek istememesidir. Ancak iki ülke arasındaki liderler düzeyindeki görüşmeler sonrası yayımlanan bildirilerde, SALT I anlaşması sonrası Yumuşama Dönemi'nin yarattığı havanın taraflarca benimsenmiş olduğu görülmüştür.²³³ Göreve yeni gelen Jimmy Carter başkanlık konuşmasında silahların sınırlandırılması konusunda dirayetli bir tavır sergileyeceklerini söylemiştir. İki tarafın silahları arasında karşılaştırma yapmış ve SSCB'nin daha büyük hacimli ve daha ağır başlıklı silahlara sahip olmasına karşın ABD'nin nicelik ve nitelik olarak daha üstün olduğunu belirtmiştir. 1978 yılında iki devlet arasında gerçekleştirilen görüşmelerde bir önceki

²³² David Buckland, "Jimmy Carter's Liberalism: A Failed Revolution of U.S. Foreign Policy?", International Relation, Url: <https://www.e-ir.info/2019/06/16/jimmy-carters-liberal-aspirations-a-failed-revolution-of-u-s-foreign-policy/>.

²³³ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.492.

anlaşmanın yerine yeni bir anlaşma yapılması kararı alınmıştır. Haziran 1979'da Carter ve Brejnev arasında stratejik silahların indirimi konusunda Salt II anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma gereğince kıtalararası füzelerin üst sınırı 2250, hedefe serbestçe yönelebilen balistik füzelerin kotası ise 1200 adet olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak Cruise füzeleri, içerisinde nükleer başlıkları bulundurabilmesinden ve başlıkları uzun mesafelere süpersonik şekilde taşıma yeteneğine sahip silah olmasından dolayı yasaklanmıştır. İmzalanan anlaşma ABD kamuoyunca nükleer üstünlüğün SSCB'ye kaptırılabilceği eleştirisi almıştır. Bu eleştiriler sonrası Senatoda onaylanması gecikmiştir. Özellikle imzadan kısa süre sonra SSCB'nin Afganistan'ı işgali sonrasında SALT II anlaşmasının onaylanmasını ertelenmiştir.²³⁴

Uluslararası yapının 1970'li yıllardan itibaren Yumuşama Dönemi'ne girmesi ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu konuda Suudi Arabistan'ın ABD'den almak istediği silahların sevkiyatının ABD yasama ve yürütme organlarınca geciktirilmesinin sebebi genel itibariyle “*Detant*” döneminin etkilerinin halen görülüyor olması ve Başkan Carter'ın ideolojik görüşüdür. Carter döneminde Suudi Arabistan ile ilişkileri belirleyen olgular geçmişten gelen tecrübeler ve yeni oluşan siyasi havaya dayanmaktadır. Arap-İsrail barışı, Kissinger'ın bakanlığı döneminde satışı için söz verilen F-15 savaş uçakları, petrol fiyatları, İran'ın iç karışıklığı ve Sovyetler Birliği'nin Suudi petrolünü ele geçirmek için izlediği politikalar dönemin ikili ilişkilerine etki eden temel unsurlar olmuştur. Carter başkan olduktan sonra, her başkana yapıldığı gibi Suudi Arabistan ile ilişkilerin geçmişinden başlanarak geleceğe yönelik bazı öngörüler içeren ülke raporları sunulmuştur. Bu konuda iki rapor önemli yer teşkil etmektedir. Zira bu iki raporda, önceki yıllarda yaşanan bazı konulara atıfta bulunularak, yeni dönemde Suudi Arabistan'ın değişen yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Bunlardan ilki Dışişleri Bakanlığının hazırladığı rapordur. Raporda petrol fiyatlarının Suudi Arabistan ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi belirtilmiştir. Ayrıca elde edilen yüksek gelir sonrası Suudi Arabistan; Mısır'a, Suriye'ye, Ürdün'e ve Lübnan'a finansal alanda destek vermiş ve bu destek Suudi Arabistan'ın bölgedeki nüfuzuna olumlu etkide bulunmuştur. Böylelikle eski

²³⁴ Sibel Kavuncu, “Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci”, *Bilgi Strateji*, 2013, Cilt:5, Sayı:8, ss.125-126.

politikalarının zıddı olarak, Suudi Arabistan radikal hükümetleri bir düşman olarak değil, onlarla bölgesel barışı tesis edebileceği birer unsur olarak görmeye başlamıştır. Özellikle Basra Körfezi'nin güvenliğini tesis etmek adına Suudi Arabistan'ın İran ile ilişkilerinde önemli gelişme kaydettiğinden bahsedilmiştir.²³⁵ Raporunda Suudi Arabistan'ın siyasi gelişiminin temelinde petrol gelirleri ve artan bölgesel nüfuzun etkisinin büyük olduğu ifade edilmiş; bu devletin ABD ile olan ilişkilerini bir müşteri-patron sıfatlandırmasından çok, ABD'yi bir ortak olarak gördüğü belirtilmiştir.²³⁶ Suudi Arabistan'ın bölge üzerinde artan siyasi ve ekonomik nüfuzu, ABD tarafından kaçırılmayacak bir fırsata dönüşmüş ve 1978'in Ağustos ayında ABD Büyükelçiliği tarafından bu etkinin kullanılabilmesine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Raporunda, Suudi Arabistan'ın artan bölgesel liderliğinin, ABD'nin bölgesel çıkarlarıyla uyumlu olduğu, Ortadoğu'daki barış ortamına ve Afrika'daki orta düzey devletlerin siyasi süreçlerine etki edebileceğinden dolayı ABD'nin Suudi Arabistan'ı bu yolda desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.²³⁷

Başkana sunulan ilk rapor olan, tarihi belirsiz olsa da içeriği sayesinde 1977'nin başlarında kaleme alındığı tahmin edilen metinde Suudi Arabistan'ın iç siyasi yapısı hakkında bazı bilgiler sunulmuştur. Bu raporun hazırlanmasına neden olan unsur; petrol ambargosunun yarattığı ekonomik sorunların giderilmesi, Suudi Arabistan'ın askeri ticari ilişkileri ve Ortadoğu'da etkin bir dış politika izleyen Suud yöneticilerinin karar alma süreçlerinde etki eden faktörlerin belirlenmesidir. Yönetim sistemi, yöneticilerin seçimi hususunda bilgiler verilerek; meclisin, dolayısıyla muhalefetin olmadığına, devletin en önemli karar alıcı mekanizmalarında Suud ailesinin varlığının yarattığı etkiye dikkat çekilmiştir.²³⁸ CIA, Suudi Arabistan'ın anti-demokratik yapısı dolayısıyla ikili ilişkilere etki edebilecek hususlara dikkat çektiği rapor hazırlanmıştır. Raporunda Suud ailesinin ve Prens Fahd'ın dünya görüşlerine değinilerek aralarındaki tezatlık vurgulanmıştır. Fahd'ın ABD ile

²³⁵Foreign Relations of the United States (FRUS), Breafing Paper Prepared in the Department of States, Date:Undated, s.451.

²³⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 14 January 1977, s.463.

²³⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia, August 1977, s.503.

²³⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Breafing Paper Prepared in the Department of States, Date: Undated, s.453.

ilişkilerinde daha çok ABD ekolüne yakın olduğu, ABD ile Suudi Arabistan'ın siyasi çıkarlarından ziyade kendi dünya görüşü ile uyumlu olduğu için yakın ilişki kurduğu belirtilmiştir. Fahd'ın liderliğini yaptığı, en azından diğer muhafazakar görüşe göre liberal kesimi temsil ettiği söylenebilecek olan grubun, muhafazakârların eleştirisine maruz kaldığı ve bu sebepten ABD ile ilişkileri sadece çıkar odaklı olarak düşünülmesi gerektiği fikrinin tüm liberal kesim içinde karşılık bulduğu gözlemlenmiştir. Mamafih raporda ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin geleceğine yönelik Prens Fahd önemli bir figür olarak gösterilmiştir.²³⁹

Başkan Carter'a farklı zamanlarda sunulan bu üç rapor, Suudi Arabistan ilişkilerinde genel bir tarihsel geçmişin yanında geleceğe yönelik ilişkilere etki edecek noktalara da değinmiştir. Carter dönemi Ortadoğu ilişkileri yukarıda da belirtildiği üzere sorun başlıklarından yola çıkılarak ele alınacaktır.

4.5.1.JIMMY CARTER DÖNEMİNDE ORTADOĞU'DA BARIŞ ARAYIŞLARI

1945 yılından itibaren Ortadoğu'da başlayıp tüm dünya siyasetine etki eden Arap-İsrail sorunu Carter döneminde de varlığını sürdürmüş ve anlaşmazlığı sonlandırmak adına önemli adımlar atılmıştır. Waltz güç dengesi içindeki devletlerin iki farklı politikasına atıfta bulunmuştur. Bunlar tarafı oldukları ittifakın güçlendirilmesi ve rakip olan ittifakın güçsüzleştirilmesidir. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın ve ABD'nin Ortadoğu'da gerçekleştirmek istedikleri barış ortamı sağlamaya yönelik politika, Waltz'ın teorisinde ele aldığı ittifak politikasının tipik bir örneğini oluşturur.

Birleşik Devletler, yukarıda da anlatıldığı üzere Suudi Arabistan'ın bölge devletleri üzerindeki etkinliğini kullanarak Ortadoğu'daki barış sürecini tesis etmek istemiştir. Ancak bu iki devlet, barışın oluşmasına gidecek yolda bazı noktalarda farklı bakış açılarına sahip olmuşlardır. Ortak fikir, Prens Fahd ile ABD

²³⁹Foreign Relations of the United States(FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 3 February 1979, s.596.

misyonunun Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da yapmış oldukları toplantıda ortaya konulmuştur. Ortadoğu'da barışın gerçekleşmesini isteyenler ve gerçekleşmesini istemeyenler olarak ayrıma gidilmiş ve olumsuz tarafı tutanların Doğu Blok'una hizmet ettiğinin üzerinde durulmuştur. Özellikle geçmişe atıf yapılarak, çatışma ortamının sürdüğü her dönemde artan Sovyet nüfuzu ile karşılaşıldığı, dolayısıyla bunun Batı Blok'una yakın olan ülkeler tarafından istenilmeyecek bir durum olduğu fikrine varılmıştır. ABD açısından Ortadoğu'da barışın olması bir önceki cümlede belirtildiği üzere Sovyetlerin bölgedeki nüfuzunu engelleyecek bir unsur olarak karşımıza çıkarken, petrolün, Batı Blok'u ülkelere aktarımı daha güvenilir hal alacaktır. Aksi halde Sovyetler Birliği, hem Suudi Arabistan yönetimini hem de yer altı kaynaklarını ele geçirebilme avantajına sahip olabilecektir. Ayrıca barış sürecinde etkin rol oynayan Suriye lideri Esat ve Mısır lider Enver Sedat'a yönelik olası Sovyet müdahalesi Ortadoğu'da gerçekleştirilmeye çalışılan Batı taraftarı devletlerin tesisine darbe vurarak bahsi geçen devletlerde eskiye dönüş yani Sovyetler Birliği'ne yakın yönetimlerin iktidara gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilecektir. Barış anlaşması konusunda Suudi Arabistan ve ABD'nin fikir ayrılığına düştüğü noktalar ise bölgede Suudi Arabistan'ın desteklediği bir Filistin devletinin kurulması ve İsrail'in Kudüs'ü terk etmesi konularından ibarettir.²⁴⁰

Barış sürecinde Suudi Arabistan'ın geçmiş pasif politikasını terk ettiğini CIA'nın yayımladığı belgede görmek mümkündür. Petrol gelirlerinin artması ve özellikle diğer Arap ülkelerine petrolden elde ettiği gelirden yardımlar yapması Suudi Arabistan'ı barış sürecinde kendini Ortadoğu'nun lider ülkesi olarak görmesine neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın, ABD'yi artık bir ortak gibi gördüğü bahsi geçen belgede bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Kendisini Ortadoğu'da lider olarak görürken, diğer barışı sağlayacak devletin ise ABD olduğu ve bu sürece iki devletin de önemli etkide bulunabileceği fikri dönemin Suud yönetici elitlerinde bulunmaktaydı.²⁴¹ Arap-İsrail barışında kendini lider gören ve varlığını barışın en önemli unsuru olarak değerlendiren bu iki ülke dışında barış sürecine en fazla etkide

²⁴⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 24 May 1977, s.493.

²⁴¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Prepared In the Central Intelligence Agency, 14 January 1977, s.471.

bulunabilecek bir başka gelişme yaşanmıştır: Enver Sedat'ın Kudüs ziyareti. Bu konu iki devletin toplantısında konu edilmiştir. Sedat'ın Kudüs'e yapmış olduğu ziyaret konusunda iki farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Birincisi çok olumlu olacağı ve barış sürecine çok fayda sağlayacağı, ikincisi ise başarısızlık durumunda Mısır'ın eskiden olduğu gibi Sovyetlerin güdümüne gireceği çıkarımı yapılmıştır. Bu konuda Suudi Arabistan'ın uyguladığı politika bölge dengelerinin korunması adına önemlidir. Fahd, Sedat'ın yaptığı ziyaret konusunda olumlu ya da olumsuz bir tavır sergilemediklerini, Sedat'tan bilgi almak için iletişime geçmek istediklerini ancak cevap alamadıklarını belirtmiştir. Böylelikle ziyaretin sonuçlarının olumsuz olması durumunda bölge devletlerinden kendilerine bir karşı bir muhalif tavır gelmemesi için bu yolun seçildiği belirtilmiştir.²⁴² Suudi Arabistan'ın bahsi geçen dönemler içinde buna benzer başka bir politikası da, ABD-Suudi Arabistan arasında fikir ayrılığına neden olmuştur. İsrail'e karşı Arap ülkelerinin almış olduğu boykot kararına Suudi Arabistan'ın da dahil olması, ABD karar alıcılara aktarılan metinlerde yer alan bölgesel barış ortamının devamı konusunda Suudi Arabistan'a atfedilen önemli role tezat oluşturmuştur. Ancak Suudi Arabistanlı yöneticiler ile ABD'li yetkililer arasında yapılan görüşmelerde bu kararın, Suudi Arabistan'ın bölgesel liderlik rolünün devam etmesi yönünde zorunlu bir tavır olduğu belirtilmiştir. Buradaki amacın İsrail'e karşı muhalif bir tavır sergilemek olmadığı, Arap devletlerinin ortaklaşa aldıkları karara destek verilmesi olduğu vurgulanmıştır.²⁴³

Suudi Arabistan'ın Ortadoğu barış sürecinde uyguladığı bu iki politika aslında Suudi Arabistan'ın, dini hassasiyetlerden ve bölgesel barış ortamından diğer tüm şeylerden çok ülke çıkarlarına yönelik, hanedan varlığının devamı ve bölgesel liderliğin muhafaza edilmesi politikalarına dayanmaktadır. Zira Suudi Arabistan'ın, OPEC ve Bağdat toplantılarındaki duruşu, bölgesel gelecek adına çizmiş olduğu görüntüsüne tezat oluşturmaktadır. Başta OPEC toplantısındaki petrol fiyatlarına yapılabilecek fiyat indirimine ve Bağdat toplantısında Camp David anlaşmaları

²⁴²Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 14 December 1977, ss.527-528.

²⁴³Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in the Saudi Arabia to the Department of States, 22 February 1977, s.474-475.

sonucu Mısır'ın, Arap Liginden atılması kararına sessiz kalmıştır. Suudi Arabistan'ın uyguladığı bu ikircikli politika, Ulusal Güvenlik Konseyi uzmanı Gary Sick'in, Kissinger'a sunduğu belgede yerini almış ancak Suudi Arabistan'ın bu kararsızlığı, Suudi liderlerin ruhsal ve bedensel sağlık sorunlarına bağlanmıştır.²⁴⁴ Ancak raporda yer almasa da başka bir başlık altında ele alınacak olan iki ülke silah ticaretinin çıkmaza girmesi Suudi Arabistan'ı böyle bir politika izlemeye itmiştir. Zira o dönemde artan Sovyet nüfuzuna karşı ABD'den istenilen silahların tesliminde gecikme yaşaması Suudi Arabistan'ın böylesi bir karar almasına yol açmıştır. Suudi Arabistan politikalarını yakından takip eden büyükelçilik, Suudi Arabistan'ın bahsi geçen politikalarının temellendirilmesi adına iki gerçekçi yaklaşımını şöyle özetlemiştir:

1. Ortadoğu'da yer alan tüm devletlerle ve radikal grupların da dahil olduğu taraflarla dostane ilişki kurarak hem bölgede hem de Suudi Arabistan toprakları içinde kendine karşı oluşabilecek hiziplere engel olmak.
2. Dış politikada ABD ile iyi ilişkiler kurarak, hem yeteneklerini geliştirebilmek ve Birleşik Devletlerin olası saldırısına karşı ilişkileri iyi tutabilmek.²⁴⁵

4.5.1.1 CAMP DAVID ANLAŞMALARI

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail, Batılı ülkelerin destekleriyle Ortadoğu'da bağımsızlığını ilan etmiş ve mütemadiyen ortaya çıkan çatışmaların ana sebebi olmuştur. İsrail'in bağımsızlığa kavuştuktan hemen sonra karşısında duran ülke başından itibaren Mısır olmuştur. Mısır lideri Nasır bu durumu bölgede ülkesinin nüfuzunu arttırmak amacıyla kullanmıştır. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşının önceki çatışmalara benzer sebeplere dayandığı hususunu yukarıda belirtmiştik.

²⁴⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Gary Sick of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Brezinski), ss. 561-562.

²⁴⁵Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia(West), 31 December 1978, s.564.

Özellikle SSCB, bölgede daha etkin olabilmek için ilk çatışmada İsrail'e ardından ise tüm çatışmalarda Mısır tarafına destek vermiştir. Özellikle 1973 tarihinde gerçekleşen savaşta İsrail'in, Şam'a kadar ilerleyişini durdurmak adına ABD'ye baskı yapmış ve hem Mısır'ın hem de Suriye'nin savaşta ağır bir yenilgi almasını engellemiştir. SSCB'nin bölgede artan nüfuzunu engellemek adına ABD bölgede yapılması gereken ilk işin iki taraf arasında barışın gerçekleştirilmesi olduğunu görmüştür.

1973 yılında ABD'nin çatışmada aldığı tavır Ortadoğulu ülkelerin bir dizi politika üretmelerine neden olmuştur. Bunda belki de en önemlisi Soğuk Savaş gibi bir dönemde kapitalist Batılı ülkeler için en önemli ihtiyaç metası olan petrole ambargo getirilmesi olmuştur. Bu sebeple Batı'ya petrolün akışının devamı için ABD, bölgede barışın tesis edilmesi hususuna ivedilikle eğilmiştir. Bu durum Carter dönemi için öncelikli bir hal almıştır. Savaş sonrası İsrail'in işgal ettiği Golan Tepeleri'nden çekilmesi amacıyla Dışişleri Bakanı Kissinger çaba sarf etmiş ve muvaffak olmuştur. Bu anlaşma yeniden bir savaşın ortaya çıkmaması yönünde önemli görülmüştür. 1976 yılında Enver Sedat'ın, SSCB ile yapılmış "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın" iptal edilmesini meclisten istemesi ve meclisin bunu kabul etmesinin ardından ABD'nin barışın gerçekleştirilmesi adına cesareti artmıştır. Ayrıca İsrail'de alınan erken seçim kararı sonrası Begin hükümet lideri olarak seçilmiştir. Begin, seçildikten sonra Arap ülkeleriyle yapıcı ilişkiler kurma çabası ortaya çıkmıştır. Özellikle Begin'in Romanya ziyaretinde Romen lider Nikolay Çavuşesku, Enver Sedat'ın barış konusunda olumlu tavrından bahsetmiş ve bu konuda kendisinin de aynı görüşü savunduğunu belirtmiştir. Bu husus alt sistem yapısında yani bölge devletlerinin tavırları hususunda önemli bir yer teşkil etmiştir. Üst sistemde ise Mısır'ın SSCB'den uzaklaşmasını fırsat bilen ABD, barış sürecine Moskova'nın katılımını engelleme şansını elde etmiş, böylece Washington'ın öncülüğünün önü açılmıştır.²⁴⁶

²⁴⁶ Robert Barron- Lucy Kurtzer- Michael Yaffe, "Middle East Peace: What Can We Learn From Camp David 40 Years Later?", United States Institute Of Peace Url: <https://www.usip.org/publications/2019/03/middle-east-peace-what-can-we-learn-camp-david-40-years-later>.

ABD barışı gerçekleştirmek hedefiyle ilk olarak, başka bir Cenevre Konferansı oluşturulmasını amaçlamıştır. Bu konferansta amaçlanan, bölgede yer alan tüm tarafları dahil ederek barışın geniş alana yayılması olmuştur. Konferansa öncülük eden Carter yönetimi, olumlu sonuca ulaşmak adına başta, taraflarla ikili görüşmeler yaparak toplantıya başlamıştır. Mısır açısından, Mısır'ın korunması ve bölgesel nüfuzun gerçekleştirilmesinin yegane unsurunun silahlanma ve çatışma olmadığı sonucuna varılmıştır. Zira Mısır, SSCB ile yapılmış olan dostluk anlaşmasını sonlandırmıştır. Bunun en önemli sebebi, barışa giden süreçte ABD ve İsrail ile yapılacak pazarlık görüşmelerinde Mısır'ın elini kuvvetlendirerek ABD'nin desteğini almaktır. Ayrıca alt sistemde Mısır'ın sürekli silahlanması ülkeyi ekonomik alanda güçsüzleştirmiş ve savaşta alınan yenilgiler sonrası finansal alanda diğer Arap ülkelerine bağımlı hale getirmiştir. Özetle bu durum Mısır'ın, bölgesel nüfuzu iyiden iyiye İsrail'e kaptırmasına neden olmuştur. Alt sistemde diğer güç olan İsrail'in barış müzakerelerine olumlu yaklaşmasının nedeni, ABD ile olan çıkar birlikteliği ve askeri alandaki ilişkileridir.²⁴⁷ Ancak taraflar 1977 tarihinde Cenevre'de toplansa da herhangi bir sonuç alınamamıştır. Birleşik Devletler, diğer ülkelerle gerçekleştirdiği usul temelindeki ikili görüşmelerde olumlu hava yakalamış olsa da, anlaşmanın maddelerinin belirlenme süreci toplantının olumlu havasını dağıtmıştır. Ayrıca ABD'nin, BM'nin 242 sayılı kararı konusunda direnç göstermesi İsrail tarafından hoş karşılanmayarak anlaşmanın imzalanma sürecini uzatmıştır. Tıkanan bu süreç Enver Sedat'ın Kasım 1977'de Kudüs ziyareti sonrası yeni bir ivme kazanmıştır. Ancak Sedat bu ziyaret karşılığında İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini ve gerçekleştirilmek istenen barış antlaşmasının taraflarının tüm Arap devletleri olmasını talep etmiştir. Camp David müzakerelerinin başlangıç konusu olarak sayılabilecek bu teklife karşılık Aralık 1977 tarihinde İsrail Başbakanı Begin, işgal altında bulunan topraklarda Batı Şeria ve Gazze'ye özerklik verilebileceğini ifade etmiştir. Bu teklife Enver Sedat'ın tepkiyle yaklaşınca barış görüşmeleri tehlikeye girmiş ve sonrasında ABD sürece müdahil olmuştur. ABD Başkanı Carter, İsrail Başbakanı Begin'in arzu edilen barış sürecini baltalayabilmesi olasılığı ve uzlaşmaz tavrı nedeniyle davet etmemiş aksine Enver Sedat'a daha yakın bir tavır sergileyerek

²⁴⁷ Henry Kissinger, *Yeni Dünya Düzeni*, 5. Baskı, Boyner Yayınevi, İstanbul 2014, s.132.

Camp David'de görüşmek için sadece onu ABD'ye davet etmiştir. Kısa süre sonra bahsi geçen üç devletin dışişleri bakanları toplantı gerçekleştirmişler ancak işgal altındaki toprakların geleceği konusunda yeniden anlaşma sağlanamamıştır.²⁴⁸

Dışişleri düzeyinde gerçekleştirilen son görüşme sonrası ABD, bölge çıkarları açısından gerçekleştirmek istediği barışı sağlayabilmek adına Sedat'ı ve Begin'i ABD'ye davet etmiştir. Ancak görüşmelere ev sahipliği yapan Carter, kendi açısından çözülmesi gereken bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorun toplantıda ABD'nin konumuna yöneliktir. Yani Carter'ın rolü "Tam ortak" mı olmalı? Yoksa "Arabuluculuk" mu olmalı? Mısır'ın, İsrail karşısındaki konumu göz önüne alınarak eşit güçte ve düzeyde bir görüşme sağlanması adına Mısır'ı kollayıcı yol olan "Tam ortak" rolü seçilmiştir. Carter liderliğinde yapılan müzakerelerde ele alınan ilk konu Mısır ile İsrail arasındaki ilişkilerin kapsamı olmuştur. İsrail tarafı Mısır ile ilişkilerin normalleşmesinin kendi çıkarlarına uygun olduğunu belirtmiş ancak Mısır yapılacak anlaşmanın bölge devletlerince de kabul edilebilmesi adına İsrail-Mısır ilişkilerinin belli düzeyde kalmasının uygun olacağını belirtmiştir. İkinci konu ise taraflar egemenliklerini güvende tutabilmek adına diğerinin silahlarında indirime gidilmesini istemiştir. Üçüncü olarak yukarıda da bahsedildiği üzere Batı Şeria ve Gazze'nin geleceği konusu yer tutmuştur. Son olarak Mısır, işgal altında bulunan Filistin topraklarında yaşayan halkın "*Self-Determination*"(Kendi Kaderini Tayin Hakkı) ilkesi uyarınca geleceklerini bizzat kendilerinin belirlemesi hususunu gündeme getirmiştir. 13 gün sürmüş olan görüşmelerin son günlerinde tıkanmalar yaşanmış ve Başkan Carter, iki ülke liderine, barışın gerçekleşmemesinin ABD başkanlık seçiminde kendine olumsuz yansımalarının olacağını ve gelecekte iki ülke ilişkilerini etkileyebileceğini belirtmiştir. Carter'ın ortaya koymuş olduğu tavır sonrası gerçekleştirilmek istenen barış görüşmeleri iki ülke açısından farklı bir boyut kazanmıştır. Mısır ve İsrail, bölgede güçlü bir konumda olabilmek için ABD ile ilişkilerin önemli olduğunun farkında olduklarından barış müzakerelerinde daha ılımlı tavır sergilemişlerdir. Müzakerelerin başlangıcından itibaren geçen 13 günün sonunda iki çerçeveli anlaşma taslağı ortaya çıkmıştır. Biri Batı Şeria ve Gazze'nin

²⁴⁸Shibley Telhami, "The Camp David Accords: A Case Of International Bargaining", *The Academy of Political Science*, Cilt:107, Sayı:4, ss.639-642.

geleceği. Diğeri ise Mısır ve İsrail barışının temellerini içermektedir. Batı Şeria ve Gazze’de Filistinlilere özerklik verilmiştir. Ancak bahsi geçen özerkliğin niteliğinin daha sonra Mısır, Ürdün ve İsrail arasında yapılacak bir toplnatı ile belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın ikinci çerçevesi içinde yer alan konu ise iki ülke arasındaki ilişkiler sonucu İsrail’in Sina’dan çekilmesi şerhine dayandırılmıştır. Bunun karşılığında İsrail, Mısır’ın barış anlaşmasını paraflamasını ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesini talep etmiştir.²⁴⁹

Anlaşmanın yapılmasından sonra Irak, Libya, Suriye, Yemen ayrıca FKÖ tepki göstermiştir. Ayrıca Hafız Esad, Suriye’nin savunma güvenliği amacıyla SSCB’den yardım talep etmiştir. Camp David’in ikinci konusu olan Mısır’ın üç ay içerisinde barış anlaşmasını imzalama taahhüdü, Arap devletlerinin baskısı dolayısıyla gerçekleşmemiştir. Ancak Mısır açısından durum böyleyken, İsrail, Camp David’de özerklik ile ilgili vermiş olduğu sözü yerine getirmemiştir ve bir tıkanıklık ortaya çıkmıştır. Camp David’de yaşanan bu tıkanma 1979 yılında İran’da yaşanan devrim sonrası yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. Ayrıca İran’da yaşanan bu gelişme ABD ve İsrail’in bölgeye bakışını değiştirmiştir. Böylelikle hedeflenen Mısır-İsrail anlaşması 26 Mart 1979 tarihinde imzalanmıştır. Bu sebeple Mısır, Arap Liginden atılmış ve bölgede yalnız kalmıştır. Ancak buna karşın ABD-Mısır ilişkileri gelişmiş, Mısır’ın silah ihtiyacı Birleşik Devletlerden karşılanmaya başlamıştır. İsrail açısından avantajı ise ikili ilişkilerin hukuksal zemine oturtulması sonrası Batı Şeria ve Gazze işgalinin meşru bir hal alması olmuştur.²⁵⁰

Camp David anlaşması Suudi Arabistan’ın kendi geleceği açısından olumlu olarak görülse de Arap devletlerinden gelebilecek tepki göz önünde bulundurularak başta tarafsız bir tutum sergilenmiştir. Zira barışın sağlanması durumunda SSCB’nin Ortadoğu’da nüfuzu azalacak ve monarşi ile yönetilen Suudi Arabistan tarafında güvenlik konusunda rahatlama sağlanmış olacaktır. Ayrıca ekonomik yönden güçlü olan bu devletin, bölgedeki diğer ülkelere finansal manada yardımının sürmesi onu

²⁴⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), “Camp David Accords and the Arab-Israel Peace Process”, Url: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david>.

²⁵⁰Shibley Telhami, a.g.m, s.s 648-649.

bölgede lider konuma yükseltebilecektir. Ancak Ortadoğu'da yalnız kalabilme tehlikesine karşı başta tarafsız kalsa da sonrasında olumsuz tavır sergilemiştir.

4.5.2. JIMMY CARTER DÖNEMİNDE ORTADOĞU SİYASETİNİ ETKİLEYEN GELİŞMELER

II. Dünya Savaşından sonra İsrail'in kurulmasıyla başlayan çatışma ortamı kimi zaman bölge devletleri arasında da yaşanmış, bu devletler Soğuk Savaş ortamının getirdiği kutuplaştırıcı ortama adapte olarak kimisi Batı Bloğuyla kimisi Doğu Bloğuyla ile ilişkilerini geliştirmiştir. Dolayısıyla İsrail'e yaklaşımın yanı sıra Müslüman ülkeler arasında da bölünmeler ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Nixon dönemi ile ABD'nin bölgede en önem verdiği ülkeler arasında yer alan İran'da radikal grupların ayaklanması sonucu İslam devrimi yaşanmış ve kısa süre içinde İran-Irak arasında sekiz yıl süren bir çatışma başlamıştır. Dolayısıyla Carter döneminde Ortadoğu'da yaşanan bu iki gelişme politik bir dizi farklılıklara zemin hazırlamıştır.

4.5.2.1 İRAN İSLAM DEVRİMİ

İran; devlet yapısı, kültürü, tarihi ve toplumu açısından kadim bir yapıya sahiptir. Tarihin her döneminde güçlü yapısıyla göze çarpmaktadır. Bulunduğu coğrafyada büyük bir etkinliğe sahip olan bu devlet, küresel aktörler için her daim önem atfedilen bir konuma sahip olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere bölgede, özellikle Körfez'de hakim güç olarak konumunu devam ettirirken kısa süre sonra ekonomik olarak güçsüzleşmesinin ardından bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş'ın getirisi olarak körfezin stratejik önemi dolayısıyla petrole giden yolu SSCB'ye kaptırmak istemeyen ABD, Ortadoğu'da aktif görev üstlenmiştir. İran, Başkan Nixon dönemiyle birlikte bölgede ABD'nin en önem verdiği Müslüman ülke olmuştur. Çünkü, yukarıda da belirtildiği üzere İran'ın kuvvetli bir aktör olması, ABD

açısından ona daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. Öyle ki, Suudi Arabistan Kralının tabiriyle, İran'ın 'iki yüzlü' olması ve buna rağmen ABD'nin İran'ı daha fazla önemsemesi Suudi Arabistan tarafında memnuniyetsizlik yaratmıştır. İran'ın güçlü devlet yapısı özellikle yer altı kaynaklarından elde edilen gelirle daha fazla güçlenmiştir. Hatta 1973 yılında yaşanan petrol ambargosu sonrası petrolden elde edilen gelir ülkenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. İran'ın gelirlerindeki bu artış, toplumun büyük bir kısmının yaşam tarzlarında değişiklikleri beraberinde getirmiş ve bu durum radikal kesimi rahatsız etmiştir. Ayrıca petrolden elde edilen gelir, Şah yönetiminin muhafazası adına daha çok askeri temelli yatırımlara ayrılmış ayrılmış ve askeri modernizasyon amacıyla çok sayıda ABD'li uzman İran'da ikamet etmeye başlamıştır. Buna karşın ülke ekonomisinde petrolden elde edilen gelir dışında bir gelirin olmayışı işsizlik seviyesini yükseltmiş, petrolün sağladığı refah, sadece Şah'a yakın kesimin nemalandığı bir durum ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan'da olduğu gibi hanedan güvenliği devlet politikasının ilk seçeneği haline gelmiş ve muhalif kesime karşı sert siyaset izlenmiştir. Bunun sonucunda muhalif kesimler farklı fraksiyonlar çevresinde birleşerek Şah yönetimine karşı mücadeleye başlamışlardır.²⁵¹

İran'da yaşanan bu krizin temelinde yatan toplumsal bazı sebepler de bulunmaktadır. İran'da toplumun büyük çoğunluğu Şii inancına bağlıdır. "Takipçi" anlamına gelen Şii kelimesi Hz. Ali'nin halifeliğini destekleyenlerin oluşturduğu cenahı temsil etmektedir. Bu konuda Şiiliğin çok güçlü olduğu İran'da ulema da toplum üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Bu açıdan bakıldığında bu kesimin İran'da yaşanan siyasi eylemler üzerinde de etki oranı doğal olarak yüksektir. Önceki paragrafta belirtildiği üzere İran petrolünün millileştirilmesi kararı ulema tarafından milli hassasiyetler açısından yorumlanmış, seküler öngörü sunarak hükümetin aldığı karara karşı muhalif tavır sergilemişlerdir. Ayrıca toplumda muhalif tavrın giderek artması ve Şah'ın bu muhalif tavra karşı aldığı sert önlemler geçmişte yaşananlara benzeri neden-sonuç ilişkilerine yol açmıştır. Tarihsel süreçte de monarşi ile yönetilen ülkelerin merkezileşmesinin politik kırılma noktasını arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Özellikle modern devletlerin ortaya çıkışı ile beraber bu kırılma noktası daha

²⁵¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e, ss:566-568.

da artmıştır. Çünkü artan hoşnutsuzluk özellikle monarşide tepkiyi tek bir kişiye odaklamıştır. İran'da da her kesimi bir araya getiren ortak güdü Şah'a karşı artan muhalif tavır olmuştur.²⁵² Şah'a karşı muhalif hareketlerle, çözülme yen siyasi ve ekonomik sorunların birleşmesi devrimin ortaya çıkması için tüm zemini oluşturmuş oluyordu. Kum şehrinde Şii öğreti temelinde dayalı mollaların başlattığı mücadele 1 Şubat 1979 günü liderleri Humeyni'nin; Fransa'dan, İran'a gelmesiyle beraber sonuçlanmış ve kısa sürede İran İslam Cumhuriyeti ilan edilmiştir.²⁵³ Nixon Doktrini ile başlayan "Çifte Sütun" politikası bahsi geçen devrim ile beraber çökmeye yüz tutmuştur. Çünkü 1969 yılından itibaren petrolün güvenliği ve Ortadoğu'da komünizmin yayılmasını engelleme konusunda Batı'ya yakın olan Suudi Arabistan ve İran ile politik diyalog geliştirilmiştir. İran'da yaşanan bu devrim ile beraber ABD, Ortadoğu'da başka müttefikler arama yoluna girmiştir. Müttefik bulma konusunda ABD'nin arzu ettiği en önemli aktör Mısır'dır.²⁵⁴

4.5.2.2. IRAK-İRAN SAVAŞI

1980 tarihinde yaşanan bu çatışmanın temeli çok eskiye dayanmaktadır. 1958 yılında Irak'ta yaşanan ve monarşik yapının yıkılmasıyla sonuçlanan darbenin ardından sol fikirlere grupların iktidarda bulunması İran açısından tehdit olarak görülmüştür. İngiltere'nin bölgeden çekilmesinin ardından körfez üzerinde revizyonist politika güden İran'ın karşısına Irak çıkmış buna karşın İran da, Irak'ta bulunan Kürtlerin ayaklanmasına destek vererek Irak'a karşı koz barındırmıştır. Saddam Hüseyin, İran'ın elinde bulundurduğu bu kozu ortadan kaldırabilmek adına Kürtlerle anlaşma yoluna gitmiş ancak anlaşmadan kısa süre sonra çatışmalar tekrar çıkmıştır. Böylelikle İran için istenilen durum hasıl olmuş ve Kürtler; Irak'a karşı İran tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Çatışmaların başlamasından kısa süre

²⁵² Said Amir Arjomand, "Iran's Revolution in Comparative Perspective", *Cambridge University Press* 1986, Cilt:38, Sayı: 3, s.385.

²⁵³ Ahmet Gülük, "İran İslam Devrimi ve Ulemanın Zaferi", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 2018, Cilt:20, Sayı:1, ss.90-94.

²⁵⁴ Fred Halliday, "Iranian Revolution in International Affairs: Programme And Practice", Url: <https://www.sneps.net/t/images/Articles/halliday.pdf>, s.36.

sonra OPEC toplantısında iki ülke barış imzalamış ve İran'ın kendi çıkarı için kullandığı Kürtlerin ayaklanması da böylelikle son bulmuştur.²⁵⁵

Aslında çatışmaya neden olan Şett'ül Arap anlaşmazlığının kökeni çok eskiye gitmektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin birleşim yerine Şett'ül Arap denmektedir ve bu bölge iki ülkenin güney sınırını oluşturmaktadır. Şett-ül Arap önemli bir su ulaşım yolu olması bakımından stratejik öneme sahiptir. 1937 yılında yapılan anlaşmada bahsi geçen su yolu Irak'a bırakılmıştır. Ancak ilerleyen süreçte ABD desteği ile güçlenen İran Şahı, bu stratejik alanı ele geçirmek istemiştir. 1970'lerle başlayan sürtüşmeler yukarıda da bahsedildiği üzere 1975 yılında iki taraf arasında yeni bir anlaşma yapılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu anlaşma gereğince Şett-ül Arap bütünüyle Irak'ın hamiliğinden çıkmıştır ve bu alan iki ülke sınırı olarak belirlenmiştir. Buna karşın İran da Kürtleri desteklemeyeceğinin sözünü vermiştir ancak İran tarafından ele geçirilen körfezdeki üç adadan vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Bu adalar Abu Musa, Büyük Tumb ve Küçük Tumb isimlerini taşıyan adalardır.²⁵⁶

İran'ın adım adım izlediği yayılcı politika özellikle adalar üzerinden izlediği militarist siyaset Irak ile ilişkilerde gerginliğin daha da artmasına neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere 1979 yılında İran'da Şah'ın devrilmesi ve yerine İran İslam Devleti'nin kurulması, Irak açısından istenmeyen bir dış politik gelişme olmuştur. Zira Irak halkının yarısının Şii olması ve devrim yapan kadroların tüm dünyadaki Şiiileri ayaklandırmaya çalışması gelecekte Irak için ortaya çıkabilecek sorunların bir izdüşümü olmuştur. Humeyni, Saddam gibi liderleri devirip yerlerine İslami tarzda devletler kurulmasından yana bir görüşe sahiptir. Buradan hareketle Baas rejimlerini inançsız olarak niteleyerek kendine yakın taraftarları bahsi geçen ülkelerde ayaklandırma amacı gütmüştür.²⁵⁷ Kısa süre sonra Irak'ta yaşayan Şiiilerin ayaklanması Iraklı yöneticilerin aslında bekledikleri bir durumdur. Saddam'ın buna karşılık Iraklı Şii önder As-Sadr'ı idam ettirmesi ve

²⁵⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s. 581.

²⁵⁶ Oral Sander, a.g.e, s.501.

²⁵⁷ Duygu Dersan Orhan, "Iranian Foreign Policy Toward Iraq: an Analysis of Three Wars Between İdeology and Realism", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2019, Cilt:7, Sayı:19, s.394.

Ayetullah'ın kız kardeşini öldürmesi ipleri iyice koparmıştır. ²⁵⁸ Ayrıca Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin ayaklanması ve bu konuda İran'ın Şah dönemine benzer politika izlemesi iki ülke ilişkilerinin yeniden gerilmesine neden olmuştur. Irak uzun uğraşlar vermesine rağmen sınır bölgelerinde yaşanan isyana çözüm bulamamış ve 1980 yılına gelindiğinde İran tarafından Iraklı güçlere ateş açılması sonucu iki ülke arasında fiili olarak savaş başlamıştır. İlk olarak 1975 yılında imzalanan Şett'ül Arap anlaşmasına son verilmiştir.

Saddam, İran'da yaşanan devrim sonrası İran askeri kuvvetlerinin güçsüz olduğu öngörüsünde bulunarak savaşı kazanabileceğini düşünmüş olsa da İran bunun aksini ispat ederek Irak'a ait bir kısım toprağı ele geçirmiştir. Hatta savaşın başında İran kuvvetleri Basra Limanından sonra Bağdat'ı bombalayarak dünya kamuoyunda şaşkınlık yaratmıştır. Kısa süre içinde iki tarafın gücü giderek azalmış ve savaş artık cephe savaşı halini almıştır ama çatışmalar mütemadiyen yaşanmaya devam etmiştir. İki ülke arasında yaşanan savaşın uzaması ve elde edilecek başarı ülkelerin ekonomik ve askeri alandaki yetenekleriyle doğru orantılı olmayı gerektirir. Kısaca iki ülkenin stratejik konumu ve ekonomik gelirlerinin kaynağı kapitalist ülkelerin çıkarlarıyla örtüştüğünden savaşa ABD de müdahil olmuştur. Çünkü iki ülkenin de körfez bölgesinde çatışması ve petrol akışı yarattıkları tehlike ABD'yi böylesi bir yola itmiş ve deniz kuvvetlerini körfeze göndermiştir.²⁵⁹ Ayrıca savaşın uzamasının bir diğer nedeni ABD ve SSCB'nin iki ülkeye de uyguladığı silah ambargosu olmuştur. Ancak ambargo uygulanmasına rağmen savaşın bu kadar uzun sürmesi pek akla yatkın değildir. Zira rehine krizi ve İslam Devrimi sonrası Batılı güçlerin de ambargoya uyması İran'ın; İsrail, Yunanistan, Arjantin, Güney Kore, Cezayir gibi ülkelere silah bulmasını engelleyememiştir. Irak ise; Suudi Arabistan, Mısır, Doğu Almanya, Fas, Pakistan, Ürdün, İspanya, Polonya tarafından desteklenmiştir.²⁶⁰

²⁵⁸ Emine Zeynep Daban- Cihan Daban, "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2018, Cilt:2, Sayı: 1, s.95.

²⁵⁹ Oral Sander, a.g.e, s.502.

²⁶⁰ Ferhat Prinççi, "Power Struggle in the Gulf: A RE-Evaluation of the Iran-Iraq War", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:1, ss. 240-241.

Bölge devletleri genel itibariyle iki devlete de karşı bir tavır sergilemkele birlikte Şii tehlikesi sebebiyle Irak'a yakın durmuşlardır. Hatta Suudi Arabistan, Irak'a yardım dahi etmiştir. BM tarafından savaşın durdurulması adına birçok adım atılsa da barış arayışları sonuçsuz kalmıştır ve savaş 1988 yılında son bulmuştur.

4.5.2.3. SSCB'NİN AFGANİSTAN İŞGALİ

Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı; görünüşte anti-komünist gerillaya karşı, ama aslında komünist Afgan yönetimine destek vermek amacıyla işgal etmiştir. Ancak bu işgalin özellikle Camp David anlaşmaları ve İran İslam Devrimi sonrası ortaya çıkması hem bölge devletlerinin dış politikalarını derinden etkilemiş hem de SSCB açısından bahsi geçen iki olay işgale giden sürecin başlangıcı olmuştur. Zira bahsi geçen süreçte İran'da yaşanan karışıklığa iki farklı neden öne sürülmüştür. Birincisi, SSCB'nin; Afganistan işgalini, Ortadoğu petrollerine ulaşmak ve Hint Okyanusuna inmek amacıyla gerçekleştirdiği idda edilmiş ikinci görüş ise bu işgalin Radikal İslamcı ve Batıcı kesimin Sovyetlerin güney sınırında kuvvetlenmesine ve Batıya karşı bir tehdit oluşturmasına engel olması amacıyla tasarlandığı öne sürülmüştür. Sovyetler Birliği'nin bu fiilinin hangi amaca dayandığı tam olarak bilinmese de hem bölge devletlerini hem de ABD'yi yeni dış politika konusunda etkilemiştir.²⁶¹

Afganistan'a bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle geçmişten itibaren diğer devletler tarafından sürekli önem atfedilmiştir. Ayrıca, SSCB'nin işgal girişimi küresel ve bölgesel düzlemde etkili güçlerin dikkatini çekmiştir. İşgali hazırlayan süreç, Nisan 1978'de Muhammed Davud Han'ın, Nur Muhammed Taraki öncülüğünde komünist fikre sahip subaylar tarafından devrilmesiyle başlamıştır. Yönetimi ele geçiren zümrenin istikrar ve güven konusundaki belirsiz görüntüsü SSCB yöneticilerini ilk olarak temkinli olmaya itmiştir.²⁶² Ancak ilerleyen süreçte Moskova yönetimi yeni Afgan yönetimiyle kümülatif şekilde ikili ilişkileri

²⁶¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e, s.573.

²⁶² Britannica, "Soviet Invasion of Afghanistan", Url:<https://www.britannica.com/event/Soviet-invasion-of-Afghanistan>.

geliştirmeye başlamıştır. Moskova yönetimini kısa süre içinde temkinli politikadan uzaklaştıran sebep; Afganistan yöneticilerinin ülkede yeni sosyalist bir yapı kurmayı amaçlamalarıdır. Ancak böylesi bir politikayı dizayn etmenin özellikle Marksist-Leninist bir yönetim şeklinde gerçekleştirmenin İslami geleneklere bağlı bir toplumda karşı koymalara, isyanlara neden olma tehlikesi mevcuttur. Hatta yeni yönetimin toprak reformu kararı sonrası özellikle dini değerlere daha çok bağlı kapalı kırsal kesimde Herat Ayaklanması başlamıştır.²⁶³ Yaşanan ayaklanmaya, muhalif ve eski yönetime bağlı askerlerin de destek vermesi sonrası isyan giderek büyümüştür. İsyân sonrası SSCB Politbüro toplantısında Afganistan'ın SSCB güvenliği adına elzem bir yer teşkil etmesi sebebiyle Taraki yönetimine destek verilmesi kararı alınmıştır. Bu destek 1000 kişi olan danışman sayısının, 5000'e yükseltilmesi ve ek olarak silah desteği verilmesini kapsamaktadır. Bu ayaklanma iki farklı etkiye sebep olmuştur, birincisi komünist darbeci yönetime karşı hafif kalan halk direnişini körüklemiştir, ikinci olarak SSCB, Afganistan'da sosyalist dönüşümü kolaylaştırmak adına iç işlerine karışmaya başlamıştır. SSCB'nin danışmanlar üzerinden Afganistan'daki karışıklıkları dindirme adına izlediği politikanın çıkmaza girmesi sonucu askeri seçenek gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Artan isyan hareketlerine karşı direnç gösteremeyen Taraki, SSCB destekli Hafızullah Amin tarafından siyasi darbeye uğramıştır. Afganistan yönetimini ele geçiren Amin, bir önceki döneme nazaran SSCB ile daha yakın ilişki kurmuş ve destek almaya başlamıştır. Afganistan'da giderek güçlenen muhalif isyancı kanadın, sosyalist rejime karşı galip gelebilme ihtimaline ve bu ihtimalin SSCB'yi bölgesel ve küresel alanda sokacağı tehlikeli duruma karşı Moskova'da yönetsel kriz ortaya çıkmıştır. Özellikle İran'da yaşanan İslam Devrimi'nin Afganistan'daki muhalif İslamcı kesimi de etkileyebilmesi olasılığı da Moskova'nın endişesini daha da arttırmıştır. Özellikle Moskova, İran'dan sonra Afganistan'da yaşanabilecek İslam Devrimi sonrası güneyinde İran, Afganistan ve Pakistan ittifakı, Batıda NATO ve güneyinde diğer

²⁶³Timothy Nunan, "From Land Reform to Veterinarians Without Borders in Cold War Afghanistan", s.110, Url: <https://www.comparativ.net/v2/article/download/1659/1455/2609>.

güçlü tehdit Çin ile her taraftan çevrelenerek geri dönülemez bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilecektir.²⁶⁴

Moskova'nın içinde bulunduğu şüpheli ve tehlikeli durumu daha da ileri taşıyan, başta Sovyet desteğiyle Taraki'yi devirip yönetime gelen Amin'in de ABD ile dış ilişkiler konusunda arayışlara girişmesi olmuştur. Amin'in izlediği politika SSCB ile Afganistan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bu gibi sebepler üst üste geldiğinde Moskova yönetimi güvenlik endişelerinin bir sonucu olarak tek çarenin Afganistan'a yapılacak askeri müdahale olacağı hususunda karar vermiştir. Ancak karar verme sürecinde Moskova yönetimi ABD ile arasında bulunan "Detant" dönemine zeval gelebileceği konusunda çekince göstermiştir. Ancak SALT II anlaşmasının ABD Senatosu tarafından onaylanmaması Moskova yönetiminin kuşkusunu gidermesine yol açmış ve 27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan, SSCB tarafından işgal edilmiştir.²⁶⁵

İran'da yaşanan İslam devrimi, sonrasında yaşanan rehine krizi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, Carter'ın göreve geldikten itibaren barışçıl ve insan haklarını önceleyen dış politikasını etkileyerek dönüşmesine neden olmuştur. Özellikle Carter'ın yönetiminde bulunan bakanlar, Vietnam Savaşı'ndan sonra ABD'nin uluslararası alanda geri çekilen bir görüntü sergilemesine neden olan politikalardan vazgeçilmesini desteklemişlerdir. Örnek vermek gerekirse Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi William Odom, Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski'ye sunduğu muhtıradan, İran'da yaşanan krizin, ABD'nin bölgede güçlenmesine özellikle kuvvetli istihbarat ağı kurmasına katkı sağlayabileceğini öne sürmüştür. Dışişleri Bakanı Brzezinski, Başkan Carter ile görüşmesi sonrası, SSCB'nin Afganistan işgalinin 1947 yılından itibaren ABD çıkarlarına en fazla zararı dokunabilecek bir durum olduğunu vurgulamıştır. Hatta bu sebeple Çin'e silah satışı seçeneği dahi konuşulmuştur. Başkan Carter, Afganistan işgali sonrası kongrede yaptığı

²⁶⁴Uday Rai Mehra, "Why Did the Soviet Union Invade Afghanistan in 1979?", E-International Relation, 2014, Url:<https://www.e-ir.info/2014/10/09/why-did-the-soviet-union-invade-afghanistan-in-1979/>.

²⁶⁵Tim Weiner, "History to Trump: CIA Wasaiding Afghan Rebels Before the Soviets Invaded in '79", The Washington Post, Url: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/01/07/history-trump-cia-was-arming-afghan-rebels-before-soviets-invaded/>.

konuşmada Carter Doktrini olarak bilinen stratejiyi ortaya koymuştur. Bu konuşma şu şekildedir:

*“Bu durum, sadece bu yıl için değil, gelecek yıllar için de dikkatli düşünmeyi, asabiyeti kontrol edebilmeyi ve kararlı eylemi gerektiriyor. Basra Körfezi ve güneybatı Asya'daki bu yeni güvenlik tehdidini karşılamak için kolektif çabalar talep ediyor. Ortadoğu'dan petrole güvenen ve küresel barış ve istikrarla ilgilenen herkesin katılımını talep ediyor. Ve bölgedeki tehdit altında olabilecek ülkelerle istişare ve yakın işbirliği talep ediyor. Bu zorluğun karşılanması ulusal irade, diplomatik ve siyasi bilgelik, ekonomik fedakarlık ve tabii ki askeri yetenek gerektirecektir. Bu kritik bölgenin güvenliğini korumak için içimizdeki en iyiyi çağırmalıyız. Konumuz kesinlikle açık olsun: herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesini kontrol altına alma girişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına yönelik bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırı, askeri güç de dahil olmak üzere gerekli herhangi bir yolla püskürtülecektir”.*²⁶⁶

Bu konuşma sonucunda ABD; Basra Körfezinde ve güneydoğu Asya'da doktrin gereği olarak caydırıcı bir rol üstlenmiştir. Yani olası saldırı durumuna karşı ABD'nin göstereceği cezalandırıcı direnci arttırmak amaçlanmıştır. ABD'nin ilk olarak gerçekleştirmeyi amaçladığı olası çatışma alanında Birleşik Devletler kuvvetlerinin hızla sayısının ve gücünün artırılmasına dayandırılmıştır. Özellikle yönetici kesim, deniz kuvvetlerinin nitel ve nicel gücünü arttırmak adına bir dizi strateji geliştirmişlerdir. Zira deniz kuvvetlerinin güçlü olmasına ABD'nin uzak coğrafyalarda kara ve hava kuvvetlerine de olumlu etkisi bulunabileceğinden önem atfedilmiştir. Örneğin bu süre zarfında ABD Ortadoğu Kuvvetleri'nin dört gemisi

²⁶⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), “Editorial Note”,
Url:<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v18/d45>.

Basra Körfezi'nde, iki uçak gemisi ise Arap Denizi'nde demirlemiştir. Hülasa ABD'nin, Başkan Carter'ın Doktrinini açıklamasından sonraki asıl amacı savaştan çok bölgeye uzak olan Birleşik Devletlerin bahsi geçen önemli topraklardaki çıkarlarını korumak amacıyla tehlikeli gördüğü devletlere karşı caydırıcı bir duruş sergilemektir.²⁶⁷

4.5.3.JİMMY CARTER DÖNEMİ SUUDİ ARABİSTAN-ABD SİLAH ANLAŞMALARI

Birleşik Devletler, Vietnam savaşının vermiş olduğu tecrübelerle beraber yeni bazı politikalar belirlemiştir. Bu yeni dış politikanın ana hatlarına Nixon Doktrininde bir önceki bölümde değinilmiştir. Kısaca, Vietnam savaşından sonra ABD'nin dünyanın her yerinden sorumlu olmadığını belirtirken, Sovyetler Birliğine karşı mücadelenin devam edeceğini, Batı Bloku ülkelerini, olası nükleer tehdidine karşı bizzat kendi nükleer gücüyle koruyacağını taahhüt etmiştir. Bunun bir yansıması olarak, Ortadoğu petrolünün önemi ve İngiltere'nin bölgeden ayrılması sonrası Ortadoğu'nun iki önemli ve Batı yanlısı devleti İran ve Suudi Arabistan'ı kendi müttefiki görerek iki sütunlu bir dış politika belirlemiştir. Genel itibariyle, Sovyet yayılmasını durdurmak ve bölge petrolüne ulaşımın devamı sağlamak ve bölgede iki önemli müttefikiyle beraber hedeflerine ulaşmak amacı taşımaktaydı.

Yukarıda, Nixon dönemi ABD-Suudi Arabistan askeri ilişkilerine değinilmiştir. Carter başkan olduktan hemen sonra da Suudi Arabistan çeşitli sebeplerle ABD'den silah almaya devam etmek istemiştir. Bu başlık altında Carter döneminde bölgede yaşanan sorunlar ile Suudi Arabistan'ın silah talepleri paralel olmasından dolayı hem bölgesel sorunlar hem de silah ticareti birlikte ele alınacaktır.

Carter döneminde Suudi Arabistan tarafından silah konusundaki ilk talebin temeli, bir önceki dönemde yani Kissinger'ın Dışişleri bakanı olduğu dönemde Suudi Arabistan'a verilmiş sözlere dayanmaktadır. Yeni dönemde ilk olarak F-15 savaş

²⁶⁷Middle East Research and Information Project, "What the Carter Doctrine Means to Me", Url: <https://merip.org/1980/09/what-the-carter-doctrine-means-to-me/>.

uçağı satın almaya yönelik talep Suudi Arabistan tarafından, ABD Büyükelçisine yapılmıştır.²⁶⁸ Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski, Suudi Arabistan'ın talep ettiği savaş uçakları konusunda, CIA'dan rapor talep etmiş ve İngiltere menşeli savaş uçakları eski olduğu için bu savaş uçaklarının yerini alacak F-15 savaş uçaklarının satışı için olumlu bir tavır sergilemiştir. Ancak burada önemli olanın kongrenin bu satışa onay vermesi olduğunu söylemiştir. Burada aydınlatılması gereken bir diğer konu ABD hükümetinin, yabancı bir ülkeye yapacağı herhangi bir silah satışında kongrenin onayını almak zorunda olduğudur. Önceki dönemde hükümetin istediği silah satışı kolayca gerçekleşirken Carter döneminde bahsi geçen satış işlemi uzamıştır. Çünkü yasama organının çoğunluğu Demokrat Parti üyelerinden oluşmaktaydı ve Carter'ın insan hakları söylemini kullanmasından ve sahip oldukları dünya görüşünden dolayı özellikle barışçıl ortamı bozabilecek ülkelere gelişmiş silahların satışına sıcak bakmamaktaydılar. Hülasa Brzezinski, bu konuda kongreden onayın zor olduğunu belirterek F-16 savaş uçakların talep edilmesi halinde satışın daha kolay olacağı düşünmüştür. Bununla birlikte Suudi Arabistan'ın F-15 savaş uçağı üzerinde direktmesinin sebebi F-15 savaş uçağının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. F-15 savaş uçağını, çift motorlu oluşu, daha çok savunmaya yönelik ve her hava koşulunda kullanımının rahat olması onu diğer savaş uçaklarından öne çıkarmaktadır.²⁶⁹ Yukarıda da değinildiği üzere kongrenin bu onayı vermesi konusunda olumsuz öngörüye karşı Kral, Büyükelçiye bu sözün bir önceki dönemde verildiğini, özellikle petrol ambargosu döneminde, ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelik dış politikasını hatırlatarak verilen sözün tutulmasını talep etmiştir.²⁷⁰ Suudi Arabistan'ın talebini iletmesinden ve önceki hükümet döneminde verilen sözü hatırlatmasından sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı, Büyükelçiliğine; Suudi Arabistan'ın talebini bir süre dondurmasını arzuladıkları içeren bir yazı

²⁶⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 9 February 1977.

²⁶⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of From the President's Assistant for National Security Affairs(Brezinski) to President Carter, 21 May 1977, s.483-485.

²⁷⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Departman of State and the Departman Of Defence, s.471.

göndermiştir. Buradan da anlaşılıyor ki, bahsi geçen dönemde Suudi Arabistan'ın taleplerine karşı olumsuz bir tavır sergilenmiştir.²⁷¹

Savaş uçağı konusundaki ihtilaf, kısa süre sonra ABD'li yetkililer ile Suudi Arabistanlı yöneticiler arasında gerçekleşen toplantıda tartışılmıştır. ABD hükümetinden yöneticiler, kongrenin durumuna vurgu yaparak Suudi Arabistan'a mevcut durumdan bahsetmişlerdir ve kendilerince Suudi Arabistan'ın ne tür silahlara ihtiyacı olduğu konusunda fikir öne sürmüşlerdir. Prens Fahd, isteklerinin milyarlarca dolar sarf etmek olmadığı ancak artan Sovyet tehdidine karşı kendi güvenliklerini koruma konusunda F-15 savaş uçaklarının elzem olduğunu iletmiştir. Ayrıca konuşmasının sonuna "*Sovyetler ile iş yapmak istemiyoruz ayrıca Avrupalı devletler silah konusunda bize yardım etmeye hazır ancak bu işi Amerika ile halletmek istiyoruz,*" demiştir.²⁷² Kısa süre sonra Prens Sultan ile yapılan görüşmede talep edilen uçaklar hakkında ABD yönetimine dönemin en sert eleştirisi yapılmıştır. Fahd, Ortadoğu'da ABD ile iyi ilişkilere sahip ülkeler üzerinden yapılan bu tahlilde, ABD açısından önceliğin İsrail, ikincisinin İran ve en son kendilerinin olduğunu belirtmiştir. İran'a yapılan büyük hacimli silah satışlarına atıf yapmış aynı zamanda İran'ın; Çin, Fransa, SSCB gibi ülkelerden silah almasına ve bunun ABD tarafından kanıksanmasına eleştiri getirmiştir. Ayrıca körfezin hamiliğinin ABD tarafından İran'a verildiği yönündeki söylemlere tepki göstermiştir. Taraflar en son ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerine geçmişlerdir. Her konuda uzun süredir ABD çıkarlarıyla uyumlu hareket ettiklerini ancak ABD tarafından pek önemsenmediklerini belirterek mevcut ABD yönetimine tenkitte bulunmuşlardır.²⁷³ Suudi Arabistan'ın tavrına karşı, Sekreter Vence, Suudi Arabistan'a yapılacak olası savaş uçağı satışı konusunda başkanı bilgilendirici rapor hazırlamıştır. Raporda satışın olumlu ve olumsuz yönlerine değinilmiştir. Başta uçakların satışı durumunda ABD'ye 4.8 milyar dolarlık gelir sağlayacağı ancak Suudi Arabistan'a satılacak silahların diğer bölge ülkeleri açısından emsal teşkil ederek benzer taleplerle ABD'ye başvurularının olasılığının bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca satılmaması halinde Suudi

²⁷¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Department Of State to the Embassy in Saudi Arabia, 8 February 1977.

²⁷²Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 24 May 1977, s.496.

²⁷³Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 7 December 1977, s.525-526.

Arabistan'ın başka ülkelerden başka uçaklar temin edebileceği öngörüsünde bulunulmuştur. Suudi Arabistan'ın başka bir ülkeden bahsi geçen silahları alması durumunda yapılabilecek ekipman satışı kontrolünün ABD tarafından kaybedileceği ve bu durumun kendi çıkarlarını olumsuz yönde etkileyeceği iletilmiştir. Silah satışının yapılması durumunda bunun ABD'ye sağlayacağı yarar, Suudi Arabistan ve Mısır'a satılacak uçaklar sonrası bahsi geçen ülkelerin ABD'ye olan güvenlerinin artacağı özellikle bölge barışının tesisi hususunda önemli yer teşkil edebileceğinden bahsedilmiştir. Bahsi geçen uçakların satışının kongre tarafından nasıl olumluya çevrilebileceği konusunda, bu üç devlete yapılacak satışların bir paket halinde kongreye sunulması ve görüşmelerde ABD'nin bu üç ülkedeki ortak çıkarına atıfta bulunulması stratejisi geliştirilmiştir.²⁷⁴ Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski, Vence'in düşüncesini destekler nitelikte Başkan Carter'a; İsrail'e 50-150 adet arası F-16, 25 adet F-15, Suudi Arabistan'a 20-60 adet arası F-15 ve Mısır'a 40-120 arası F-5E uçak satışının kongrenin geçmesine yönelik paket formülünü iletmıştır. Özellikle kongredeki görüşmelerde paket formülü üzerine bağlı kalınabilmesi adına bahsi geçen üç ülkeye yapılacak satışlarda uçak sayıları bilgisi kongreye muğlak bir şekilde bildirilmiş yani tam bir rakamdan bahsedilmemiştir.²⁷⁵ İki ülke arasında askeri temele dayalı anlaşmanın yapılmasına yönelik birtakım sorunların var olduğundan bahsedilmiştir. Ancak bahsi geçen dönemde, Suudi Arabistan'ı askeri alanda yeteneklerini geliştirmeye yönelik önemli baskı yaratan, Ortadoğu'da yaşanan bazı gelişmeler olmuştur. Bunlardan ilki Sovyetler Birliği'nin Suudi Arabistan'ın yakın çevresinde bulunan ülkelerde etkinliğini arttırması, ikincisi ise; İran'daki iç karışıklıklardır. SSCB'nin nüfuz alanını genişletmesi, muhafazakâr otoriter yönetime sahip olan Suudi Arabistan devletinin tehdit algılamasına yol açmıştır. Nisan 1978'de kral ve büyükelçi arasında bir görüşme gerçekleştirilmiş ve konuşulan tek konu Sovyet tehdidi olmuştur. Kral, Sovyetler Birliği'nin son dönemde Afrika'da birçok devletle ilişkilerini kuvvetlendirmesini ve bunun ABD tarafından göz ardı edilmesini eleştirmiştir. Sahip olduğu petrole atıf yaparak, Sovyetlerin asıl amacının Suudi petrolüne sahip olmak olduğunu ve bunun Batılı devletleri zor bir duruma

²⁷⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of State Vence to President Carter, date: Undated, s.545-546.

²⁷⁵Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs Brezinski to President Carter, 15 December 1977, s.534.

düşüreceğini ifade ederek İran'da yaşanan iç karışıklıkların ardında Sovyetlerin olduğunu ve önlem alınmaması halinde kendilerinin de böyle bir sonla karşılaşacaklarını belirtmiştir. Suudi Arabistan'ın karşı karşıya kaldığı bölgesel sorunların ardından konu F-15 savaş uçaklarına gelmiştir. Kral, bölgede Suudi Arabistan'a karşı oluşan düşmanlıklar karşısında istedikleri savaş uçakları için hala sonuç alınamamasının gelecekte bölgede birçok şeyi değiştirebileceğinin ve bunun ABD çıkarlarının tam tersi olacağına üstünde durmuştur.²⁷⁶ Suudi Arabistan'daki ABD Büyükelçisi John West yılsonunda yapmış olduğu değerlendirme raporunda Suudi Arabistan'ın dış tehdit unsurlarını belirlemiştir. Bunlar:

1. Sovyetlerin bölgedeki birincil amacı Suudi Arabistan ve sahip olduğu petrolün ele geçirilmesidir.
2. İran'da yaşanan iç karışıklığın temelinde, SSCB'nin körfez ve petrol üzerinde hakimiyet hedefi vardır.²⁷⁷

Carter döneminde çok uzun süren ve iki devleti birbiriyle ilişkilerinde eskide olduğu gibi ayrışma noktasına getiren F-15 savaş uçağı satışı hususunda 1980 yılının Kasım ayında sona yaklaşmıştır. Savunma Bakanı Brown, Başkan Carter'ı bilgilendirme amaçlı rapor kaleme almıştır. Raporun başında uzun süren bu askeri ticaret anlaşması sonrası Suudi Arabistan Savunma Bakanlığı tarafından ABD'nin artık güvenilemez bir ortak olduğu görüşünün yaygınlık kazandığı bildirilmiştir. Zira Suudi Arabistan'ın yakın geçmişte savaş uçağı için Fransa ile görüştüğü bilgisi verilmiştir. Böylesi bir anlaşmanın ABD dışında başka bir devletle yapılacak olması, ABD'nin Suudi Arabistan üzerindeki çıkarlarını olumsuz etkilediği gibi zaten yüksek olan petrol fiyatlarının daha da arttılabileceği çıkarımı yapılmıştır. Suudi Arabistan'ın askeri bakımdan güçsüz kalması durumunda Sovyetlerin Suudi Arabistan'da nüfuzunu arttırabileceği ve Soğuk Savaş ikliminde ekonomik anlamda ABD'ye büyük bir zarar verebileceği belirtilmiştir. Suudi Arabistan'a verilecek savaş uçaklarının kapsamı şöyle yansıtılmıştır:

²⁷⁶Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the United State Liaison Office in Riyadh to Department of State, 26 April 1978, s.549-550.

²⁷⁷Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia, 31 December 1978, s.565.

1. 1981'in üçüncü çeyreğinde teslim edilmek üzere, eğitim amaçlı 6 adet; 1982'nin ilk çeyreğinde teslim edilmek üzere dokuz adet eğitim uçağı.
2. F-15 savaş uçakları konusunda ilk olarak 1981 yılının ilk çeyreğinde 6 adet, sonrasında dönem dönem sevkiyatlar devam edecektir.²⁷⁸

Yukarıda Büyükelçi West'in yılsonu değerlendirmesini içeren raporun ek bölümlerinde ABD tarafından satışı onaylanan uçaklar hakkında bilgi verilmiştir. Büyükelçi tarafından, Suudi Arabistan'ın talep ettiği uçakların ABD tarafından kabul edilmesi ikili ilişkiler tarihinin en önemli olayı olarak nitelendirilmiştir. Zira görüşmelerin uzamasının; bölgesel tehditlerin artmasına yol açabileceği ve Suudi Arabistan'ın ABD'ye olan güvenini yıkabileceği sonucuna varılmıştır. Uçaklar konusunda alınan karar sonrası Suudi Arabistan dış politikasında; başta ABD yönetimi tarafından verilen sözlerin yerine getirilmesi olmak üzere Birleşik Devletlere olan güvenin tekrar oluştuğu görülmüştür. Hatta West, gerçekleştirilen savaş uçağı satışının ardından sarf ettiği "*Eğer F-15 programı gerçekleştirilmeseydi, Camp David anlaşması olmayacaktı,*" sözü, Suudi Arabistan'ın bu programa verdiği önemi gösterir en önemli kanıt olmuştur.²⁷⁹

Carter Döneminde, Suudi Arabistan'a yapılan ikinci büyük askeri desteğin sebebi ise İran'da yaşanan iç karışıklık sonrası gerçekleşen İslam Devrimi ve İran-İrak savaşı olmuştur.

İran'da yaşanan bu gelişme Suudi Arabistan'ı derinden etkilemiş ve gelecekteki dış politikasında bir dizi değişikliklere neden olmuştur. İran'da yaşanan gelişmelerin, Suudi Arabistan iç politikasına etkisini betimleyen rapor hazırlanmıştır. Raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

1. Yönetim gücü, teşkilatlanması ve askeri kapasitesi ne olursa olsun Suudi Arabistan yöneticileri, monarşik yönetimin güvensizliğinin farkına varmışlardır.

²⁷⁸Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of Defense Brown to President Carter, 5 November 1980, ss.726-728.

²⁷⁹Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia, 31 December 1978, ss.565-568.

2. Suud hanedanının güvenliği konusunda ABD'nin önemli rolü, yaşanan gelişmeler sonrası bir kez daha Suudi yöneticiler tarafından gözlemlenmiştir.²⁸⁰

İran'da yaşanan siyasi gelişmeler, ABD'nin körfezde ve Suudi Arabistan'daki çıkarlarını koruma refleksi, Savunma Bakanı Vance'nin, Başkan Carter'a silah satışı hakkında raporunu ortaya çıkarmıştır. Vance, Suudi Arabistan'a yapılacak 120 milyon dolar konvansiyonel silah satışı hakkında Carter'dan talepte bulunmuştur. Raporun hazırlandığı döneme kadar; 1892 adet Sidewinder, 1650 adet Maverick, 1000 adet lazer güdümlü bomba, 3000 adet küme bomba ünitesi satıldığı şimdi ise bu mühimmatlara ek daha fazla sayıda konvansiyonel silah satışını kapsadığı bildirilmiştir.²⁸¹ Savunma Bakanının, Suudi Arabistan için kongreden talep ettiği konvansiyonel silahlara ek olarak mühimmat talebi karşılık bulmuştur. Suudi Arabistan bahsi geçen silahlara ek olarak gece görüş dürbünü, M60 Tank geliştirme ürünü, M109 obüs geliştirme programı, 155 mm Roket destekli mermi, Blackhawk helikopteri, Division Hava savunma sistemi gibi birçok mühimmat talep etmiştir. Suudi Arabistan bahsi geçen mühimmatlara ihtiyacının acil olduğunu belirterek, aksi halde bahsi geçen araçların Avrupalı ülkelerden tedarik edileceğinin uyarısını yapmıştır. Raporu hazırlayan birim, Suudi Arabistan'ın istediği mühimmatlara olumlu yanıt verilmesi yönünde fikir beyan etmiştir.²⁸²

Carter döneminde iki ülke arasında askeri temele dayalı ilişkilere etki eden son gelişme İran-İrak arasında gerçekleşen savaştır. Savaşın başlamasının ardından Brzezinski, Suudi Arabistan'ın savaş sürecince tavrının, bölgenin barışı adına önemli olduğunu bildirerek, Suudi Arabistan'ın savaşta tarafsız kalmasını istemiştir. Çünkü Suudi Arabistan'ın savaşta taraf olması durumunda küçük körfez ülkelerinin bundan etkilenecek savaş alanının genişlemesine neden olabileceği öngörüsü yapılmıştır.²⁸³

²⁸⁰Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia(West), 15 July1979, s.642.

²⁸¹Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of States Vance to President Carter, 29 October 1979, ss:549-550.

²⁸²Foreign Relations of the United States (FRUS), Paper Prepared in the Department of State, 9 April 1980, ss.677-678.

²⁸³Foreign Relations of the United States (FRUS), Summary of Conclusion of a Special Coordination Committee Meeting, 27 September 1980, s.707.

Bunun karşılığında Suudi Arabistan'ın sınır güvenliğinin korunması isteğine; kara tabanlı hava savunma sistemi, TPS-43s adında radar ve iletişim ağlarının kuvvetlendirilmesi alanlarında olumlu yanıt verilmiştir. Ayrıca, ABD'nin Suudi Arabistan'ın güvenliği için aldığı karar sonrası Suudi Arabistan'ın petrol üretimini yarım milyon varil arttırması, yaşanan İran-İrak savaşının petrol üzerindeki olumsuz etkisine karşı ABD'ye gösterilen bir jest olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁴ İki devletin karşılıklı olarak birbirlerine gösterdikleri bu jestler ABD tarafından petrolün öncelikli olduğu, Suudi Arabistan açısından da güvenliğin öncelikli olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Zira İran-İrak savaşının ilk başladığı zamanlarda Büyükelçi West'in raporunda, İran'da yaşanan petrol kesintisiyle beraber, Batı Bloku için Suudi Arabistan'a olan bağlılığın artık eskisinden çok daha fazla olduğu hatta ABD'nin petrole duyduğu ihtiyacın, Suudi Arabistan'ın güvenlik ihtiyacından çok daha fazla olduğunu bilmekte, bu da durumun vahametini ortaya koymaktadır. Bahsi geçen algnın, Suudi Arabistanlı yöneticiler tarafından da fark edilmesinin bir sonucu olarak, Suudi Arabistanlı yöneticilerde ABD'den askeri temele dayalı talep edilebilecek her istekte karşılık alabileceklerine yönelik genel kanı oluşmuştur. Bunun asıl sebebi de Suud ailesinin güvenliği ile petrole ulaşımın iç içe geçmiş bir bütün şekilde olduğu şeklinde tasvir edilebilecek olan ABD'nin Suudi Arabistan dış politikasıdır.²⁸⁵

Sistemik uluslararası politika teorisinde, birimler anarşik yapı içinde kendilerini korumak ve güçlenmek adına uzmanlaşmaya ihtiyaç duyarlar. Özellikle kendini koruma eylemi kendini tehdit eden bir birim veya ittifakın olması durumunda ortaya çıkar. Kendini koruyacak herhangi bir tehdidin olmaması halinde gözlemlenen birim iç ve dış politikada öz çıkarını koruma ve daha fazla kâr elde etme amacı taşır. Suudi Arabistan ele alındığında bölgedeki radikal rejimler, İsrail, SSCB ve İran tehditlerine karşılık ABD ile ilişkilerine bakıldığında kendini korumak adına uzmanlaşmadan ziyade “Ardına Takılan” devlet görünümü vermiştir. Ancak petrol krizi ile beraber ortaya çıkan görünüm, Suudi Arabistan'ın istediğini yaptırabilmek adına karşı birimin bağımlı olduğu meta üzerinde politika belirlemesine neden

²⁸⁴Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of Defense Brown to President Carter, 1 October 1980, ss.711-713.

²⁸⁵Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia (West), 15 July 1979, s.645.

olmuştur. Suudi Arabistan kendine yardım prensibini kullanarak petrol fiyatları üzerinden kendi çıkarını çoklaştırma yolunu seçmiştir. Ayrıca petrol krizi öncesinde Suudi Arabistan'ın ardına takılan devlet şeklindeki görünümü, petrol krizi sonrası görünümünün değiştiği gözlemlenmiştir ancak bu değişim ABD'li yetkililerin açıklamalarında olduğu gibi bir ortaklık seviyesinden ziyade Karşılıklı Bağımlı iki birim özelliği taşımaktadır.

Ek olarak İran'da yaşanan ABD Büyükelçiliğindeki çalışanların rehin alınması olayı ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, ABD açısından körfez bölgesinin ve petrole ulaşımın tehlikeye girdiğini ortaya çıkarmıştır. Bu tehlikeli durum sonrası Carter Doktrini olarak adlandırılacak yeni bir strateji belirlenmiştir. Doktrin, *“Herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirme girişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarına yönelik bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırı, askeri güç olmak üzere, gerekli her türlü yolla geri püskürtülecektir,”* sözleriyle ifade edilmiş ve siyasi tarih kitaplarında yerini almıştır.²⁸⁶

Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ABD'nin bölgesel çıkarlarını olumsuz yönde etkileyebilecek unsurları ortaya çıkarmıştır. Bu sebeplerin ulaşabileceği ve ABD açısından oluşabilecek en kötü senaryo kendi ve müttefiklerinin petrole ulaşımının engellenmesi ve bu imtiyazın SSCB'ye geçmesidir. Dolayısıyla ABD bu konuda güvenlik temelinde Suudi Arabistan'ın tekliflerine olumlu şekilde yaklaşmıştır. Zira sistemik uluslararası politika teorisinde yüksek bağımlılığın aynı oranda savunmasızlık getirdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın isteklerinin ABD tarafından karşılık bulması teori açısından bahsi geçen bölüme güzel bir örnek teşkil etmektedir.

---

²⁸⁶Airforce Magazine, “The Carter Doctrine”, Erişim Tarihi: 07.04.2021, Url:<https://www.airforcemag.com/article/0410keeperfile/>.

SONUÇ

İnsanlık dünya üzerinde görüldüğü ve var olma savaşı verdiği günden beridir bireyler arası ilişkiler; değişen zaman, gelişen medeniyet ve oluşturulan kapsayıcı kurumlarla beraber mutlak suretle değişime uğramıştır. Ancak insanların hayatta kalma amaçlarının tezahürleri bir dizi değişikliğe uğrasa da -ki bu değişkenler araçsal boyutlarda olmuştur- temel saik genel hatlarıyla aynı kalmıştır. Dolayısıyla insanların içsel dürtüleriyle oluşturdukları üst yapı devletlerin de tözünü oluşturmuştur. Dolayısıyla ulus devletlerin oluşumundan evvel de ortaya çıkmış devlet tarzlarında, her üst yapı başta varlığını devam ettirebilme amacı taşımıştır. Ancak varlığın devamı denince akla ilk gelen güvenlik olsa da bunun yanında ekonomik, siyasal ve bit tabii toplumsal gelişme, var oluşun devamının temelini oluşturmaktadır. Çünkü mevcut uluslararası düzen, insanlığın devlet kurumunu oluşturmadan önceki ahvaline benzetilmekte ve anarşik yapı ön plana çıkmaktadır.

Tezin ele aldığı iki devlet arası ilişkilerin temelinde, asıl olarak bağlı buldukları birimlerin devamını ve gelişimini sağlamak adına çıkar temeline dayalı olarak yürütülmesi yatmaktadır. İlişkilerin çıkar temeline dayalı olması bahsi geçen devletlerin hangi alanda avantaj elde etmek istediklerine ilişik olarak belirledikleri politikalar, karşılıklı olarak değişiklik göstermektedir. Suudi Arabistan-ABD ilişkileri de özetle bu şekilde ilerlemiştir. Suudi Arabistan'ın topraklarında bulunan petrolün dünya sanayisi ve ekonomisi adına önemli olmasından dolayı ABD daha öncesinde olmadığı kadar Suudi Arabistan ile ilişkileri her geçen gün geliştirme yoluna gitmiştir. ABD açısından durum böyleyken Suudi Arabistan'ın da ikili ilişkilerden çıkarı mutlak suretle hasıl olmuştur.

Ele alınan tezin başlığı ve döneminin yansıması olarak iki ülke ilişkilerini etkileyen en önemli unsur Arap-İsrail sorunu ve SSCB yayılmacılığı karşısında Suudi Arabistan'ın güvenlik endişeleri olurken, ABD açısından ise Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrolün Batı Blokuna sağlamış olduğu avantajın devamını tesis etme açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Sistemik uluslararası politika teorisi bir devletin, anarşik uluslararası yapıda kendi güvenliğini sağlayabilmesi adına güvenmesi gereken tek unsurun gene kendi yetenekleri olduğunu

vurgulamıştır. Bu açıdan Suudi Arabistan'ın silah, eğitim ve ekonomik olarak yeteneklerini arttırması, bulunduğu coğrafyada var oluşu açısından önemli yer tutmuştur. Bu açıdan Soğuk Savaş döneminin getirmiş olduğu yapının tezahürü olarak her devlet tarafsız kalmayı bertaraf olabilmek ihtimalinin getirisi olarak görerek, sosyalist ya da kapitalist taraflar arasında yer tutmuştur. Suudi Arabistan özellikle kuruluş itibariyle monarşist yapıda olması ve hanedan güvenliğinin devlet çıkarı açısından ilk sırada yer teşkil etmesi sebebiyle ideolojik temele dayalı SSCB'nin kendine tehdit olabileceği öngörüsü ile Batı Bloku ile ilişkiler geliştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Batı Blokunun sahip olduğu demokratik anlayışa ters düşen anti-demokratik yapıya sahip ve şeriat hukukunun etkin olduğu Suudi Arabistan ile ilişkiler uluslararası yapının kısıtlayıcı ve dengeleyici yapısı ve çıkarların yüksek oranda olmasından mütevellit ilişkilerin başladığı günden 1980'e dek genel anlamıyla olumlu bir görünüm vermiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde, devletlerin var oluşlarına karşı tehdidi, özellikle devletin kaderinin hanedan üyelerinin kaderleriyle bir tutulması dolayısıyla Suudi Arabistan açısından devlet güvenliği ve hanedan güvenliği eş anlamlara gelmektedir. Bu anlamda yetenekleri itibariyle Batı Blokunun tepesinde bulunan ABD ile ilişkiler rejim ve devlet güvenliği açısından çok önemli olmuştur. 1970 ve 1980 yılları arasında iktidarda farklı siyasi kimliklere sahip ABD başkanları bulunmasına rağmen Suudi Arabistan'ın güvenliğine, dönemin yaratmış olduğu gereklilikler temelinde önem verilmiştir. ABD açısından Suud hanedanının güvenliği ABD'nin petrole ulaşımı konusunda birinci öncelik halini almıştır. Örneğin tezin ilgili başlığı altında yer alan örnekte görüldüğü gibi Suudi Arabistan Petrol Bakanı Yamani tarafından ABD'li yetkililere petrol üzerinden Suudi Arabistan'ın korunması teklif edilmiştir. Zira sistemik uluslararası politika teorisinde güç dengesi içinde diğer ittifaka karşı güvenliğini korurken kendi ittifak sistemi içinde de güçlü olana karşı kendini koruması gerektiği belirtilmektedir. “*Bandwagoning*” (Ardına takılan) terimi teoride, eğer ittifak içinde güçlü olan tarafın kendine bir tehdit oluşturabileceği durumunun tersine yararı olacağı bir özellik taşıyorsa zayıf olan tarafın güçlüünün ardına takılabileceğinden bahseder. Suudi Arabistan'ın bu teklifi bahsi geçen mefhumla alakalı bir durumdur. Ayrıca ilgili bölümlerde muhtelif ABD kurumlarınınca

başkanlara sunulan ve tezin içinde yer alan belgelerde bu konu üzerinde önemle durulmuştur. Bu maksatla genel dünya konjonktüründe barışçıl bir yol izleyeceğini iddia eden Carter sistemik yapının getirdiği koşullar çerçevesinde Suudi Arabistan'a yüklü şekilde silah satışı gerçekleştirmiştir. Zira Carter bunu kendini iktidara taşıyan vaadlerine tezat oluşturmayacak bir biçimde yapmıştır. Bahsi geçen başkanların görev süreleri döneminde Suudi Arabistan'a son teknoloji savaş uçakları, hava savunma sistemleri, konvansiyonel silahlar ve iletişim ekipmanları satılmıştır. Dolayısıyla görülmektedir ki, birimlerin değişen ve öngörülemeyen öznelikleri uluslararası politikada sistemin getirdiği ölçüde etkinliğe sahiptir çünkü birimlerin eylemlerini belirleyen ana unsur uluslararası yapıdır.

İki ülke ilişkilerine etki eden bir diğer önemli husus ise 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşının bir uzantısı olarak dünya ekonomilerini etkisi altına alan petrol krizi olmuştur. Ortadoğu bölgesinde büyük kırılmalara yol açan dini hassasiyetler temeline dayanan Arap-İsrail çatışması iki ülke ilişkilerini derinden etkilemiştir. Yaşanan her çatışma sonrası ABD'nin SSCB'ye karşı olarak İsrail'in yanında yer alması bahsi geçen sorunda Müslüman tarafların ABD'ye karşı nefret beslemesine neden olmuştur. Ancak bölgede ABD ile iyi ilişkilere sahip Suudi Arabistan'ın, radikal Arap devletlerince baskı altına alınmasına neden olmuş ve nihayetinde petrol ambargosu ortaya çıkmıştır. Fakat ilgili bölümlerde ele alındığı üzere Suudi Arabistan'ın atmış olduğu bu adımın Filistin davasına vermiş olduğu destekten çok, ülke ekonomisine etkisinin yol açacağı gelişim öngörüsü önemli bir yer tutmuştur. Zira birçok kez değinildiği üzere Suud hanedanının ülkede tek söz sahibi kurum olması petrolden elde edilen gelirlerin ne şekilde kullanılacağı yönünde tek taraflı tasarruf sağlamıştır. Böylelikle artan mali ve silah temeline dayalı dış yardım ve hanedan harcamalarının fütursuzca yapılması ancak buna karşın petrolden elde edilen gelirlerin sabit kalması Suudi Arabistan ekonomisini darboğaza düşürmüştür. Dolayısıyla ekonominin geliştirilmesi için, savunma ihtiyaçlarının gelişmiş araçlarla sağlanabilmesi ve petrolden elde edilen gelirlerle dış politikada daha etkin olunması adına yani özetle birim yeteneklerin geliştirilmesi adına petrol ambargosu uygulanarak petrolün fiyatının arttırılması yolu seçilmiştir. Yöneticilerin öngörüsü, petrol fiyatlarının senelik değişimine bakıldığında karşılık bulmuş ve Suudi

Arabistan'ın gelirleri daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır. Böylelikle Suudi Arabistan'ın bu yolu seçerken amaçladığı hedefler birer birer gerçekleşmiştir. Görülmüştür ki Suudi Arabistan'ı böylesi bir yola iten “Kendine yardım” ilkesi çerçevesi içinde uluslararası yapının anarşik özelliği göz önünde bulundurularak, Suudi Arabistan'ın başka bir birime ihtiyacını en aza indirerek gücünü olduğunca maksimuma çıkarmak amacı teşkil etmektedir.

Petrol fiyatlarının artışından sonra Birleşik Devletler yöneticileri Suudi Arabistan ile ilişkilerin geliştirilerek dünyada artan petrol fiyatlarının düşürülmesini içeren bir dizi strateji geliştirmişlerdir. Bu maksatla Dışişleri Bakanı Kissinger, Suudi Arabistan'ın yeteneklerinin geliştirilmesi adına bir dizi komisyonlar kurmuştur. Komisyonlar; savunma, eğitim, sağlık, tarım gibi birçok alanı kapsamıştır. Petrol krizi öncesi Suudi Arabistan'ın ilişkilerdeki rolü “Ardına takılan” bir görüntüye sahipken, petrol krizi sonrası eşit düzeyde “Karşılıklı bağımlı” aktöre dönüşmüştür. Zira bir ABD'li yöneticinin: “*Suudi Arabistan bizimle artık bir ortakmış gibi davranmaya başlamıştır*” sözü söylenenleri kanıtlamaktadır.

İlişkilerin başladığı ilk senelerden 1980'li yıllara varıncaya dek ABD açısından ilişkilerin temelinde petrol ihtiyacı yatarken Suudi Arabistan açısından ise teknolojik gelişim seviyesinde dünyanın zirvesinde yer alan ABD'ye karşı özellikle askeri alanda büyük bir ihtiyaç hissedilmiştir. Bu maksatla hanedan güvenliğini sağlama amacıyla tarafını Batı Bloku yönünde seçen devlet savunma, eğitim, yatırım konularında bütünüyle ABD'ye bağımlı kalmıştır. Nixon döneminden evvelinde de Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetlerinin gelişimi konusunda ABD önemli bir yer tutarken, İngiltere'nin bölgeden ayrılmasından hemen sonra “Çifte Sütun” politikasının bir tezahürü olarak Suudi Arabistan öncelenmiş ve savunmasına yönelik ABD tarafından askeri yardımlar yapılmıştır. İlerleyen süreçte İran'da yaşanan devrim sonrası çifte sütun olarak adlandırılan sütunlardan birisi yıkılmış ve Suudi Arabistan, ABD'nin bölgedeki tek Müslüman müttefiki olarak kalmıştır. Petrol ambargosundan itibaren ABD, fiyatların düşürülmesine yönelik ve yukarıda belirtildiği üzere Suudi Arabistan'ın yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla komisyonlar oluşturmuştur. Askeri ve petrol yatırımları temelinde başlayan ilişkiler eğitim, tarım, istihdam alanlarının geliştirilmesine yönelik adımları da içine almıştır.

Mamafih, petrol üretiminden evvel ülke ekonomisinin çoğunluğunu tarım ve küçük çaplı ticaretin oluşturduğu Suudi Arabistan, yer altı kaynaklarının önemi dolayısıyla dünya üzerinde özellikle Batı için önemli bir yer tutmuş ve her alandaki yeteneklerinin gelişmesinde ABD, Suudi Arabistan için vazgeçilmez bir yer teşkil etmiştir.

Hülasa, petrol ve güvenlik ikilemine dayanan çıkar odaklı ilişkiler bölgesel siyasi gelişmeler ışığında bir dizi dönüşüm geçirmiştir. Ancak iki ülke de her dönemde istediğini alma yolunda gayesini gerçekleştirmiştir ve yaşanan fikir ayrılıkları hiçbir dönemde sıcak çatışmaya dönmemiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, 24.Baskı, İstanbul 2018.

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, MKM Yayıncılık, 8. Baskı, 2013 Bursa.

BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara 1990, s.84.

HASGÜLER, Mehmet- ULUDAĞ, Mehmet B., *Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2018, 7. Baskı.

HOBBS, Thomas, *Leviathan*, 17. Baskı, YKY, İstanbul 2018 Çevirmen: Semih Lim.

KALAYCI, Rıdvan, *Uluslararası Sistemin, Siyasal Kültürün ve Rejimin/Devlet Yapısının Dış Politikaya Etkileri*, Gündoğan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2018.

KİSSİNGER, Henry, *Yeni Dünya Düzeni*, 5. Baskı, Boyner Yayınevi, İstanbul 2014.

KURŞUN, Zekeriya, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti*, Türk Tarih Kurumu 1998.

KURŞUN, Zekeriya, *Osmanlı 1*, Balkan Ciltevi, Ankara 1999.

MARSHALL, Peter, *Anarşizmin Tarihi*, 2. Baskı, İmge Yayınevi, İstanbul 2019.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 23. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2013.

SETA, *Lübnan Raporu*, Talha Köse, 2006.

YAZAR, Yusuf, *Ortadoğu Değişen Dengeler*, Rehber Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara 1991.

WALTZ, Kenneth N., *Uluslararası Politika Teorisi*, 1.baskı, Phoenix, Çeviren: Osman S. Binatlı, Ankara 2015.

WALTZ, Kenneth N., *İnsan, Devlet ve Savaş*, 1.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Çeviren: Enver Bozkurt, Ankara 2009.

TEZLER

AKBAL, Özdemir, *Sistemik Uluslararası Politika Teorisi Bağlamında ABD-Suudi Arabistan İlişkilerinin Analizi*, (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2018, ss:115.

BOSTANCI, Mustafa, *Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2013,s. 103-106.

SERBEST, M. Bürkan, *Soğuk Savaş Dönemi'nde (1945-1975) ABD'nin Ortadoğu Politikası: Gücün Hukuka Üstünlüğü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul-2013, s.129

MAKALELER

AYDIN, Mustafa, Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt:1, Sayı:1.

ALTINDAĞ, Şinasi, “Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi ile Alakalı Kısa Bir Araştırma”, *Ankara DTCF Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 2.

ARJOMAND, Said Amir, “Iran’s Revolution in Comparative Perspective”, *Cambridge University Press*, 1986, Cilt:38, Sayı: 3.

ASLANLI, Araz- MEMMEDOV, Agil “Neorealizm Kuramı Çerçevesinde Azerbaycan-İran İlişkilerinin Analizi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:5, Sayı:6.

ATAMAN, Muhittin-KUŞÇU, Yurdanur, “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”, *Alternatif Politika*, 2016, Cilt:1, Sayı:1.

ATAMAN, Muhittin- UÇGAN, Nuh “Suudi Arabistan’daki Stratejik Doğal Kaynakların Önemi ve Siyaset İle Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, *Ortadoğu Yıllığı*, 2010.

AYHAN, Veysel, “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Kasım 2010, Cilt:2 Sayı:23.

A.A. Karnilov- A.I. Afonshina, “ Guallism and Neogaullism: Foreign Policy Continuty and Dynamics in France”, *Vesnik Rudn*, 2019, Cilt:19, Sayı:2.

BAKINCAK, Emir- AYDIN, Aydın, “Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki”, *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006, Cilt: 17, Sayı: 1.

BAKIRTAŞ, İbrahim-TEKİNŞEN, Ali, “Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, Cilt:12, Sayı:12.

BORDOLEY, Limor, “Rethinking the Six Day War: An Analysis of Counter Factual Explanations”, *Philosophy, Politics and Economics Undergraduate Journal* 2013, Sayı:8.

BOSTANCI, Mustafa, “Türk-Arap İlişkilerinde Etkisi Bakımından Bağdat Paketi”, *Gazi Akademik Bakış*, 2013, Cilt:7, Sayı: 13.

BÜYÜKARA, Mehmet Ali, “Vahabbilik”, *İslam Araştırma Merkezi*, cilt:42.

CEVİZLİLER, Erkan- ÖNCÜ, Ali Servet, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir adım: Lokarno Konferansı”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt:5, Sayı:9.

CRONİN, Stephanie, “Tribe, Coups and Princes: Bulding a Modern Army In Saudi Arabia”, *Middle Eastern Studies*, 2013, Cilt:49, Sayı:1.

ÇALIŞKAN, Sadık, “Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği’nin İsrail Karşıtı Söylemlerinin Propaganda Posterlerindeki Sunumu”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 2020, CİLT:13, Sayı:2.

DAHAN Emine Zeynep- DAHAN Cihan , “Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt’in İşgali ve ABD’nin Irak’a Müdahalesi, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2018, Cilt:2, Sayı: 1.

DOĞAN, Nejat, “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2005, Cilt:60, Sayı: 3.

- EFE, Halil,” Suudi Arabistan’ın Yargı Sistemi”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı:6.
- EFEGİL, Ertan, “Suudi Arabistan’ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler”, *Ortadoğu Analiz*, 2013, Cilt:5, Sayı:53.
- EREKER, Fulya Aksu, “Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü- Nato”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, No:28, 2019.
- ERHAN, Çağrı, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi SBF*, Cilt:56, Sayı:4.
- ERTEM, Barış, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21.
- FAYDA, Mustafa, “Bedevi”, *İslam Araştırma Merkezi*, 1999, Cilt:05, Erişim Tarihi:14.12.2020,
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=050312>.
- GÖKYAY, Ferhat, “Neorealizm Kuramı ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2020, Cilt:9, Sayı:3.
- GÜLMEZ, Nurettin- TAHANCI, Bülent, “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2014, Cilt:14, Sayı:28.
- GÜLMEZ, Nurettin-TAHANCI, Bülent, “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:28.

- GÜLTEKİN, Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler*, 2008, Cilt :5, Sayı: 19.
- GÜLÜK, Ahmet, “İran İslam Devrimi ve Ulemanın Zaferi”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 2018, Cilt:20, Sayı:1.
- GÜMÜŞOĞLU, Hasan, “Ehl-i Sünnet, Şia ve Vehhabilik Arasındaki İnanç Farklılıklarının Sosyal Barış Açısından Değerlendirilmesi”, *Hikmet Yurdu Düşünce ve Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2011, Cilt:4, Sayı:8.
- GÜRKAYNAK, Muharrem-YALÇINER Serhan, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, 2009, Cilt:6, Sayı:23.
- HARUNOĞLU, Nur Çetinoğlu, “Eisenhower’dan Obama’ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2019, Cilt:74, Sayı:4.
- KARABULUT, Bilal, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi”, *Gazi Akademik Bakış*, 2014, Cilt:15, Sayı:15.
- KARDELİ, Cem, “Stalin ve Kruşçev Dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler ve Krizler”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, Sayı:15.
- KAVUNCU, Sibel, “Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci”, *Bilgi Strateji*, 2013, Cilt:5, Sayı:8.
- KAYON, Levent, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11.
- KEMİKSİZ, Nigar Neşe, “Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”, 2018, Cilt:3, Sayı: Özel.

KILIÇ, Hakan, “İran-Suudi Arabistan İlişkileri ve Arap Baharı”, *Ahi Evran Akademi*, 2020, Cilt:1, Sayı:2.

KOCA, Ferhat, “İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1-2.

KÖSE, İsmail, “Yalta ve Postham Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:19.

KURŞUN, Zekariya, “Necid”, *İslam Araştırma Merkezi* 2006, Cilt:32.

KÜÇÜKSOLAK, Övgü Kalkan, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan-Sam*, 2012, Cilt:4, Sayı:14.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikası (1945-1970)”, Barış Kitap, 1. Baskı, Ankara 2010.

MARX, Karl-ENGELS, Friederich, *Komünist Parti Manifestosu*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2013, 16. Baskı.

MERTEK, Sefa, “1945-1957 Ortadoğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye-Buhranı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, Cilt:10, Sayı:48.

Mustafa Baktır, “Hutbe” , *İslam Araştırma Merkezi* Cilt:18, Sayı:2.

MURAT, Turgay, “Mısır’ın Nasır Dönemi Arap Milliyetçiliğinin Bölge Yönetimlere Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt:101, Sayı: 200.

- ORHAN, Duygu Dersan, “Iranian Foreign Policy Toward Iraq: an Analysis of Three Wars Between İdeology and Realism”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2019, Cilt:7, Sayı:19.
- ÖZDEMİR, Musa-ÇALIŞKAN, Sadık-ÖZTÜRK, Fatih, “Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2.
- INBODEN, William, “The Role of Religion, the Ikhwan and Ibn Saud in the Creation of The Kingdom of Saudi Arabia”, *The University of Texas at Austin*, 2018.
- İŞÇAN, Zeki, “Tarihten Günümüze Selefilik- Selefilğin Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Plan”, *İslami İlimler Araştırma Vakfı*, 1.Baskı, 2013.
- ÖCAL, Mehmet, “Soğuk Savaş’tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991)” *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt:5, Sayı:2.
- ÖNDER, Enver, “Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD’nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020, Cilt:4, Sayı:1.
- ÖZTÜRK, Erdem, “Ortadoğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu”, *Akademik Ortadoğu*, 2017, Cilt:2, Sayı: 1.
- ÖZTÜRKÇİ, Alparslan Öztürkcü, “Soğuk Savaş2IN 1950’li Yıllarda Ortadoğu’da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt: 17, Sayı: 34.

- ÖZDOĞAN, Mücahit, “Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:1.
- PRİNÇÇİ, Ferhat, “Power Struggle in the Gulf: A RE-Evaluation of the Iran-Iraq War”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:1.
- SAVAŞ, Ali Rıza- İŞLER, Ahmet, “Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı”, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2020, Cilt:5, Sayı:2.
- SAYGIN, Emre-YAMAK, Tahsin, “Küresel Sistemde Devletlerarası Ekonomik Rekabetin Belirleyicileri”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2017, Cilt:5, Sayı:1.
- SERBEST, Bürkan, “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt:5, Sayı:3.
- SERBEST, Bürkan, “Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, *Manas Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt:6, Sayı:4.
- ŞAHİN, Güngör, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2019, Cilt: 10, Sayı:2.
- ŞAHİN, Mehmet- DOĞAN, Hatice, “G-20’nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan”, *Akademik Ortadoğu*, 2016, Cilt:11, Sayı:1.
- TAMÇELİK, Soyalp- ÖĞÜN, Baybars “Yapısal Realizmde Uluslararası Politika ile Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin ‘Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin’ Analizi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2019, Cilt:3, Sayı:2.

TELHAMÍ, Shibley, “The Camp David Accords: A Case Of International Bargaining”, *The Academy of Political Science*, Cilt:107, Sayı:4.

TEKİN, Segah- DOLU, Melike Tuğba, “Güney-Güney İşbirliğinin İdeolojik Temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve Küresel Güney”, *Dicle Üniversitesi SOBE Dergisi*, 2020, Cilt:12, Sayı:24.

UZUNKAYA, Seçil Şenel, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkisi”; *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:3.

ÜLMAN, A. Haluk, “NATO ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 4.

YALÇIN, Hasan Basri, “Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2015, Cilt:10, Sayı:1, s.215.

YILMAZ, Sait, “Yumuşak Güç ve Evrimi”, *Turan-Sam*, 2011, Cilt:3, Sayı:12.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, “Bağdat Paketi (1955-1959)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, Sayı:6.

WALTZ, Kenneth N., “The Original of War in Neorealist Theory”, *The Journal of Interdisciplinary History*, 1988, Cilt:14, Sayı:4.

WARLOUZET, Laurent, “Charles De Gaulle’s İdea Of Europe. The Lasting Legacy”, *Kontur* 2019.

İNTERNET KAYNAKLARI

Air force Magazine, “The Carter Doctrine”, Erişim Tarihi: 07.04.2021,
Url:<https://www.airforcemag.com/article/0410keeperfile/>.

Alzeera Türk, “Ülke Profili: Suudi Arabistan”, Erişim Tarihi: 08.11.2020,
Url:<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-suudi-arabistan>.

AL-RASHEED, Madawı, “Reşidiler”, İslam Araştırma Merkezi, Cilt:35, Erişim
Tarihi:18.10.2020, ss:19,
Url:<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=350019>.

Ankara Üniversitesi Ders Notları, “Çağdaş Dini Hareketler: Vehabbilik”, Erişim
Tarihi: 29.12.2020.
Url:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/110621/mod_resource/content/0/29_islam_dusunce_ekolleri_tarihi_p249-259.pdf.

Atomic Haritage Foundaion, “French Nuclear Program”, url:
<https://www.atomicheritage.org/history/french-nuclear-program>, Erişim
Tarihi:02.08.2021.

BARRON, Robert- KURTZER, Lucy- YAFFE, Michael, “Middle East Peace: What
Can We Learn From Camp David 40 Years Later?”, United States İnstitute Of
Peace Url: <https://www.usip.org/publications/2019/03/middle-east-peace-what-can-we-learn-camp-david-40-years-later>.

BUCKLAND, David, “Jimmy Carter’s Liberalism: A Failed Revolution of U.S.
Foreign Policy?”, E-İnternational Relation, Url: <https://www.e-ir.info/2019/06/16/jimmy-carters-liberal-aspirations-a-failed-revolution-of-u-s-foreign-policy/>.

BURR, Willam, “The Sino-Soviet Border Conflict: 1969”,A Natioanal Archive
Electornic Briefing Book, 2001, Url:
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB49/>.

Britannica, *Cuban Missile Crisis*, <https://www.britannica.com/event/Cuban-missile-crisis>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

Britannica, “Strategic Arms Limitation Talks, Url:
<https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Limitation-Talks>

Britannica, “Soviet İnvasion of Afghanistan”, Url:
<https://www.britannica.com/event/Soviet-invasion-of-Afghanistan>

- Britannica, “The Kingdom of Saudi Arabia”, Url: <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Kingdom-of-Saudi-Arabia>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.
- Commision on Security and Cooperation in Europe, “The Helsinki Process and the OSCE”, Url: <https://www.csce.gov/about-csce/helsinki-process-and-osce>, Erişim Tarihi: 19.08.2021.
- CORDESMAN, Anthony H., “Saudi Military Forces and Development”, -Nawaf Obaid Center for Strategic, Erişim Tarihi: 26.12.2020, Url: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/saudimilforces.pdf.
- ERTAN, Ali Erhan- ÖZGÜN, Tefvik Orçun, “I. Dünya Savaşı Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, Erişim Tarihi: 29.12.2020, Url: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/355930>.
- ERHAN, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, Erişim Tarihi: 08.01.2021, Url: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36391>.
- GÖKYILDIZ, Fatih, “ABD Dış Politikasında Nixon Dönemi ve Grand Strateji”, Akademik Araştırma Enstitüsü, Url: <https://akademikarastirma.org/richard-nixon-donemi-ve-grand-strateji/>.
- GÖZLER, Kemal, “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Erişim Tarihi: 15.12.2020, Url: <https://www.anayasa.gen.tr/monarsi.pdf>.
- HALLİDAY Fred, “İranian Revolution in İnternational Affairs: Programme And Practice”, Url: <https://www.sneps.net/t/images/Articles/halliday.pdf>, s.36.
- History, *Six-Day War*, Url: <https://www.history.com/topics/middle-east/six-day-war#:~:text=The%20Six%2DDay%20War%20was,of%20Egypt%2C%20Syria%20and%20Jordan.&text=The%20brief%20war%20ended%20with,rise%20to%20lingering%20geopolitical%20friction>, Erişim Tarihi: 24.06.2021
- Khan Academy, *The Cuban Missile Crisis*, <https://www.khanacademy.org/humanities/us-history/postwarera/1960s-america/a/the-cuban-missile-crisis>, Erişim Tarihi: 29.07.2021.

KURŞUN, Zekeriya Kurşun, “Suudiler”, İslam Araştırmaları Merkezi Cilt:37, Erişim Tarihi:26.11.2020, Url: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=370585>.

LYNCH, Sean, “The Khrushchev Thaw and its Effect on Soviet Domestic and Foreign Policy During the 1950s and 1960s”, Url: <https://www.mq.edu.au/pubstatic/public/download.jsp?id=182708>, ss.73-76.

MEHRA, Uday Rai, “Why Did the Soviet Union Invade Afghanistan in 1979?”, E-International Relation, 2014, Url: <https://www.e-ir.info/2014/10/09/why-did-the-soviet-union-invade-afghanistan-in-1979/>.

MIT Pres Direct, On the to Blegrade: Yugoslavia, Third World Neutrals and the Evolution of Global Non-Alignment, Url: <https://direct.mit.edu/jcws/article/18/4/79/13902/On-the-Road-to-Belgrade-Yugoslavia-Third-World>, Erişim Tarihi: 26.07.2021.

Ministry of External Affairs, History and Evolution of Non-Aligned Movement, Url: <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20349/History+and+Evolution+of+NonAligned+Movement>, Erişim Tarihi: 25.07.2021.

NUNAN, Timothy, “From Land Reform to Veterinarians Without Borders in Cold War Afghanistan”, s.110, Url: <https://www.comparativ.net/v2/article/download/1659/1455/2609>.

ÖZEL, Ahmet, “Dar’ül Harp”, İslam Ansiklopedisi, Url: <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulharp>, Erişim Tarihi: 13.08.2021.

STRONG, Robert A., “Jimmy Carter: Foreign Affairs”, Miller Center, Url: <https://millercenter.org/president/carter/foreign-affairs>.

Türk Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: 10.11.2020. Url: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arabistan>.

Türk Diyanet Vakfı, “Vehhabilik”, Erişim Tarihi: 25.12.2020. Url: <https://islamansiklopedisi.org.tr/vehhabilik>.

Türk Dışişleri Bakanlığı, “Suudi Arabistan Siyasi Görünümü”, Erişim Tarihi: 15.12.2020, Url:<http://www.mfa.gov.tr/suudi-arabistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.

The Turkish Yearbook of International Relations, “Bağılantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri”, Erişim Tarihi: 19.01.2021, Url:<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/844866>.

U.S Ambassy&Consulates in Saudi Arabia, “Our Relationship”, Erişim Tarihi: 21.02.2021, Url:<https://sa.usembassy.gov/our-relationship/>

WALLERSTEIN, Immanuel, “Saudi Arabia: Besieged and Fearful”, Mart 2014, Url: <https://iwallerstein.com/saudi-arabia-besieged-fearful/>.

WEINER, Tim , “History to Trump: CIA was aiding Afghan Rebels Before the Soviets Invaded in ‘79”, The Washington Post, Url: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/01/07/history-trump-cia-was-arming-afghan-rebels-before-soviets-invaded/>.

Wilson Center, *The Soviet Union And The Six-Day War: Revelations From The Polish Archives*, Url: <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives>, Erişim Tarihi: 24.06.2021.

ÜLKE RAPORU

SETA, “Lübnan Raporu”, Talha Köse, 2006, ss:9-10.

FRUS

Foreign Relations of the United States (FRUS), Aigram From the Embassy in Saudi Arabia to Departman of State, 18 April 1973.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Memorandum From the Assistant Secretary Of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Atherton) to Secretary of State Kissinger, Date: Undated.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of States for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to Secretary of State Rogers, 18 May 1982.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Breafing Paper Prepared in the Department of States, Date: Undated.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Briefing Paper Prepared by the National Security Council Staff, 14 December 1972.

Foreign Relations of the United-States (FRUS), Diplomatic Pappers, 1945, The Near East and Africa”, February 1945.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Draft Telegram From the President’s Deputy Assistant for National Security Affairs (Scowcroft) and Charles Chooper of the National Security Council Staff to Secretary of State Kissinger, 1 March 1974.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From Deputy Secretary of Defense (Rush) to Secretary Of State Rogers.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From the Assitant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to the Assistant Secretary Of Defense for International Security Affairs (Nutter), 4 November 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Letter From the Under Secretary of State for Political Affairs (Jhonson) to the Deputy Secretary of Defense (Packard), 15 September 1969.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Director of Central Intelligence Colby to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger), 24 April 1974.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the Chairman in the Interdepartmental Group for Near East and Sount Asia (Sisco) to Chairman of the Rewiev Group (Kissinger), 21 November 1969.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Gary Sick of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affeirs (Brezinski).

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of From the President's Assistant for National Security Affeirs (Brezinski) to President Carter, 21 May 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affeirs Brezinski to President (Carter), 15 December 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the Presedent's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to Presedent Nixon, Date: Undated.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the Presedent's Assistant for National Security Affeirs (Kissinger) to Presedent Nixon, 15 June 1972.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Scowcroft) to President Ford, 7 June 1976.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From the President's Deputy Assistant For National Security Affairs (Haig) to President Nixon, 5 May 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of Defense Brown to President Carter, 1 October 1980.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of State Vance to President Carter, 29 October 1979.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of Defense Brown to President Carter, 5 November 1980.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum From Secretary of State Vance to President Carter, date: Undated.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 13 October 1969.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 27 May 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Of Conversation, 16 October 1972.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Of Conversation, 14 October 1974.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 6 June 1974, 11:30 pm.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 24 May 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation, 14 December 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum of Conversation Between the King of Saudi Arabia (Abdul Aziz Al Saud) and President Roosevelt, February 1945.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared In the Central Intelligence Agency, April 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 15 July 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared In the Central Intelligence Agency, 18 February 1976.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 14 January 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), National Intelligence Estimate, 7 April 1970.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, 3 February 1979.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, Date: Undated.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia, August 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia (West), 31 December 1978.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Report Prepared by the Ambassador to Saudi Arabia (West), 15 July 1979.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Paper Prepared in the Department of State, 9 April 1980.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Summary of Conclusion of a Special Coordination Committee Meeting, 27 September 1980.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Consulate General in Dhahran to the Department of State, 5 February 1969.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Department of State to the Embassy In Saudi Arabia, 6 March 1974.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 11 June 1971.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department Of State, 13 July 1972.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Embassy in Saudi Arabia to the Department State, 25 January 1973.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the U.S. Delegation to the Department of State, 16 February 1975.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From Department Of State to the Embassy in Saudi Arabia, 8 February 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 9 February 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in the Saudi Arabia to the Department of States, 22 February 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Saudi Arabia to the Department of State, 7 December 1977.

Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the United State Liaison Office in Riyadh to Department of State, 26 April 1978.